നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

അങ്ഗുത്തരനികായേ

പഞ്ചകനിപാത-ടീകാ

൧. പഠമപണ്ണാസകം

൧. സേഖബലവഗ്ഗോ

൧. സംഖിത്തസുത്തവണ്ണനാ

൧. പഞ്ചകനിപാതസ്സ പഠമേ കാമം സമ്പയുത്തധമ്മേസു ഥിരഭാവോപി ബലട്ഠോ ഏവ, പടിപക്ഖേഹി പന അകമ്പനിയത്തം സാതിസയം ബലട്ഠോതി വുത്തം - **“അസ്സദ്ധിയേ ന കമ്പതീ”**തി.

സംഖിത്തസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨-൱. വിത്ഥതസുത്താദിവണ്ണനാ

൨-൱. ദുതിയേ **ഹിരീയതീ**തി ലജ്ജതി വിരജ്ജതി. യസ്മാ ഹിരീ പാപജിഗുച്ഛനലക്ഖണാ, തസ്മാ **“ജിഗുച്ഛതീതി അത്ഥോ”**തി വുത്തം. **ഓത്തപ്പതീ**തി ഉത്രസതി. പാപുത്രാസലക്ഖണഞ്ഹി ഓത്തപ്പം.

പഗ്ഗഹിതവീരിയോതി സങ്കോചം അനാപന്നവീരിയോ. തേനാഹ **“അനോസക്കിതമാനസോ”**തി. **പഹാനത്ഥായാ**തി സമുച്ഛിന്നത്ഥായ. കുസലാനം ധമ്മാനം ഉപസമ്പദാ നാമ സമധിഗമോ ഏവാതി ആഹ **“പടിലാഭത്ഥായാ”**തി.

ഗതിഅത്ഥാ ധാതുസദ്ദാ ബുദ്ധിഅത്ഥാ ഹോന്തീതി ആഹ **“ഉദയഞ്ച വയഞ്ച പടിവിജ്ഝിതും സമത്ഥായാ”**തി. മിസ്സകനയേനായം ദേസനാ ഗതാതി ആഹ **“വിക്ഖമ്ഭനവസേന ച സമുച്ഛേദവസേന ചാ”**തി. തേനാഹ **“വിപസ്സനാപഞ്ഞായ ചേവ മഗ്ഗപഞ്ഞായ ചാ”**തി. വിപസ്സനാപഞ്ഞായ വിക്ഖമ്ഭനകിരിയതോ സാ ച ഖോ പദേസികാതി നിപ്പദേസികം കത്വാ ദസ്സേതും **“മഗ്ഗപഞ്ഞായ പടിലാഭസംവത്തനതോ”**തി വുത്തം. ദുക്ഖക്ഖയഗാമിനിഭാവേപി ഏസേവ നയോ. **സമ്മാ**തി യാഥാവതോ. അകുപ്പധമ്മതായ ഹി മഗ്ഗപഞ്ഞായ ഖേപിതം ഖേപിതമേവ, നാസ്സ പുന ഖേപനകിച്ചം അത്ഥീതി ഉപായേന ഞായേന സാ പവത്തതീതി ആഹ **“ഹേതുനാ നയേനാ”**തി. തതിയാദീസു നത്ഥി വത്തബ്ബം.

വിത്ഥതസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. കാമസുത്തവണ്ണനാ

൭. സത്തമേ അസന്തി ലൂനന്തി തേനാതി **അസിതം,** ദാത്തം. വിവിധാ ആഭഞ്ജന്തി ഭാരം ഓലമ്ബേന്തി തേനാതി **ബ്യാഭങ്ഗീ,** വിധം. **കുലപുത്തോ**തി ഏത്ഥ ദുവിധോ കുലപുത്തോ ജാതികുലപുത്തോ, ആചാരകുലപുത്തോ ച.

തത്ഥ ‘‘തേന ഖോ പന സമയേന രട്ഠപാലോ നാമ കുലപുത്തോ തസ്മിംയേവ ഥുല്ലകോട്ഠികേ അഗ്ഗകുലികസ്സ പുത്തോ’’തി (മ॰ നി॰ ൨.൨൯൩) ഏവം ആഗതോ ഉച്ചകുലപ്പസുതോ **ജാതികുലപുത്തോ** നാമ. ‘‘യേ തേ കുലപുത്താ സദ്ധാ അഗാരസ്മാ അനഗാരിയം പബ്ബജിതാ’’തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൨൪) ഏവം ആഗതാ പന യത്ഥ കത്ഥചി കുലേ പസുതാപി ആചാരസമ്പന്നാ **ആചാരകുലപുത്തോ** നാമ. ഇധ പന ആചാരകുലപുത്തോ അധിപ്പേതോ. തേനാഹ **‘‘കുലപുത്തോതി ആചാരകുലപുത്തോ’’**തി. **യുത്ത**ന്തി അനുച്ഛവികം, ഏവം വത്തബ്ബതം അരഹതീതി അത്ഥോ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ.

കാമസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. ചവനസുത്തവണ്ണനാ

൮. അട്ഠമേ **സദ്ധായാ**തി ഇമിനാ അധിഗമസദ്ധാ ദസ്സിതാ. ചതുബ്ബിധാ ഹി സദ്ധാ - ആഗമനീയസദ്ധാ, അധിഗമസദ്ധാ, പസാദസദ്ധാ, ഓകപ്പനസദ്ധാതി. തത്ഥ **ആഗമനീയസദ്ധാ** സബ്ബഞ്ഞുബോധിസത്താനം പവത്താ ഹോതി. ആഗമനീയപ്പടിപദായ ആഗതാ ഹി സദ്ധാ സാതിസയാ മഹാബോധിസത്താനം പരോപദേസേന വിനാ സദ്ധേയ്യവത്ഥും അവിപരീതതോ ഗഹേത്വാ അധിമുച്ചനതോ. സച്ചപ്പടിവേധതോ ആഗതസദ്ധാ **അധിഗമസദ്ധാ** സുപ്പബുദ്ധാദീനം വിയ. ‘‘സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഭഗവാ’’തിആദിനാ ബുദ്ധാദീസു ഉപ്പജ്ജനകപ്പസാദോ **പസാദസദ്ധാ** മഹാകപ്പിനരാജാദീനം വിയ. ‘‘ഏവമേത’’ന്തി ഓക്കന്ദിത്വാ പക്ഖന്ദിത്വാ സദ്ദഹനവസേന കപ്പനം ഓകപ്പനം, തദേവ സദ്ധാതി **ഓകപ്പനസദ്ധാ**. തത്ഥ പസാദസദ്ധാ പരനേയ്യരൂപാ ഹോതി, സവനമത്തേനപി പസീദനതോ. ഓകപ്പനസദ്ധാ സദ്ധേയ്യം വത്ഥും ഓഗാഹിത്വാ അനുപവിസിത്വാ ‘‘ഏവമേത’’ന്തി പച്ചക്ഖം കരോന്തീ വിയ പവത്തതി.

ചവനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. പഠമഅഗാരവസുത്തവണ്ണനാ

൯. നവമേ **അപ്പതിസ്സയോ**തി അപ്പതിസ്സവോ വ-കാരസ്സ യ-കാരം കത്വാ നിദ്ദേസോ. ഗരുനാ കിസ്മിഞ്ചി വുത്തോ ഗാരവവസേന പതിസ്സവനം, പതിസ്സവോ, പതിസ്സവഭൂതം, തംസഭാവഞ്ച യം കിഞ്ചി ഗാരവം. നത്ഥി ഏതസ്മിം പതിസ്സവോതി **അപ്പതിസ്സവോ,** ഗാരവവിരഹിതോ. തേനാഹ **‘‘അജേട്ഠകോ അനീചവുത്തീ’’**തി.

പഠമഅഗാരവസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. ദുതിയഅഗാരവസുത്തവണ്ണനാ

൧൦. ദസമേ **വുദ്ധി**ന്തിആദീസു സീലേന **വുദ്ധിം,** മഗ്ഗേന **വിരുള്ഹിം,** നിബ്ബാനേന **വേപുല്ലം**. സീലസമാധീഹി വാ **വുദ്ധിം,** വിപസ്സനാമഗ്ഗേഹി **വിരുള്ഹിം,** ഫലനിബ്ബാനേഹി **വേപുല്ലം**. ഏത്ഥ ച യസ്സ ചതുബ്ബിധം സീലം അഖണ്ഡാദിഭാവപ്പവത്തിയാ സുപരിസുദ്ധം വിസേസഭാഗിയത്താ അപ്പകസിരേനേവ മഗ്ഗഫലാവഹം സങ്ഘരക്ഖിതത്ഥേരസ്സ വിയ, സോ താദിസേന സീലേന ഇമസ്മിം ധമ്മവിനയേ വുദ്ധിം ആപജ്ജിസ്സതി. തേന

വുത്തം - ‘‘സീലേന വുദ്ധി’’ന്തി. യസ്സ പന അരിയമഗ്ഗോ ഉപ്പന്നോ, സോ വിരൂള്ഹമൂലോ വിയ പാദപോ സുപ്പതിട്ഠിതത്താ സാസനേ വിരൂള്ഹിം ആപന്നോ നാമ ഹോതി. തേന വുത്തം - ‘‘മഗ്ഗേന വിരൂള്ഹി’’ന്തി. യോ സബ്ബകിലേസനിബ്ബാനപ്പത്തോ, സോ അരഹാ സീലാദിധമ്മക്ഖന്ധപാരിപൂരിയാ സതി വേപുല്ലപ്പത്തോ ഹോതി. തേന വുത്തം ‘‘നിബ്ബാനേന വേപുല്ല’’ന്തി. ദുതിയവികപ്പേ അത്ഥോ വുത്തനയാനുസാരേന വേദിതബ്ബോ.

ദുതിയഅഗാരവസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സേഖബലവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. ബലവഗ്ഗോ

൧. അനനുസ്സുതസുത്തവണ്ണനാ

൧൧. ദുതിയസ്സ പഠമേ **അഭിജാനിത്വാ**തി അഭിവിസിട്ഠേന ഞാണേന ജാനിത്വാ. **അട്ഠഹി കാരണേഹി തഥാഗതസ്സാ**തി "തഥാ ആഗതോതി തഥാഗതോ. തഥാ ഗതോതി തഥാഗതോ. തഥലക്ഖണം ആഗതോതി തഥാഗതോ. തഥധമ്മേ യാഥാവതോ അഭിസമ്ബുദ്ധോതി തഥാഗതോ. തഥദസ്സിതായ തഥാഗതോ. തഥാവാദിതായ തഥാഗതോ. തഥാകാരിതായ തഥാഗതോ. അഭിഭവനട്ഠേന തഥാഗതോ"തി ഏവം വുത്തേഹി അട്ഠഹി കാരണേഹി. ഉസഭസ്സ ഇദന്തി **ആസഭം,** സേട്ഠട്ഠാനം. തേനാഹ **"ആസഭം ഠാനന്തി സേട്ഠട്ഠാന"**ന്തി. പരതോ ദസ്സിതബലയോഗേന "ദസബലോഹ"ന്തി **അഭീതനാദം നദതി. ബ്രഹ്മചക്ക**ന്തി ഏത്ഥ സേട്ഠപരിയായോ. **ബ്രഹ്മ**സദ്ദോതി ആഹ **"സേട്ഠചക്ക"**ന്തി. ചക്കഞ്ചേതം ധമ്മചക്കം അധിപ്പേതം.

അനനുസ്സുതസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. സംഖിത്തസുത്തവണ്ണനാ

൧൨. തതിയേ കാമം സമ്പയുത്തധമ്മേസു ഥിരഭാവോപി ബലട്ഠോ ഏവ, പടിപക്ഖേഹി പന അകമ്പനീയത്തം സാതിസയം ബലട്ഠോതി വുത്തം **"മുട്ഠസ്സച്ചേ ന കമ്പതീ"**തി.

സംഖിത്തസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. വിത്ഥതസുത്തവണ്ണനാ

൧൩. ചതുത്ഥേ **സതിനേപക്കേനാ**തി സതിയാ നേപക്കേന, തിക്ഖവിസദസൂരഭാവേനാതി അത്ഥോ. അട്ഠകഥായം പന നേപക്കം നാമ പഞ്ഞാതി അധിപ്പായേന "നേപക്കം വുച്ചതി പഞ്ഞാ"തി വുത്തം. ഏവം സതി അഞ്ഞോ നിദ്ദിട്ഠോ നാമ ഹോതി. **സതിമാ**തി ച ഇമിനാ സവിസേസാ സതി ഗഹിതാതി പരതോപി "ചിരകതമ്പി ചിരഭാസിതമ്പി സരിതാ അനുസ്സരിതാ"തി സതികിച്ചമേവ നിദ്ദിട്ഠം, ന പഞ്ഞാകിച്ചം, തസ്മാ **സതിനേപക്കേനാ**തി സതിയാ നേപക്കഭാവേനാതി സക്കാ വിഞ്ഞാതും ലബ്ഭതേവ. പച്ചയവിസേസവസേന അഞ്ഞധമ്മനിരപേക്ഖോ സതിയാ ബലവഭാവോ. തഥാ ഹി ഞാണവിപ്പയുത്തചിത്തേനപി സജ്ഝായനസമ്മസനാനി സമ്ഭവന്തി.

ചിരകതമ്പീതി അത്തനാ വാ പരേന വാ കായേന ചിരകതം ചേതിയങ്ഗണവത്താദിമഹാവത്തപ്പടിപത്തിപൂരണം. **ചിരഭാസിതമ്പീ**തി അത്തനാ വാ പരേന വാ വാചായ ചിരഭാസിതം സക്കച്ചം ഉദ്ദിസനഉദ്ദിസാപനധമ്മാസാരണധമ്മദേസനാഉപനിസിന്നകപരികഥാഅനുമോദനീയാദിവസേന പവത്തിതം വചീകമ്മം. **സരിതാ അനുസ്സരിതാ**തി തസ്മിം കായേന ചിരകതേ കായോ നാമ കായവിഞ്ഞത്തി, ചിരഭാസിതേ വാചാ നാമ വചീവിഞ്ഞത്തി, തദുഭയമ്പി രൂപം, തംസമുട്ഠാപകാ ചിത്തചേതസികാ അരൂപം. ഇതി ഇമേ രൂപാരൂപധമ്മാ ഏവം ഉപ്പജ്ജിത്വാ ഏവം നിരുദ്ധാതി സരതി ചേവ അനുസ്സരതി ച, സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗം സമുട്ഠാപേതീതി അത്ഥോ. ബോജ്ഝങ്ഗസമുട്ഠാപികാ ഹി സതി ഇധ അധിപ്പേതാ. തായ സതിയാ ഏസ സകിം സരണേന സരിതാ, പുനപ്പുനം സരണേന അനുസ്സരിതാതി വേദിതബ്ബാ.

വിത്ഥതസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪-൧൦. ദട്ഠബ്ബസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൭-൨൦. പഞ്ചമേ **സവിസയസ്മിംയേവാ**തി അത്തനോ അത്തനോ വിസയേ ഏവ. **ലോകിയലോകുത്തരധമ്മേ കഥേതു**ന്തി ലോകിയധമ്മേ ലോകുത്തരധമ്മേ ച തേന തേന പവത്തിവിസേസേന കഥേതും. **ചതൂസു സോതാപത്തിയങ്ഗേസൂ**തി സപ്പുരിസസംസേവോ സദ്ധമ്മസ്സവനം യോനിസോമനസികാരോ ധമ്മാനുധമ്മപ്പടിപത്തീതി ഇമേസു ചതൂസു സോതാപത്തിമഗ്ഗകാരണേസു. കാമഞ്ച തേസു സതിആദയോപി ധമ്മാ ഇച്ഛിതബ്ബാവ തേഹി വിനാ തേസം അസമ്ഭവതോ , തഥാപി ചേത്ഥ സദ്ധാ വിസേസതോ കിച്ചകാരീതി വേദിതബ്ബാ. സദ്ധോ ഏവ ഹി സപ്പുരിസേ പയിരുപാസതി, സദ്ധമ്മം സുണാതി, യോനിസോ ച അനിച്ചാദിതോ മനസി കരോതി, അരിയമഗ്ഗസ്സ ച അനുധമ്മം പടിപജ്ജതി, തസ്മാ വുത്തം **"ഏത്ഥ സദ്ധാബലം ദട്ഠബ്ബ"**ന്തി. ഇമിനാ നയേന സേസബലേസുപി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

ചതൂസു സമ്മപ്പധാനേസൂതി ചതുബ്ബിധസമ്മപ്പധാനഭാവനായ. **ചതൂസു സതിപട്ഠാനേസൂ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഏത്ഥ ച സോതാപത്തിഅങ്ഗേസു സദ്ധാ വിയ, സമ്മപ്പധാനഭാവനായ വീരിയം വിയ ച സതിപട്ഠാനഭാവനായ യസ്മാ ''വിനേയ്യ ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സ''ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൭൩; മ॰ നി॰ ൧.൧൦൬) വചനതോ പുബ്ബഭാഗേ കിച്ചതോ സതി അധികാ ഇച്ഛിതബ്ബാ, ഏവം സമാധികമ്മികസ്സ സമാധി, ''അരിയസച്ചഭാവനാ പഞ്ഞാഭാവനാ''തി കത്വാ തത്ഥ പഞ്ഞാ പുബ്ബഭാഗേ അധികാ ഇച്ഛിതബ്ബാതി പാകടോയമത്ഥോ. അധിഗമക്ഖണേ പന സമാധിപഞ്ഞാനം വിയ സബ്ബേസമ്പി ബലാനം സദ്ധാദീനം സമതാവ ഇച്ഛിതബ്ബാ. തഥാ ഹി ''ഏത്ഥ സദ്ധാബല''ന്തിആദിനാ തത്ഥ തത്ഥ ഏത്ഥഗ്ഗഹണം കതം.

ഇദാനി സദ്ധാദീനം തത്ഥ തത്ഥ അതിരേകകിച്ചതം ഉപമായ വിഭാവേതും **"യഥാ ഹീ"**തിആദി വുത്തം. തത്രിദം ഉപമാ സംസന്ദനം - രാജപഞ്ചമസഹായാ വിയ വിമുത്തിപരിപാചകാനി പഞ്ച ബലാനി. നേസം കീളനത്ഥം ഏകജ്ഝം വീഥിഓതരണം വിയ ബലാനം ഏകജ്ഝം വിപസ്സനാവീഥിഓതരണം, സഹായേസു പഠമാദീനം യഥാസകം ഗേഹേവ വിചാരണാ വിയ സദ്ധാദീനം സോതാപത്തിഅങ്ഗാദീനി പത്വാ പുബ്ബങ്ഗമതാ. സഹായേസു ഇതരേസം തത്ഥ തത്ഥ തുണ്ഹീഭാവോ വിയ സേസബലാനം തത്ഥ തത്ഥ തദന്വയതാ, തസ്സ പുബ്ബങ്ഗമസ്സ ബലസ്സ കിച്ചാനുഗതാ. ന ഹി തദാ തേസം സസമ്ഭാരപഥവീആദീസു ആപാദീനം വിയ കിച്ചം പാകടം ഹോതി, സദ്ധാദീനംയേവ പന കിച്ചം വിഭൂതം ഹുത്വാ തിട്ഠതി പുരേതരം തഥാപച്ചയേഹി ചിത്തസന്താനസ്സ അഭിസങ്ഖതത്താ. ഏത്ഥ ച വിപസ്സനാകമ്മികസ്സ ഭാവനാ വിസേസതോ പഞ്ഞുത്തരാതി ദസ്സനത്ഥം രാജാനം നിദസ്സനം കത്വാ പഞ്ഞിന്ദ്രിയം വുത്തം. ഛട്ഠാദീനി സുവിഞ്ഞേയ്യാനി.

ദട്ഠബ്ബസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ബലവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. പഞ്ചങ്ഗികവഗ്ഗോ

൧-൨. പഠമഅഗാരവസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൧-൨൨. തതിയസ്സ പഠമേ **ആഭിസമാചാരിക**ന്തി അഭിസമാചാരേ ഉത്തമസമാചാരേ ഭവം. കിം പന തന്തി ആഹ **"വത്തവസേന പഞ്ഞത്തസീല"**ന്തി. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. ദുതിയേ നത്ഥി വത്തബ്ബം.

പഠമഅഗാരവസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩-൪. ഉപക്കിലേസസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൩-൨൪. തതിയേ **ന ച പഭാവന്ത**ന്തി ന ച പഭാസമ്പന്നം. **പഭിജ്ജനസഭാവ**ന്തി താപേത്വാ താളകജ്ജനപഭങ്ഗുരം. **അവസേസം ലോഹ**ന്തി വുത്താവസേസം സജാതിലോഹം, വിജാതിലോഹം, പിസാചലോഹം, കിത്തിമലോഹന്തി ഏവംപഭേദം സബ്ബമ്പി ലോഹം. **ഉപ്പജ്ജിതും അപ്പദാനേനാ**തി ഏത്ഥ നനു ലോകിയകുസലചിത്തസ്സപി സുവിസുദ്ധസ്സപി ഉപ്പജ്ജിതും അപ്പദാനേനേവ ഉപക്കിലേസതാതി? സച്ചമേതം, യസ്മിം പന സന്താനേ നീവരണാനി ലദ്ധപ്പതിട്ഠാനി, തത്ഥ മഹഗ്ഗതകുസലസ്സപി അസമ്ഭവോ, പഗേവ ലോകുത്തരകുസലസ്സ. പരിത്തകുസലം പന യഥാപച്ചയം ഉപ്പജ്ജമാനം നീവരണേഹി ഉപഹതേ സന്താനേ ഉപ്പത്തിയാ അപരിസുദ്ധം ഹോന്തം ഉപക്കിലിട്ഠം നാമ ഹോതി അപരിസുദ്ധദീപകപല്ലികവട്ടിതേലാദിസന്നിസ്സയോ പദീപോ വിയ. അപിച നിപ്പരിയായതോ ഉപ്പജ്ജിതും അപ്പദാനേനേവ തേസം ഉപക്കിലേസതാതി ദസ്സേന്തോ **"യദഗ്ഗേന ഹീ"**തിആദിമാഹ. ആരമ്മണേ വിക്ഖിത്തപ്പവത്തിവസേന ചുണ്ണവിചുണ്ണതാ വേദിതബ്ബാ. ചതുത്ഥേ നത്ഥി വത്തബ്ബം.

ഉപക്കിലേസസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. അനുഗ്ഗഹിതസുത്തവണ്ണനാ

൨൫. പഞ്ചമേ **സമ്മാദിട്ഠീതി വിപസ്സനാസമ്മാദിട്ഠീ**തിആദിനാ അങ്ഗുത്തരഭാണകാനം മതേന അയം അത്ഥവണ്ണനാ ആരദ്ധാ, മജ്ഝിമഭാണകാ പനേത്ഥ അഞ്ഞഥാ അത്ഥം വദന്തി. വുത്തഞ്ഹേതം **മജ്ഝിമട്ഠകഥായം** (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൪൫൨) -

> **"അനുഗ്ഗഹിതാ"**തി ലദ്ധൂപകാരാ. **സമ്മാദിട്ഠീ**തി അരഹത്തമഗ്ഗസമ്മാദിട്ഠി. ഫലക്ഖണേ നിബ്ബത്താ ചേതോവിമുത്തി ഫലം അസ്സാതി **ചേതോവിമുത്തിഫലാ**. തദേവ ചേതോവിമുത്തിസങ്ഖാതം ഫലം ആനിസംസോ അസ്സാതി **ചേതോവിമുത്തിഫലാനിസംസാ**. ദുതിയപദേപി ഏസേവ നയോ. ഏത്ഥ ചതുത്ഥഫലപഞ്ഞാ **പഞ്ഞാവിമുത്തി** നാമ, അവസേസാ ധമ്മാ **ചേതോവിമുത്തീ**തി വേദിതബ്ബാ. **"സീലാനുഗ്ഗഹിതാ"**തിആദീസു **സീല**ന്തി ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം. **സുത**ന്തി സപ്പായധമ്മസ്സവനം. **സാകച്ഛാ**തി കമ്മട്ഠാനേ ഖലനപക്ഖലനച്ഛേദനകഥാ. **സമഥോ**തി വിപസ്സനാപാദികാ അട്ഠ സമാപത്തിയോ. **വിപസ്സനാ**തി സത്തവിധാ അനുപസ്സനാ. ചതുപാരിസുദ്ധിസീലഞ്ഹി പൂരേന്തസ്സ,

സപ്പായധമ്മസ്സവനം സുണന്തസ്സ, കമ്മട്ഠാനേ ഖലനപക്ഖലനം ഛിന്ദന്തസ്സ വിപസ്സനാപാദികാസു അട്ഠസു സമാപത്തീസു കമ്മം കരോന്തസ്സ, സത്തവിധം അനുപസ്സനം ഭാവേന്തസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗോ ഉപ്പജ്ജിത്വാ ഫലം ദേതി.

"യഥാ ഹി മധുരം അമ്ബപക്കം പരിഭുഞ്ജിതുകാമോ അമ്ബപോതകസ്സ സമന്താ ഉദകകോട്ഠകം ഥിരം കത്വാ ബന്ധതി, ഘടം ഗഹേത്വാ കാലേന കാലം ഉദകം ആസിഞ്ചതി, ഉദകസ്സ അനിക്ഖമനത്ഥം മരിയാദം ഥിരം കരോതി. യാ ഹോതി സമീപേ വല്ലി വാ സുക്ഖദണ്ഡകോ വാ കിപില്ലികപുടോ വാ മക്കടകജാലം വാ, തം അപനേതി, ഖണിത്തിം ഗഹേത്വാ കാലേന കാലം മൂലാനി പരിഖണതി, ഏവമസ്സ അപ്പമത്തസ്സ ഇമാനി പഞ്ച കാരണാനി കരോതോ സോ അമ്ബോ വഡ്ഢിത്വാ ഫലം ദേതി, ഏവം സമ്പദമിദം വേദിതബ്ബം. രുക്ഖസ്സ സമന്തതോ കോട്ഠകബന്ധനം വിയ ഹി സീലം ദട്ഠബ്ബം, കാലേന കാലം ഉദകസിഞ്ചനം വിയ ധമ്മസ്സവനം, മരിയാദായ ഥിരഭാവകരണം വിയ സമഥോ, സമീപേ വല്ലിആദീനം ഹരണം വിയ കമ്മട്ഠാനേ ഖലനപക്ഖലനച്ഛേദനം, കാലേന കാലം ഖണിത്തിം ഗഹേത്വാ മൂലഖണനം വിയ സത്തന്നം അനുപസ്സനാനം ഭാവനാ, തേഹി പഞ്ചഹി കാരണേഹി അനുഗ്ഗഹിതസ്സ അമ്ബരുക്ഖസ്സ മധുരഫലദാനകാലോ വിയ ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഇമേഹി പഞ്ചഹി ധമ്മേഹി അനുഗ്ഗഹിതായ സമ്മാദിട്ഠിയാ അരഹത്തഫലദാനം വേദിതബ്ബ"ന്തി.

ഏത്ഥ ച **ലദ്ധൂപകാരാ**തി യഥാരഹം നിസ്സയാദിവസേന ലദ്ധപച്ചയാ. വിപസ്സനാസമ്മാദിട്ഠിയാ അനുഗ്ഗഹിതഭാവേന ഗഹിതത്താ മഗ്ഗസമ്മാദിട്ഠീസു ച അരഹത്തമഗ്ഗസമ്മാദിട്ഠി . അനന്തരസ്സ ഹി വിധി പടിസേധോ വാ, അഗ്ഗഫലസമാധിമ്ഹി തപ്പരിക്ഖാരധമ്മേസുയേവ ച കേവലോ ചേതോപരിയായോ നിരുള്ഹോതി **സമ്മാദിട്ഠീതി അരഹത്തമഗ്ഗസമ്മാദിട്ഠി. ഫലക്ഖണേ**തി അനന്തരം കാലന്തരേ ചാതി ദുവിധേപി ഫലക്ഖണേ. പടിപ്പസ്സദ്ധിവസേന സബ്ബസംകിലേസേഹി ചേതോവിമുച്ചതി ഏതായാതി **ചേതോവിമുത്തി,** അഗ്ഗഫലപഞ്ഞം ഠപേത്വാ അവസേസാ ഫലധമ്മാ. തേനാഹ **"ചേതോവിമുത്തി ഫലം അസ്സാതി, ചേതോവിമുത്തിസങ്ഖാതം ഫലം ആനിസംസോ"**തി. സബ്ബകിലേസേഹി ചേതസോ വിമുച്ചനസങ്ഖാതം പടിപ്പസ്സമ്ഭനസഞ്ഞിതം പഹാനം ഫലം ആനിസംസോ ചാതി യോജനാ. ഇധ ചേതോവിമുത്തിസദ്ദേന പഹാനമത്തം ഗഹിതം, പുബ്ബേ പഹായകധമ്മാ. അഞ്ഞഥാ ഫലധമ്മാ ഏവ ആനിസംസോതി ഗയ്ഹമാനേ പുനവചനം നിരത്ഥകം സിയാ. **പഞ്ഞാവിമുത്തിഫലാനിസംസാ**തി ഏത്ഥാപി ഏവമേവ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. സമ്മാവാചാകമ്മന്താജീവാ സീലസഭാവത്താ വിസേസതോ സമാധിസ്സ ഉപകാരാ, തഥാ സമ്മാസങ്കപ്പോ ഝാനസഭാവത്താ. തഥാ ഹി സോ "അപ്പനാ"തി നിദ്ദിട്ഠോ. സമ്മാസതിസമ്മാവായാമാ പന സമാധിപക്ഖിയാ ഏവാതി ആഹ **"അവസേസാ ധമ്മാ ചേതോവിമുത്തീതി വേദിതബ്ബോ"**തി.

ചതുപാരിസുദ്ധിസീലന്തി അരിയമഗ്ഗാധിഗമസ്സ പദട്ഠാനഭൂതം ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം. **സുതാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. അത്തനോ ചിത്തപ്പവത്തിആരോചനവസേന സഹ കഥനം സംകഥാ, സംകഥാവ **സാകച്ഛാ**. ഇധ പന കമ്മട്ഠാനപ്പടിബദ്ധാതി ആഹ **"കമ്മട്ഠാനേ…പേ॰… കഥാ"**തി. തസ്സ

കമ്മട്ഠാനസ്സ ഏകവാരം വിധിയാ അപ്പടിപജ്ജനം ഖലനം, അനേകവാരം പക്ഖലനം, തദുഭയസ്സ വിച്ഛേദനീ അപനയനീ കഥാ **ഖലനപക്ഖലനച്ഛേദനകഥാ.** **പൂരേന്തസ്സാ**തി വിവട്ടസന്നിസ്സിതം കത്വാ പാലേന്തസ്സ ബ്രൂഹേന്തസ്സ ച. **സുണന്തസ്സാ**തി "യഥാഉഗ്ഗഹിതകമ്മട്ഠാനം ഫാതിം ഗമിസ്സതീ"തി ഏവം സുണന്തസ്സ. തേനേവ ഹി **"സപ്പായധമ്മസ്സവന"**ന്തി വുത്തം. **കമ്മം കരോന്തസ്സാ**തി ഭാവനാനുയോഗകമ്മം കരോന്തസ്സ. പഞ്ചസുപി ഠാനേസു അന്ത-സദ്ദോ ഹേതുഅത്ഥജോതനോ ദട്ഠബ്ബോ. ഏവഞ്ഹി "യഥാ ഹീ"തിആദിനാ വുച്ചമാനാ അമ്ബൂപമാ യുജ്ജേയ്യ.

ഉദകകോട്ഠകന്തി ജലാവാടം. **ഥിരം കത്വാ ബന്ധതീ**തി അസിഥിലം ദള്ഹം നാതിമഹന്തം നാതിഖുദ്ദകം കത്വാ യോജേതി. **ഥിരം കരോതീ**തി ഉദകസിഞ്ചനകാലേ തതോ തതോ പവത്തിത്വാ ഉദകസ്സ അനിക്ഖമനത്ഥം ജലാവാടപാളിം ഥിരതരം കരോതി. **സുക്ഖദണ്ഡകോ**തി തസ്സേവ അമ്ബഗച്ഛസ്സ സുക്ഖകോ സാഖാസീസകോ . **കിപില്ലികപുടോ**തി തമ്ബകിപില്ലികപുടോ. **ഖണിത്തി**ന്തി കുദാലം. **കോട്ഠകബന്ധനം വിയ സീലം** സമ്മാദിട്ഠിയാ വഡ്ഢനൂപായസ്സ മൂലഭാവതോ. **ഉദകസിഞ്ചനം വിയ ധമ്മസ്സവനം** ഭാവനായ പരിബ്രൂഹനതോ. **മരിയാദായ ഥിരഭാവകരണം വിയ സമഥോ** യഥാവുത്തായ ഭാവനാധിട്ഠാനായ സീലമരിയാദായ ദള്ഹീഭാവാപാദനതോ. സമാഹിതസ്സ ഹി സീലം ഥിരതരം ഹോതി. **സമീപേ വല്ലിആദീനം ഹരണം വിയ കമ്മട്ഠാനേ ഖലനപക്ഖലനച്ഛേദനം** ഇച്ഛിതബ്ബഭാവനായ വിബന്ധനാപനയനതോ. **മൂലഖണനം വിയ സത്തന്നം അനുപസ്സനാനം ഭാവനാ** തസ്സാ വിബന്ധസ്സ മൂലഭൂതാനം തണ്ഹാമാനദിട്ഠീനം പലിഖണനതോ. ഏത്ഥ ച യസ്മാ സുപരിസുദ്ധസീലസ്സ കമ്മട്ഠാനം അനുയുഞ്ജന്തസ്സ സപ്പായധമ്മസ്സവനം ഇച്ഛിതബ്ബം, തതോ യഥാസുതേ അത്ഥേ സാകച്ഛാസമാപജ്ജനം, തതോ കമ്മട്ഠാനവിസോധനേന സമഥനിബ്ബത്തി, തതോ സമാഹിതസ്സ ആരദ്ധവിപസ്സകസ്സ വിപസ്സനാപാരിപൂരി, പരിപുണ്ണാ വിപസ്സനാ മഗ്ഗസമ്മാദിട്ഠിം ബ്രൂഹേതീതി ഏവമേതേസം അങ്ഗാനം പരമ്പരായ സമ്മുഖാ അനുഗ്ഗണ്ഹനതോ അയമാനുപുബ്ബീ കഥിതാതി വേദിതബ്ബം.

അനുഗ്ഗഹിതസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. വിമുത്തായതനസുത്തവണ്ണനാ

൨൬. ഛട്ഠേ വിമുത്തിയാ വട്ടദുക്ഖതോ വിമുച്ചനസ്സ ആയതനാനി കാരണാനി **വിമുത്തായതനാനീ**തി ആഹ - **"വിമുച്ചനകാരണാനീ"**തി. **പാളിഅത്ഥം ജാനന്തസ്സാ**തി "ഇധ സീലം ആഗതം, ഇധ സമാധി, ഇധ പഞ്ഞാ"തിആദിനാ തം‌തംപാളിഅത്ഥം യാഥാവതോ ജാനന്തസ്സ. **പാളിം ജാനന്തസ്സാ**തി തദത്ഥബോധിനിം പാളിം യാഥാവതോ ഉപധാരേന്തസ്സ. **തരുണപീതീ**തി സഞ്ജാതമത്താ മുദുകാ പീതി ജായതി. കഥം ജായതി? യഥാദേസിതം ധമ്മം ഉപധാരേന്തസ്സ തദനുച്ഛവികമേവ അത്തനോ കായവാചാമനോസമാചാരം പരിഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സ സോമനസ്സം പത്തസ്സ പമോദലക്ഖണം പാമോജ്ജം ജായതി. **തുട്ഠാകാരഭൂതാ ബലവപീതീ**തി പുരിമുപ്പന്നായ പീതിയാ വസേന ലദ്ധാസേവനത്താ അതിവിയ തുട്ഠാകാരഭൂതാ കായചിത്തദരഥസ്സ പസ്സമ്ഭനസമത്ഥതായ പസ്സദ്ധിയാ പച്ചയോ ഭവിതും സമത്ഥാ ബലപ്പത്താ പീതി ജായതി. യസ്മാ നാമകായേ പസ്സദ്ധേ

രൂപകായോപി പസ്സദ്ധോ ഏവ ഹോതി, തസ്മാ "നാമകായോ പസ്സമ്ഭതി"ച്ചേവ വുത്തം.

സുഖം പടിലഭതീതി വക്ഖമാനസ്സ ചിത്തസമാധാനസ്സ പച്ചയോ ഭവിതും സമത്ഥം ചേതസികം നിരാമിസസുഖം പടിലഭതി വിന്ദതി. **സമാധിയതീ**തി എത്ഥ പന ന യോ കോചി സമാധി അധിപ്പേതോ, അഥ ഖോ അനുത്തരസമാധീതി ദസ്സേന്തോ **"അരഹത്ത...പേ॰... സമാധിയതീ"**തി ആഹ. **"അയം ഹീ"**തിആദി തസ്സം ദേസനായം താദിസസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ യഥാവുത്തസമാധിപടിലാഭസ്സ കാരണഭാവവിഭാവനം, യം തഥാ വിമുത്തായതനഭാവോ. **ഓസക്കിതു**ന്തി ദസ്സിതും. **സമാധിയേവ സമാധിനിമിത്ത**ന്തി കമ്മട്ഠാനപാളിയാ ആരുള്ഹോ സമാധി ഏവ പരതോ ഉപ്പജ്ജനകഭാവനാസമാധിസ്സ കാരണഭാവതോ സമാധിനിമിത്തം. തേനാഹ **"ആചരിയസ്സ സന്തികേ"**തിആദി.

വിമുത്തായതനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. സമാധിസുത്തവണ്ണനാ

൨൭. സത്തമേ സബ്ബസോ കിലേസദുക്ഖദരഥപരിളാഹാനം വിഗതത്താ സാതിസയമേത്ഥ സുഖന്തി വുത്തം **"അപ്പിതപ്പിതക്ഖണേ സുഖത്താ പച്ചുപ്പന്നസുഖോ"**തി. പുരിമസ്സ പുരിമസ്സ വസേന പച്ഛിമം പച്ഛിമം ലദ്ധാസേവനതായ സന്തപണീതതരഭാവപ്പത്തം ഹോതീതി ആഹ **"പുരിമോ...പേ॰... സുഖവിപാകോ"**തി. **കിലേസപ്പടിപ്പസ്സദ്ധിയാ**തി കിലേസാനം പടിപ്പസ്സമ്ഭനേന ലദ്ധത്താ. **"കിലേസപ്പടിപ്പസ്സദ്ധിഭാവ**ന്തി കിലേസാനം പടിപ്പസ്സമ്ഭനഭാവം. **ലദ്ധത്താ** പത്തത്താ തബ്ഭാവം ഉപഗതത്താ. ലോകിയസമാധിസ്സ പച്ചനീകാനി നീവരണപഠമജ്ഝാനനികന്തിആദീനി നിഗ്ഗഹേതബ്ബാനി, അഞ്ഞേ കിലേസാ വാരേതബ്ബാ. ഇമസ്സ പന അരഹത്തസമാധിസ്സ പടിപ്പസ്സദ്ധസബ്ബകിലേസത്താ ന നിഗ്ഗഹേതബ്ബം വാരേതബ്ബഞ്ച അത്ഥീതി മഗ്ഗാനന്തരം സമാപത്തിക്ഖണേ ച അപ്പയോഗേന അധിഗതത്താ അപ്പിതത്താ ച അപരിഹാനിവസേന വാ അപ്പിതത്താ **ന സസങ്ഖാരനിഗ്ഗയ്ഹവാരിതഗതോ. സതിവേപുല്ലപ്പത്തത്താ**തി ഏതേന അപ്പവത്തമാനായപി സതിയാ സതിബഹുലതായ സതോ ഏവ നാമാതി ദസ്സേതി. **യഥാപരിച്ഛിന്നകാലവസേനാ**തി ഏതേന പരിച്ഛിന്നസ്സതിയാ സതോതി ദസ്സേതി. **സേസേസൂ**തി ഞാണേസു.

സമാധിസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮-൯. പഞ്ചങ്ഗികസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൮-൨൯. അട്ഠമേ കരോ വുച്ചതി പുപ്ഫസമ്ഭവം "ഗബ്ഭാസയേ കിരീയതീ"തി കത്വാ. കരതോ ജാതോ കായോ **കരജകായോ,** തദുപനിസ്സയോ ചതുസന്തതിരൂപസമുദായോ. കാമം നാമകായോപി വിവേകജേന പീതിസുഖേന തഥാലദ്ധൂപകാരോ, "അഭിസന്ദേതീ"തിആദിവചനതോ പന രൂപകായോ ഇധ അധിപ്പേതോതി ആഹ **"ഇമം കരജകായ"**ന്തി. **അഭിസന്ദേതീ**തി അഭിസന്ദനം കരോതി. തം പന അഭിസന്ദനം ഝാനമയേന പീതിസുഖേന കരജകായസ്സ തിന്തഭാവാപാദനം സബ്ബത്ഥകമേവ ലൂഖഭാവാപനയനന്തി ആഹ **"തേമേതീ"**തിആദി. തയിദം അഭിസന്ദനം അത്ഥതോ യഥാവുത്തപീതിസുഖസമുട്ഠാനേഹി പണീതരൂപേഹി കായസ്സ പരിപ്ഫരണം

ദട്ഠബ്ബം. **പരിസന്ദേതീ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. സബ്ബം ഏതസ്സ അത്ഥീതി സബ്ബാവാ, തസ്സ **സബ്ബാവതോ**. അവയവാവയവിസമ്ബന്ധേ അവയവിനി സാമിവചനന്തി അവയവവിസയോ **സബ്ബ**-സദ്ദോ, തസ്മാ വുത്തം **"സബ്ബകോട്ഠാസവതോ"**തി. **അഫുടം നാമ ന ഹോതി** യത്ഥ യത്ഥ കമ്മജരൂപം, തത്ഥ തത്ഥ ചിത്തജരൂപസ്സ അഭിബ്യാപനതോ. തേനാഹ **"ഉപാദിന്നകസന്തതീ"**തിആദി.

ഛേകോതി കുസലോ. തം പനസ്സ കോസല്ലം നഹാനീയചുണ്ണാനം കരണേ പിണ്ഡികരണേ ച സമത്ഥതാവസേന വേദിതബ്ബന്തി ആഹ **"പടിബലോ"**തിആദി. **കംസ**-സദ്ദോ ''മഹതിയാ കംസപാതിയാ''തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൬൧) സുവണ്ണേ ആഗതോ.''കംസോ ഉപഹതോ യഥാ''തിആദീസു (ധ॰ പ॰ ൧൩൪) കിത്തിമലോഹേ. കത്ഥചി പണ്ണത്തിമത്തേ ''ഉപകംസോ നാമ രാജാസി, മഹാകംസസ്സ അത്രജോ''തിആദി (ജാ॰ അട്ഠ॰ ൪.൧൦.൧൬൪ ഘടപണ്ഡിതജാതകവണ്ണനാ). ഇധ പന യത്ഥ കത്ഥചി ലോഹേതി ആഹ **"യേന കേനചി ലോഹേന കതഭാജനേ"**തി. **സ്നേഹാനുഗതാ**തി ഉദകസിനേഹേന അനുപ്പവിസനവസേന ഗതാ ഉപഗതാ. **സ്നേഹപരേതാ**തി ഉദകസിനേഹേന പരിതോ ഗതാ സമന്തതോ ഫുടാ. തതോ ഏവ **സന്തരബാഹിരാ ഫുടാ സ്നേഹേന**. ഏതേന സബ്ബസോ ഉദകേന തേമിതഭാവമാഹ. **ന ച പഗ്ഘരിണീ**തി ഏതേന തിന്തസ്സപി തസ്സ ഘനഥദ്ധഭാവം വദതി. തേനാഹ **"ന ബിന്ദുബിന്ദൂ"**തിആദി.

താഹി താഹി ഉദകസിരാഹി ഉബ്ഭിജ്ജതീതി ഉബ്ഭിദം, ഉബ്ഭിദം ഉദകം ഏതസ്സാതി **ഉബ്ഭിദോദകോ. ഉബ്ഭിന്നഉദകോ**തി നദീതീരേ ഖതകൂപകോ വിയ ഉബ്ഭിജ്ജനകഉദകോ. **ഉഗ്ഗച്ഛനഉദകോ**തി ധാരാവസേന ഉട്ഠഹനഉദകോ. കസ്മാ പനേത്ഥ ഉബ്ഭിദോദകോവ രഹദോ ഗഹിതോ, ന ഇതരോതി ആഹ **"ഹേട്ഠാ ഉഗ്ഗച്ഛനഉദകഞ്ഹീ"**തിആദി. **ധാരാനിപാതബുബ്ബുളകേഹീ**തി ധാരാനിപാതേഹി ച ഉദകബുബ്ബുളേഹി ച. ''ഫേണപടലേഹി ചാ''തി വത്തബ്ബം, **സന്നിസിന്നമേവ** അപരിക്ഖോഭതായ നിച്ചലമേവ, സുപ്പസന്നമേവാതി അധിപ്പായോ. **സേസന്തി** ''അഭിസന്ദേതീ''തിആദികം.

ഉപ്പലാനീതി ഉപ്പലഗച്ഛാനി. **സേതരത്തനീലേസൂ**തി ഉപ്പലേസു, സേതുപ്പലരത്തുപ്പലനീലുപ്പലേസൂതി അത്ഥോ. **യം കിഞ്ചി ഉപ്പലം ഉപ്പലമേവ** സാമഞ്ഞഗ്ഗഹണതോ. **സതപത്ത**ന്തി ഏത്ഥ **സത**-സദ്ദോ ബഹുപരിയായോ ''സതഗ്ഘീ''തിആദീസു വിയ. തേന അനേകസതപത്തസ്സപി സങ്ഗഹോ സിദ്ധോ ഹോതി. ലോകേ പന രത്തം പദുമം, സേതം പുണ്ഡരീകന്തി വുച്ചതി. യാവ അഗ്ഗാ യാവ ച മൂലാ ഉദകേന അഭിസന്ദനാദിസമ്ഭവദസ്സനത്ഥം **ഉദകാനുഗ്ഗത**ഗ്ഗഹണം. ഇധ ഉപ്പലാദീനി വിയ കരജകായോ, ഉദകം വിയ തതിയജ്ഝാനസുഖം.

യസ്മാ **പരിസുദ്ധേന ചേതസാ**തി ചതുത്ഥജ്ഝാനചിത്തമാഹ, തഞ്ച രാഗാദിഉപക്കിലേസമലാപഗമതോ നിരുപക്കിലേസം നിമ്മലം, തസ്മാ ആഹ **"നിരുപക്കിലേസട്ഠേന പരിസുദ്ധ"**ന്തി. യസ്മാ പന പാരിസുദ്ധിയാ ഏവ പച്ചയവിസേസേന പവത്തിവിസേസോ പരിയോദാതതാ സുധന്തസുവണ്ണസ്സ നിഘംസനേന പഭസ്സരതാ വിയ, തസ്മാ ആഹ **"പഭസ്സരട്ഠേന പരിയോദാതം വേദിതബ്ബ"**ന്തി. **ഇദ**ന്തി ഓദാതവചനം. **ഉതുഫരണത്ഥ**ന്തി ഉതുനോ ഫരണദസ്സനത്ഥം. **ഉതുഫരണം ന ഹോതി** സേസന്തി അധിപ്പായോ. തേനാഹ

“തങ്ഖണ …പേ॰… ബലവം ഹോതീ”തി. **വത്ഥം വിയ കരജകായോ**തി യോഗിനോ കരജകായോ വത്ഥം വിയ ദട്ഠബ്ബോ ഉതുഫരണസദിസേന ചതുത്ഥജ്ഝാനസുഖേന ഫരിതബ്ബത്താ. പുരിസസ്സ സരീരം വിയ ചതുത്ഥജ്ഝാനം ദട്ഠബ്ബം ഉതുഫരണട്ഠാനിയസ്സ സുഖസ്സ നിസ്സയഭാവതോ. തേനാഹ **“തസ്മാ”**തിആദി. തത്ഥ ച **“പരിസുദ്ധേന ചേതസാ”**തി ചേതോഗഹണേന ഝാനസുഖം വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. തേനാഹ **“ഉതുഫരണം വിയ ചതുത്ഥജ്ഝാനസുഖ”**ന്തി. നനു ച ചതുത്ഥജ്ഝാനേ സുഖമേവ നത്ഥീതി? സച്ചം നത്ഥി, സാതലക്ഖണസന്തസഭാവത്താ പനേത്ഥ ഉപേക്ഖാ ''സുഖ''ന്തി അധിപ്പേതാ. തേന വുത്തം **സമ്മോഹവിനോദനിയം** (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൨൩൨) ''ഉപേക്ഖാ പന സന്തത്താ, സുഖമിച്ചേവ ഭാസിതാ''തി.

തസ്സ തസ്സ സമാധിസ്സ സരൂപദസ്സനസ്സ പച്ചയത്താ പച്ചവേക്ഖണഞാണം **പച്ചവേക്ഖണനിമിത്തം. സമഭരിതോ**തി സമപുണ്ണോ.

മണ്ഡഭൂമീതി പപാവണ്ണഭൂമി. യത്ഥ സലിലസിഞ്ചനേന വിനാവ സസ്സാനി ഠിതാനി സമ്പജ്ജന്തി. യുഗേ യോജേതബ്ബാനി യോഗ്ഗാനി, തേസം ആചരിയോ **യോഗ്ഗാചരിയോ**. തേസം സിക്ഖാപനതോ ഹത്ഥിആദയോപി ''യോഗ്ഗാ''തി വുച്ചന്തീതി ആഹ പാളിയം ''അസ്സദമ്മസാരഥീ''തി. **യേന യേനാ**തി ചതൂസു മഗ്ഗേസു യേന യേന മഗ്ഗേന. **യം യം ഗതി**ന്തി ജവസമജവാദിഭേദാസു ഗതീസു യം യം ഗതിം. നവമേ നത്ഥി വത്തബ്ബം.

പഞ്ചങ്ഗികസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. നാഗിതസുത്തവണ്ണനാ

൩൦. ദസമേ **ഉച്ചാസദ്ദമഹാസദ്ദാ**തി ഉദ്ധം ഉഗ്ഗതത്താ ഉച്ചോ പത്ഥടോ മഹന്തോ വിനിബ്ഭിജ്ജിത്വാ ഗഹേതും അസക്കുണേയ്യോ സദ്ദോ ഏതേസന്തി ഉച്ചാസദ്ദമഹാസദ്ദാ. വചീഘോസോപി ഹി ബഹൂഹി ഏകജ്ഝം പവത്തിതോ അത്ഥതോ സദ്ദതോ ച ദുരവബോധോ കേവലം മഹാനിഗ്ഘോസോ ഏവ ഹുത്വാ സോതപഥമാഗച്ഛതി. **മച്ഛവിലോപേ**തി മച്ഛാനം വിലുമ്പിത്വാ വിയ ഗഹണേ, മച്ഛാനം വാ വിലുമ്പനേ. കേവട്ടാനഞ്ഹി മച്ഛപച്ഛിഠപിതട്ഠാനേ മഹാജനോ സന്നിപതിത്വാ ''ഇധ അഞ്ഞം ഏകം മച്ഛം ദേഹി, ഏകം മച്ഛഫാലം ദേഹീ''തി, ''ഏതസ്സ തേ മഹാ ദിന്നോ, മയ്ഹം ഖുദ്ദകോ''തി ഏവം ഉച്ചാസദ്ദം മഹാസദ്ദം കരോന്തി. മച്ഛഗ്ഗഹണത്ഥം ജാലേ പക്ഖിത്തേപി തസ്മിം ഠാനേ കേവട്ടാ ചേവ അഞ്ഞേ ച ''പവിട്ഠോ ഗഹിതോ''തി മഹാസദ്ദം കരോന്തി. തം സന്ധായേതം വുത്തം. **അസുചിസുഖ**ന്തി കായാസുചിസന്നിസ്സിതത്താ കിലേസാസുചിസന്നിസ്സിതത്താ ച അസുചിസന്നിസ്സിതസുഖം. **നേക്ഖമ്മസുഖസ്സാ**തി കാമതോ നിക്ഖമന്തസ്സ സുഖസ്സ. **പവിവേകസുഖസ്സാ**തി ഗണസങ്ഗണികതോ കിലേസസങ്ഗണികതോ ച വിഗതസ്സ സുഖസ്സ. **ഉപസമസുഖസ്സാ**തി രാഗാദിവൂപസമാവഹസ്സ സുഖസ്സ. **സമ്ബോധസുഖ**ന്തി മഗ്ഗസങ്ഖാതസ്സ സമ്ബോധസ്സ നിട്ഠപ്പത്തത്ഥായ സുഖം. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

നാഗിതസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പഞ്ചങ്ഗികവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

੪. സുമനവഗ്ഗോ

൧. സുമനസുത്തവണ്ണനാ

൩൧. ചതുത്ഥസ്സ പഠമേ **സതക്കകൂ**തി സതസിഖരോ, അനേകകൂടോതി അത്ഥോ. ഇദം തസ്സ മഹാമേഘഭാവദസ്സനം. സോ ഹി മഹാവസ്സം വസ്സതി. തേനേവാഹ - **"ഇതോ ചിതോ ച ഉട്ഠിതേന വലാഹകകൂടസതേന സമന്നാഗതോതി അത്ഥോ"**തി. **ദസ്സനസമ്പന്നോ**തി ഏത്ഥ ദസ്സനം നാമ സോതാപത്തിമഗ്ഗോ. സോ ഹി പഠമം നിബ്ബാനദസ്സനതോ "ദസ്സന"ന്തി വുച്ചതി. യദിപി തം ഗോത്രഭു പഠമതരം പസ്സതി, ദിസ്വാ പന കത്തബ്ബകിച്ചസ്സ കിലേസപ്പഹാനസ്സ അകരണതോ ന തം "ദസ്സന"ന്തി വുച്ചതി. ആവജ്ജനട്ഠാനിയഞ്ഹി തം ഞാണം. മഗ്ഗസ്സ നിബ്ബാനാരമ്മണതാസാമഞ്ഞേന ചേതം വുത്തം, ന നിബ്ബാനപ്പടിവിജ്ഝനേന, തസ്മാ ധമ്മചക്ഖും പുനപ്പുനം നിബ്ബത്തനേന ഭാവനം അപ്പത്തം ദസ്സനം, ധമ്മചക്ഖുഞ്ച പരിഞ്ഞാദികിച്ചകരണേന ചതുസച്ചധമ്മദസ്സനം തദഭിസമയോതി നത്ഥേത്ഥ ഗോത്രഭുസ്സ ദസ്സനഭാവാപത്തി. സേസമേത്ഥ സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

സുമനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. ചുന്ദീസുത്തവണ്ണനാ

൩൨. ദുതിയേ "അരിയകന്തേഹി സീലേഹി സമന്നാഗതോ"തിആദീസു (അം॰ നി॰ ൪.൫൨) അരിയകന്താനീതി പഞ്ചസീലാനി ആഗതാനി. അരിയകന്താനി ഹി പഞ്ചസീലാനി അരിയാനം കന്താനി പിയാനി, ഭവന്തരഗതാപി അരിയാ താനി ന വിജഹന്തി. ഇധ പന "യാവതാ, ചുന്ദ, സീലാനി അരിയകന്താനി സീലാനി, തേസം അഗ്ഗമക്ഖായതി…പേ॰… അഗ്ഗേ തേ പരിപൂരകാരിനോ"തി വുത്തത്താ മഗ്ഗഫലാനി സീലാനി അധിപ്പേതാനീതി ആഹ **"അരിയകന്താനി സീലാനീതി മഗ്ഗഫലസമ്പയുത്താനി സീലാനീ"**തി.

ചുന്ദീസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. ഉഗ്ഗഹസുത്തവണ്ണനാ

൩൩. തതിയേ **സബ്ബപഠമം ഉട്ഠാനസീലാ**തി രത്തിയാ വിഭായനവേലായ സാമികേ പരിജനേ സേയ്യായ അവുട്ഠിതേ സബ്ബപഠമം ഉട്ഠാനസീലാ. സാമികം ദിസ്വാ നിസിന്നാസനതോ അഗ്ഗിദഡ്ഢാ വിയ പഠമമേവ വുട്ഠഹന്തീതി വാ **പുബ്ബുട്ഠായിനിയോ. കിംകാര**ന്തി കിംകരണീയം, കിംകരണഭാവേന പുച്ഛിത്വാ കാതബ്ബവേയ്യാവച്ചന്തി അത്ഥോ. തം പടിസ്സുണന്താ വിചരന്തീതി **കിംകാരപ്പടിസ്സാവിനിയോ**. മനാപംയേവ കിരിയം കരോന്തി സീലേനാതി **മനാപചാരിനിയോ**. പിയമേവ വദന്തി സീലേനാതി **പിയവാദിനിയോ**.

തത്രുപായായാതി തത്ര കമ്മേ സാധേതബ്ബഉപായഭൂതായ വീമംസായ. തേനാഹ **"തസ്മിം ഉണ്ണാകപ്പാസസംവിധാനേ"**തിആദി. **അലം കാതു**ന്തി കാതും സമത്ഥാ. **അലം സംവിധാതു**ന്തി വിചാരേതും സമത്ഥാ. തേനാഹ **"അലം കാതും അലം സംവിധാതുന്തി അത്തനാ കാതുമ്പി പരേഹി കാരാപേതുമ്പീ"**തിആദി. സേസമേത്ഥ സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ഉഗ്ഗഹസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪-൭. സീഹസേനാപതിസുത്താദിവണ്ണനാ

൩൪-൩൭. ചതുത്ഥേ **സന്ദിട്ഠിക**ന്തി അസമ്പരായികതായ സാമം ദട്ഠബ്ബം. സയം അനുഭവിതബ്ബം അത്തപച്ചക്ഖം ദിട്ഠധമ്മികന്തി അത്ഥോ. **ന സദ്ധാമത്തകേനേവ തിട്ഠതീ**തി ''ദാനം നാമ സാധു സുന്ദരം, ബുദ്ധാദീഹി പണ്ഡിതേഹി പസത്ഥ''ന്തി ഏവം സദ്ധാമത്തകേനേവ ന തിട്ഠതി. **യം ദാനം ദേതീ**തി യം ദേയ്യധമ്മം പരസ്സ ദേതി. **തസ്സ പതി ഹുത്വാ**തി തബ്ബിസയം ലോഭം സുട്ഠു അഭിഭവന്തോ തസ്സ അധിപതി ഹുത്വാ ദേതി. തേന അനധിഭവനീയത്താ **ന ദാസോ ന സഹായോ**തി. തത്ഥ തദുഭയം അന്വയതോ ബ്യതിരേകതോ ച ദസ്സേതും **''യോ ഹീ''**തിആദി വുത്തം. **ദാസോ ഹുത്വാ ദേതി** തണ്ഹാദാസബ്യസ്സ ഉപഗതത്താ. **സഹായോ ഹുത്വാ ദേതി** തസ്സ പിയഭാവാവിസ്സജ്ജനതോ. **സാമീ ഹുത്വാ ദേതി** തത്ഥ തണ്ഹാദാസബ്യതോ അത്താനം മോചേത്വാ അഭിഭുയ്യ പവത്തനതോ. അഥ വാ യോ ദാനസീലതായ ദായകോ പുഗ്ഗലോ, സോ ദാനേ പവത്തിഭേദേന ദാനദാസോ, ദാനസഹായോ, ദാനപതീതി തിപ്പകാരോ ഹോതി. തദസ്സ തിപ്പകാരതം വിഭജിത്വാ ദസ്സേതും **''യോ ഹീ''**തിആദി വുത്തം. ദാതബ്ബട്ഠേന **ദാനം,** അന്നപാനാദി.

തത്ഥ യം അത്തനാ പരിഭുഞ്ജതി, തണ്ഹാധിപന്നതായ തസ്സ വസേന വത്തനതോ ദാസോ വിയ ഹോതി. യം പരേസം ദീയതി, തത്ഥാപി അന്നപാനസാമഞ്ഞേന ഇദം വുത്തം **''ദാനസങ്ഖാതസ്സ ദേയ്യധമ്മസ്സ ദാസോ ഹുത്വാ''**തി. **സഹായോ ഹുത്വാ ദേതി** അത്തനാ പരിഭുഞ്ജിതബ്ബസ്സ പരേസം ദാതബ്ബസ്സ ച സമസമം ഠപനതോ. **പതി ഹുത്വാ ദേതി** സയം ദേയ്യധമ്മസ്സ വസേ അവത്തിത്വാ തസ്സ അത്തനോ വസേ വത്താപനതോ. അപരോ നയോ - യോ അത്തനാ പണീതം പരിഭുഞ്ജിത്വാ പരേസം നിഹീനം ദേതി, സോ **ദാനദാസോ** നാമ തന്നിമിത്തനിഹീനഭാവാപത്തിതോ. യോ യാദിസം അത്തനാ പരിഭുഞ്ജതി, താദിസമേവ പരേസം ദേതി, സോ **ദാനസഹായോ** നാമ തന്നിമിത്തഹീനാധികഭാവവിവജ്ജനേന സദിസഭാവാപത്തിതോ. യോ അത്തനാ നിഹീനം പരിഭുഞ്ജിത്വാ പരേസം പണീതം ദേതി, സോ **ദാനപതി** നാമ തന്നിമിത്തസേട്ഠഭാവാപത്തിതോ.

നിത്തേജഭൂതോ തേജഹാനിപ്പത്തിയാ. സഹ ബ്യതി ഗച്ഛതീതി സഹബ്യോ, സഹപവത്തനകോ, തസ്സ ഭാവോ **സഹബ്യതാ,** സഹപവത്തീതി ആഹ **''സഹഭാവം ഏകീഭാവം ഗതാ''**തി. **അസിതസ്സാ**തി വാ അബന്ധസ്സ, തണ്ഹാബന്ധനേന അബന്ധസ്സാതി അത്ഥോ. പഞ്ചമം ഉത്താനമേവ.

സീഹസേനാപതിസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮-൯. കാലദാനസുത്താദിവണ്ണനാ

൩൮-൩൯. ഛട്ഠേ **ആരാമതോ**തി ഫലാരാമതോ. **പഠമുപ്പന്നാനീ**തി സബ്ബപഠമം സുജാതാനി. **ഭാസിതഞ്ഞൂ**തി ഭിക്ഖൂ ഘരദ്വാരേ ഠിതാ കിഞ്ചാപി തുണ്ഹീ ഹോന്തി, അത്ഥതോ പന ''ഭിക്ഖം ദേഥാ''തി വദന്തി നാമ അരിയായ യാചനായ. വുത്തഞ്ഹേതം ''ഉദ്ദിസ്സ അരിയാ തിട്ഠന്തി, ഏസാ അരിയാനം യാചനാ''തി. തത്ര യേ ''മയം പചാമ, ഇമേ ന പചന്തി, പചമാനേ പത്വാ

അലഭന്താ കുഹിം ലഭിസ്സന്തീ”തി ദേയ്യധമ്മം സംവിഭജന്തി, തേ **ഭാസിതഞ്ഞൂ** നാമ ഞത്വാ കത്തബ്ബസ്സ കരണതോ. **യുത്തപ്പത്തകാലേ**തി ദാതും യുത്തപ്പത്തകാലേ. **അപ്പടിവാനചിത്തോ**തി അനിവത്തനചിത്തോ. സത്തമം ഉത്താനമേവ.

കാലദാനസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. സദ്ധസുത്തവണ്ണനാ

൩൮. അട്ഠമേ **അനുകമ്പന്തീ**തി “സബ്ബേ സത്താ സുഖീ ഹോന്തു അവേരാ അബ്യാപജ്ജാ”തി ഏവം ഹിതഫരണേന അനുഗ്ഗണ്ഹന്തി. അപിച ഉപട്ഠാകാനം ഗേഹം അഞ്ഞേ സീലവന്തേ സബ്രഹ്മചാരിനോ ഗഹേത്വാ പവിസന്താപി **അനുഗ്ഗണ്ഹന്തി** നാമ. **നീചവുത്തി**ന്തി പണിപാതസീലം. **കോധമാനഥദ്ധതായ രഹിത**ന്തി കോധമാനവസേന ഉപ്പന്നോ യോ ഥദ്ധഭാവോ ചിത്തസ്സ ഉദ്ധുമാതലക്ഖണോ, തേന വിരഹിതന്തി അത്ഥോ. **സോരച്ചേനാ**തി “തത്ഥ കതമം സോരച്ചം? യോ കായികോ അവീതിക്കമോ, വാചസികോ അവീതിക്കമോ, കായികവാചസികോ അവീതിക്കമോ, ഇദം വുച്ചതി സോരച്ചം. സബ്ബോപി സീലസംവരോ സോരച്ച”ന്തി ഏവമാഗതേന സീലസംവരസങ്ഖാതേന സോരതഭാവേന. **സഖില**ന്തി “തത്ഥ കതമം സാഖല്യം? യാ സാ വാചാ ഥദ്ധകാ കക്കസാ ഫരുസാ കടുകാ അഭിസജ്ജനീ കോധസാമന്താ അസമാധിസംവത്തനികാ, തഥാരൂപിം വാചം പഹായ യാ സാ വാചാ നേലാ കണ്ണസുഖാ പേമനീയാ ഹദയങ്ഗമാ പോരീ ബഹുജനകന്താ ബഹുജനമനാപാ, തഥാരൂപിം വാചം ഭാസിതാ ഹോതി. യാ തത്ഥ സണ്ഹവാചതാ സഖിലവാചതാ അഫരുസവാചതാ, ഇദം വുച്ചതി സാഖല്യ”ന്തി (ധ॰ സ॰ ൧൩൪൫) ഏവം വുത്തേന സമ്മോദകമുദുഭാവേന സമന്നാഗതം. തേനാഹ **“സഖിലന്തി സമ്മോദക”**ന്തി.

സദ്ധസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯-൧൦. പുത്തസുത്താദിവണ്ണനാ

൩൯-൪൦. നവമേ **ഭതോ**തി പോസിതോ. തം പന ഭരണം ജാതകാലതോ പട്ഠായ സുഖപച്ചയൂപഹരണേന ദുക്ഖപച്ചയാപഹരണേന ച പവത്തിതന്തി ദസ്സേതും **“അമ്ഹേഹീ”**തിആദി വുത്തം. **ഹത്ഥപാദവഡ്ഢനാദീഹീ**തി **ആദി-**സദ്ദേന മുഖേന സിങ്ഘാനികാപനയനനഹാപനമണ്ഡനാദിഞ്ച സങ്ഗണ്ഹാതി. മാതാപിതൂനം സന്തകം ഖേത്താദിം അവിനാസേത്വാ രക്ഖിതം തേസം പരമ്പരായ ഠിതിയാ കാരണം ഹോതീതി ആഹ **“അമ്ഹാകം സന്തകം…പേ॰… കുലവംസോ ചിരം ഠസ്സതീ”**തി. **സലാകഭത്താദീനി അനുപച്ഛിന്ദിത്വാ**തി സലാകഭത്താദീനി അവിച്ഛിന്ദിത്വാ. യസ്മാ ദായജ്ജപ്പടിലാഭസ്സ യോഗ്യഭാവേന വത്തമാനോയേവ ദായസ്സ പടിപജ്ജിസ്സതി, ന ഇതരോതി ആഹ **“കുലവംസാനുരൂപായ പടിപത്തിയാ”**തിആദി . **അത്തനാ ദായജ്ജാരഹം കരോന്തോ**തി അത്താനം ദായജ്ജാരഹം കരോന്തോ. മാതാപിതരോ ഹി അത്തനോ ഓവാദേ അവത്തമാനേ മിച്ഛാപടിപന്നേ ദാരകേ വിനിച്ഛയം ഗന്ത്വാ അപുത്തേ കരോന്തി, തേ ദായജ്ജാരഹാ ന ഹോന്തി. ഓവാദേ വത്തമാനേ പന കുലസന്തകസ്സ സാമികേ കരോന്തി. **തതിയദിവസതോ പട്ഠായാ**തി മതദിവസതോ തതിയദിവസതോ പട്ഠായ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. ദസമം ഉത്താനമേവ.

പുത്തസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സുമനവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. മുണ്ഡരാജവഗ്ഗോ

൧-൨. ആദിയസുത്താദിവണ്ണനാ

൪൧-൪൨. പഞ്ചമസ്സ പഠമേ **ഉട്ഠാനവീരിയാധിഗതേഹീ**തി വാ ഉട്ഠാനേന ച വീരിയേന ച അധിഗതേഹി. തത്ഥ **ഉട്ഠാന**ന്തി കായികം വീരിയം. **വീരിയ**ന്തി ചേതസികന്തി വദന്തി. **ഉട്ഠാന**ന്തി വാ ഭോഗുപ്പാദനേ യുത്തപ്പയുത്തതാ. **വീരിയം** തജ്ജോ ഉസ്സാഹോ. **പീണിത**ന്തി ധാതം സുതിത്തം. തഥാഭൂതോ പന യസ്മാ ഥൂലസരീരോ ഹോതി, തസ്മാ **"ഥൂലം കരോതീ"**തി വുത്തം. ദുതിയം ഉത്താനമേവ.

ആദിയസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. ഇട്ഠസുത്തവണ്ണനാ

൪൩. തതിയേ **അപ്പമാദം പസംസന്തീ**തി "ഏതാനി ആയുആദീനി പത്ഥയന്തേന അപ്പമാദോ കാതബ്ബോ"തി അപ്പമാദമേവ പസംസന്തി പണ്ഡിതാ. യസ്മാ വാ പുഞ്ഞകിരിയാസു പണ്ഡിതാ അപ്പമാദം പസംസന്തി, തസ്മാ ആയുആദീനി പത്ഥയന്തേന അപ്പമാദോവ കാതബ്ബോതി അത്ഥോ. പുരിമസ്മിം അത്ഥവികപ്പേ "പുഞ്ഞകിരിയാസൂ"തി പദസ്സ "അപ്പമത്തോ"തി ഇമിനാ സമ്ബന്ധോ. യസ്മാ പണ്ഡിതാ അപ്പമാദം പസംസന്തി, യസ്മാ ച പുഞ്ഞകിരിയാസു അപ്പമത്തോ ഉഭോ അത്ഥേ അധിഗതോ ഹോതി, തസ്മാ ആയുആദീനി പത്ഥയന്തേന അപ്പമാദോവ കാതബ്ബോ. ദുതിയസ്മിം അത്ഥവികപ്പേ പണ്ഡിതാ അപ്പമാദം പസംസന്തി. കത്ഥാതി? പുഞ്ഞകിരിയാസു. കസ്മാതി ചേ? യസ്മാ അപ്പമത്തോ ഉഭോ അത്ഥേ അധിഗ്ഗണ്ഹാതി പണ്ഡിതോ, തസ്മാതി അത്ഥോ. **അത്ഥപ്പടിലാഭേനാ**തി ദിട്ഠധമ്മികാദിഹിതപ്പടിലാഭേന.

ഇട്ഠസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. മനാപദായീസുത്തവണ്ണനാ

൪൪. ചതുത്ഥേ ഝാനമനേന നിബ്ബത്തം **മനോമയ**ന്തി ആഹ **"സുദ്ധാവാസേസു ഏകം ഝാനമനേന നിബ്ബത്തം ദേവകായ"**ന്തി. സതിപി ഹി സബ്ബസത്താനം അഭിസങ്ഖാരമനസാ നിബ്ബത്തഭാവേ ബാഹിരപച്ചയേഹി വിനാ മനസാവ നിബ്ബത്തത്താ **"മനോമയാ"**തി വുച്ചന്തി രൂപാവചരസത്താ. യദി ഏവം കാമഭവേ ഓപപാതികസത്താനമ്പി മനോമയഭാവോ ആപജ്ജതീതി ചേ? ന, തത്ഥ ബാഹിരപച്ചയേഹി നിബ്ബത്തേതബ്ബതാസങ്കായ ഏവ അഭാവതോ "മനസാവ നിബ്ബത്താ"തി അവധാരണാസമ്ഭവതോ. നിരുള്ഹോ വായം ലോകേ മനോമയവോഹാരോ രൂപാവചരസത്തേസു. തഥാ ഹി "അന്നമയോ, പാണമയോ, മനോമയോ, ആനന്ദമയോ, വിഞ്ഞാണമയോ"തി പഞ്ചധാ അത്താനം വേദവാദിനോപി വദന്തി. ഉച്ഛേദവാദിനോപി വദന്തി "ദിബ്ബോ രൂപീ മനോമയോ"തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൮൭). **തീസു വാ കുലസമ്പത്തീസൂ**തി ബ്രാഹ്മണഖത്തിയവേസ്സസങ്ഖാതേസു സമ്പന്നകുലേസു. **ഛസു വാ കാമസഗ്ഗേസൂ**തി ഛസു കാമാവചരദേവേസു.

മനാപദായീസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫-൬. പുഞ്ഞാഭിസന്ദസുത്താദിവണ്ണനാ

൪൫-൪൬. പഞ്ചമേ **അസങ്ഖേയ്യോ**തി ആള്ഹകഗണനായ അസങ്ഖേയ്യോ. യോജനവസേന പനസ്സ സങ്ഖാ അത്ഥി ഹേട്ഠാ മഹാപഥവിയാ ഉപരി ആകാസേന പരിസമന്തതോ ചക്കവാളപബ്ബതേന മജ്ഝേ തത്ഥ തത്ഥ ഠിതകേഹി ദീപപബ്ബതപരിയന്തേഹി പരിച്ഛിന്നത്താ ജാനന്തേന യോജനതോ സങ്ഖാതും സക്കാതി കത്വാ. മഹാസരീരമച്ഛകുമ്ഭീലയക്ഖരക്ഖസമഹാനാഗദാനവാദീനം സവിഞ്ഞാണകാനം ബലവാമുഖപാതാലാദീനം അവിഞ്ഞാണകാനം ഭേരവാരമ്മണാനം വസേന **ബഹുഭേരവം** . **പുഥൂ**തി ബഹൂ. **സവന്തീ**തി സന്ദമാനാ. **ഉപയന്തീ**തി ഉപഗച്ഛന്തി. ഛട്ഠം ഉത്താനമേവ.

പുഞ്ഞാഭിസന്ദസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭-൮. ധനസുത്താദിവണ്ണനാ

൪൭-൪൮. സത്തമേ **സദ്ധാ**തി മഗ്ഗേനാഗതാ സദ്ധാ. **സീലഞ്ച യസ്സ കല്യാണന്തി** കല്യാണസീലം നാമ അരിയസാവകസ്സ അരിയകന്തം സീലം വുച്ചതി. തത്ഥ കിഞ്ചാപി അരിയസാവകസ്സ ഏകസീലമ്പി അകന്തം നാമ നത്ഥി, ഇമസ്മിം പനത്ഥേ ഭവന്തരേപി അപ്പഹീനം പഞ്ചസീലം അധിപ്പേതം. അട്ഠമം ഉത്താനമേവ.

ധനസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. കോസലസുത്തവണ്ണനാ

൪൯. നവമേ **പതിതക്ഖന്ധോ**തി സമ്മുഖാ കിഞ്ചി ഓലോകേതും അസമത്ഥതായ അധോമുഖോ. **നിപ്പടിഭാനോ**തി സഹധമ്മികം കിഞ്ചി വത്തും അവിസഹനതോ നിപ്പടിഭാനോ പടിഭാനരഹിതോ.

കോസലസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. നാരദസുത്തവണ്ണനാ

൫൦. ദസമേ **അജ്ഝോമുച്ഛിതോ**തി അധിമത്തായ തണ്ഹാമുച്ഛായ മുച്ഛിതോ, മുച്ഛം മോഹം പമാദം ആപന്നോ. തേനാഹ **"ഗിലിത്വാ…പേ॰… അതിരേകമുച്ഛായ തണ്ഹായ സമന്നാഗതോ"**തി. **മഹച്ചാ**തി മഹതിയാ. ലിങ്ഗവിപല്ലാസേന ചേതം വുത്തം. തേനാഹ **"മഹതാ രാജാനുഭാവേനാ"**തി.

നാരദസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

മുണ്ഡരാജവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പഠമപണ്ണാസകം നിട്ഠിതം.

൨. ദുതിയപണ്ണാസകം

(൩) ൧. നീവരണവഗ്ഗോ

൧-൨. ആവരണസുത്താദിവണ്ണനാ

൫൧-൫൨. ദുതിയസ്സ പഠമേ ആവരന്തീതി **ആവരണാ,** നീവാരയന്തീതി **നീവരണാ**. ഏത്ഥ ച **ആവരന്തീ**തി കുസലധമ്മുപ്പത്തിം ആദിതോ പരിവാരേന്തി. **നീവാരയന്തീ**തി നിരവസേസതോ വാരയന്തീതി അത്ഥോ, തസ്മാ **ആവരണവസേനാ**തി ആദിതോ കുസലുപ്പത്തിവാരണവസേന. **നീവരണവസേനാ**തി നിരവസേസതോ വാരണവസേനാതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. യസ്മാ പഞ്ച നീവരണാ ഉപ്പജ്ജമാനാ അനുപ്പന്നായ ലോകിയലോകുത്തരായ പഞ്ഞായ ഉപ്പജ്ജിതും ന ദേന്തി, ഉപ്പന്നാപി അട്ഠ സമാപത്തിയോ പഞ്ച വാ അഭിഞ്ഞാ ഉപച്ഛിന്ദിത്വാ പാതേന്തി, തസ്മാ **"പഞ്ഞായ ദുബ്ബലീകരണാ"**തി വുച്ചന്തി. ഉപച്ഛിന്ദനം പാതനഞ്ചേത്ഥ താസം പഞ്ഞാനം അനുപ്പന്നാനം ഉപ്പജ്ജിതും അപ്പദാനമേവ. ഇതി മഹഗ്ഗതാനുത്തരപഞ്ഞാനം ഏകച്ചായ ച പരിത്തപഞ്ഞായ അനുപ്പത്തിഹേതുഭൂതാ നീവരണധമ്മാ ഇതരാസം സമത്ഥതം വിഹനന്തിയേവാതി പഞ്ഞായ ദുബ്ബലീകരണാ വുത്താ. ഭാവനാമനസികാരേന വിനാ പകതിയാ മനുസ്സേഹി നിബ്ബത്തേതബ്ബോ ധമ്മോതി **മനുസ്സധമ്മോ,** മനുസ്സത്തഭാവാവഹോ വാ ധമ്മോ **മനുസ്സധമ്മോ,** അനുളാരം പരിത്തകുസലം. യം അസതിപി ബുദ്ധുപ്പാദേ വത്തതി, യഞ്ച സന്ധായാഹ "ഹീനേന ബ്രഹ്മചരിയേന, ഖത്തിയേ ഉപപജ്ജതീ"തി (ജാ॰ ൧.൮.൭൫). അലം അരിയായ അരിയഭാവായാതി അലമരിയോ, അരിയഭാവായ സമത്ഥോതി വുത്തം ഹോതി. ഞാണദസ്സനമേവ ഞാണദസ്സനവിസേസോ, അലമരിയോ ച സോ ഞാണദസ്സനവിസേസോ ചാതി **അലമരിയഞാണദസ്സനവിസേസോ**.

ഞാണദസ്സനന്തി ച ദിബ്ബചക്ഖുപി വിപസ്സനാപി മഗ്ഗോപി ഫലമ്പി പച്ചവേക്ഖണഞാണമ്പി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണമ്പി വുച്ചതി. "അപ്പമത്തോ സമാനോ ഞാണദസ്സനം ആരാധേതീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൧൧) ഹി ഏത്ഥ ദിബ്ബചക്ഖു ഞാണദസ്സനം നാമ. "ഞാണദസ്സനായ ചിത്തം അഭിനീഹരതി അഭിനിന്നാമേതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൩൫) ഏത്ഥ വിപസ്സനാഞാണം. "അഭബ്ബാ തേ ഞാണായ ദസ്സനായ അനുത്തരായ സമ്ബോധായാ"തി (അ॰ നി॰ ४.൧൯൬) ഏത്ഥ മഗ്ഗോ. "അയമഞ്ഞോ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മാ അലമരിയഞാണദസ്സനവിസേസോ അധിഗതോ ഫാസുവിഹാരോ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൨൮) ഏത്ഥ ഫലം. "ഞാണഞ്ച പന മേ ദസ്സനം ഉദപാദി, അകുപ്പാ മേ വിമുത്തി, അയമന്തിമാ ജാതി, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൮൧; മഹാവ॰ ൧൬; പടി॰ മ॰ ൨.൩൦) ഏത്ഥ പച്ചവേക്ഖണഞാണം. "ഞാണഞ്ച പന മേ ദസ്സനം ഉദപാദി 'സത്താഹകാലകതോ ആളാരോ കാലാമോ'"തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൮४; ൨.൩४०) ഏത്ഥ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം. ഇധ പന ലോകുത്തരധമ്മോ അധിപ്പേതോ. ഏത്ഥ ച രൂപായതനം ജാനാതി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം വിയ പസ്സതി ചാതി **ഞാണദസ്സനം,** ദിബ്ബചക്ഖു. സമ്മസനൂപചാരേ ച ധമ്മലക്ഖണത്തയഞ്ച തഥാ ജാനാതി പസ്സതി ചാതി **ഞാണദസ്സനം,** വിപസ്സനാ. നിബ്ബാനം ചത്താരി വാ സച്ചാനി അസമ്മോഹപ്പടിവേധതോ ജാനാതി പസ്സതി ചാതി **ഞാണദസ്സനം,** മഗ്ഗോ. ഫലം പന നിബ്ബാനവസേനേവ യോജേതബ്ബം. പച്ചവേക്ഖണാ മഗ്ഗാധിഗതസ്സ അത്ഥസ്സ സബ്ബസോ ജോതനട്ഠേന **ഞാണദസ്സനം**. സബ്ബഞ്ഞുതാ

അനാവരണതായ സമന്തചക്ഖുതായ ച **ഞാണദസ്സനം. ബ്യാദിണ്ണകാലോ**തി പരിയാദിന്നകാലോ. ദുതിയം ഉത്താനമേവ.

ആവരണസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩-൪. പധാനിയങ്ഗസുത്താദിവണ്ണനാ

൫൩-൫൪. തതിയേ പദഹതീതി പദഹനോ, ഭാവനമനുയുത്തോ യോഗീ, തസ്സ ഭാവോ ഭാവനാനുയോഗോ **പദഹനഭാവോ**. പധാനമസ്സ അത്ഥീതി പധാനികോ, ക-കാരസ്സ യ-കാരം കത്വാ **"പധാനിയോ"**തി വുത്തം. "അഭിനീഹാരതോ പട്ഠായ ആഗതത്താ"തി വുത്തത്താ പച്ചേകബോധിസത്തസാവകബോധിസത്താനമ്പി പണിധാനതോ പഭുതി ആഗതസദ്ധാ **ആഗമനസദ്ദാ** ഏവ, ഉക്കട്ഠനിദ്ദേസേന പന **"സബ്ബഞ്ഞുബോധിസത്താന"**ന്തി വുത്തം. അധിഗമതോ സമുദാഗതത്താ അഗ്ഗമഗ്ഗഫലസമ്പയുത്താ ചാപി **അധിഗമസദ്ധാ നാമ,** യാ സോതാപന്നസ്സ അങ്ഗഭാവേന വുത്താ. **അചലഭാവേനാ**തി പടിപക്ഖേന അനധിഭവനീയത്താ നിച്ചലഭാവേന. **ഓകപ്പന**ന്തി ഓക്കന്ദിത്വാ അധിമുച്ചനം, പസാദുപ്പത്തിയാ പസാദനീയവത്ഥുസ്മിം പസീദനമേവ. **സുപ്പടിവിദ്ധ**ന്തി സുട്ഠു പടിവിദ്ധം. യഥാ തേന പടിവിദ്ധേന സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം ഹത്ഥഗതം അഹോസി, തഥാ പടിവിദ്ധം. യസ്സ ബുദ്ധസുബുദ്ധതായ സദ്ധാ അചലാ അസമ്പവേധി, തസ്സ ധമ്മസുധമ്മതായ സങ്ഘസുപ്പടിപന്നതായ തേന പടിവേധേന സദ്ധാ ന തഥാതി അട്ഠാനമേതം അനവകാസോ. തേനാഹ ഭഗവാ - "യോ, ഭിക്ഖവേ, ബുദ്ധേ പസന്നോ ധമ്മേ പസന്നോ സങ്ഘേ പസന്നോ"തിആദി. **പധാനവീരിയം ഇജ്ഝതീ**തി "അദ്ധാ ഇമായ പടിപദായ ജരാമരണതോ മുച്ചിസ്സാമീ"തി സക്കച്ചം പദഹനതോ.

അപ്പ-സദ്ദോ അഭാവത്ഥോ "അപ്പസദ്ദസ്സ...പേ॰... ഥോ പനാ"തിആദീസു വിയാതി ആഹ **"അരോഗോ"**തി. **സമവേപാകിനിയാ**തി യഥാഭുത്തമാഹാരം സമാകാരേനേവ പചനസീലായ. ദള്ഹം കത്വാ പചന്തീ ഹി ഗഹണീ ഘോരഭാവേന പിത്തവികാരാദിവസേന രോഗം ജനേതി, സിഥിലം കത്വാ പചന്തീ മന്ദഭാവേന വാതവികാരാദിവസേന തേനാഹ **"നാതിസീതായ നാച്ചുണ്ഹായാ"**തി. ഗഹണിതേജസ്സ മന്ദപടുതാവസേന സത്താനം യഥാക്കമം സീതുണ്ഹസഹതാതി ആഹ **"അതിസീതലഗ്ഗഹണികോ"**തിആദി. യാഥാവതോ അച്ചയദേസനാ അത്തനോ ആവികരണം നാമാതി ആഹ **"യഥാഭൂതം അത്തനോ അഗുണം പകാസേതാ"**തി. **ഉദയത്ഥഗാമിനിയാ**തി സങ്ഖാരാനം ഉദയഞ്ച വയഞ്ച പടിവിജ്ഝന്തിയാതി അയമേത്ഥ അത്ഥോതി ആഹ **"ഉദയഞ്ചാ"**തിആദി. **പരിസുദ്ധായാ**തി നിരുപക്കിലേസായ. **നിബ്ബിജ്ഝിതും സമത്ഥായാ**തി തദങ്ഗവസേന സവിസേസം പജഹിതും സമത്ഥായ. **തസ്സ ദുക്ഖസ്സ ഖയഗാമിനിയാ**തി യം ദുക്ഖം ഇമസ്മിം ഞാണേ അനധിഗതേ പവത്തിരഹം, അധിഗതേ ന പവത്തി, തം സന്ധായ വദതി. തഥാഹേസ യോഗാവചരോ "ചൂളസോതാപന്നോ"തി വുച്ചതി. ചതുത്ഥം ഉത്താനമേവ.

പധാനിയങ്ഗസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. മാതാപുത്തസുത്തവണ്ണനാ

൭൫. പഞ്ചമേ **വിസ്സാസോ**തി വിസച്ഛായസന്താനോ ഭാവോ. **ഓതാരോ**തി തത്ഥ ചിത്തസ്സ അനുപ്പവേസോ. **ഗഹേത്വാ**തി അത്തനോ ഏവ ഓകാസം ഗഹേത്വാ. **ഖേപേത്വാ**തി കുസലവാരം ഖേപേത്വാ.

ഘട്ടേയ്യാതി അക്കമനാദിവസേന ബാധേയ്യ. **തീഹി പരിഞ്ഞാഹീ**തി ഞാതതീരണപ്പഹാനസങ്ഖാതാഹി തീഹി പരിഞ്ഞാഹി. നത്ഥി ഏതേസം കുതോചി ഭയന്തി **അകുതോഭയാ,** നിബ്ഭയാതി അത്ഥോ. ചതുന്നം ഓഘാനം, സംസാരമഹോഘസ്സേവ വാ പാരം പരിയന്തം ഗതാ. തേനാഹ **"പാരം വുച്ചതി നിബ്ബാന"**ന്തിആദി.

മാതാപുത്തസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. ഉപജ്ഝായസുത്തവണ്ണനാ

൭൬. ഛട്ഠേ മധുരകഭാവോ നാമ സരീരസ്സ ഥമ്ഭിതത്തം, തം പന ഗരുഭാവപുബ്ബകന്തി ആഹ **"സഞ്ജാതഗരുഭാവോ"**തി . **ന പക്ഖായന്തീ**തി നപ്പകാസേന്തി, നാനാകാരണതോ ന ഉപട്ഠഹന്തി. തേനാഹ **"ചതസ്സോ ദിസാ ച അനുദിസാ ച മയ്ഹം ന ഉപട്ഠഹന്തീ"**തി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ.

ഉപജ്ഝായസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. അഭിണ്ഹപച്ചവേക്ഖിതബ്ബട്ഠാനസുത്തവണ്ണനാ

൭൭. സത്തമേ **ജരാധമ്മോ**തി **ധമ്മ**-സദ്ദോ "അസമ്മോസധമ്മോ നിബ്ബാന"ന്തിആദീസു (സു॰ നി॰ ൭൬൮) വിയ പകതിപരിയായോ, തസ്മാ ജരാപകതികോ ജിണ്ണസഭാവോതി അത്ഥോ. തേനാഹ **"ജരാസഭാവോ"**തിആദി. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. കമ്മുനാ ദാതബ്ബം ആദിയതീതി **കമ്മദായാദോ,** അത്തനാ യഥൂപചിതകമ്മഫലഭാഗീതി അത്ഥോ. തം പന ദായജ്ജം കാരണൂപചാരേന വദന്തോ **"കമ്മം മയ്ഹം ദായജ്ജം സന്തകന്തി അത്ഥോ"**തി ആഹ യഥാ "കുസലാനം, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാനം സമാദാനഹേതു, ഏവമിദം പുഞ്ഞം വഡ്ഢതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൮൦). യോനീഹി ഫലം സഭാവതോ ഭിന്നമ്പി അഭിന്നം വിയ മിസ്സിതം ഹോതി. തേനാഹ **"കമ്മം മയ്ഹം യോനി കാരണ"**ന്തി. മമത്തവസേന ബജ്ഝന്തീതി ബന്ധൂ, ഞാതി സാലോഹിതോ ച, കമ്മം പന ഏകന്തസമ്ബന്ധവാതി ആഹ **"കമ്മം മയ്ഹം ബന്ധൂ"**തി. **പതിട്ഠാ**തി അവസ്സയോ. കമ്മസദിസോ ഹി സത്താനം അവസ്സയോ നത്ഥി.

യോബ്ബനം ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നമദോതി "മഹല്ലകകാലേ പുഞ്ഞം കരിസ്സാമ, ദഹരമ്ഹ താവാ"തി യോബ്ബനം അപസ്സായ മാനകരണം. "അഹം നിരോഗോ സട്ഠി വാ സത്തതി വാ വസ്സാനി അതിക്കന്താനി, ന മേ ഹരീതകഖണ്ഡമ്പി ഖാദിതബ്ബം, ഇമേ പനഞ്ഞേ 'അസുകം നോ ഠാനം രുജ്ജതി, ഭേസജ്ജം ഖാദാമാ'തി വിചരന്തി, കോ അഞ്ഞോ മയാ സദിസോ നിരോഗോ നാമാ"തി ഏവം മാനകരണം **ആരോഗ്യമദോ**. സബ്ബേസമ്പി ജീവിതം നാമ പഭങ്ഗുരം ദുക്ഖാനുബന്ധഞ്ച, തദുഭയം അനോലോകേത്വാ പബന്ധട്ഠിതിം പച്ചയസുലഭതഞ്ച നിസ്സായ "ചിരം ജീവിം, ചിരം ജീവാമി, ചിരം ജീവിസ്സാമി,

സുഖം ജീവിം, സുഖം ജീവാമി, സുഖം ജീവിസ്സാമീ''തി ഏവം മാനകരണം **ജീവിതമദോ**.

ഉപധിരഹിതന്തി കാമൂപധിരഹിതം. ചത്താരോ ഹി ഉപധീ - കാമൂപധി, ഖന്ധൂപധി, കിലേസൂപധി, അഭിസങ്ഖാരൂപധീതി. കാമാപി ''യം പഞ്ച കാമഗുണേ പടിച്ച ഉപ്പജ്ജതി സുഖം സോമനസ്സം, അയം കാമാനം അസ്സാദോ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൬൬) ഏവം വുത്തസ്സ സുഖസ്സ അധിട്ഠാനഭാവതോ ''ഉപധിയതി ഏത്ഥ സുഖ''ന്തി ഇമിനാ വചനത്ഥേന ''ഉപധീ''തി വുച്ചതി, ഖന്ധാപി ഖന്ധമൂലകസ്സ ദുക്ഖസ്സ അധിട്ഠാനഭാവതോ, കിലേസാപി അപായദുക്ഖസ്സ അധിട്ഠാനഭാവതോ, അഭിസങ്ഖാരാപി ഭവദുക്ഖസ്സ അധിട്ഠാനഭാവതോ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

അഭിണ്ഹപച്ചവേക്ഖിതബ്ബട്ഠാനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭-൮. ലിച്ഛവികുമാരകസുത്താദിവണ്ണനാ

൭-൮. അട്ഠമേ **സാപതേയ്യ**ന്തി ഏത്ഥ സം വുച്ചതി ധനം, തസ്സ പതീതി സപതി, ധനസാമികോ. തസ്സ ഹിതാവഹത്താ സാപതേയ്യം, ദ്രബ്യം, ധനന്തി അത്ഥോ. അത്തനോ രുചിവസേന ഗാമകിച്ചം നേതീതി ഗാമനിയോ, ഗാമനിയോയേവ **ഗാമണികോ**.

അനപായ ഉപനിസ്സായ ജീവനസീലാ **അനുജീവിനോ**തി ആഹ **''യേ ച ഏതം ഉപനിസ്സായ ജീവന്തീ''**തി. ഏകം മഹാകുലം നിസ്സായ പണ്ണാസമ്പി സട്ഠിപി കുലാനി ജീവന്തി, തേ മനുസ്സേ സന്ധായേതം വുത്തം. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. നവമാദീനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

ലിച്ഛവികുമാരകസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നീവരണവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

(൭) ൨. സഞ്ഞാവഗ്ഗോ

൧-൫. സഞ്ഞാസുത്താദിവണ്ണനാ

൬൧-൬൫. ദുതിയസ്സ പഠമേ **“മഹപ്ഫലാ മഹാനിസംസാ”**തി ഉഭയമ്പേതം അത്ഥതോ ഏകം, ബ്യഞ്ജനമേവ നാനന്തി ആഹ **“മഹപ്ഫലാ”**തിആദി. ‘‘പഞ്ചിമേ ഗഹപതയോ ആനിസംസാ’’തിആദീസു (ഉദാ॰ ൭൬) ആനിസംസ-സദ്ദോ ഫലപരിയായോപി ഹോതി . മഹതോ ലോകുത്തരസ്സ സുഖസ്സ പച്ചയാ ഹോന്തീതി **മഹാനിസംസാ. അമതോഗധാ**തി അമതബ്ഭന്തരാ അമതം അനുപ്പവിട്ഠാ നിബ്ബാനദിട്ഠത്താ, തതോ പരം ന ഗച്ഛന്തി. തേന വുത്തം ‘‘അമതപരിയോസാനാ’’തി. അമതം പരിയോസാനം അവസാനം ഏതാസന്തി **അമതപരിയോസാനാ. മരണസഞ്ഞാ**തി മരണാനുപസ്സനാഞാണേന സഞ്ഞാ. **ആഹാരേ പടികൂലസഞ്ഞാ**തി ആഹാരം ഗമനാദിവസേന പടികൂലതോ പരിഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സ ഉപ്പന്നസഞ്ഞാ. **ഉക്കണ്ഠിതസ്സാ**തി നിബ്ബിന്ദന്തസ്സ കത്ഥചിപി അസജ്ജന്തസ്സ. ദുതിയാദീനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

സഞ്ഞാസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬-൧൦. സാജീവസുത്താദിവണ്ണനാ

൬൬-൭൦. ഛട്ഠേ സഹ ആജീവന്തി ഏത്ഥാതി **സാജീവോ,** പഞ്ഹസ്സ പുച്ഛനം വിസ്സജ്ജനഞ്ച. തേനാഹ **“സാജീവോതി പഞ്ഹപുച്ഛനഞ്ചേവ പഞ്ഹവിസ്സജ്ജനഞ്ചാ”**തിആദി. **അഭിസങ്ഖത**ന്തി ചിതം. സത്തമാദീനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

സാജീവസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സഞ്ഞാവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

(൮) ൩. യോധാജീവവഗ്ഗോ

൧-൨. പഠമചേതോവിമുത്തിഫലസുത്താദിവണ്ണനാ

൭൧-൭൨. തതിയസ്സ പഠമേ **അവിജ്ജാപലിഘ**ന്തി എത്ഥ **അവിജ്ജാ**തി വട്ടമൂലികാ അവിജ്ജാ, അയം പചുരജനേഹി ഉക്ഖിപിതും അസക്കുണേയ്യഭാവതോ ദുക്ഖിപനട്ഠേന നിബ്ബാനദ്വാരപ്പവേസവിബന്ധനേന ച ''പലിഘോ വിയാതി പലിഘോ''തി വുച്ചതി. തേനേസ തസ്സാ ഉക്ഖിത്തത്താ **''ഉക്ഖിത്തപലിഘോ''**തി വുത്തോ. പുനബ്ഭവസ്സ കരണസീലോ, പുനബ്ഭവം വാ ഫലം അരഹതീതി **പോനോഭവികാ,** പുനബ്ഭവദായികാതി അത്ഥോ. **ജാതിസംസാരോ**തി ജായനവസേന ചേവ സംസരണവസേന ച ഏവംലദ്ധനാമാനം പുനബ്ഭവക്ഖന്ധാനം പച്ചയോ കമ്മാഭിസങ്ഖാരോ. ജാതിസംസാരോതി ഹി ഫലൂപചാരേന കാരണം വുത്തം. തഞ്ഹി പുനപ്പുനം ഉപ്പത്തികാരണവസേന പരിക്ഖിപിത്വാ ഠിതത്താ **''പരിഖാ''**തി വുച്ചതി സന്താനസ്സ പരിക്ഖിപനതോ. തേനേസ തസ്സ സംകിണ്ണത്താ വികിണ്ണത്താ സബ്ബസോ ഖിത്തത്താ വിനാസിതത്താ **''സംകിണ്ണപരിഖോ''**തി വുത്തോ.

തണ്ഹാസങ്ഖാതന്തി എത്ഥ **തണ്ഹാ**തി വട്ടമൂലികാ തണ്ഹാ. അയഞ്ഹി ഗമ്ഭീരാനുഗതട്ഠേന **''ഏസികാ''**തി വുച്ചതി. **ലുഞ്ചിത്വാ** ഉദ്ധരിത്വാ. **ഓരമ്ഭാഗിയാനീ**തി ഓരമ്ഭാഗജനകാനി കാമഭവേ ഉപപത്തിപച്ചയാനി കാമരാഗസംയോജനാദീനി. ഏതാനി ഹി കവാടം വിയ നഗരദ്വാരം ചിത്തം പിദഹിത്വാ ഠിതത്താ ''അഗ്ഗളാ''തി വുച്ചന്തി. തേനേസ തേസം നിഗ്ഗതത്താ ഭിന്നത്താ **''നിരഗ്ഗളോ''**തി വുത്തോതി. അഗ്ഗമഗ്ഗേന പന്നോ അപചിതോ മാനദ്ധജോ ഏതസ്സാതി **പന്നദ്ധജോ. പന്നഭാരോ**തി ഖന്ധഭാരകിലേസഭാരഅഭിസങ്ഖാരഭാരാ ഓരോപിതാ അസ്സാതി പന്നഭാരോ. **വിസംയുത്തോ**തി ചതൂഹി യോഗേഹി സബ്ബകിലേസേഹി ച വിസംയുത്തോ. **അസ്മിമാനോ**തി രൂപേ അസ്മീതി മാനോ, വേദനായ, സഞ്ഞായ, സങ്ഖാരേസു, വിഞ്ഞാണേ അസ്മിമാനോ. ഏത്ഥ ഹി പഞ്ചപി ഖന്ധേ അവിസേസതോ ''അസ്മീ''തി ഗഹേത്വാ പവത്തമാനോ അസ്മിമാനോതി അധിപ്പേതോ.

നഗരദ്വാരസ്സ പരിസ്സയപടിബാഹനത്ഥഞ്ചേവ സോധനത്ഥഞ്ച ഉഭോസു പസ്സേസു ഏസികാഥമ്ഭേ നിഖണിത്വാ ഠപേതീതി ആഹ **''നഗരദ്വാരേ ഉസ്സാപിതേ ഏസികാഥമ്ഭേ''**തി. പാകാരവിദ്ധംസനേനേവ പരിഖാഭൂമിസമകരണം ഹോതീതി ആഹ **''പാകാരം ഭിന്ദിത്വാ പരിഖം വികിരിത്വാ''**തി. **''ഏവ''**ന്തിആദി ഉപമാസംസന്ദനം. സന്തോ സംവിജ്ജമാനോ കായോ ധമ്മസമൂഹോതി **സക്കായോ,** ഉപാദാനക്ഖന്ധപഞ്ചകം. **ദ്വത്തിംസകമ്മകാരണാ** ദുക്ഖക്ഖന്ധേ ആഗതദുക്ഖാനി. അക്ഖിരോഗസീസരോഗാദയോ. **അട്ഠനവുതി രോഗാ,** രാജഭയാദീനി **പഞ്ചവീസതിമഹാഭയാനി**. ദുതിയം ഉത്താനമേവ.

പഠമചേതോവിമുത്തിഫലസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩-൪. പഠമധമ്മവിഹാരീസുത്താദിവണ്ണനാ

൩൩-൩൪. തതിയേ **നിയകജ്ഝത്തേ**തി അത്തനോ സന്താനേ. മേത്തായ ഉപസംഹരണവസേന **ഹിതം ഏസന്തേന**. കരുണായ വസേന **അനുകമ്പമാനേന. പരിഗ്ഗഹേത്വാ**തി പരിതോ ഗഹേത്വാ, ഫരിത്വാതി അത്ഥോ. **പരിച്ചാ**തി പരിതോ കത്വാ, സമന്തതോ ഫരിത്വാ ഇച്ചേവ അത്ഥോ. **"പടിച്ചാ"**തിപി പാഠോ. **മാ പമജ്ജിത്ഥാ**തി "ഝായഥാ"തി വുത്തസമഥവിപസ്സനാനം അനനുയുഞ്ജനേന അഞ്ഞേന വാ കേനചി പമാദകാരണേന മാ പമാദം ആപജ്ജിത്ഥ. നിയ്യാനികസാസനേ അകത്തബ്ബകരണം വിയ കത്തബ്ബാകരണമ്പി പമാദോതി. **വിപത്തികാലേ**തി സത്തഅസപ്പായാദിവിപത്തിയുത്തേ കാലേ. സബ്ബേപി സാസനേ ഗുണാ ഇധേവ സങ്ഗഹം ഗച്ഛന്തീതി ആഹ **"ഝായഥ മാ പമാദത്ഥ... പേ॰... അനുസാസനീ"**തി. ചതുത്ഥേ നത്ഥി വത്തബ്ബം.

പഠമധമ്മവിഹാരീസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. പഠമയോധാജീവസുത്തവണ്ണനാ

൩൫. പഞ്ചമേ യുജ്ഝനം യോധോ, സോ ആജീവോ ഏതേസന്തി **യോധാജീവാ**. തേനാഹ **"യുദ്ധൂപജീവിനോ"**തി. **സന്ഥമ്ഭിത്വാ ഠാതും ന സക്കോതീ**തി ബദ്ധോ ധിതിസമ്പന്നോ ഠാതും ന സക്കോതി. **സമാഗതേ**തി സമ്പത്തേ. **ബ്യാപജ്ജതീ**തി വികാരമാപജ്ജതി. തേനാഹ **"പകതിഭാവം ജഹതീ"**തി.

രജഗ്ഗസ്മിന്തി പച്ചത്തേ ഭുമ്മവചനന്തി ആഹ **"കിം തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ രജഗ്ഗം നാമാ"**തി. **വിനിബ്ബേഠേത്വാ**തി ഗഹിതഗ്ഗഹണം വിസ്സജ്ജാപേത്വാ. **മോചേത്വാ**തി സരീരതോ അപനേത്വാ.

പഠമയോധാജീവസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. ദുതിയയോധാജീവസുത്തവണ്ണനാ

൩൬. ഛട്ഠേ **ചമ്മ**ന്തി ഇമിനാ ചമ്മമയം ചമ്മമിതി സിബ്ബിതം, അഞ്ഞം വാ കേടകഫലകാദിം സങ്ഗണ്ഹാതി. **ധനുകലാപം സന്നയ്ഹിത്വാ**തി ധനുഞ്ചേവ തൂണിരഞ്ച സന്നയ്ഹിത്വാ സജ്ജേത്വാ. ധനുദണ്ഡസ്സ ജിയായത്തഭാവകരണാദിപി ഹി ധനുനോ സന്നയ്ഹനം. തേനേവാഹ **"ധനുഞ്ച സരകലാപഞ്ച സന്നയ്ഹിത്വാ"**തി. **യുദ്ധസന്നിവേസേന ഠിത**ന്തി ദ്വിന്നം സേനാനം ബ്യൂഹനസംവിധാനനയേന കതോ യോ സന്നിവേസോ, തസ്സ വസേന ഠിതം, സേനാബ്യൂഹസംവിധാനവസേന സന്നിവിട്ഠന്തി വുത്തം ഹോതി. **ഉസ്സാഹഞ്ച വായാമഞ്ച കരോതീ**തി യുജ്ഝനവസേന ഉസ്സാഹം വായാമഞ്ച കരോതി. **പരിയാപാദേന്തീ**തി മരണപരിയന്തികം അപരം പാപേന്തി. തേനാഹ **"പരിയാപാദയന്തീ"**തി, ജീവിതം പരിയാപാദയന്തി മരണം പടിപജ്ജാപേന്തീതി വുത്തം ഹോതി.

അരക്ഖിതേനേവ കായേനാതിആദീസു ഹത്ഥപാദേ കീളാപേന്തോ ഗീവം വിപരിവത്തേന്തോ കായം ന രക്ഖതി നാമ. നാനപ്പകാരം ദുട്ഠുല്ലം കരോന്തോ വാചം ന രക്ഖതി നാമ. കാമവിതക്കാദയോ വിതക്കേന്തോ ചിത്തം ന രക്ഖതി നാമ. **അനുപട്ഠിതായ സതിയാ**തി കായഗതായ സതിയാ

അനുപട്ഠിതായ. **രാഗേന അനുഗതോതി** രാഗേന അനുപഹതോ. **രാഗപരേതോതി** വാ രാഗേന ഫുട്ഠോ ഫുട്ഠവിസേന വിയ സപ്പേന.

അനുദഹനട്ഠേനാതി അനുപായപ്പടിപത്തിയാ. സമ്പതി ആയതിഞ്ച **മഹാഭിതാപട്ഠേന**. അനവത്ഥിതസഭാവതായ **ഇത്തരപച്ചുപട്ഠാനട്ഠേന**. മുഹുത്തരമണീയതായ **താവകാലികട്ഠേന**. ബ്യത്തേഹി അഭിഭവനീയതായ **സബ്ബങ്ഗപച്ചങ്ഗപലിഭഞ്ജനട്ഠേന**. ഛേദനഭേദനാദിഅധികരണഭാവേന ഉഗ്ഘട്ടനസദിസതായ **അധികുട്ടനട്ഠേന**. അവണേ വണം ഉപ്പാദേത്വാ അന്തോ അനുപവിസനസഭാവതായ **വിനിവിജ്ഝനട്ഠേന**. ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായിക അനത്ഥനിമിത്തതായ **സാസങ്കസപ്പടിഭയട്ഠേന**.

ദുതിയയോധാജീവസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭-൮. പഠമഅനാഗതഭയസുത്താദിവണ്ണനാ

൭൭-൭൮. സത്തമേ **വിസേസസ്സ പത്തിയാ** വിസേസസ്സ പാപുണനത്ഥം. **വീരിയന്തി** പധാനവീരിയം. തം പന ചങ്കമനവസേന കരണേ ''കായിക''ന്തിപി വത്തബ്ബതം ലഭതീതി ആഹ - **''ദുവിധമ്പീ''**തി. **സത്ഥകവാതാതി** സന്ധിബന്ധനാനി കത്തരിയാ ഛിന്ദന്താ വിയ പവത്തവാതാ. തേനാഹ - **''സത്ഥം വിയാ''**തിആദി. **കതകമ്മേഹീതി** കതചോരകമ്മേഹി. തേ കിര കതകമ്മാ യം നേസം ദേവതം ആയാചിത്വാ കമ്മം നിപ്ഫന്നം, തസ്സ ഉപകാരത്ഥായ മനുസ്സേ മാരേത്വാ ഗലലോഹിതാനി ഗണ്ഹന്തി. തേ ''അഞ്ഞേസു മനുസ്സേസു മാരിയമാനേസു കോലാഹലം ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, പബ്ബജിതം പരിയേസന്തോ നാമ നത്ഥീ''തി മഞ്ഞമാനാ ഭിക്ഖൂ ഗഹേത്വാ മാരേന്തി. തം സന്ധായേതം വുത്തം. **അകതകമ്മേഹീതി** അടവിതോ ഗാമം ആഗമനകാലേ കമ്മനിപ്ഫത്തത്ഥം പുരേതരം ബലികമ്മം കാതുകാമേഹി. തേനേവാഹ - **''ചോരികം കത്വാ നിക്ഖന്താ കതകമ്മാ നാമാ''**തിആദി. അട്ഠമേ നത്ഥി വത്തബ്ബം.

പഠമഅനാഗതഭയസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. തതിയഅനാഗതഭയസുത്തവണ്ണനാ

൭൯. നവമേ **പാളിഗമ്ഭീരാതി** (സം॰ നി॰ ടീ॰ ൨.൨.൨൨൯) പാളിവസേന ഗമ്ഭീരാ അഗാധാ ദുക്ഖോഗാഹാ സല്ലസുത്തസദിസാ. **സല്ലസുത്തഞ്ഹി** (സു॰ നി॰ ൫൭൯) ''അനിമിത്തമനഞ്ഞാത''ന്തിആദിനാ പാളിവസേന ഗമ്ഭീരം, ന അത്ഥഗമ്ഭീരം. തഥാ ഹി തത്ഥ താ താ ഗാഥാ ദുവിഞ്ഞേയ്യരൂപാ തിട്ഠന്തി. ദുവിഞ്ഞേയ്യഞ്ഹി ഞാണേന ദുക്ഖോഗാഹന്തി കത്വാ ''ഗമ്ഭീര''ന്തി വുച്ചതി. പുബ്ബാപരംപേത്ഥ കാസഞ്ചി ഗാഥാനം ദുവിഞ്ഞേയ്യതായ ദുക്ഖോഗാഹമേവ, തസ്മാ പാളിവസേന ഗമ്ഭീരം. **അത്ഥഗമ്ഭീരാതി** അത്ഥവസേന ഗമ്ഭീരാ മഹാവേദല്ലസുത്തസദിസാ, **മഹാവേദല്ലസുത്തസ്സ** (മ॰ നി॰ ൧.൪൪൯ ആദയോ) അത്ഥവസേന ഗമ്ഭീരതാ പാകടായേവ. ലോകം ഉത്തരതീതി ലോകുത്തരോ, സോ അത്ഥഭൂതോ ഏതേസം അത്ഥീതി **ലോകുത്തരാ**. തേനാഹ - **''ലോകുത്തരധമ്മദീപകാ''**തി. **സുഞ്ഞതാപടിസംയുത്താതി** സത്തസുഞ്ഞധമ്മപ്പകാസകാ . തേനാഹ **''ഖന്ധധാതുആയതനപച്ചയാകാരപ്പടിസംയുത്താ''**തി. **ഉഗ്ഗഹേതബ്ബം പരിയാപുണിതബ്ബന്തി** ച ലിങ്ഗവചനവിപല്ലാസേന വുത്തന്തി ആഹ

“ഉഗ്ഗഹേതബ്ബേ ചേവ വളഞ്ജേതബ്ബേ ചാ”തി. കവിനോ കമ്മം **കവിതാ**. യസ്സ പന യം കമ്മം, തം തേന കതന്തി വുച്ചതീതി ആഹ **“കവിതാതി കവീഹി കതാ”**തി. **കാവേയ്യ**ന്തി കബ്യം, **കബ്യ**ന്തി ച കവിനാ വുത്തന്തി അത്ഥോ. തേനാഹ **“തസ്സേവ വേവചന”**ന്തി. **ചിത്തക്ഖരാ**തി ചിത്രാകാരഅക്ഖരാ. ഇതരം തസ്സേവ വേവചനം. **സാസനതോ ബഹിദ്ധാ ഠിതാ**തി ന സാസനാവചരാ. **ബാഹിരകസാവകേഹീ**തി “ബുദ്ധാ”തി അപ്പഞ്ഞാതാനം യേസം കേസഞ്ചി സാവകേഹി. **സുസ്സൂസിസ്സന്തീ**തി അക്ഖരചിത്തതായ ചേവ സരസമ്പത്തിയാ ച അത്തമനാ ഹുത്വാ സാമണേരദഹരഭിക്ഖുമാതുഗാമമഹാഗഹപതികാദയോ “ഏസ ധമ്മകഥികോ”തി സന്നിപതിത്വാ സോതുകാമാ ഭവിസ്സന്തി.

തതിയഅനാഗതഭയസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. ചതുത്ഥഅനാഗതഭയസുത്തവണ്ണനാ

൮൦. ദസമേ **പഞ്ചവിധേന സംസഗ്ഗേനാ**തി “സവനസംസഗ്ഗോ, ദസ്സനസംസഗ്ഗോ, സമുല്ലാപസംസഗ്ഗോ, സമ്ഭോഗസംസഗ്ഗോ, കായസംസഗ്ഗോ”തി ഏവം വുത്തേന പഞ്ചവിധേന സംസഗ്ഗേന. സംസജ്ജതി ഏതേനാതി സംസഗ്ഗോ, രാഗോ. സവനഹേതുകോ, സവനവസേന വാ പവത്തോ സംസഗ്ഗോ **സവനസംസഗ്ഗോ**. ഏസ നയോ സേസേസുപി. **കായസംസഗ്ഗോ** പന കായപരാമാസോ. തേസു പരേഹി വാ കഥിയമാനം രൂപാദിസമ്പത്തിം അത്തനാ വാ സിതലപിതഗീതസദ്ദം സുണന്തസ്സ സോതവിഞ്ഞാണവീഥിവസേന ഉപ്പന്നോ രാഗോ **സവനസംസഗ്ഗോ** നാമ. വിസഭാഗരൂപം ഓലോകേന്തസ്സ പന ചക്ഖുവിഞ്ഞാണവീഥിവസേന ഉപ്പന്നോ രാഗോ **ദസ്സനസംസഗ്ഗോ** നാമ. അഞ്ഞമഞ്ഞആലാപസല്ലാപവസേന ഉപ്പന്നരാഗോ **സമുല്ലാപസംസഗ്ഗോ** നാമ. ഭിക്ഖുനോ ഭിക്ഖുനിയാ സന്തകം, ഭിക്ഖുനിയാ ഭിക്ഖുസ്സ സന്തകം ഗഹേത്വാ പരിഭോഗകരണവസേന ഉപ്പന്നരാഗോ **സമ്ഭോഗസംസഗ്ഗോ** നാമ. ഹത്ഥഗ്ഗാഹാദിവസേന ഉപ്പന്നോ രാഗോ **കായസംസഗ്ഗോ** നാമ.

അനേകവിഹിതന്തി അന്നസന്നിധിപാനസന്നിധിവത്ഥസന്നിധിയാനസന്നിധിസയനസന്നിധിഗന്ധസന്നിധി-ആമിസസന്നിധിവസേന അനേകപ്പകാരം. **സന്നിധികതസ്സാ**തി ഏതേന “സന്നിധികാരപരിഭോഗ”ന്തി (ധ॰ സ॰ തികമാതികാ ൧൦) ഏത്ഥ കാര-സദ്ദസ്സ കമ്മത്ഥതം ദസ്സേതി. യഥാ വാ “ആചയം ഗാമിനോ”തി വത്തബ്ബേ അനുനാസികലോപേന “ആചയഗാമിനോ”തി നിദ്ദേസോ കതോ, ഏവം “സന്നിധികാരം പരിഭോഗ”ന്തി വത്തബ്ബേ അനുനാസികലോപേന **“സന്നിധികാരപരിഭോഗ”**ന്തി വുത്തം, സന്നിധിം കത്വാ പരിഭോഗന്തി അത്ഥോ.

“സന്നിധികതസ്സ പരിഭോഗ”ന്തി ഏത്ഥ (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൦) പന ദുവിധാ കഥാ വിനയവസേന സല്ലേഖവസേന ച. വിനയവസേന താവ യം കിഞ്ചി അന്നം അജ്ജ പടിഗ്ഗഹിതം അപരജ്ജു സന്നിധികാരം ഹോതി, തസ്സ പരിഭോഗേ പാചിത്തിയം. അത്തനാ ലദ്ധം പന സാമണേരാനം ദത്വാ തേഹി ലദ്ധം വാ പാപേത്വാ ദുതിയദിവസേ ഭുഞ്ജിതും വട്ടതി, സല്ലേഖോ പന ന ഹോതി. പാനസന്നിധിമ്ഹിപി ഏസേവ നയോ. വത്ഥസന്നിധിമ്ഹി അനധിട്ഠിതാവികപ്പിതം സന്നിധി ച ഹോതി, സല്ലേഖഞ്ച കോപേതി. അയം നിപ്പരിയായകഥാ. പരിയായതോ പന തിചീവരസന്തുട്ഠേന ഭവിതബ്ബം, ചതുത്ഥം ലഭിത്വാ അഞ്ഞസ്സ ദാതബ്ബം. സചേ യസ്സ കസ്സചി ദാതും ന സക്കോതി, യസ്സ

പന ദാതുകാമോ ഹോതി, സോ ഉദ്ദേസത്ഥായ വാ പരിപുച്ഛത്ഥായ വാ ഗതോ, ആഗതമത്തേ ദാതബ്ബം, അദാതും ന വട്ടതി. ചീവരേ പന അപ്പഹോന്തേ, സതിയാ വാ പച്ചാസായ അനുഞ്ഞാതകാലം ഠപേതും വട്ടതി. സൂചിസുത്തചീവരകാരകാനം അലാഭേ തതോപി വിനയകമ്മം കത്വാ ഠപേതും വട്ടതി "ഇമസ്മിം ജിണ്ണേ പുന ഈദിസം കുതോ ലഭിസ്സാമീ"തി പന ഠപേതും ന വട്ടതി, സന്നിധി ച ഹോതി, സല്ലേഖഞ്ച കോപേതി.

യാനസന്നിധിമ്ഹി **യാനം** നാമ വയ്ഹം രഥോ സകടം സന്ദമാനികാ പാടങ്കീതി. ന പനേതം പബ്ബജിതസ്സ യാനം, ഉപാഹനം പന യാനം. എകഭിക്ഖുസ്സ ഹി എകോ അരഞ്ഞവാസത്ഥായ, എകോ ധോതപാദകത്ഥായാതി ഉക്കംസതോ ദ്വേ ഉപാഹനസങ്ഘാടകാ വട്ടന്തി, തതിയം ലഭിത്വാ അഞ്ഞസ്സ ദാതബ്ബോ. "ഇമസ്മിം ജിണ്ണേ അഞ്ഞം കുതോ ലഭിസ്സാമീ"തി ഠപേതും ന വട്ടതി, സന്നിധി ച ഹോതി, സല്ലേഖഞ്ച കോപേതി. സയനസന്നിധിമ്ഹി **സയന**ന്തി മഞ്ചോ. എകസ്സ ഭിക്ഖുനോ എകോ സയനഗബ്ഭേ, എകോ ദിവാട്ഠാനേതി ഉക്കംസതോ ദ്വേ മഞ്ചാ വട്ടന്തി. തതോ ഉത്തരിം ലഭിത്വാ അഞ്ഞസ്സ ഭിക്ഖുനോ, ഗണസ്സ വാ ദാതബ്ബോ, അദാതും ന വട്ടതി, സന്നിധി ചേവ ഹോതി, സല്ലേഖോ ച കുപ്പതി. ഗന്ധസന്നിധിമ്ഹി ഭിക്ഖുനോ കണ്ഡുകച്ഛുഛവിദോസാദിആബാധേ സതി ഗന്ധാ വട്ടന്തി. ഗന്ധത്ഥികേന ഗന്ധഞ്ച ആഹരാപേത്വാ തസ്മിം രോഗേ വൂപസന്തേ അഞ്ഞേസം വാ ആബാധികാനം ദാതബ്ബം, ദ്വാരേ പഞ്ചങ്ഗുലിഘരധൂപനാദീസു വാ ഉപനേതബ്ബം. "പുന രോഗേ സതി ഭവിസ്സതീ"തി ഠപേതും ന വട്ടതി, ഗന്ധസന്നിധി ച ഹോതി, സല്ലേഖഞ്ച കോപേതി.

ആമിസന്തി വുത്താവസേസം ദട്ഠബ്ബം. സേയ്യഥിദം - ഇധേകച്ചോ ഭിക്ഖു "തഥാരൂപേ കാലേ ഉപകാരായ ഭവിസ്സന്തീ"തി തിലതണ്ഡുലമുഗ്ഗമാസനാളികേരലോണമച്ഛമംസവല്ലൂരസപ്പിതേലകുലാലഭാജനാദീനി ആഹരാപേത്വാ ഠപേതി. സോ വസ്സകാലേ കാലസ്സേവ സാമണേരേഹി യാഗും പചാപേത്വാ പരിഭുഞ്ജിത്വാ "സാമണേര ഉദകകദ്ദമേ ദുക്ഖം ഗാമം പവിസിതും, ഗച്ഛ അസുകകുലം ഗന്ത്വാ മയ്ഹം വിഹാരേ നിസിന്നഭാവം ആരോചേഹി, അസുകകുലതോ ദധിആദീനി ആഹരാ"തി പേസേതി. ഭിക്ഖൂഹി "കിം, ഭന്തേ , ഗാമം പവിസിസ്സാമാ"തി വുത്തേപി "ദുപ്പവേസോ, ആവുസോ, ഇദാനി ഗാമോ"തി വദതി. തേ "ഹോതു, ഭന്തേ, അച്ഛഥ തുമ്ഹേ, മയം ഭിക്ഖം പരിയേസിത്വാ ആഹരിസ്സാമാ"തി ഗച്ഛന്തി. അഥ സാമണേരോ ദധിആദീനി ആഹരിത്വാ ഭത്തഞ്ച ബ്യഞ്ജനഞ്ച സമ്പാദേത്വാ ഉപനേതി, തം ഭുഞ്ജന്തസ്സേവ ഉപട്ഠാകാ ഭത്തം പഹിണന്തി, തതോപി മനാപമനാപം ഭുഞ്ജതി. അഥ ഭിക്ഖൂ പിണ്ഡപാതം ഗഹേത്വാ ആഗച്ഛന്തി, തതോപി മനാപമനാപം ഭുഞ്ജതിയേവ. എവം ചതുമാസമ്പി വീതിനാമേതി. അയം വുച്ചതി ഭിക്ഖു മുണ്ഡകുടുമ്ബികജീവികം ജീവതി, ന സമണജീവികന്തി. എവരൂപോ **ആമിസസന്നിധി** നാമ ഹോതി. ഭിക്ഖുനോ പന വസനട്ഠാനേ എകാ തണ്ഡുലനാളി എകോ ഗുളപിണ്ഡോ കുഡുവമത്തം സപ്പീതി എത്തകം നിധേതും വട്ടതി അകാലേ സമ്പത്തചോരാനം അത്ഥായ. തേ ഹി എത്തകം ആമിസപടിസന്ഥാരം അലഭന്താ ജീവിതാ വോരോപേയ്യും, തസ്മാ സചേ ഹി എത്തകം നത്ഥി, ആഹരാപേത്വാപി ഠപേതും വട്ടതി. അഫാസുകകാലേ ച യദേത്ഥ കപ്പിയം, തം അത്തനാപി പരിഭുഞ്ജിതും വട്ടതി. കപ്പിയകുടിയം പന ബഹും ഠപേന്തസ്സപി സന്നിധി നാമ നത്ഥി.

ചതുത്ഥഅനാഗതഭയസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

യോധാജീവവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

(൯) ൪. ഥേരവഗ്ഗോ

൧-൨. രജനീയസുത്താദിവണ്ണനാ

൮൧-൮൨. ചതുത്ഥസ്സ പഠമം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. ദുതിയേ ഗുണമക്ഖനായ പവത്തോപി അത്തനോ കാരകം ഗൂഥേന പഹരന്തം ഗൂഥോ വിയ പഠമതരം മക്ഖേതീതി മക്ഖോ, സോ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **മക്ഖീ**. പളാസതീതി പളാസോ, പരസ്സ ഗുണേ ഡംസിത്വാ വിയ അപനേതീതി അത്ഥോ. സോ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **പളാസീ**. പളാസീ പുഗ്ഗലോ ഹി ദുതിയസ്സ ധുരം ന ദേതി, സമ്പസാരേത്വാ തിട്ഠതി. തേനാഹ **"യുഗഗ്ഗാഹലക്ഖണേന പളാസേന സമന്നാഗതോ"**തി.

രജനീയസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. കുഹകസുത്തവണ്ണനാ

൮൩. തതിയേ **തീഹി കുഹനവത്ഥൂഹീ**തി സാമന്തജപ്പനഇരിയാപഥസന്നിസ്സിതപച്ചയപ്പടിസേവനഭേദതോ തിപ്പഭേദേഹി കുഹനവത്ഥൂഹി. തിവിധേന കുഹനവത്ഥുനാ ലോകം കുഹയതി വിമ്ഹാപയതി ''അഹോ അച്ഛരിയപുരിസോ''തി അത്തനി പരേസം വിമ്ഹയം ഉപ്പാദേതീതി **കുഹകോ**. ലാഭസക്കാരത്ഥികോ ഹുത്വാ ലപതി അത്താനം ദായകം വാ ഉക്ഖിപിത്വാ യഥാ സോ കിഞ്ചി ദദാതി, ഏവം ഉക്കാചേത്വാ കഥേതീതി **ലപകോ**. നിമിത്തം സീലം തസ്സാതി **നേമിത്തികോ,** നിമിത്തേന വാ ചരതി, നിമിത്തം വാ കരോതീതി നേമിത്തികോ. **നിമിത്ത**ന്തി ച പരേസം പച്ചയദാനസഞ്ഞുപ്പാദകം കായവചീകമ്മം വുച്ചതി . നിപ്പേസോ സീലമസ്സാതി **നിപ്പേസികോ**. നിപ്പിസതീതി വാ നിപ്പേസോ, നിപ്പേസോയേവ **നിപ്പേസികോ. നിപ്പേസോ**തി ച സഠപുരിസോ വിയ ലാഭസക്കാരത്ഥം അക്കോസനുപ്പണ്ഡനപരപിട്ഠിമംസികതാദി.

കുഹകസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪-൭. പടിസമ്ഭിദാപ്പത്തസുത്താദിവണ്ണനാ

൮൪-൮൭. ഛട്ഠേ പടിസമ്ഭിദാസു യം വത്തബ്ബം, തം ഹേട്ഠാ വുത്തമേവ. **ഉച്ചാവചാനീ**തി ഉച്ചനീചാനി. തേനാഹ **"മഹന്തഖുദ്ദകാനീ"തി. കിംകരണീയാനീ**തി ''കിം കരോമീ''തി ഏവം വത്വാ കത്തബ്ബകമ്മാനി. തത്ഥ **ഉച്ചകമ്മാനി** നാമ ചീവരസ്സ കരണം, രജനം, ചേതിയേ സുധാകമ്മം, ഉപോസഥാഗാരചേതിയഘരബോധിഘരേസു കത്തബ്ബകമ്മന്തി ഏവമാദി. **അവചകമ്മം** നാമ പാദധോവനമക്ഖനാദി ഖുദ്ദകകമ്മം. **തത്രുപായാസാ**തി തത്രുപഗമനിയാ, തത്ര തത്ര മഹന്തേ ഖുദ്ദകേ ച കമ്മേ സാധനവസേന ഉപഗച്ഛന്തിയാതി അത്ഥോ. തസ്സ തസ്സ കമ്മസ്സ നിപ്ഫാദനേ സമത്ഥായാതി വുത്തം ഹോതി. **തത്രുപായായാ**തി വാ തത്ര തത്ര കമ്മേ സാധേതബ്ബേ ഉപായഭൂതായ. **അലം കാതു**ന്തി കാതും സമത്ഥോ ഹോതി. **അലം സംവിധാതു**ന്തി വിചാരേതും സമത്ഥോ. സത്തമം ഉത്താനമേവ.

പടിസമ്ഭിദാപ്പത്തസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. ഥേരസുത്തവണ്ണനാ

൮൮. അട്ഠമേ **ഥിരഭാവപ്പത്തോ**തി സാസനേ ഥിരഭാവം അനിവത്തിഭാവം പത്തോ. പബ്ബജിതോ ഹുത്വാ ബഹൂ രത്തിയോ ജാനാതീതി **രത്തഞ്ഞൂ**. തേനാഹ **"പബ്ബജിതദിവസതോ പട്ഠായാ"**തിആദി. **പാകടോ**തി അയഥാഭൂതഗുണേഹി ചേവ

യഥാഭൂതഗുണേഹി ച സമുഗ്ഗതോ. യസോ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **യസസ്സീ,** യസം സിതോ നിസ്സിതോ വാ **യസസ്സീ**. തേനാഹ **"യസനിസ്സിതോ"**തി. അസതം അസാധൂനം ധമ്മാ **അസദ്ധമ്മാ,** അസന്താ വാ അസുന്ദരാ ഗാരയ്ഹാ ലാമകാ ധമ്മാതി **അസദ്ധമ്മാ**. വിപരിയായേന **സദ്ധമ്മാ** വേദിതബ്ബാ.

ഥേരസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. പഠമസേഖസുത്തവണ്ണനാ

൮൯. നവമേ ആരമിതബ്ബട്ഠേന കമ്മം ആരാമോ ഏതസ്സാതി കമ്മാരാമോ, തസ്സ ഭാവോ **കമ്മാരാമതാ**. തത്ഥ **കമ്മ**ന്തി ഇതികത്തബ്ബം കമ്മം വുച്ചതി. സേയ്യഥിദം - ചീവരവിചാരണം ചീവരകമ്മകരണം ഉപത്ഥമ്ഭനം പത്തത്ഥവികഅംസബദ്ധകകായബന്ധനധമ്മകരണആധാരകപാദകഥലികസമ്മജ്ജനിആദീനം കരണന്തി. ഏകച്ചോ ഹി ഏതാനി കരോന്തോ സകലദിവസം ഏതാനേവ കരോതി, തം സന്ധായേസ പടിക്ഖേപോ. യോ പന ഏതേസം കരണവേലായമേവ താനി കരോതി, ഉദ്ദേസവേലായ ഉദ്ദേസം ഗണ്ഹാതി, സജ്ഝായവേലായ സജ്ഝായതി, ചേതിയങ്ഗണവത്തവേലായ ചേതിയങ്ഗണവത്തം കരോതി, മനസികാരവേലായ മനസികാരം കരോതി, ന സോ കമ്മാരാമോ നാമ. **ഭസ്സാരാമതാ**തി ഏത്ഥ യോ ഇത്ഥിവണ്ണപുരിസവണ്ണാദിവസേന ആലാപസല്ലാപം കരോന്തോയേവ ദിവസഞ്ച രത്തിഞ്ച വീതിനാമേതി, ഏവരൂപോ ഭസ്സേ പരിയന്തകാരീ ന ഹോതി, അയം ഭസ്സാരാമോ നാമ. യോ പന രത്തിമ്പി ദിവസമ്പി ധമ്മം കഥേതി, പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേതി, അയം അപ്പഭസ്സോ ഭസ്സേ പരിയന്തകാരീയേവ. കസ്മാ? "സന്നിപതിതാനം വോ, ഭിക്ഖവേ, ദ്വയം കരണീയം ധമ്മീ വാ കഥാ, അരിയോ വാ തുണ്ഹീഭാവോ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൭൩; ഉദാ॰ ൧൨, ൨൮, ൨൯) വുത്തത്താ.

നിദ്ദാരാമതാതി ഏത്ഥ യോ ഗച്ഛന്തോപി നിസിന്നോപി നിപന്നോപി ഥിനമിദ്ധാഭിഭൂതോ നിദ്ദായതിയേവ, അയം നിദ്ദാരാമോ നാമ. യസ്സ പന കരജകായേ ഗേലഞ്ഞേന ചിത്തം ഭവങ്ഗേ ഓതരതി, നായം നിദ്ദാരാമോ. തേനേവാഹ - "അഭിജാനാമി ഖോ പനാഹം, അഗ്ഗിവേസ്സന, ഗിമ്ഹാനം പച്ഛിമേ മാസേ പച്ഛാഭത്തം പിണ്ഡപാതപ്പടിക്കന്തോ ചതുഗ്ഗുണം സങ്ഘാടിം പഞ്ഞാപേത്വാ ദക്ഖിണേന പസ്സേന സതോ സമ്പജാനോ നിദ്ദം ഓക്കമിതാ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൮൭). **സങ്ഗണികാരാമതാ**തി ഏത്ഥ യോ ഏകസ്സ ദുതിയോ, ദ്വിന്നം തതിയോ, തിണ്ണം ചതുത്ഥോതി ഏവം സംസട്ഠോവ വിഹരതി, ഏകകോ അസ്സാദം ന ലഭതി, അയം സങ്ഗണികാരാമോ. യോ പന ചതൂസു ഇരിയാപഥേസു ഏകകോവ അസ്സാദം ലഭതി, നായം സങ്ഗണികാരാമോ വേദിതബ്ബോ. സേഖാനം പടിലദ്ധഗുണസ്സ പരിഹാനാസമ്ഭവതോ **"ഉപരിഗുണേഹീ"**തിആദി വുത്തം.

പഠമസേഖസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. ദുതിയസേഖസുത്തവണ്ണനാ

൯൦. ദസമേ **അതിപാതോവാ**തി സബ്ബരത്തിം നിദ്ദായിത്വാ ബലവപച്ചൂസേ കോടിസമ്മുഞ്ജനിയാ ഥോകം സമ്മജ്ജിത്വാ മുഖം ധോവിത്വാ യാഗുഭിക്ഖത്ഥായ പാതോവ പവിസതി. **തം അതിക്കമിത്വാ**തി ഗിഹിസംസഗ്ഗവസേന കാലം വീതിനാമേന്തോ മജ്ഝന്ഹികസമയം അതിക്കമിത്വാ പക്കമതി. പാതോയേവ ഹി ഗാമം പവിസിത്വാ യാഗും ആദായ ആസനസാലം ഗന്ത്വാ പിവിത്വാ ഏകസ്മിം ഠാനേ നിപന്നോ നിദ്ദായിത്വാ മനുസ്സാനം ഭോജനവേലായ "പണീതഭിക്ഖം ലഭിസ്സാമീ"തി ഉപകട്ഠേ മജ്ഝന്ഹികേ ഉട്ഠായ ധമ്മകരണേന ഉദകം ഗഹേത്വാ

അക്ഖീനി പുഞ്ഛിത്വാ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ യാവദത്ഥം ഭുഞ്ജിത്വാ ഗിഹിസംസട്ഠോ കാലം വീതിനാമേത്വാ മജ്ഝന്ഹേ വീതിവത്തേ പടിക്കമതി.

അപ്പിച്ഛകഥാതി, ''ആവുസോ, അത്രിച്ഛതാ പാപിച്ഛതാതി ഇമേ ധമ്മാ പഹാതബ്ബാ''തി തേസു ആദീനവം ദസ്സേത്വാ ''ഏവരൂപം അപ്പിച്ഛതം സമാദായ വത്തിതബ്ബ''ന്തിആദിനയപ്പവത്താ കഥാ. **തീഹി വിവേകേഹീ**തി കായവിവേകോ, ചിത്തവിവേകോ, ഉപധിവിവേകോതി ഇമേഹി തീഹി വിവേകേഹി. തത്ഥ ഏകോ ഗച്ഛതി, ഏകോ തിട്ഠതി, ഏകോ നിസീദതി, ഏകോ സേയ്യം കപ്പേതി, ഏകോ ഗാമം പിണ്ഡായ പവിസതി, ഏകോ പടിക്കമതി, ഏകോ ചങ്കമം അധിട്ഠാതി, ഏകോ ചരതി, ഏകോ വിഹരതീതി അയം **കായവിവേകോ** നാമ. അട്ഠ സമാപത്തിയോ പന **ചിത്തവിവേകോ** നാമ. നിബ്ബാനം **ഉപധിവിവേകോ** നാമ. വുത്തമ്പി ഹേതം - ''കായവിവേകോ ച വിവേകട്ഠകായാനം നേക്ഖമ്മാഭിരതാനം, ചിത്തവിവേകോ ച പരിസുദ്ധചിത്താനം പരമവോദാനപ്പത്താനം, ഉപധിവിവേകോ ച നിരുപധീനം പുഗ്ഗലാനം വിസങ്ഖാരഗതാന''ന്തി (മഹാനി॰ ൭). **ദുവിധം വീരിയ**ന്തി കായികം, ചേതസികഞ്ച വീരിയം. **സീല**ന്തി ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം. **സമാധി**ന്തി വിപസ്സനാപാദകാ അട്ഠ സമാപത്തിയോ. **വിമുത്തികഥാ**തി വാ അരിയഫലം ആരബ്ഭ പവത്താ കഥാ. സേസം ഉത്താനമേവ.

ദുതിയസേഖസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഥേരവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

(൧൦) ൫. കകുധവഗ്ഗോ

൧-൧൦. പഠമസമ്പദാസുത്താദിവണ്ണനാ

൯൧-൧൦൦. പഞ്ചമസ്സ പഠമേ ദുതിയേ ച നത്ഥി വത്തബ്ബം. തതിയേ ആജാനനതോ **അഞ്ഞാ,** ഉപരിമഗ്ഗപഞ്ഞാ ഹേട്ഠിമമഗ്ഗേന ഞാതപരിഞ്ഞായ ഏവ ജാനനതോ. തസ്സാ പന ഫലഭാവതോ മഗ്ഗഫലപഞ്ഞാ തംസഹഗതാ സമ്മാസങ്കപ്പാദയോ ച ഇധ ''അഞ്ഞാ''തി വുത്താ. അഞ്ഞായ ബ്യാകരണാനി **അഞ്ഞാബ്യാകരണാനി**. തേനേവാഹ **''അഞ്ഞാബ്യാകരണാനീതി അരഹത്തബ്യാകരണാനീ''**തി. **അധിഗതമാനേനാ**തി അപ്പത്തേ പത്തസഞ്ഞീ, അനധിഗതേ അധിഗതസഞ്ഞീ ഹുത്വാ അധിഗതം മയാതി മാനേന. ചതുത്ഥാദീനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

പഠമസമ്പദാസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

കകുധവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ദുതിയപണ്ണാസകം നിട്ഠിതം.

൩. തതിയപണ്ണാസകം

(൧൧) ൧. ഫാസുവിഹാരവഗ്ഗോ

൧-൪. സാരജ്ജസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൦൧-൪. തതിയസ്സ പഠമേ നത്ഥി വത്തബ്ബം. ദുതിയേ പിണ്ഡപാതാദിഅത്ഥായ ഉപസങ്കമിതും യുത്തട്ഠാനം ഗോചരോ, വേസിയാ ഗോചരോ അസ്സാതി **വേസിയാഗോചരോ,** മിത്തസന്ഥവവസേന ഉപസങ്കമിതബ്ബട്ഠാനന്തി അത്ഥോ. വേസിയാ നാമ രൂപൂപജീവിനിയോ, താ മിത്തസന്ഥവവസേന ന ഉപസങ്കമിതബ്ബാ സമണഭാവസ്സ അന്തരായകരത്താ, പരിസുദ്ധാസയസ്സപി ഗരഹാഹേതുതോ, തസ്മാ ദക്ഖിണാദാനവസേന സതിം ഉപട്ഠപേത്വാ ഉപസങ്കമിതബ്ബം. **വിധവാ** വുച്ചന്തി മതപതികാ, പവുത്ഥപതികാ വാ. **ഥുല്ലകുമാരിയോ**തി മഹല്ലികാ അനിവിദ്ധാ കുമാരിയോ. **പണ്ഡകാ**തി നപുംസകാ. തേ ഹി ഉസ്സന്നകിലേസാ അവൂപസന്തപരിളാഹാ ലോകാമിസനിസ്സിതകഥാബഹുലാ, തസ്മാ ന ഉപസങ്കമിതബ്ബാ. **ഭിക്ഖുനിയോ** നാമ ഉസ്സന്നബ്രഹ്മചരിയാ. തഥാ **ഭിക്ഖൂപി**. അഞ്ഞമഞ്ഞം വിസഭാഗവത്ഥുഭാവതോ സന്ഥവവസേന ഉപസങ്കമനേ കതിപാഹേനേവ ബ്രഹ്മചരിയന്തരായോ സിയാ, തസ്മാ ന ഉപസങ്കമിതബ്ബാ, ഗിലാനപുച്ഛനാദിവസേന ഉപസങ്കമനേ സതോകാരിനാ ഭവിതബ്ബം. തതിയചതുത്ഥാനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

സാരജ്ജസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. ഫാസുവിഹാരസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൫. പഞ്ചമേ മേത്താ ഏതസ്സ അത്ഥീതി മേത്തം, തംസമുട്ഠാനം കായകമ്മം **മേത്തം കായകമ്മം**. ഏസ നയോ സേസദ്വയേപി. **ആവീ**തി പകാസനം. പകാസഭാവോ ചേത്ഥ യം ഉദ്ദിസ്സ തം കായകമ്മം കരീയതി, തസ്സ സമ്മുഖഭാവതോതി ആഹ **''സമ്മുഖാ''**തി. **രഹോ**തി അപ്പകാസം. അപ്പകാസതാ ച യം ഉദ്ദിസ്സ തം കായകമ്മം കരീയതി, തസ്സ അപച്ചക്ഖഭാവതോതി ആഹ **''പരമ്മുഖാ''**തി. ഇമാനി മേത്തകായകമ്മാദീനി ഭിക്ഖൂനം വസേന ആഗതാനി തേസം സേട്ഠപരിസഭാവതോ, ഗിഹീസുപി ലബ്ഭന്തിയേവ. ഭിക്ഖൂനഞ്ഹി മേത്തചിത്തേന ആഭിസമാചാരികപൂരണം മേത്തം കായകമ്മം നാമ . ഗിഹീനം ചേതിയവന്ദനത്ഥായ ബോധിവന്ദനത്ഥായ സങ്ഘനിമന്തനത്ഥായ ഗമനം ഗാമം പിണ്ഡായ പവിട്ഠേ ഭിക്ഖൂ ദിസ്വാ പച്ചുഗ്ഗമനം പത്തപ്പടിഗ്ഗഹണം ആസനപഞ്ഞാപനം അനുഗമനന്തി ഏവമാദികം മേത്തം കായകമ്മം നാമ. ഭിക്ഖൂനം മേത്തചിത്തേന ആചാരപഞ്ഞത്തിസിക്ഖാപനം കമ്മട്ഠാനകഥനം ധമ്മദേസനാ തേപിടകമ്പി ബുദ്ധവചനം മേത്തം വചീകമ്മം നാമ. ഗിഹീനം ''ചേതിയവന്ദനായ ഗച്ഛാമ, ബോധിവന്ദനായ ഗച്ഛാമ, ധമ്മസ്സവനം കരിസ്സാമ, ദീപമാലം പുപ്ഫപൂജം കരിസ്സാമ, തീണി സുചരിതാനി സമാദായ വത്തിസ്സാമ, സലാകഭത്താദീനി ദസ്സാമ, വസ്സാവാസികം ദസ്സാമ, അജ്ജ സങ്ഘസ്സ ചത്താരോ പച്ചയേ ദസ്സാമ, സങ്ഘം നിമന്തേത്വാ ഖാദനീയാദീനി സംവിദഹഥ, ആസനാനി പഞ്ഞപേഥ, പാനീയം ഉപട്ഠപേഥ, സങ്ഘം പച്ചുഗ്ഗന്ത്വാ ആനേഥ, പഞ്ഞത്താസനേ നിസീദാപേഥ, ഛന്ദജാതാ ഉസ്സാഹജാതാ വേയ്യാവച്ചം കരോഥാ''തിആദികഥനകാലേ മേത്തം വചീകമ്മം നാമ. ഭിക്ഖൂനം പാതോവ ഉട്ഠായ സരീരപ്പടിജഗ്ഗനം കത്വാ ചേതിയങ്ഗണം ഗന്ത്വാ വത്താദീനി കത്വാ

വിവിത്തസേനാസനേ നിസീദിത്വാ ''ഇമസ്മിം വിഹാരേ ഭിക്ഖൂ സുഖീ ഹോന്തു അവേരാ അബ്യാപജ്ജാ''തി ചിന്തനം മേത്തം മനോകമ്മം നാമ, ഗിഹീനം ''അയ്യാ സുഖീ ഹോന്തു അവേരാ അബ്യാപജ്ജാ''തി ചിന്തനം മേത്തം മനോകമ്മം നാമ.

തത്ഥ നവകാനം ചീവരകമ്മാദീസു സഹായഭാവഗമനം സമ്മുഖാ കായകമ്മം നാമ, ഥേരാനം പന പാദധോവനസിഞ്ചനബീജനദാനാദിഭേദമ്പി സബ്ബം സാമീചികമ്മം സമ്മുഖാ കായകമ്മം നാമ, ഉഭയേഹിപി ദുന്നിക്ഖിത്താനം ദാരുഭണ്ഡാദീനം തേസു അവഞ്ഞം അകത്വാ അത്തനാ ദുന്നിക്ഖിത്താനം വിയ പടിസാമനം പരമ്മുഖാ മേത്തം കായകമ്മം നാമ. ''ദേവത്ഥേരോ തിസ്സത്ഥേരോ''തി വുത്തം ഏവം പഗ്ഗയ്ഹവചനം സമ്മുഖാ മേത്തം വചീകമ്മം നാമ, വിഹാരേ അസന്തം പന പടിപുച്ഛന്തസ്സ ''കുഹിം അമ്ഹാകം ദേവത്ഥേരോ, കുഹിം അമ്ഹാകം തിസ്സത്ഥേരോ, കദാ നു ഖോ ആഗമിസ്സതീ''തി ഏവം പിയവചനം പരമ്മുഖാ മേത്തം വചീകമ്മം നാമ. മേത്താസിനേഹസിനിദ്ധാനി പന നയനാനി ഉമ്മീലേത്വാ പസന്നേന മുഖേന ഓലോകനം സമ്മുഖാ മേത്തം മനോകമ്മം നാമ, ''ദേവത്ഥേരോ തിസ്സത്ഥേരോ അരോഗോ ഹോതു അബ്യാപജ്ജോ''തി സമന്നാഹരണം പരമ്മുഖാ മേത്തം മനോകമ്മം നാമ. കാമഞ്ചേത്ഥ മേത്താസിനേഹസിനിദ്ധാനം നയനാനം ഉമ്മീലനം, പസന്നേന മുഖേന ഓലോകനഞ്ച മേത്തം കായകമ്മമേവ. യസ്സ പന ചിത്തസ്സ വസേന നയനാനം മേത്താസിനേഹസിനിദ്ധതാ, മുഖസ്സ ച പസന്നതാ, തം സന്ധായ വുത്തം ''മേത്തം മനോകമ്മം നാമാ''തി. സമാധിസംവത്തനപ്പയോജനാനി **സമാധിസംവത്തനികാനി**.

സമാനസീലതം ഗതോതി തേസു തേസു ദിസാഭാഗേസു വിഹരന്തേഹി ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം സമാനസീലതം ഗതോ. **യായ**ന്തി യാ അയം മയ്ഹഞ്ചേവ തുമ്ഹാകഞ്ച പച്ചക്ഖഭൂതാ. **ദിട്ഠീ**തി സമ്മാദിട്ഠി. **അരിയാ**തി നിദ്ദോസാ. **നിയ്യാതീ**തി വട്ടദുക്ഖതോ നിസ്സരതി നിഗ്ഗച്ഛതി. സയം നിയ്യന്തീയേവ ഹി തംസമങ്ഗിപുഗ്ഗലം വട്ടദുക്ഖതോ നിയ്യാപേതീതി വുച്ചതി. യാ സത്ഥു അനുസിട്ഠി, തം കരോതീതി **തക്കരോ** , തസ്സ, യഥാനുസിട്ഠം പടിപജ്ജകസ്സാതി അത്ഥോ. **ദുക്ഖക്ഖയായാ**തി സബ്ബദുക്ഖക്ഖയത്ഥം. **ദിട്ഠിസാമഞ്ഞഗതോ**തി സമാനദിട്ഠിഭാവം ഉപഗതോ.

ഫാസുവിഹാരസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩-൫. ആനന്ദസുത്താദിവണ്ണനാ

൩൩-൫൫. ഛട്ഠേ **അധിസീലേ**തി നിമിത്തത്ഥേ ഭുമ്മം, സീലനിമിത്തം ന ഉപവദതി ന നിന്ദതീതി അത്ഥോ. അത്തനി കമ്മേ ച അനു അനു പേക്ഖതി സീലേനാതി **അത്താനുപേക്ഖീ**. സത്തമാദീനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

ആനന്ദസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഫാസുവിഹാരവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

(൧൨) ൨. അന്ധകവിന്ദവഗ്ഗോ

൧-൪. കുലൂപകസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൧൧-൧൧൪. ദുതിയസ്സ പഠമേ അസന്ഥവേസു കുലേസു വിസ്സാസോ ഏതസ്സാതി **അസന്ഥവവിസ്സാസീ**. അനിസ്സരോ ഹുത്വാ വികപ്പേതി സംവിദഹതി സീലേനാതി **അനിസ്സരവികപ്പീ**. വിസ്സട്ഠാനി വിസും ഖിത്താനി ഭേദേന അവത്ഥിതാനി കുലാനി ഘടനത്ഥായ ഉപസേവതി സീലേനാതി **വിസ്സട്ഠുപസേവീ**. ദുതിയാദീനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

കുലൂപകസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫-൧൦. മച്ഛരിനീസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൧൫-൧൨൦. പഞ്ചമേ ആവാസമച്ഛരിയാദീനി പഞ്ച ഇധ ഭിക്ഖുനിയാ വസേന ആഗതാനി, ഭിക്ഖുസ്സ വസേനപി താനി വേദിതബ്ബാനി. ആവാസമച്ഛരിയേന ഹി സമന്നാഗതോ ഭിക്ഖു ആഗന്തുകം ദിസ്വാ ''ഏത്ഥ ചേതിയസ്സ വാ സങ്ഘസ്സ വാ പരിക്ഖാരോ ഠപിതോ''തിആദീനി വത്വാ സങ്ഘികആവാസം ന ദേതി. കുലമച്ഛരിയേന സമന്നാഗതോ ഭിക്ഖു തേഹി തേഹി കാരണേഹി ആദീനവം ദസ്സേത്വാ അത്തനോ ഉപട്ഠാകേ കുലേ അഞ്ഞേസം പവേസമ്പി നിവാരേതി. ലാഭമച്ഛരിയേന സമന്നാഗതോ സങ്ഘികമ്പി ലാഭം മച്ഛരായന്തോ യഥാ അഞ്ഞേ ന ലഭന്തി, ഏവം കരോതി അത്തനാ വിസമനിസ്സിതതായ ബലവനിസ്സിതതായ ച. വണ്ണമച്ഛരിയേന സമന്നാഗതോ അത്തനോ വണ്ണം വണ്ണേതി, പരേസം വണ്ണേ ''കിം വണ്ണോ ഏസോ''തി തം തം ദോസം വദതി. **വണ്ണോ**തി ചേത്ഥ സരീരവണ്ണോപി, ഗുണവണ്ണോപി വേദിതബ്ബോ.

ധമ്മമച്ഛരിയേന സമന്നാഗതോ - ''ഇമം ധമ്മം പരിയാപുണിത്വാ ഏസോ മം അഭിഭവിസ്സതീ''തി അഞ്ഞസ്സ ന ദേതി. യോ പന - ''അയം ഇമം ധമ്മം ഉഗ്ഗഹേത്വാ അഞ്ഞഥാ അത്ഥം വിപരിവത്തേത്വാ നാസേസ്സതീ''തി ധമ്മനുഗ്ഗഹേന വാ - ''അയം ഇമം ധമ്മം ഉഗ്ഗഹേത്വാ ഉദ്ധതോ ഉന്നളോ അവൂപസന്തചിത്തോ അപുഞ്ഞം പസവിസ്സതീ''തി പുഗ്ഗലാനുഗ്ഗഹേന വാ ന ദേതി, ന തം മച്ഛരിയം. **ധമ്മോ**തി ചേത്ഥ പരിയത്തിധമ്മോ അധിപ്പേതോ. പടിവേധധമ്മോ ഹി അരിയാനംയേവ ഹോതി, തേ ച നം ന മച്ഛരായന്തി മച്ഛരിയസ്സ സബ്ബസോ പഹീനത്താതി തസ്സ അസമ്ഭവോ ഏവ. തത്ഥ ആവാസമച്ഛരിയേന ലോഹഗേഹേ പച്ചതി, യക്ഖോ വാ പേതോ വാ ഹുത്വാ തസ്സേവ ആവാസസ്സ സങ്കാരം സീസേന ഉക്ഖിപിത്വാ ചരതി. കുലമച്ഛരിയേന അപ്പഭോഗോ ഹോതി. ലാഭമച്ഛരിയേന ഗൂഥനിരയേ നിബ്ബത്തതി, സങ്ഘസ്സ വാ ഗണസ്സ വാ ലാഭം മച്ഛരായിത്വാ പുഗ്ഗലികപരിഭോഗേന വാ പരിഭുഞ്ജിത്വാ യക്ഖോ വാ പേതോ വാ മഹാഅജഗരോ വാ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തതി. വണ്ണമച്ഛരിയേന ഭവേസു നിബ്ബത്തസ്സ വണ്ണോ നാമ ന ഹോതി. ധമ്മമച്ഛരിയേന കുക്കുളനിരയേ നിബ്ബത്തതി. ഛട്ഠാദീനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

മച്ഛരിനീസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അന്ധകവിന്ദവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

(൧൩) ൩. ഗിലാനവഗ്ഗോ

൧൨൪-൧൩൦. തതിയോ വഗ്ഗോ ഉത്താനത്ഥോയേവ.

(൧൪) ൪. രാജവഗ്ഗോ

൧. പഠമചക്കാനുവത്തനസുത്തവണ്ണനാ

൧൩൧. ചതുത്ഥസ്സ പഠമേ **അത്ഥഞ്ഞൂ**തി ഹിതഞ്ഞൂ. ഹിതപരിയായോ ഹേത്ഥ അത്ഥ-സദ്ദോ ''അത്തത്ഥോ പരത്ഥോ''തിആദീസു (മഹാനി॰ ൬൯; ചൂളനി॰ മോഘരാജമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസോ ൮൫; പടി॰ മ॰ ൩.൫) വിയ. യസ്മാ ചേസ പരേസം ഹിതം ജാനന്തോ തേ അത്തനി രഞ്ജേതി, തസ്മാ വുത്തം **''രഞ്ജിതും ജാനാതീ''**തി. **ദണ്ഡേ**തി അപരാധാനുരൂപേ ദണ്ഡനേ. **ബലമ്ഹീ**തി ബലകായേ. **പഞ്ച അത്ഥേ**തി അത്തത്ഥോ, പരത്ഥോ, ഉഭയത്ഥോ, ദിട്ഠധമ്മികോ അത്ഥോ, സമ്പരായികോ അത്ഥോതി ഏവം പഞ്ചപ്പഭേദേ അത്ഥേ. **ചത്താരോ ധമ്മേ**തി ചതുസച്ചധമ്മേ, കാമരൂപാരൂപലോകുത്തരഭേദേ വാ ചത്താരോ ധമ്മേ. പടിഗ്ഗഹണപരിഭോഗമത്തഞ്ഞുതായ ഏവ പരിയേസനവിസ്സജ്ജനമത്തഞ്ഞുതാപി ബോധിതാ ഹോന്തീതി **''പടിഗ്ഗഹണപരിഭോഗമത്തം ജാനാതി''**ഇച്ചേവ വുത്തം.

ഉത്തരതി അതിക്കമതി, അഭിഭവതീതി വാ ഉത്തരം, നത്ഥി ഏത്ഥ ഉത്തരന്തി **അനുത്തരം**. അനതിസയം, അപ്പടിഭാഗം വാ അനേകാസു ദേവമനുസ്സപരിസാസു അനേകസതക്ഖത്തും തേസം അരിയസച്ചപ്പടിവേധസമ്പാദനവസേന പവത്താ ഭഗവതോ ധമ്മദേസനാ **ധമ്മചക്കം**. അപിച സബ്ബപഠമം അഞ്ഞാതകോണ്ഡഞ്ഞപ്പമുഖായ അട്ഠാരസപരിസഗണായ ബ്രഹ്മകോടിയാ ചതുസച്ചസ്സ പടിവേധവിധായിനീ യാ ധമ്മദേസനാ, തസ്സാ സാതിസയാ ധമ്മചക്കസമഞ്ഞാ. തത്ഥ സതിപട്ഠാനാതിധമ്മോ ഏവ പവത്തനട്ഠേന ചക്കന്തി **ധമ്മചക്കം. ചക്ക**ന്തി വാ ആണാ ധമ്മതോ അനപേതത്താ, ധമ്മഞ്ച തം ചക്കഞ്ചാതി **ധമ്മചക്കം**. ധമ്മേന ഞായേന ചക്കന്തിപി **ധമ്മചക്കം**. യഥാഹ ''ധമ്മഞ്ച പവത്തേതി ചക്കഞ്ചാതി ധമ്മചക്കം, ചക്കഞ്ച പവത്തേതി ധമ്മഞ്ചാതി ധമ്മചക്കം, ധമ്മേന പവത്തേതീതി ധമ്മചക്ക''ന്തിആദി (പടി॰ മ॰ ൨.൪൦-൪൧). **അപ്പടിവത്തിയ**ന്തി ധമ്മിസ്സരസ്സ ഭഗവതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ ധമ്മചക്കസ്സ അനുത്തരഭാവതോ അപ്പടിസേധനീയം. കേഹി പന അപ്പടിവത്തിയന്തി ആഹ - **''സമണേന വാ''**തിആദി. തത്ഥ **സമണേനാ**തി പബ്ബജ്ജം ഉപഗതേന. **ബ്രാഹ്മണേനാ**തി ജാതിബ്രാഹ്മണേന. സാസനപരമത്ഥസമണബ്രാഹ്മണാനഞ്ഹി പടിലോമചിത്തംയേവ നത്ഥി. **ദേവേനാ**തി കാമാവചരദേവേന. **കേനചീ**തി യേന കേനചി അവസിട്ഠപാരിസജ്ജേന. ഏത്താവതാ അട്ഠന്നമ്പി പരിസാനം അനവസേസപരിയാദാനം ദട്ഠബ്ബം. **ലോകസ്മി**ന്തി സത്തലോകേ.

പഠമചക്കാനുവത്തനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. ദുതിയചക്കാനുവത്തനസുത്തവണ്ണനാ

൧൩൨. ദുതിയേ **ചക്കവത്തിവത്ത**ന്തി ദസവിധം, ദ്വാദസവിധം വാ ചക്കവത്തിഭാവാവഹം വത്തം. തത്ഥ അന്തോജനസ്മിം ബലകായേ ധമ്മികായേവ രക്ഖാവരണഗുത്തിയാ സംവിധാനം, ഖത്തിയേസു, അനുയന്തേസു, ബ്രാഹ്മണഗഹപതികേസു, നേഗമജാനപദേസു, സമണബ്രാഹ്മണേസു, മിഗപക്ഖീസു, അധമ്മികപടിക്ഖേപോ, അധനാനം ധനാനുപ്പദാനം, സമണബ്രാഹ്മണേ ഉപസങ്കമിത്വാ പഞ്ഹപുച്ഛനന്തി ഇദം ദസവിധം ചക്കവത്തിവത്തം. ഇദമേവ ച ഗഹപതികേ പക്ഖിജാതേ ച

വിസും കത്വാ ഗഹണവസേന ദ്വാദസവിധം. **പിതരാ പവത്തിതമേവ അനുപ്പവത്തേതീ**തി ദസവിധം വാ ദ്വാദസവിധം വാ ചക്കവത്തിവത്തം പൂരേത്വാ നിസിന്നസ്സ പുത്തസ്സ അഞ്ഞം പാതുഭവതി, സോ തം പവത്തേതി. രതനമയത്താ പന സദിസട്ഠേന തദേവേതന്തി കത്വാ "പിതരാ പവത്തിത"ന്തി വുത്തം. യസ്മാ വാ സോ "അപ്പോസ്സുക്കോ, ത്വം ദേവ, ഹോഹി, അഹമനുസാസിസ്സാമീ"തി ആഹ. തസ്മാ പിതരാ പവത്തിതം ആണാചക്കം അനുപ്പവത്തേതി നാമാതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. യഞ്ഹി അത്തനോ പുഞ്ഞാനുഭാവസിദ്ധം ചക്കരതനം, തം നിപ്പരിയായതോ തേന പവത്തിതം നാമ, നേതരന്തി പഠമനയോ വുത്തോ. യസ്മാ പവത്തിതസ്സേവ അനുവത്തനം, പഠമനയോ ച തംസദിസേ തബ്ബോഹാരവസേന വുത്തോതി തം അനാദിയിത്വാ ദുതിയനയോ വുത്തോ.

ദുതിയചക്കാനുവത്തനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. യസ്സംദിസംസുത്തവണ്ണനാ

൧൩൪. ചതുത്ഥേ **"ഉഭതോ സുജാതോ"**തി ഏത്തകേ വുത്തേ യേഹി കേഹിചി ദ്വീഹി ഭാഗേഹി സുജാതതാ പഞ്ഞായേയ്യ, സുജാത-സദ്ദോ ച "സുജാതോ ചാരുദസ്സനോ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൩൯൯; സു॰ നി॰ ൫൫൩; ഥേരഗാ॰ ൮൧൮) ആരോഹസമ്പത്തിപരിയായോതി ജാതിവസേന സുജാതതം വിഭാവേതും **"മാതിതോ ച പിതിതോ ചാ"**തി വുത്തം. അനോരസപുത്തവസേനപി ലോകേ മാതുപിതുസമഞ്ഞാ ദിസ്സതി, ഇധ പന സാ ഓരസപുത്തവസേന ഇച്ഛിതാതി ദസ്സേതും **"സംസുദ്ധഗ്ഗഹണികോ"**തി വുത്തം. ഗബ്ഭം ഗണ്ഹാതി ധാരേതീതി **ഗഹണീ,** ഗബ്ഭാസയസഞ്ഞിതോ മാതുകുച്ഛിപ്പദേസോ. തേനാഹ **"സംസുദ്ധായ മാതുകുച്ഛിയാ സമന്നാഗതോ"**തി. യഥാഭുത്തസ്സ ആഹാരസ്സ വിപാചനവസേന ഗണ്ഹനതോ അഛഡ്ഡനതോ **ഗഹണീ,** തേജോധാതു. പിതാ ച മാതാ ച പിതരോ. പിതൂനം പിതരോ പിതാമഹാ. തേസം യുഗോ പിതാമഹയുഗോ, തസ്മാ **യാവ സത്തമാ പിതാമഹയുഗാ,** പിതാമഹദ്വന്ദാതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. ഏവഞ്ഹി പിതാമഹഗ്ഗഹണേനേവ മാതാമഹോപി ഗഹിതോതി സോ അട്ഠകഥായം വിസും ന ഉദ്ധതോ. യുഗ-സദ്ദോ ചേത്ഥ ഏകസേസനയേന ദട്ഠബ്ബോ "യുഗോ ച യുഗോ ച യുഗോ"തി. ഏവഞ്ഹി തത്ഥ തത്ഥ ദ്വിന്നം ഗഹിതമേവ ഹോതി. തേനാഹ **"തതോ ഉദ്ധം സബ്ബേപി പുബ്ബപുരിസാ പിതാമഹഗ്ഗഹണേനേവ ഗഹിതാ"**തി. പുരിസഗ്ഗഹണഞ്ചേത്ഥ ഉക്കട്ഠനിദ്ദേസവസേന കതന്തി ദട്ഠബ്ബം. ഏവഞ്ഹി "മാതിതോ"തി പാളിവചനം സമത്ഥിതം ഹോതി.

അക്ഖിത്തോതി അപ്പത്തക്ഖേപോ. **അനവക്ഖിത്തോതി** സമ്പത്തവിവാദാദീസു ന അവക്ഖിത്തോ ന ഛഡ്ഡിതോ. ജാതിവാദേനാതി ഹേതുമ്ഹി കരണവചനന്തി ദസ്സേതും **"കേന കാരണേനാ"**തിആദി വുത്തം. ഏത്ഥ ച "ഉഭതോ...പേ॰... പിതാമഹയുഗാ"തി ഏതേന ഖത്തിയസ്സ യോനിദോസാഭാവോ ദസ്സിതോ സംസുദ്ധഗ്ഗഹണികഭാവകിത്തനതോ. "അക്ഖിത്തോ"തി ഇമിനാ കിരിയാപരാധാഭാവോ. കിരിയാപരാധേന ഹി സത്താ ഖേപം പാപുണന്തി. "അനുപക്കുട്ഠോ"തി ഇമിനാ അയുത്തസംസഗ്ഗാഭാവോ. അയുത്തസംസഗ്ഗഞ്ഹി പടിച്ച സത്താ അക്കോസം ലഭന്തി.

അഡ്ഢതാ നാമ വിഭവസമ്പന്നതാ, സാ തം തം ഉപാദായുപാദായ വുച്ചതീതി ആഹ **“യോ കോചി അത്തനോ സന്തകേന വിഭവേന അഡ്ഢോ ഹോതീ”**തി. തഥാ മഹദ്ധനതാപീതി തം ഉക്കംസഗതം ദസ്സേതും **“മഹതാ അപരിമാണസങ്ഖേന ധനേന സമന്നാഗതോ”**തി വുത്തം. ഭുഞ്ജിതബ്ബതോ പരിഭുഞ്ജിതബ്ബതോ വിസേസതോ കാമാ ഭോഗാ നാമാതി ആഹ **“പഞ്ചകാമഗുണവസേനാ”**തി. കോട്ഠം വുച്ചതി ധഞ്ഞസ്സ ആവസനട്ഠാനം, കോട്ഠഭൂതം അഗാരം **കോട്ഠാഗാരം**. തേനാഹ **“ധഞ്ഞേന ച പരിപുണ്ണകോട്ഠാഗാരോ”**തി. ഏവം സാരഗബ്ഭം കോസോ, ധഞ്ഞപരിട്ഠപനട്ഠാനഞ്ച കോട്ഠാഗാരന്തി ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തതോ അഞ്ഞഥാ തം ദസ്സേതും **“അഥ വാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ യഥാ അസിനോ തിക്ഖഭാവപരിഹാരകോ പടിച്ഛദോ ‘‘കോസോ’’തി വുച്ചതി. ഏവം രഞ്ഞോ തിക്ഖഭാവപരിഹാരം കത്വാ ചതുരങ്ഗിനീ സേനാ കോസോതി ആഹ **“ചതുബ്ബിധോ കോസോ ഹത്ഥീ അസ്സാ രഥാ പത്തീ”**തി. വത്ഥകോട്ഠാഗാരഗ്ഗഹണേനേവ സബ്ബസ്സപി ഭണ്ഡട്ഠപനട്ഠാനസ്സ ഗഹിതത്താ **“തിവിധം കോട്ഠാഗാര”**ന്തി വുത്തം.

യസ്സാ പഞ്ഞായ വസേന പുരിസോ ‘‘പണ്ഡിതോ’’തി വുച്ചതി, തം പണ്ഡിച്ചന്തി ആഹ **“പണ്ഡിച്ചേന സമന്നാഗതോ”**തി. തംതംഇതികത്തബ്ബതാസു ഛേകഭാവോ ബ്യത്തഭാവോ **വേയ്യത്തിയം**. സമ്മോഹം ഹിംസതി വിധമതീതി മേധാ, സാ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **മേധാവീ**. ഠാനേ ഠാനേ ഉപ്പത്തി ഏതിസ്സാ അത്ഥീതി **ഠാനുപ്പത്തി,** ഠാനസോ ഉപ്പജ്ജനപഞ്ഞാ. **വഡ്ഢിഅത്ഥേ**തി വഡ്ഢിസങ്ഖാതേ അത്ഥേ.

യസ്സംദിസംസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭-൯. പത്ഥനാസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൭-൧൯. പഞ്ചമേ **ഹത്ഥിസ്മി**ന്തി ഹത്ഥിസിപ്പേ. ഹത്ഥീതി ഹി ഹത്ഥിവിസയത്താ ഹത്ഥിസന്നിസ്സിതത്താ ച ഹത്ഥിസിപ്പം ഗഹിതം. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. വയതീതി വയോ, സോഭനേസു കത്ഥചി അപക്ഖലന്തോ അവിത്ഥായന്തോ താനി സന്ധാരേതും സക്കോതീതി അത്ഥോ. ന വയോ അവയോ, താനി അത്ഥതോ സദ്ദതോ ച സന്ധാരേതും ന സക്കോതി. അവയോ ന ഹോതീതി **അനവയോ**. ദ്വേ പടിസേധാ പകതിം ഗമേന്തീതി ആഹ **“അനവയോതി സമത്ഥോ”**തി. ഛട്ഠാദീനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

പത്ഥനാസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. സോതസുത്തവണ്ണനാ

൨൦. ദസമേ **തിബ്ബാന**ന്തി തിക്ഖാനം. **ഖരാന**ന്തി കക്കസാനം. **കടുകാന**ന്തി ദാരുണാനം. **അസാതാന**ന്തി നസാതാനം അപ്പിയാനം. ന താസു മനോ അപ്പേതി, ന താ മനം അപ്പായന്തി വഡ്ഢേന്തീതി **അമനാപാ**.

സോതസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

രാജവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

(၂၈) ၈. തികണ്ഡകീവഗ്ഗോ

၁. അവജാനാതിസുത്തവണ്ണനാ

၂၃၁. പഞ്ചമസ്സ പഠമേ **ദത്വാ അവജാനാതീ**തി ഏത്ഥ ഏകോ ഭിക്ഖു മഹാപുഞ്ഞോ ചതുപച്ചയലാഭീ ഹോതി, സോ ചീവരാദീനി ലഭിത്വാ അഞ്ഞം അപ്പപുഞ്ഞം ആപുച്ഛതി. സോപി തസ്മിം പുനപ്പുനം ആപുച്ഛന്തേപി ഗണ്ഹാതിയേവ. അഥസ്സ ഇതരോ ഥോകം കുപിതോ ഹുത്വാ മങ്കുഭാവം ഉപ്പാദേതുകാമോ വദതി ''അയം അത്തനോ ധമ്മതായ ചീവരാദീനി ന ലഭതി, അമ്ഹേ നിസ്സായ ലഭതീ''തി. ഏവമ്പി **ദത്വാ അവജാനാ**തി നാമ. ഏകോ പന ഏകേന സദ്ധിം ദ്വേ തീണി വസ്സാനി വസന്തോ പുബ്ബേ തം പുഗ്ഗലം ഗരും കത്വാ ഗച്ഛന്തേ ഗച്ഛന്തേ കാലേ ചിത്തീകാരം ന കരോതി, ആസനനിസിന്നട്ഠാനമ്പി ന ഗച്ഛതി. അയമ്പി പുഗ്ഗലോ **സംവാസേന അവജാനാതി** നാമ. **ആധേയ്യമുഖോ**തി ആദിതോ ധേയ്യമുഖോ, പഠമവചനസ്മിംയേവ ഠപിതമുഖോതി അത്ഥോ. തത്ഥായം നയോ - ഏകോ പുഗ്ഗലോ സാരുപ്പംയേവ ഭിക്ഖും ''അസാരുപ്പോ ഏസോ''തി കഥേതി. തം സുത്വാ ഏസ നിട്ഠം ഗച്ഛതി, പുന അഞ്ഞേന സഭാഗേന ഭിക്ഖുനാ ''സാരുപ്പോ അയ''ന്തി വുത്തേപി തസ്സ വചനം ന ഗണ്ഹാതി. അസുകേന നാമ ''അസാരുപ്പോ അയ''ന്തി അമ്ഹാകം കഥിതന്തി പുരിമഭിക്ഖുനോവ കഥം ഗണ്ഹാതി. അപരോപിസ്സ ദുസ്സീലം ''സീലവാ''തി കഥേതി. തസ്സ വചനം സദ്ദഹിത്വാ പുന അഞ്ഞേന ''അസാരുപ്പോ ഏസോ ഭിക്ഖു, നായം തുമ്ഹാകം സന്തികം ഉപസങ്കമിതും യുത്തോ''തി വുത്തേപി തസ്സ വചനം അഗ്ഗഹേത്വാ പുരിമംയേവ കഥം ഗണ്ഹാതി. അപരോ വണ്ണമ്പി കഥിതം ഗണ്ഹാതി, അവണ്ണമ്പി കഥിതം ഗണ്ഹാതിയേവ. അയമ്പി **ആധേയ്യമുഖോ**യേവ നാമ ആധാതബ്ബമുഖോ, യം യം സുണാതി, തത്ഥ തത്ഥ ഠപിതമുഖോതി അത്ഥോ.

ലോലോതി സദ്ധാദീനം ഇത്തരകാലപ്പതിതത്താ അസ്സദ്ധിയാദീഹി ലുലിതഭാവേന ലോലോ. **ഇത്തരഭത്തീ**തിആദീസു പുനപ്പുനം ഭജനേന സദ്ധാവ ഭത്തിപേമം. സദ്ധാപേമമ്പി ഗേഹസ്സിതപേമമ്പി വട്ടതി, പസാദോ സദ്ധാപസാദോ. **ഏവം പുഗ്ഗലോ ലോലോ ഹോതീ**തി ഏവം ഇത്തരസദ്ധാദിതായ പുഗ്ഗലോ ലോലോ നാമ ഹോതി. ഹലിദ്ദിരാഗോ വിയ, ഥുസരാസിമ്ഹി കോട്ടിതഖാനുകോ വിയ, അസ്സപിട്ഠിയം ഠപിതകുമ്ഭണ്ഡം വിയ ച അനിബദ്ധട്ഠാനേ മുഹുത്തേന കുപ്പതി. **മന്ദോ മോമൂഹോ**തി അഞ്ഞാണഭാവേന മന്ദോ, അവിസയതായ മോമൂഹോ, മഹാമൂള്ഹോതി അത്ഥോ.

അവജാനാതിസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

၂-၃. ആരഭതിസുത്താദിവണ്ണനാ

၂၃၂-၃. ദുതിയേ **ആരഭതീ**തി ഏത്ഥ **ആരമ്ഭ**-സദ്ദോ കമ്മകിരിയഹിംസനവീരിയകോപനാപത്തിവീതിക്കമേസു വത്തതി. തഥാ ഹേസ ''യം കിഞ്ചി ദുക്ഖം സമ്ഭോതി, സബ്ബം ആരമ്ഭപച്ചയാ''തി (സു॰ നി॰ ၇၄၉) കമ്മേ ആഗതോ. ''മഹാരമ്ഭാ മഹായഞ്ഞാ, ന തേ ഹോന്തി മഹപ്ഫലാ''തി (സം॰ നി॰ ၁.၁၂၀; അ॰ നി॰ ၄.၃၉) കിരിയായ. ''സമണം ഗോതമം ഉദ്ദിസ്സ പാണം ആരഭന്തീ''തി (മ॰ നി॰ ၂.၅၁) ഹിംസനേ. ''ആരമ്ഭഥ നിക്ഖമഥ,

യുഞ്ജഥ ബുദ്ധസാസനേ''തി (സം॰ നി॰ ൧.൧൮൫; നേത്തി॰ ൨൯; പേടകോ॰ ൩൮; മി॰ പ॰ ൫.൧.൪) വീരിയേ. ''ബീജഗാമഭൂതഗാമസമാരമ്ഭാ പടിവിരതോ ഹോതീ''തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൦, ൧൯൫; മ॰ നി॰ ൧.൨൯൩) കോപനേ. ''ആരഭതി ച വിപ്പടിസാരീ ച ഹോതീ''തി (അ॰ നി॰ ൫.൧൪൨; പു॰ പ॰ ൧൯൧) അയം പന ആപത്തിവീതിക്കമേ ആഗതോ, തസ്മാ ആപത്തിവീതിക്കമവസേന ആരഭതി ചേവ, തപ്പച്ചയാ ച വിപ്പടിസാരീ ഹോതീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. **യഥാഭൂതം നപ്പജാനാതീ**തി അനധിഗതത്താ യഥാസഭാവതോ ന ജാനാതി. **യത്ഥസ്സാ**തി യസ്മിം അസ്സ, യം ഠാനം പത്വാ ഏതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉപ്പന്നാ പാപകാ അകുസലാ ധമ്മാ അപരിസേസാ നിരുജ്ഝന്തീതി അത്ഥോ. കിം പന പത്വാ തേ നിരുജ്ഝന്തീതി? അരഹത്തമഗ്ഗം, ഫലപ്പത്തസ്സ പന നിരുദ്ധാ നാമ ഹോന്തി. ഏവം സന്തേപി ഇധ മഗ്ഗകിച്ചവസേന പന ഫലമേവ വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം.

ആരഭതീ ന വിപ്പടിസാരീ ഹോതീതി ആപത്തിം ആപജ്ജതി, തം പനേസ ദേസേതും സഭാഗപുഗ്ഗലം പരിയേസതി, തസ്മാ ന വിപ്പടിസാരീ ഹോതി. **ന ആരഭതി വിപ്പടിസാരീ ഹോതീ**തി ആപത്തിം ന ആപജ്ജതി, വിനയപഞ്ഞത്തിയം പന അകോവിദത്താ അനാപത്തിയാ ആപത്തിസഞ്ഞീ ഹുത്വാ വിപ്പടിസാരീ ഹോതീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **''ന ആരഭതി ന വിപ്പടിസാരീ ഹോതീ''**തി യോ വുത്തോ, കതരോ സോ പുഗ്ഗലോ? ഓസ്സട്ഠവീരിയപുഗ്ഗലോ. സോ ഹി ''കിം മേ ഇമസ്മിം കാലേ പരിനിബ്ബാനേന, അനാഗതേ മേത്തേയ്യസമ്മാസമ്ബുദ്ധകാലേ പരിനിബ്ബായിസ്സാമീ''തി വിസുദ്ധസീലോപി പടിപത്തിം ന പൂരേതി. സോ ഹി ''കിമത്ഥം ആയസ്മാ പമത്തോ വിഹരതി, പുഥുജ്ജനസ്സ നാമ ഗതി അനിബദ്ധാ, തസ്മാ ഹി മേത്തേയ്യസമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ സമ്മുഖീഭാവം ലഭേയ്യാസി, അരഹത്തത്ഥായ വിപസ്സനം ഭാവേഹീ''തി ഓവദിതബ്ബോവ.

സാധൂതി ആയാചനത്ഥേ നിപാതോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യാവ അപരദ്ധം വത ആയസ്മതാ, ഏവം സന്തേപി മയം ആയസ്മന്തം യാചാമ, ദേസേതബ്ബയുത്തകസ്സ ദേസനായ, വുട്ഠാതബ്ബയുത്തകസ്സ വുട്ഠാനേന, ആവികാതബ്ബയുത്തകസ്സ ആവികിരിയായ ആരമ്ഭജേ ആസവേ പഹായ സുദ്ധന്തേ ഠിതഭാവപച്ചവേക്ഖണേന വിപ്പടിസാരജേ ആസവേ പടിവിനോദേത്വാ നീഹരിത്വാ വിപസ്സനാചിത്തഞ്ചേവ വിപസ്സനാപഞ്ഞഞ്ച വഡ്ഢേതൂതി. **അമുനാ പഞ്ചമേന പുഗ്ഗലേനാ**തി ഏതേന പഞ്ചമേന ഖീണാസവപുഗ്ഗലേന. **സമസമോ ഭവിസ്സതീ**തി ലോകുത്തരഗുണേഹി സമഭാവേനേവ സമോ ഭവിസ്സതീതി ഏവം ഖീണാസവേന ഓവദിതബ്ബോതി അത്ഥോ. തതിയം ഉത്താനമേവ.

ആരഭതിസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪-൭. തികണ്ഡകീസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൪൪-൭. ചതുത്ഥേ **പടികൂലേ**തി അമനുഞ്ഞേ അനിട്ഠേ. **അപ്പടികൂലസഞ്ഞീ**തി ഇട്ഠാകാരേനേവ പവത്തചിത്തോ. **ഇട്ഠസ്മിം വത്ഥുസ്മിം അസുഭായ വാ ഫരതി, അനിച്ചതോ വാ ഉപസംഹരതി** ഉപനേതി പവത്തേതി. **അനിട്ഠസ്മിം വത്ഥുസ്മി**ന്തി അനിട്ഠേ സത്തസഞ്ഞിതേ ആരമ്മണേ. **മേത്തായ വാ ഫരതീ**തി മേത്തം ഹിതേസിതം ഉപസംഹരന്തോ സബ്ബത്ഥകമേവ വാ തത്ഥ ഫരതി. **ധാതുതോ വാ ഉപസംഹരതീ**തി ധമ്മസഭാവചിന്തനേന ധാതുതോ പച്ചവേക്ഖണായ ധാതുമനസികാരം വാ തത്ഥ പവത്തേതി. **തദുഭയം**

അഭിനിവജ്ജേത്വാതി സഭാവതോ ആനുഭാവതോ ച ഉപതിട്ഠന്തം ആരമ്മണേ പടികൂലഭാവം അപ്പടികൂലഭാവഞ്ചാതി തം ഉഭയം പഹായ അഗ്ഗഹേത്വാ, സബ്ബസ്മിം പന തസ്മിം മജ്ഝത്തോ ഹുത്വാതി വുത്തം ഹോതി. മജ്ഝത്തോ ഹുത്വാ വിഹരിതുകാമോ പന കിം കരോതീതി? ഇട്ഠാനിട്ഠേസു ആപാഥം ഗതേസു നേവ സോമനസ്സിതോ ഹോതി, ന ദോമനസ്സിതോ ഹോതി. **ഉപേക്ഖകോ വിഹരേയ്യാ**തി ഇട്ഠേ അരജ്ജന്തോ അനിട്ഠേ അദുസ്സന്തോ യഥാ അഞ്ഞേ അസമപേക്ഖനേന മോഹം ഉപ്പാദേന്തി, ഏവം അനുപ്പാദേന്തോ ഛസു ആരമ്മണേസു ഛളങ്ഗുപേക്ഖായ ഉപേക്ഖകോ വിഹരേയ്യ. തേനേവാഹ **"ഛളങ്ഗുപേക്ഖാവസേന പഞ്ചമോ"**തി. ഇട്ഠാനിട്ഠഛളാരമ്മണാപാഥേ പരിസുദ്ധപകതിഭാവാവിജഹനലക്ഖണായ ഛസു ദ്വാരേസു പവത്തനതോ "ഛളങ്ഗുപേക്ഖാ"തി ലദ്ധനാമായ തത്രമജ്ഝത്തുപേക്ഖായ വസേന പഞ്ചമോ വാരോ വുത്തോതി അത്ഥോ. പഞ്ചമം ഛട്ഠഞ്ച ഉത്താനമേവ.

തികണ്ഡകീസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭-൮. അസപ്പുരിസദാനസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൪൭-൧൪൮. സത്തമേ **അസക്കച്ച**ന്തി അനാദരം കത്വാ. ദേയ്യധമ്മസ്സ അസക്കച്ചകരണം നാമ അസമ്പന്നം കരോതീതി ആഹ **"ന സക്കരിത്വാ സുചിം കത്വാ ദേതീ"**തി, ഉത്തണ്ഡുലാദിദോസവിരഹിതം സുചിസമ്പന്നം കത്വാ ന ദേതീതി അത്ഥോ. **അചിത്തീകത്വാ**തി ന ചിത്തേ കത്വാ, ന പൂജേത്വാതി അത്ഥോ. പൂജേന്തോ ഹി പൂജേതബ്ബവത്ഥും ചിത്തേ ഠപേതി, ന തതോ ബഹി കരോതി. ചിത്തം വാ അച്ഛരിയം കത്വാ പടിപത്തിവികരണം സമ്ഭാവനകിരിയാ, തപ്പടിക്ഖേപതോ **അചിത്തീകരണം** അസമ്ഭാവനകിരിയാ. **അഗാരവേന ദേതീ**തി പുഗ്ഗലേ അഗരും കരോന്തോ നിസീദനട്ഠാനേ അസമ്മജ്ജിത്വാ യത്ഥ വാ തത്ഥ വാ നിസീദാപേത്വാ യം വാ തം വാ ആധാരകം ഠപേത്വാ ദാനം ദേതി. **അസഹത്ഥാ**തി ന അത്തനോ ഹത്ഥേന ദേതി, ദാസകമ്മകരാദീഹി ദാപേതി. **അപവിദ്ധം ദേതീ**തി അന്തരാ അപവിദ്ധം വിച്ഛേദം കത്വാ ദേതി. തേനാഹ **"ന നിരന്തരം ദേതീ"**തി. അഥ വാ **അപവിദ്ധം ദേതീ**തി ഉച്ഛിട്ഠാദിഛഡ്ഡനീയധമ്മം വിയ അവക്ഖിത്തകം കത്വാ ദേതി. തേനാഹ **"ഛഡ്ഡേതുകാമോ വിയ ദേതീ"**തി. "അദ്ധാ ഇമസ്സ ദാനസ്സ ഫലമേവ ആഗച്ഛതീ"തി ഏവം യസ്സ കമ്മസ്സകതാദിട്ഠി അത്ഥി, സോ ആഗമനദിട്ഠികോ, അയം പന ന താദിസോതി **അനാഗമനദിട്ഠികോ**. തേനാഹ **"കതസ്സ നാമ ഫലം ആഗമിസ്സതീ"**തിആദി. അട്ഠമാദീസു നത്ഥി വത്തബ്ബം.

അസപ്പുരിസദാനസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

തികണ്ഡകീവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

തതിയപണ്ണാസകം നിട്ഠിതം.

൪. ചതുത്ഥപണ്ണാസകം

(൫൬) ൫. സദ്ധമ്മവഗ്ഗോ

൫൪൫-൫൬൦. പഠമോ വഗ്ഗോ ഉത്താനത്ഥോയേവ.

(൧൭) ൨. ആഘാതവഗ്ഗോ

൧-൭. പഠമആഘാതപടിവിനയസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൬൧-൧൬൭. ദുതിയസ്സ പഠമേ നത്ഥി വത്തബ്ബം. ദുതിയേ ആഘാതോ പടിവിനയതി ഏത്ഥ, ഏതേഹീതി വാ **ആഘാതപടിവിനയാ**. തേനാഹ **"ആഘാതോ ഏതേഹി പടിവിനേതബ്ബോ"**തിആദി.

നന്തകന്തി അനന്തകം, അന്തവിരഹിതം വത്ഥഖണ്ഡം. യദി ഹി തസ്സ അന്തോ ഭവേയ്യ, ''പിലോതികാ''തി സങ്ഖം ന ഗച്ഛേയ്യ.

സേവാലേനാതി ബീജകണ്ണികകേസരാദിഭേദേന സേവാലേന. **ഉദകപപ്പടകേനാ**തി നീലമണ്ഡൂകപിട്ഠിവണ്ണേന ഉദകപിട്ഠിം ഛാദേത്വാ നിബ്ബത്തേന ഉദകപിട്ഠികേന. **ഘമ്മേന അനുഗതോ**തി ഘമ്മേന ഫുട്ഠോ അഭിഭൂതോ. **ചിത്തുപ്പാദ**ന്തി പടിഘസമ്പയുത്തചിത്തുപ്പാദം.

വിസഭാഗവേദനുപ്പത്തിയാ കകചേനേവ ഇരിയാപഥപവത്തിനിവാരണേന ഛിന്ദന്തോ ആബാധതി പീള്േതീതി ആബാധോ, സോ അസ്സ അത്ഥീതി **ആബാധികോ**. തംസമുട്ഠാനേന **ദുക്ഖിതോ** സഞ്ജാതദുക്ഖോ. **ബാള്ഹഗിലാനോ**തി അധിമത്തഗിലാനോ. **ഗാമന്തനായകസ്സാ**തി ഗാമന്തസമ്പാപകസ്സ.

പസന്നഭാവേന ഉദകസ്സ അച്ഛഭാവോ വേദിതബ്ബോതി ആഹ **"അച്ഛോദകാതി പസന്നോദകാ"**തി. സാദുരസതായ സാതതാതി ആഹ **"മധുരോദകാ"**തി. തനുകമേവ സലിലം വിസേസതോ സീതലം, ന ബഹലാതി ആഹ **"തനുസീതസലിലാ"**തി. **സേതകാ**തി നിക്കദ്ദമാ. സചിക്ഖല്ലാദിവസേന ഹി ഉദകസ്സ വിവണ്ണതാ. സഭാവതോ പന തം സേതവണ്ണമേവ. തതിയാദീനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

പഠമആഘാതപടിവിനയസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. നിരോധസുത്തവണ്ണനാ

൧൬൮. ഛട്ഠേ **അമരിസനത്ഥേ**തി അസഹനത്ഥേ. **അനാഗതവചനം കത**ന്തി അനാഗതസദ്ദപ്പയോഗോ കതോ, അത്ഥോ പന വത്തമാനകാലികോവ. അക്ഖരചിന്തകാ (പാണിനി॰ ൩.൩.൧൪൫-൧൪൬) ഹി ഈദിസേസു ഠാനേസു അനോകപ്പനാമരിസനത്ഥവസേന അത്ഥിസദ്ദേ ഉപപദേ വത്തമാനകാലേപി അനാഗതവചനം കരോന്തി.

നിരോധസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭-൯. ചോദനാസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൬൭-൯. സത്തമേ **വത്ഥുസന്ദസ്സനാ**തി യസ്മിം വത്ഥുസ്മിം ആപത്തി, തസ്സ സരൂപതോ ദസ്സനം. **ആപത്തിസന്ദസ്സനാ**തി യം ആപത്തിം സോ ആപന്നോ, തസ്സാ ദസ്സനം. **സംവാസപ്പടിക്ഖേപോ**തി ഉപോസഥപ്പവാരണാദിസംവാസസ്സ

പടിക്ഖിപനം അകരണം. **സാമീചിപ്പടിക്ഖേപോ**തി അഭിവാദനാദിസാമീചികിരിയായ അകരണം. **ചോദയമാനേനാ**തി ചോദേന്തേന. **ചുദിതകസ്സ കാലോ**തി ചുദിതകസ്സ ചോദേതബ്ബകാലോ. **പുഗ്ഗല**ന്തി ചോദേതബ്ബപുഗ്ഗലം. **ഉപപരിക്ഖിത്വാ**തി ''അയം ചുദിതകലക്ഖണേ തിട്ഠതി, ന തിട്ഠതീ''തി വീമംസിത്വാ. **അയസം ആരോപേതീ**തി ''ഇമേ മം അഭൂതേന അബ്ഭാചിക്ഖന്താ അയസം ബ്യസനം ഉപ്പാദേന്തീ''തി ഭിക്ഖൂനം അയസം ഉപ്പാദേതി. അട്ഠമനവമാനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

ചോദനാസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. ഭദ്ദജിസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൦. ദസമേ **അഭിഭവിത്വാ ഠിതോ** ഇമേ സത്തേതി അധിപ്പായോ. യസ്മാ പന സോ ''പാസംസഭാവേന ഉത്തമഭാവേന ച തേ സത്തേ അഭിഭവിത്വാ ഠിതോ''തി അത്താനം മഞ്ഞതി, തസ്മാ വുത്തം **''ജേട്ഠകോ''**തി. **അഞ്ഞദത്ഥു ദസോ**തി ദസ്സനേ അന്തരായാഭാവവചനേന ഞേയ്യവിസേസപരിഗ്ഗാഹികഭാവേന ച അനാവരണദസ്സാവിതം പടിജാനാതീതി ആഹ **''സബ്ബം പസ്സതീതി അധിപ്പായോ''**തി.

ഭദ്ദജിസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ആഘാതവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

(൫) ൧. ഉപാസകവഗ്ഗോ

൧-൬. സാരജ്ജസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൭൧-൧൭൬. തതിയസ്സ പഠമദുതിയതതിയചതുത്ഥേ നത്ഥി വത്തബ്ബം. പഞ്ചമേ **ഉപാസകപച്ഛിമകോ**തി ഉപാസകനിഹീനോ. ''ഇമിനാ ദിട്ഠാദിനാ ഇദം നാമ മങ്ഗലം ഭവിസ്സതീ''തി ഏവം ബാലജനപരികപ്പിതകോതൂഹലസങ്ഖാതേന ദിട്ഠസുതമുതമങ്ഗലേന സമന്നാഗതോ **കോതൂഹലമങ്ഗലികോ**. തേനാഹ **''ഇമിനാ ഇദം ഭവിസ്സതീ''**തിആദി. **മങ്ഗലം പച്ചേതീ**തി ദിട്ഠമങ്ഗലാദിഭേദം മങ്ഗലമേവ പത്ഥിയായതി. **നോ കമ്മ**ന്തി കമ്മസ്സകതം നോ പത്ഥിയായതി. **ഇമമ്ഹാ സാസനാ**തി ഇതോ സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധസാസനതോ. **ബഹിദ്ധാ**തി ബാഹിരകസമയേ. **ദക്ഖിണേയ്യം പരിയേസതീ**തി ''ദുപ്പടിപന്നാ ദക്ഖിണേയ്യാ''തി സഞ്ഞീ ഗവേസതി. ഏത്ഥ ദക്ഖിണപരിയേസനപുബ്ബകാരേ ഏകം കത്വാ പഞ്ച ധമ്മാ വേദിതബ്ബാ. ഛട്ഠം ഉത്താനമേവ.

സാരജ്ജസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭-൮. വണിജ്ജാസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൭൭-൮. സത്തമേ **സത്ഥവണിജ്ജാ**തി ആവുധഭണ്ഡം കത്വാ വാ കാരേത്വാ വാ കതം വാ പടിലഭിത്വാ തസ്സ വിക്കയോ. **ആവുധഭണ്ഡം കാരേത്വാ തസ്സ വിക്കയോ**തി ഇദം പന നിദസ്സനമത്തം. **സൂകരമിഗാദയോ പോസേത്വാ തേസം വിക്കയോ**തി സൂകരമിഗാദയോ പോസേത്വാ തേസം മംസം സമ്പാദേത്വാ വിക്കയോ. ഏത്ഥ ച സത്ഥവണിജ്ജാ പരോപരാധനിമിത്തതായ അകരണീയാ വുത്താ, സത്തവണിജ്ജാ അഭുജിസ്സഭാവകരണതോ, മംസവിസവണിജ്ജാ വധഹേതുതോ, മജ്ജവണിജ്ജാ പമാദട്ഠാനതോ. അട്ഠമം ഉത്താനമേവ.

വണിജ്ജാസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. ഗിഹിസുത്തവണ്ണനാ

൧൭൯. നവമേ **ആഭിചേതസികാന**ന്തി **അഭിചേതോ**തി അഭിക്കന്തം വിസുദ്ധചിത്തം വുച്ചതി അധിചിത്തം വാ, അഭിചേതസി ജാതാനി ആഭിചേതസികാനി, അഭിചേതോ സന്നിസ്സിതാനീതി വാ ആഭിചേതസികാനി. തേനേവാഹ **''ഉത്തമചിത്തനിസ്സിതാന''**ന്തി. **ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരാന**ന്തി ദിട്ഠധമ്മേ സുഖവിഹാരാനം. **ദിട്ഠധമ്മോ**തി പച്ചക്ഖോ അത്തഭാവോ വുച്ചതി, തത്ഥ സുഖവിഹാരാനന്തി അത്ഥോ. രൂപാവചരജ്ഝാനാനമേതം അധിവചനം. താനി ഹി അപ്പേത്വാ നിസിന്നാ ഝായിനോ ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ അസംകിലിട്ഠം നേക്ഖമ്മസുഖം വിന്ദന്തി, തസ്മാ ''ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരാനീ''തി വുച്ചന്തി.

ചതുബ്ബിധമേരയന്തി പുപ്ഫാസവോ, ഫലാസവോ, ഗുളാസവോ, മധ്വാസവോതി ഏവം ചതുപ്പഭേദം മേരയം. **പഞ്ചവിധഞ്ച സുര**ന്തി പൂവസുരാ, പിട്ഠസുരാ, ഓദനസുരാ, കിണ്ണപക്ഖിത്താ, സമ്ഭാരസംയുത്താതി ഏവം പഞ്ചപ്പഭേദം സുരം. പുഞ്ഞം അത്ഥോ ഏതസ്സാതി **പുഞ്ഞത്ഥോ**. യസ്മാ

പനേസ പുഞ്ഞേന അത്ഥികോ നാമ ഹോതി, തസ്മാ വുത്തം **“പുഞ്ഞേന അത്ഥികസ്സാ”**തി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ.

ഗിഹിസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. ഗവേസീസുത്തവണ്ണനാ

൧൮൦. ദസമേ **സുകാരണ**ന്തി ബോധിപരിപാചനസ്സ ഏകന്തികം സുന്ദരം കാരണം. **മന്ദഹസിത**ന്തി ഈസകം ഹസിതം. **കഹം കഹ**ന്തി ഹാസസദ്ദസ്സ അനുകരണമേതം. **ഹട്ഠപ്പഹട്ഠാകാരമത്ത**ന്തി ഹട്ഠസ്സ പഹട്ഠാകാരമത്തം. യഥാ ഗഹിതസങ്കേതാ ‘‘പഹട്ഠോ ഭഗവാ’’തി സഞ്ജാനന്തി, ഏവം ആകാരനിദസ്സനമത്തം.

ഇദാനി ഇമിനാ പസങ്ഗേന ഹാസസമുട്ഠാനം വിഭാഗതോ ദസ്സേതും **“ഹസിതഞ്ച നാമേത”**ന്തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ അജ്ഝുപേക്ഖനവസേനപി ഹാസോ ന സമ്ഭവതി, പഗേവ ദോമനസ്സവസേനാതി ആഹ **“തേരസഹി സോമനസ്സസഹഗതചിത്തേഹീ”**തി. നനു ച കേചി കോധവസേനപി ഹസന്തീതി? ന, തേ സമ്പിയന്തി കോധവത്ഥും തത്ഥ ‘‘മയം ദാനി യഥാകാമകാരിതം ആപജ്ജിസ്സാമാ’’തി ദുവിഞ്ഞേയ്യന്തരേന സോമനസ്സചിത്തേനേവ ഹാസസ്സ ഉപ്പജ്ജനതോ. **തേസൂ**തി പഞ്ചസു സോമനസ്സസഹഗതകിരിയചിത്തേസു. **ബലവാരമ്മണേ**തി ഉളാരതമേ ആരമ്മണേ യമകപാടിഹാരിയസദിസേ. **ദുബ്ബലാരമ്മണേ**തി അനുളാരആരമ്മണേ.

“ഇമസ്മിം പന ഠാനേ…പേ… ഉപ്പാദേതീ”തി ഇദം പോരാണട്ഠകഥായം തഥാ ആഗതത്താ വുത്തം, ന സഹേതുകസോമനസ്സസഹഗതചിത്തേഹി ഭഗവതോ സിതം ന ഹോതീതി ദസ്സനത്ഥം. **അഭിധമ്മടീകായം** (ധ॰ സ॰ മൂലടീ॰ ൻ്നവ്വ) പന ‘‘അതീതംസാദീസു അപ്പടിഹതം ഞാണം വത്വാ ‘ഇമേഹി ധമ്മേഹി സമന്നാഗതസ്സ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ സബ്ബം കായകമ്മം ഞാണപുബ്ബങ്ഗമം ഞാണാനുപരിവത്തീ’തിആദിവചനതോ (മഹാനി॰ ൧൫൬; പടി॰ മ॰ ൩.൫) ‘ഭഗവതോ ഇദം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതീ’തി വുത്തവചനം വിചാരേതബ്ബ’’ന്തി വുത്തം. തത്ഥ ഇമിനാ ഹസിതുപ്പാദചിത്തേന പവത്തിയമാനമ്പി ഭഗവതോ സിതകരണം പുബ്ബേനിവാസഅനാഗതംസസബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണാനം അനുവത്തകത്താ ഞാണാനുപരിവത്തിയേവാതി ഏവം പന ഞാണാനുപരിവത്തിഭാവേ സതി ന കോചി പാളിഅട്ഠകഥാനം വിരോധോ. തഥാ ഹി **അഭിധമ്മട്ഠകഥായം** (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൫൬൮) ‘‘തേസം ഞാണാനം ചിണ്ണപരിയന്തേ ഇദം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതീ’’തി വുത്തം. അവസ്സഞ്ചേതം ഏവം ഇച്ഛിതബ്ബം, അഞ്ഞഥാ ആവജ്ജനചിത്തസ്സപി ഭഗവതോ തഥാരൂപേ കാലേ ന യുജ്ജേയ്യ. തസ്സപി ഹി വിഞ്ഞത്തിസമുട്ഠാപകഭാവസ്സ നിച്ഛിതത്താ. തഥാ ഹി വുത്തം ‘‘ഏവഞ്ച കത്വാ മനോദ്വാരാവജ്ജനസ്സപി വിഞ്ഞത്തിസമുട്ഠാപകത്തം ഉപപന്നം ഹോതീ’’തി (ധ॰ സ॰ മൂലടീ॰ ൧ കായകമ്മദ്വാരകഥാവണ്ണനാ) ന ച വിഞ്ഞത്തിസമുട്ഠാപകത്തേ തംസമുട്ഠാനകായവിഞ്ഞത്തിയാ കായകമ്മാദിഭാവം ആപജ്ജനഭാവോ വിസ്സജ്ജതീതി.

ഹസിതന്തി സിതമേവ സന്ധായ വദതി. തേനാഹ **“ഏവം അപ്പമത്തകമ്പീ”**തി. **സമോസരിതാ വിജ്ജുലതാ**. സാ ഹി ഇതരവിജ്ജുലതാ വിയ ഖണട്ഠിതിയാ സീഘനിരോധാ ച ന ഹോതി, അപിച ഖോ ദന്ധനിരോധാ, ന ച

സബ്ബകാലികാ. ദീധിതി പാവകമഹാമേഘതോ വാ ചാതുദ്ദീപികമഹാമേഘതോ വാ നിച്ഛരതി. തേനാഹ **“ചാതുദ്ദീപികമഹാമേഘമുഖതോ”**തി. അയം കിര താസം രസ്മീനം ധമ്മതാ, യദിദം തിക്ഖത്തും സീസം പദക്ഖിണം കത്വാ **ദാഠഗ്ഗേസുയേവ അന്തരധാനം**. സേസമേത്ഥ സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ഗവേസീസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഉപാസകവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

(൫൯) ൪. അരഞ്ഞവഗ്ഗോ

൧. ആരഞ്ഞികസുത്തവണ്ണനാ

൧൮൧. ചതുത്ഥസ്സ പഠമേ **അപ്പിച്ഛതംയേവ നിസ്സായാ**തിആദീസു ‘‘ഇതി അപ്പിച്ഛോ ഭവിസ്സാമീ’’തി ഇദം മേ ആരഞ്ഞികങ്ഗം അപ്പിച്ഛതായ സംവത്തിസ്സതി, ‘‘ഇതി സന്തുട്ഠോ ഭവിസ്സാമീ’’തി ഇദം മേ ആരഞ്ഞികങ്ഗം സന്തുട്ഠിയാ സംവത്തിസ്സതി, ‘‘ഇതി കിലേസേ സല്ലിഖിസ്സാമീ’’തി ഇദം മേ ആരഞ്ഞികങ്ഗം കിലേസസല്ലിഖനത്ഥായ സംവത്തിസ്സതീതി ആരഞ്ഞികോ ഹോതി. **അഗ്ഗോ**തി ജേട്ഠകോ. സേസാനി തസ്സേവ വേവചനാനി.

ഗവാ ഖീരന്തി ഗാവിതോ ഖീരം നാമ ഹോതി, ന ഗാവിയാ ദധി. **ഖീരമ്ഹാ ദധീ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. **ഏവമേവ**ന്തി യഥാ ഏതേസു പഞ്ചസു ഗോരസേസു സപ്പിമണ്ഡോ അഗ്ഗോ, ഏവമേവം ഇമേസു പഞ്ചസു ആരഞ്ഞികേസു യോ അയം അപ്പിച്ഛതാദീനി നിസ്സായ ആരഞ്ഞികോ ഹോതി, അയം അഗ്ഗോ ചേവ സേട്ഠോ ച മോക്ഖോ ച പവരോ ച. ഇമേസു ആരഞ്ഞികേസു ജാതിആരഞ്ഞികാ വേദിതബ്ബാ, ന ആരഞ്ഞികനാമമത്തേന ആരഞ്ഞികാതി വേദിതബ്ബാ. **പംസുകൂലികാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ.

ആരഞ്ഞികസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അരഞ്ഞവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

(൨൦) ൫. ബ്രാഹ്മണവഗ്ഗോ

൧. സോണസുത്തവണ്ണനാ

൧൯൧. പഞ്ചമസ്സ പഠമേ **സമ്പിയേനേവാ**തി അഞ്ഞമഞ്ഞപേമേനേവ കായേന ച ചിത്തേന ച മിസ്സീഭൂതാ സങ്ഘട്ടിതാ സംസട്ഠാ ഹുത്വാ സംവാസം വത്തേന്തി, ന അപ്പിയേന നിഗ്ഗഹേന വാതി വുത്തം ഹോതി. തേനാഹ **"പിയ"**ന്തിആദി. ഉദരം അവദിഹതി ഉപചിനോതി പൂരേതീതി **ഉദരാവദേഹകം.** ഭാവനപുംസകഞ്ചേതം, ഉദരാവദേഹകം കത്വാ ഉദരം പൂരേത്വാതി അത്ഥോ. തേനാഹ **"ഉദരം അവദിഹിത്വാ"**തിആദി.

സോണസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. ദോണബ്രാഹ്മണസുത്തവണ്ണനാ

൧൯൨. ദുതിയേ **പവത്താരോ**തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൮൫) പാവചനഭാവേന വത്താരോ. യസ്മാ തേ തേസം മന്താനം പവത്തനകാ, തസ്മാ ആഹ **"പവത്തയിതാരോ"**തി. സുദ്ദേ ബഹി കത്വാ രഹോഭാസിതബ്ബട്ഠേന മന്താ ഏവ തംതംഅത്ഥപ്പടിപത്തിഹേതുതായ **മന്തപദം**. അനുപനീതാസാധാരണതായ രഹസ്സഭാവേന വത്തബ്ബകിരിയായ അധിഗമൂപായം. **സജ്ഝായിത**ന്തി ഗായനവസേന സജ്ഝായിതം. തം പന ഉദത്താനുദത്താദീനം സരാനം സമ്പദാവസേനേവ ഇച്ഛിതന്തി ആഹ **"സരസമ്പത്തിവസേനാ"**തി. **അഞ്ഞേസം വുത്ത**ന്തി പാവചനഭാവേന അഞ്ഞേസം വുത്തം. **സമുപബ്യൂള്ഹ**ന്തി സങ്ഗഹേത്വാ ഉപരൂപരി സഞ്ഞൂള്ഹം. **രാസികത**ന്തി ഇരുവേദയജുവേദസാമവേദാദിവസേന, തത്ഥാപി പച്ചേകം മന്തബ്രഹ്മാദിവസേന, അജ്ഝായാനുവാകാദിവസേന ച രാസികതം. **തേസ**ന്തി മന്താനം കത്തൂനം. **ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ ഓലോകേത്വാ**തി ദിബ്ബചക്ഖുപരിഭണ്ഡേന യഥാകമ്മൂപഗഞാണേന സത്താനം കമ്മസ്സകതാദിം, പച്ചക്ഖതോ ദസ്സനട്ഠേന ദിബ്ബചക്ഖുസദിസേന പുബ്ബേനിവാസഞാണേന അതീതകപ്പേ ബ്രാഹ്മണാനം മന്തജ്ഝേനവിധിഞ്ച ഓലോകേത്വാ. **പാവചനേന സഹ സംസന്ദേത്വാ**തി കസ്സപസമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ യം വചനം വട്ടസന്നിസ്സിതം, തേന സഹ അവിരുദ്ധം കത്വാ. ന ഹി തേസം വിവട്ടസന്നിസ്സിതോ അത്ഥോ പച്ചക്ഖോ ഹോതി. **അപരാപരേ**തി അട്ഠകാദീഹി അപരാപരേ പച്ഛിമാ ഓക്കാകരാജകാലാദീസു ഉപ്പന്നാ. **പക്ഖിപിത്വാ**തി അട്ഠകാദീഹി ഗന്ഥിതമന്തപദേസു കിലേസസന്നിസ്സിതപദാനം തത്ഥ തത്ഥ പദേ പക്ഖിപനം കത്വാ. **വിരുദ്ധേ അകംസൂ**തി **ബ്രാഹ്മണധമ്മികസുത്താദീസു** (സു॰ നി॰ ബ്രാഹ്മണധമ്മികസുത്തം ൨൮൬ ആദയോ) ആഗതനയേന സംകിലേസത്ഥദീപനതോ പച്ചനീകഭൂതേ അകംസു.

ഉസൂനം അസനകമ്മം ഇസ്സത്ഥം, ധനുസിപ്പേന ജീവികാ. ഇധ പന ഇസ്സത്ഥം വിയാതി **ഇസ്സത്ഥം,** സബ്ബആവുധജീവികാതി ആഹ **"യോധാജീവകമ്മേനാ"**തി, ആവുധം ഗഹേത്വാ ഉപട്ഠാനകമ്മേനാതി അത്ഥോ. **രാജപോരിസം** നാമ വിനാ ആവുധേന പോരോഹേച്ചാമച്ചകമ്മാദിരാജകമ്മം കത്വാ രാജുപട്ഠാനം. **സിപ്പഞ്ഞതരേനാ**തി ഗഹിതാവസേസേന ഹത്ഥിഅസ്സസിപ്പാദിനാ. കുമാരഭാവതോ പഭുതി ചരണേന **കോമാരബ്രഹ്മചരിയം**.

ഉദകം പാതേത്വാ ദേന്തീതി ദ്വാരേ ഠിതസ്സേവ ബ്രാഹ്മണസ്സ ഹത്ഥേ ഉദകം ആസിഞ്ചന്താ "ഇദം തേ, ബ്രാഹ്മണ, ഭരിയം പോസാപനത്ഥായ ദേമാ"തി വത്വാ ദേന്തി. കസ്മാ പന തേ ഏവം ബ്രഹ്മചരിയം ചരിത്വാപി ദാരം പരിയേസന്തി, ന യാവജീവം ബ്രഹ്മചാരിനോ ഹോന്തീതി? മിച്ഛാദിട്ഠിവസേന. തേസഞ്ഹി ഏവം ദിട്ഠി ഹോതി "യോ പുത്തം ന ഉപ്പാദേതി, സോ കുലവംസച്ഛേദകരോ ഹോതി, തതോ നിരയേ പച്ചതീ"തി. ചത്താരോ കിര അഭായിതബ്ബം ഭായന്തി ഗണ്ഡുപ്പാദകോ, കികീ, കോന്തിനീ, ബ്രാഹ്മണോതി. ഗണ്ഡുപ്പാദാ കിര മഹാപഥവിയാ ഖയനഭയേന മത്തഭോജനാ ഹോന്തി, ന ബഹും മത്തികം ഖാദന്തി. കികീ സകുണികാ ആകാസപതനഭയേന അണ്ഡസ്സ ഉപരി ഉത്താനാ സേതി. കോന്തിനീ സകുണീ പഥവീകമ്പനഭയേന പാദേഹി ഭൂമിം ന സുട്ഠു അക്കമതി. ബ്രാഹ്മണാ കുലവംസൂപച്ഛേദഭയേന ദാരം പരിയേസന്തി. ആഹു ചേത്ഥ -

> "ഗണ്ഡുപ്പാദോ കികീ ചേവ, കോന്തീ ബ്രാഹ്മണധമ്മികോ;
> ഏതേ അഭയം ഭായന്തി, സമ്മൂള്ഹാ ചതുരോ ജനാ"തി. (സും നിം അട്ഠം ൨.൨൪൩);

സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ.

ദോണബ്രാഹ്മണസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. സങ്ഗാരവസുത്തവണ്ണനാ

൧൯൩. തതിയേ (സം നിം ടീം ൨.൫.൨൩൬) **പഠമഞ്ഞേവാ**തി പുരേതരംയേവ, അസജ്ഝായകതാനം മന്താനം അപ്പടിഭാനം പഗേവ പഠമംയേവ സിദ്ധം, തത്ഥ വത്തബ്ബമേവ നത്ഥീതി അധിപ്പായോ. പരിയുട്ഠാനം നാമ അഭിഭവോ ഗഹണന്തി ആഹ **"കാമരാഗപരിയുട്ഠിതേനാതി കാമരാഗഗ്ഗഹിതേനാ"**തി. വിക്ഖമ്ഭേതി അപനേതീതി വിക്ഖമ്ഭനം, പടിപക്ഖതോ നിസ്സരതി ഏതേനാതി നിസ്സരണം. വിക്ഖമ്ഭനഞ്ച തം നിസ്സരണഞ്ചാതി **വിക്ഖമ്ഭനനിസ്സരണം**. തേനാഹ **"തത്ഥാ"**തിആദി. സേസപദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. അത്തനാ അരണീയോ പത്തബ്ബോ അത്ഥോ **അത്തത്ഥോ**. തഥാ **പരത്ഥോ** വേദിതബ്ബോ.

"അനിച്ചതോ അനുപസ്സന്തോ നിച്ചസഞ്ഞം പജഹതീ"തിആദീസു (പടിം മം ൧.൫൨) ബ്യാപാദാദീനം അനാഗതത്താ ബ്യാപാദവാരേ തദങ്ഗനിസ്സരണം ന ഗഹിതം. കിഞ്ചാപി ന ഗഹിതം, പടിസങ്ഖാനവസേന തസ്സ വിനോദേതബ്ബതായ തദങ്ഗനിസ്സരണമ്പി ലബ്ഭതേവാതി സക്കാ വിഞ്ഞാതും. **ആലോകസഞ്ഞാ** ഉപചാരപ്പത്താ വാ അപ്പനാപ്പത്താ വാ. യോ കോചി കസിണജ്ഝാനാദിഭേദോ **സമഥോ. ധമ്മവവത്ഥാനം** ഉപചാരപ്പനാപ്പത്തവസേന ഗഹേതബ്ബം.

കുധിതോതി തത്തോ. **ഉസ്സൂരകജാതോ**തി തസ്സേവ കുധിതഭാവസ്സ ഉസ്സൂരകം അച്ചുണ്ഹതം പത്തോ. തേനാഹ **"ഉസുമകജാതോ"**തി. **തിലബീജകാദിഭേദേനാ**തി തിലബീജകണ്ണികകേസരാദിഭേദേന സേവാലേന. **പണകേനാ**തി ഉദകപിച്ഛില്ലേന. **അപ്പസന്നോ** ആകുലതായ. **അസന്നിസിന്നോ** കലലുപ്പത്തിയാ. **അനാലോകട്ഠാനേ**തി ആലോകരഹിതേ ഠാനേ.

സങ്ഗാരവസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. കാരണപാലീസുത്തവണ്ണനാ

൧൯൪. ചതുത്ഥേ **പണ്ഡിതോ മഞ്ഞേ**തി എത്ഥ **മഞ്ഞേ**തി ഇദം "മഞ്ഞതീ"തി ഇമിനാ സമാനത്ഥം നിപാതപദം. തസ്സ ഇതി-സദ്ദം ആനേത്വാ അത്ഥം ദസ്സേന്തോ **"പണ്ഡിതോതി മഞ്ഞതീ"**തി ആഹ. അനുമതിപുച്ഛാവസേന ചേതം വുത്തം. തേനേവാഹ **"ഉദാഹു നോ"**തി. "തം കിം മഞ്ഞതി ഭവം പിങ്ഗിയാനീ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ പഞ്ഞാവേയ്യത്തിയ"ന്തി വുത്തമേവത്ഥം പുന ഗണ്ഹന്തോ "പണ്ഡിതോ മഞ്ഞേ"തി ആഹ, തസ്മാ വുത്തം **"ഭവം പിങ്ഗിയാനീ സമണം ഗോതമം പണ്ഡിതോതി മഞ്ഞതി ഉദാഹു നോ"**തി, യഥാ തേ ഖമേയ്യ, തഥാ നം കഥേഹീതി അധിപ്പായോ. **അഹം കോ നാമ,** മമ അവിസയോ ഏസോതി ദസ്സേതി. **കോ ചാ**തി ഹേതുനിസ്സക്കേ പച്ചത്തവചനന്തി ആഹ **"കുതോ ചാ"**തി. തഥാ ചാഹ **"കേന കാരണേന ജാനിസ്സാമീ"**തി, യേന കാരണേന സമണസ്സ ഗോതമസ്സ പഞ്ഞാവേയ്യത്തിയം ജാനേയ്യം , തം കാരണം മയി നത്ഥീതി അധിപ്പായോ. **ബുദ്ധോയേവ ഭവേയ്യ** അബുദ്ധസ്സ സബ്ബഥാ ബുദ്ധഞാണാനുഭാവം ജാനിതും അസക്കുണേയ്യത്താതി. വുത്തഞ്ഹേതം - "അപ്പമത്തകം ഖോ പനേതം, ഭിക്ഖവേ, ഓരമത്തകം സീലമത്തകം, യേന പുഥുജ്ജനോ തഥാഗതസ്സ വണ്ണം വദമാനോ വദേയ്യ (ദീ॰ നി॰ ൧.൭). അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, അഞ്ഞേവ ധമ്മാ ഗമ്ഭീരാ ദുദ്ദസാ ദുരനുബോധാ...പേ॰... യേഹി തഥാഗതസ്സ യഥാഭൂതം വണ്ണം സമ്മാ വദമാനോ വദേയ്യാ"തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൮) ച. **ഏതദാ**തി "സോപി നൂനസ്സ താദിസോ"തി ഏതസ്മിം പദേ.

പസത്ഥപ്പസത്ഥോതി പസത്ഥേഹി പാസംസേഹി അത്തനോ ഗുണേഹേവ സോ പസത്ഥോ, ന തസ്സ കിത്തിനാ, പസംസാസഭാവേനേവ പാസംസോതി അത്ഥോ. തേനാഹ **"സബ്ബഗുണാന"**ന്തിആദി. **മണിരതന**ന്തി ചക്കവത്തിനോ മണിരതനം.

സദേവകേ പാസംസാനമ്പി പാസംസോതി ദസ്സേതും **"പസത്ഥേഹി വാ"**തി ദുതിയവികപ്പോ ഗഹിതോ. അരണീയതോ അത്ഥോ, സോ ഏവ വസതീതി വസോതി **അത്ഥവസോ**. തസ്സ തസ്സ പയോഗസ്സ ആനിസംസഭൂതം ഫലന്തി ആഹ **"അത്ഥവസന്തി അത്ഥാനിസംസ"**ന്തി. അത്ഥോ വാ ഫലം തദധീനവുത്തിതായ വസോ ഏതസ്സാതി **അത്ഥവസോ,** കാരണം.

ഖുദ്ദകമധൂതി ഖുദ്ദകമക്ഖികാഹി കതദണ്ഡകമധു. **അനേളക**ന്തി നിദ്ദോസം അപഗതമക്ഖികണ്ഡകം.

ഉദാഹരീയതി ഉബ്ബേഗപീതിവസേനാതി **ഉദാനം,** തഥാ വാ ഉദാഹരണം **ഉദാനം**. തേനാഹ **"ഉദാഹാരം ഉദാഹരീ"**തി. യഥാ പന തം വചനം ഉദാനന്തി വുച്ചതി, തം ദസ്സേതും **"യഥാ ഹീ"**തിആദി വുത്തം. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

കാരണപാലീസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. പിങ്ഗിയാനീസുത്തവണ്ണനാ

൯൭. പഞ്ചമേ **സബ്ബസങ്ഗാഹിക**ന്തി സരീരഗതസ്സ ചേവ വത്ഥാലങ്കാരഗതസ്സ ചാതി സബ്ബസ്സ നീലഭാവസ്സ സങ്ഗാഹകവചനം. **തസ്സേവാ**തി നീലാദിസബ്ബസങ്ഗാഹികവസേന വുത്തഅത്ഥസ്സേവ. **വിഭാഗദസ്സന**ന്തി പഭേദദസ്സനം. യഥാ തേ ലിച്ഛവിരാജാനോ അപീതാദിവണ്ണാ ഏവ കേചി കേചി വിലേപനവസേന പീതാദിവണ്ണാ ഖായിംസു, ഏവം അനീലാദിവണ്ണാ ഏവ കേചി വിലേപനവസേന നീലാദിവണ്ണാ ഖായിംസു. തേ കിര സുവണ്ണവിചിത്തേഹി മണിഓഭാസേഹി ഏകനീലാ വിയ ഖായന്തി.

കോകനദന്തി വാ പദുമവിസേസനം യഥാ "കോകാസക"ന്തി. തം കിര ബഹുപത്തം വണ്ണസമ്പന്നം അതിവിയ സുഗന്ധഞ്ച ഹോതി. അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ - യഥാ കോകനദസങ്ഖാതം പദുമം പാതോ സൂരിയുഗ്ഗമനവേലായ ഫുല്ലം വികസിതം അവീതഗന്ധം സിയാ വിരോചമാനം, ഏവം സരീരഗന്ധേന ഗുണഗന്ധേന ച സുഗന്ധം, സരദകാലേ അന്തലിക്ഖേ ആദിച്ചമിവ അത്തനോ തേജസാ തപന്തം, അങ്ഗേഹി നിച്ഛരന്തജുതിതായ അങ്ഗീരസം സമ്ബുദ്ധം പസ്സാതി.

പിങ്ഗിയാനീസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. മഹാസുപിനസുത്തവണ്ണനാ

൯൬. ഛട്ഠേ **ധാതുക്ഖോഭകരണപച്ചയോ** നാമ വിസഭാഗഭേസജ്ജസേനാസനാഹാരാദിപച്ചയോ. **അത്ഥകാമതായ വാ അനത്ഥകാമതായ വാ**തി പസന്നാ അത്ഥകാമതായ, കുദ്ധാ അനത്ഥകാമതായ. **അത്ഥായ വാ അനത്ഥായ വാ**തി സഭാവതോ ഭവിതബ്ബായ അത്ഥായ വാ അനത്ഥായ വാ. **ഉപസംഹരന്തീ**തി അത്തനോ ദേവാനുഭാവേന ഉപനേന്തി. **ബോധിസത്തമാതാ വിയ പുത്തപടിലാഭനിമിത്ത**ന്തി തദാ കിര പുരേ പുണ്ണമായ സത്തമദിവസതോ പട്ഠായ വിഗതസുരാപാനം മാലാഗന്ധാദിവിഭൂതിസമ്പന്നം നക്ഖത്തകീളം അനുഭവമാനാ ബോധിസത്തമാതാ സത്തമേ ദിവസേ പാതോവ ഉട്ഠായ ഗന്ധോദകേന നഹായിത്വാ സബ്ബാലങ്കാരഭൂസിതാ വരഭോജനം ഭുഞ്ജിത്വാ ഉപോസഥങ്ഗാനി അധിട്ഠായ സിരിഗബ്ഭം പവിസിത്വാ സിരിസയനേ നിപന്നാ നിദ്ദം ഓക്കമമാനാ ഇമം സുപിനം അദ്ദസ - ചത്താരോ കിര നം മഹാരാജാനോ സയനേനേവ സദ്ധിം ഉക്ഖിപിത്വാ അനോതത്തദഹം നേത്വാ നഹാപേത്വാ ദിബ്ബവത്ഥം നിവാസേത്വാ ദിബ്ബഗന്ധേഹി വിലിമ്പേത്വാ ദിബ്ബപുപ്ഫാനി പിളന്ധേത്വാ തതോ അവിദൂരേ രജതപബ്ബതോ, തസ്സ അന്തോ കനകവിമാനം അത്ഥി, തസ്മിം പാചീനതോ സീസം കത്വാ നിപജ്ജാപേസും. അഥ ബോധിസത്തോ സേതവരവാരണോ ഹുത്വാ തതോ അവിദൂരേ ഏകോ സുവണ്ണപബ്ബതോ, തത്ഥ ചരിത്വാ തതോ ഓരുയ്ഹ രജതപബ്ബതം ആരുഹിത്വാ കനകവിമാനം പവിസിത്വാ മാതരം പദക്ഖിണം കത്വാ ദക്ഖിണപസ്സം ഫാലേത്വാ കുച്ഛിം പവിട്ഠസദിസോ അഹോസി. ഇമം സുപിനം സന്ധായ ഏതം വുത്തം "ബോധിസത്തമാതാ വിയ പുത്തപടിലാഭനിമിത്ത"ന്തി.

കോസലരാജാ വിയ സോളസ സുപിനേതി -

"ഉസഭാ രുക്ഖാ ഗാവിയോ ഗവാ ച,
അസ്സോ കംസോ സിങ്ഗാലീ ച കുമ്ഭോ;
പോക്ഖരണീ ച അപാകചന്ദനം,

ലാബൂനി സീദന്തി സിലാപ്ലവന്തി.

“മണ്ഡൂകിയോ കണ്ഹസപ്പേ ഗിലന്തി,
കാകം സുവണ്ണാ പരിവാരയന്തി;
തസാ വകാ ഏളകാനം ഭയാ ഹീ”തി. (ജാ॰ ൧.൧.൭൭) -

ഇമേ സോളസ സുപിനേ പസ്സന്തോ കോസലരാജാ വിയ.

൧. ഏകദിവസം കിര കോസലമഹാരാജാ രത്തിം നിദ്ദൂപഗതോ പച്ഛിമയാമേ സോളസ മഹാസുപിനേ പസ്സി (ജാ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൭൭ മഹാസുപിനജാതകവണ്ണനാ). തത്ഥ ചത്താരോ അഞ്ജനവണ്ണാ കാളഉസഭാ “യുജ്ഝിസ്സാമാ”തി ചതൂഹി ദിസാഹി രാജങ്ഗണം ആഗന്ത്വാ “ഉസഭയുദ്ധം പസ്സിസ്സാമാ”തി മഹാജനേ സന്നിപതിതേ യുജ്ഝനാകാരം ദസ്സേത്വാ നദിത്വാ ഗജ്ജിത്വാ അയുജ്ഝിത്വാവ പടിക്കന്താ. ഇമം പഠമം സുപിനം അദ്ദസ.

൨. ഖുദ്ദകാ രുക്ഖാ ചേവ ഗച്ഛാ ച പഥവിം ഭിന്ദിത്വാ വിദത്ഥിമത്തമ്പി രതനമത്തമ്പി അനുഗ്ഗന്ത്വാവ പുപ്ഫന്തി ചേവ ഫലന്തി ച. ഇമം ദുതിയം അദ്ദസ.

൩. ഗാവിയോ തദഹുജാതാനം വച്ഛാനം ഖീരം പിവന്തിയോ അദ്ദസ. അയം തതിയോ സുപിനോ.

൪. ധുരവാഹേ ആരോഹപരിണാഹസമ്പന്നേ മഹാഗോണേ യുഗപരമ്പരായ അയോജേത്വാ തരുണേ ഗോദമ്മേ ധുരേ യോജേന്തേ അദ്ദസ. തേ ധുരം വഹിതും അസക്കോന്താ ഛഡ്ഡേത്വാ അട്ഠംസു, സകടാനി നപ്പവത്തിംസു. അയം ചതുത്ഥോ സുപിനോ.

൫. ഏകം ഉഭതോമുഖം അസ്സം അദ്ദസ. തസ്സ ഉഭോസു പസ്സേസു യവസം ദേന്തി, സോ ദ്വീഹിപി മുഖേഹി ഖാദതി. അയം പഞ്ചമോ സുപിനോ.

൬. മഹാജനോ സതസഹസ്സഗ്ഘനികം സുവണ്ണപാതിം സമ്മജ്ജിത്വാ “ഇധ പസ്സാവം കരോഹീ”തി ഏകസ്സ ജരസിങ്ഗാലസ്സ ഉപനാമേസി. തം തത്ഥ പസ്സാവം കരോന്തം അദ്ദസ. അയം ഛട്ഠോ സുപിനോ.

൭. ഏകോ പുരിസോ രജ്ജും വട്ടേത്വാ പാദമൂലേ നിക്ഖിപതി. തേന നിസിന്നപീഠസ്സ ഹേട്ഠാ സയിതാ ഛാതസിങ്ഗാലീ തസ്സ അജാനന്തസ്സേവ തം ഖാദതി. ഇമം സത്തമം സുപിനം അദ്ദസ.

൮. രാജദ്വാരേ ബഹൂഹി തുച്ഛകുമ്ഭേഹി പരിവാരേത്വാ ഠപിതം ഏകം മഹന്തം പൂരിതകുമ്ഭം അദ്ദസ. ചത്താരോപി പന വണ്ണാ ചതൂഹി ദിസാഹി ചതൂഹി അനുദിസാഹി ച ഘടേഹി ഉദകം ആനേത്വാ പൂരിതകുമ്ഭമേവ പൂരേന്തി, പൂരിതം പൂരിതം ഉദകം ഉത്തരിത്വാ പലായതി. തേപി പുനപ്പുനം തത്ഥേവ ഉദകം ആസിഞ്ചന്തി, തുച്ഛകുമ്ഭേ ഓലോകേന്താപി നത്ഥി. അയം അട്ഠമോ സുപിനോ.

൯. ഏകം പഞ്ചപദുമസഞ്ഛന്നം ഗമ്ഭീരം സബ്ബതോതിത്ഥം പോക്ഖരണിം അദ്ദസ. സമന്തതോ ദ്വിപദചതുപ്പദാ ഓതരിത്വാ തത്ഥ പാനീയം പിവന്തി. തസ്സ

മജ്ഝേ ഗമ്ഭീരട്ഠാനേ ഉദകം ആവിലം, തീരപ്പദേസേ ദ്വിപദചതുപ്പദാനം അക്കമനട്ഠാനേ അച്ഛം വിപ്പസന്നമനാവിലം. അയം നവമോ സുപിനോ.

൧൦. ഏകിസ്സായേവ കുമ്ഭിയാ പച്ചമാനം ഓദനം അപാകം അദ്ദസ. ''അപാക''ന്തി വിചാരേത്വാ വിഭജിത്വാ ഠപിതം വിയ തീഹാകാരേഹി പച്ചമാനം ഏകസ്മിം പസ്സേ അതികിലിന്നോ ഹോതി, ഏകസ്മിം ഉത്തണ്ഡുലോ, ഏകസ്മിം സുപക്കോതി. അയം ദസമോ സുപിനോ.

൧൧. സതസഹസ്സഗ്ഘനകം ചന്ദനസാരം പൂതിതക്കേന വിക്കിണന്തേ അദ്ദസ. അയം ഏകാദസമോ സുപിനോ.

൧൨. തുച്ഛലാബൂനി ഉദകേ സീദന്താനി അദ്ദസ. അയം ദ്വാദസമോ സുപിനോ.

൧൩. മഹന്തമഹന്താ കൂടാഗാരപ്പമാണാ ഘനസിലാ നാവാ വിയ ഉദകേ പ്ലവമാനാ അദ്ദസ. അയം തേരസമോ സുപിനോ.

൧൪. ഖുദ്ദകമധുകപുപ്ഫപ്പമാണാ മണ്ഡൂകിയോ മഹന്തേ കണ്ഹസപ്പേ വേഗേന അനുബന്ധിത്വാ ഉപ്പലനാളേ വിയ ഛിന്ദിത്വാ മംസം ഖാദിത്വാ ഗിലന്തിയോ അദ്ദസ. അയം ചുദ്ദസമോ സുപിനോ.

൧൫. ദസഹി അസദ്ധമ്മേഹി സമന്നാഗതം ഗാമഗോചരം കാകം കഞ്ചനവണ്ണവണ്ണതായ ''സുവണ്ണാ''തി ലദ്ധനാമേ സുവണ്ണരാജഹംസേ പരിവാരേന്തേ അദ്ദസ. അയം പന്നരസമോ സുപിനോ.

൧൬. പുബ്ബേ ദീപിനോ ഏളകേ ഖാദന്തി. തേ പന ഏളകേ ദീപിനോ അനുബന്ധിത്വാ മുരമുരാതി ഖാദന്തേ അദ്ദസ. അഥഞ്ഞേ തസാ വകാ ഏളകേ ദൂരതോവ ദിസ്വാ തസിതാ താസപ്പത്താ ഹുത്വാ ഏളകാനം ഭയാ പലായിത്വാ ഗുമ്ബഗഹനാനി പവിസിത്വാ നിലീയിംസു. അയം സോളസമോ സുപിനോ.

൧. തത്ഥ അധമ്മികാനം രാജൂനം, അധമ്മികാനഞ്ച മനുസ്സാനം കാലേ ലോകേ വിപരിവത്തമാനേ കുസലേ ഓസന്നേ അകുസലേ ഉസ്സന്നേ ലോകസ്സ പരിഹാനകാലേ ദേവോ ന സമ്മാ വസിസ്സതി, മേഘപാദാ പച്ഛിജ്ജിസ്സന്തി, സസ്സാനി മിലായിസ്സന്തി, ദുബ്ഭിക്ഖം ഭവിസ്സതി, വസ്സിതുകാമാ വിയ ചതൂഹി ദിസാഹി മേഘാ ഉട്ഠഹിത്വാ ഇത്ഥികാഹി ആതപേ പത്ഥടാനം വീഹിആദീനം തേമനഭയേന അന്തോപവേസിതകാലേ പുരിസേസു കുദാലപിടകേ ആദായ ആളിബന്ധനത്ഥായ നിക്ഖന്തേസു വസ്സനാകാരം ദസ്സേത്വാ ഗജ്ജിത്വാ വിജ്ജുലതാ നിച്ഛാരേത്വാ ഉസഭാ വിയ അയുജ്ഝിത്വാ അവസ്സിത്വാവ പലായിസ്സന്തി. അയം പഠമസ്സ വിപാകോ.

൨. ലോകസ്സ പരിഹീനകാലേ മനുസ്സാനം പരിത്തായുകകാലേ സത്താ തിബ്ബരാഗാ ഭവിസ്സന്തി, അസമ്പത്തവയാവ കുമാരിയോ പുരിസന്തരം ഗന്ത്വാ ഉതുനിയോ ചേവ ഗബ്ഭിനിയോ ച ഹുത്വാ പുത്തധീതാഹി വഡ്ഢിസ്സന്തി. ഖുദ്ദകരുക്ഖാനം പുപ്ഫം വിയ ഹി താസം ഉതുനിഭാവോ, ഫലം വിയ ച പുത്തധീതരോ ഭവിസ്സന്തി. അയം ദുതിയസ്സ വിപാകോ.

൩. മനുസ്സാനം ജേട്ഠാപചായികകമ്മസ്സ നട്ഠകാലേ സത്താ മാതാപിതൂസു വാ സസ്സുസസുരേസു വാ ലജ്ജം അനുപട്ഠപേത്വാ സയമേവ കുടുമ്ബം സംവിദഹന്താവ ഘാസച്ഛാദനമത്തമ്പി മഹല്ലകാനം ദാതുകാമാ ദസ്സന്തി, അദാതുകാമാ ന ദസ്സന്തി. മഹല്ലകാ അനാഥാ ഹുത്വാ അസയംവസീ ദാരകേ ആരാധേത്വാ ജീവിസ്സന്തി തദഹുജാതാനം വച്ഛകാനം ഖീരം പിവന്തിയോ മഹാഗാവിയോ വിയ. അയം തതിയസ്സ വിപാകോ.

൪. അധമ്മികരാജൂനം കാലേ അധമ്മികരാജാനോ പണ്ഡിതാനം പവേണികുസലാനം കമ്മനിത്ഥരണസമത്ഥാനം മഹാമത്താനം യസം ന ദസ്സന്തി, ധമ്മസഭായം വിനിച്ഛയട്ഠാനേപി പണ്ഡിതേ വോഹാരകുസലേ മഹല്ലകേ അമച്ചേ ന ഠപേസ്സന്തി, തബ്ബിപരീതാനം പന തരുണതരുണാനം യസം ദസ്സന്തി, തഥാരൂപേ ഏവ ച വിനിച്ഛയട്ഠാനേ ഠപേസ്സന്തി. തേ രാജകമ്മാനി ചേവ യുത്തായുത്തഞ്ച അജാനന്താ നേവ തം യസം ഉക്ഖിപിതും സക്ഖിസ്സന്തി, ന രാജകമ്മാനി നിത്ഥരിതും. തേ അസക്കോന്താ കമ്മധുരം ഛഡ്ഡേസ്സന്തി, മഹല്ലകാപി പണ്ഡിതാമച്ചാ യസം അലഭന്താ കിച്ചാനി നിത്ഥരിതും സമത്ഥാപി "കിം അമ്ഹാകം ഏതേഹി, മയം ബാഹിരകാ ജാതാ, അബ്ഭന്തരികാ തരുണദാരകാ ജാനിസ്സന്തീ"തി ഉപ്പന്നാനി കമ്മാനി ന കരിസ്സന്തി. ഏവം സബ്ബഥാപി തേസം രാജൂനം ഹാനിയേവ ഭവിസ്സതി, ധുരം വഹിതും അസമത്ഥാനം വച്ഛദമ്മാനം ധുരേ യോജിതകാലോ വിയ ദൂരവാഹാനഞ്ച മഹാഗോണാനം യുഗപരമ്പരായ അയോജിതകാലോ വിയ ഭവിസ്സതി. അയം ചതുത്ഥസ്സ വിപാകോ.

൫. അധമ്മികരാജകാലേയേവ അധമ്മികബാലരാജാനോ അധമ്മികേ ലോലമനുസ്സേ വിനിച്ഛയേ ഠപേസ്സന്തി, തേ പാപപുഞ്ഞേസു അനാദരാ ബാലാ സഭായം നിസീദിത്വാ വിനിച്ഛയം ദേന്താ ഉഭിന്നമ്പി അത്ഥപച്ചത്ഥികാനം ഹത്ഥതോ ലഞ്ജം ഗഹേത്വാ ഖാദിസ്സന്തി അസ്സോ വിയ ദ്വീഹി മുഖേഹി യവസം. അയം പഞ്ചമസ്സ വിപാകോ.

൬. അധമ്മികായേവ വിജാതിരാജാനോ ജാതിസമ്പന്നാനം കുലപുത്താനം ആസങ്കായ യസം ന ദസ്സന്തി, അകുലീനാനംയേവ ദസ്സന്തി. ഏവം മഹാകുലാനി ദുഗ്ഗതാനി ഭവിസ്സന്തി, ലാമകകുലാനി ഇസ്സരാനി. തേ ച കുലീനപുരിസാ ജീവിതും അസക്കോന്താ "ഇമേ നിസ്സായ ജീവിസ്സാമാ"തി അകുലീനാനം ധീതരോ ദസ്സന്തി, ഇതി താസം കുലധീതാനം അകുലീനേഹി സദ്ധിം സംവാസോ ജരസിങ്ഗാലസ്സ സുവണ്ണപാതിയം പസ്സാവകരണസദിസോ ഭവിസ്സതി. അയം ഛട്ഠസ്സ വിപാകോ.

൭. ഗച്ഛന്തേ ഗച്ഛന്തേ കാലേ ഇത്ഥിയോ പുരിസലോലാ സുരാലോലാ അലങ്കാരലോലാ വിസിഖാലോലാ ആമിസലോലാ ഭവിസ്സന്തി ദുസ്സീലാ ദുരാചാരാ. താ സാമികേഹി കസിഗോരക്ഖാദീനി കമ്മാനി കത്വാ കിച്ഛേന കസിരേന സമ്ഭതം ധനം ജാരേഹി സദ്ധിം സുരം പിവന്തിയോ മാലാഗന്ധവിലേപനം ധാരയമാനാ അന്തോഗേഹേ അച്ചായികമ്പി കിച്ചം അനോലോകേത്വാ ഗേഹപരിക്ഖേപസ്സ ഉപരിഭാഗേനപി ഛിദ്ദട്ഠാനേഹിപി ജാരേ ഉപധാരയമാനാ സ്വേ വപിതബ്ബയുത്തകം ബീജമ്പി കോട്ടേത്വാ യാഗുഭത്തഖജ്ജകാനി പചിത്വാ ഖാദമാനാ വിലുമ്പിസ്സന്തി ഹേട്ഠാപീഠകേ നിപന്നഛാതസിങ്ഗാലീ വിയ വട്ടേത്വാ വട്ടേത്വാ പാദമൂലേ നിക്ഖിത്തരജ്ജും. അയം സത്തമസ്സ വിപാകോ.

൮. ഗച്ഛന്തേ ഗച്ഛന്തേ കാലേ ലോകോ പരിഹായിസ്സതി, രട്ഠം നിരോജം ഭവിസ്സതി, രാജാനോ ദുഗ്ഗതാ കപണാ ഭവിസ്സന്തി. യോ ഇസ്സരോ ഭവിസ്സതി, തസ്സ ഭണ്ഡാഗാരേ സതസഹസ്സമത്താ ഭവിസ്സന്തി. തേ ഏവംദുഗ്ഗതാ സബ്ബേ ജാനപദേ അത്തനോവ കമ്മം കാരേസ്സന്തി, ഉപദ്ദുതാ മനുസ്സാ സകേ കമ്മന്തേ ഛഡ്ഡേത്വാ രാജൂനംയേവ അത്ഥായ പുബ്ബണ്ണാപരണ്ണാനി വപന്താ രക്ഖന്താ ലായന്താ മദ്ദന്താ പവേസേന്താ ഉച്ഛുക്ഖേത്താനി കരോന്താ യന്താനി വാഹേന്താ ഫാണിതാദീനി പചന്താ പുപ്ഫാരാമേ ഫലാരാമേ ച കരോന്താ തത്ഥ തത്ഥ നിപ്ഫന്നാനി പുബ്ബണ്ണാദീനി ആഹരിത്വാ രഞ്ഞോ കോട്ഠാഗാരമേവ പൂരേസ്സന്തി. അത്തനോ ഗേഹേസു തുച്ഛകോട്ഠേ ഓലോകേന്താപി ന ഭവിസ്സന്തി, തുച്ഛകുമ്ഭേ അനോലോകേത്വാ പൂരിതകുമ്ഭപൂരണസദിസമേവ ഭവിസ്സതി. അയം അട്ഠമസ്സ വിപാകോ.

൯. ഗച്ഛന്തേ ഗച്ഛന്തേ കാലേ രാജാനോ അധമ്മികാ ഭവിസ്സന്തി, ഛന്ദാദിവസേന അഗതിം ഗച്ഛന്താ രജ്ജം കാരേസ്സന്തി, ധമ്മേന വിനിച്ഛയം നാമ ന ദസ്സന്തി ലഞ്ജവിത്തകാ ഭവിസ്സന്തി ധനലോലാ, രട്ഠവാസികേസു തേസം ഖന്തിമേത്താനുദ്ദയാ നാമ ന ഭവിസ്സന്തി, കക്ഖളാ ഫരുസാ ഉച്ഛുയന്തേ ഉച്ഛുഭണ്ഡികാ വിയ മനുസ്സേ പീളേന്താ നാനപ്പകാരം ബലിം ഉപ്പാദേത്വാ ധനം ഗണ്ഹിസ്സന്തി. മനുസ്സാ ബലിപീളിതാ കിഞ്ചി ദാതും അസക്കോന്താ ഗാമനിഗമാദയോ ഛഡ്ഡേത്വാ പച്ചന്തം ഗന്ത്വാ വാസം കപ്പേസ്സന്തി. മജ്ഝിമജനപദോ സുഞ്ഞോ ഭവിസ്സതി, പച്ചന്തോ ഘനവാസോ സേയ്യഥാപി പോക്ഖരണിയാ മജ്ഝേ ഉദകം ആവിലം പരിയന്തേ വിപ്പസന്നം. അയം നവമസ്സ വിപാകോ.

൧൦. ഗച്ഛന്തേ ഗച്ഛന്തേ കാലേ രാജാനോ അധമ്മികാ ഭവിസ്സന്തി, തേസു അധമ്മികേസു രാജയുത്താപി ബ്രാഹ്മണഗഹപതികാപി നേഗമജാനപദാപീതി സമണബ്രാഹ്മണേ ഉപാദായ സബ്ബേ മനുസ്സാ അധമ്മികാ ഭവിസ്സന്തി. തതോ തേസം ആരക്ഖദേവതാ, ബലിപടിഗ്ഗാഹികദേവതാ, രുക്ഖദേവതാ, ആകാസട്ഠദേവതാതി ഏവം ദേവതാപി അധമ്മികാ ഭവിസ്സന്തി. അധമ്മികരാജൂനം രജ്ജേ വാതാ വിസമാ ഖരാ വായിസ്സന്തി, തേ ആകാസട്ഠകവിമാനാനി കമ്പേസ്സന്തി. തേസു കമ്പിതേസു ദേവതാ കുപിതാ ദേവം വസ്സിതും ന ദസ്സന്തി. വസ്സമാനോപി സകലരട്ഠേ ഏകപ്പഹാരേനേവ ന വസ്സിസ്സതി, വസ്സമാനോപി സബ്ബത്ഥ കസികമ്മസ്സ വാ വപ്പകമ്മസ്സ വാ ഉപകാരോ ഹുത്വാ ന വസ്സിസ്സതി. യഥാ ച രട്ഠേ, ഏവം ജനപദേപി ഗാമേപി ഏകതളാകസരേപി ഏകപ്പഹാരേന ന വസ്സിസ്സതി, തളാകസ്സ ഉപരിഭാഗേ വസ്സന്തോ ഹേട്ഠാഭാഗേ ന വസ്സിസ്സതി, ഹേട്ഠാ വസ്സന്തോ ഉപരി ന വസ്സിസ്സതി. ഏകസ്മിം ഭാഗേ സസ്സം അതിവസ്സേന നസ്സിസ്സതി, ഏകസ്മിം അവസ്സനേന മിലായിസ്സതി, ഏകസ്മിം സമ്മാ വസ്സമാനോ സമ്പാദേസ്സതി. ഏവം ഏകസ്സ രഞ്ഞോ രജ്ജേ വുത്തസസ്സാ വിപാകോ. തിപ്പകാരാ ഭവിസ്സന്തി ഏകകുമ്ഭിയാ ഓദനോ വിയ. അയം ദസമസ്സ വിപാകോ.

൧൧. ഗച്ഛന്തേ ഗച്ഛന്തേയേവ കാലേ സാസനേ പരിഹായന്തേ പച്ചയലോലാ അലജ്ജികാ ബഹൂ ഭിക്ഖൂ ഭവിസ്സന്തി. തേ ഭഗവതാ പച്ചയലോലുപ്പം നിമ്മഥേത്വാ കഥിതധമ്മദേസനം ചീവരാദിചതുപച്ചയഹേതു പരേസം ദേസേസ്സന്തി. പച്ചയേഹി മുച്ഛിതാ നിത്ഥരണപക്ഖേ ഠിതാ നിബ്ബാനാഭിമുഖം കത്വാ ദേസേതും ന സക്ഖിസ്സന്തി. കേവലം "പദബ്യഞ്ജനസമ്പത്തിഞ്ചേവ മധുരസദ്ദഞ്ച സുത്വാ മഹഗ്ഘാനി ചീവരാദീനി ദസ്സന്തി"ഇച്ചേവം ദേസേസ്സന്തി.

അപരേ അന്തരവീഥിചതുക്കരാജദ്വാരാദീസു നിസീദിത്വാ കഹാപണഅഡ്ഢകഹാപണപാദമാസകരൂപാദീനിപി നിസ്സായ ദേസേസ്സന്തി. ഇതി ഭഗവതാ നിബ്ബാനഗ്ഘനകം കത്വാ ദേസിതം ധമ്മം ചതുപച്ചയത്ഥായ ചേവ കഹാപണാദിഅത്ഥായ ച വിക്കിണിത്വാ ദേസേന്താ സതസഹസ്സഗ്ഘനകം ചന്ദനസാരം പൂതിതക്കേന വിക്കിണന്താ വിയ ഭവിസ്സന്തി. അയം ഏകാദസമസ്സ വിപാകോ.

൧൨. അധമ്മികരാജകാലേ ലോകേ വിപരിവത്തന്തേയേവ രാജാനോ ജാതിസമ്പന്നാനം കുലപുത്താനം യസം ന ദസ്സന്തി, അകുലീനാനഞ്ഞേവ ദസ്സന്തി. തേ ഇസ്സരാ ഭവിസ്സന്തി, ഇതരാ ദലിദ്ദാ. രാജസമ്മുഖേപി രാജദ്വാരേപി അമച്ചസമ്മുഖേപി വിനിച്ഛയട്ഠാനേപി തുച്ഛലാബുസദിസാനം അകുലീനാനംയേവ കഥാ ഓസീദിത്വാ ഠിതാ വിയ നിച്ചലാ സുപ്പതിട്ഠിതാ ഭവിസ്സതി. സങ്ഘസന്നിപാതേപി സങ്ഘകമ്മഗണകമ്മട്ഠാനേസു ചേവ പത്തചീവരപരിവേണാദിവിനിച്ഛയട്ഠാനേസു ച ദുസ്സീലാനം പാപപുഗ്ഗലാനംയേവ കഥാ നിയ്യാനികാ ഭവിസ്സതി, ന ലജ്ജിഭിക്ഖൂനന്തി ഏവം സബ്ബത്ഥാപി തുച്ഛലാബൂനം സീദനകാലോ വിയ ഭവിസ്സതി. അയം ദ്വാദസമസ്സ വിപാകോ.

൧൩. താദിസേയേവ കാലേ അധമ്മികരാജാനോ അകുലീനാനം യസം ദസ്സന്തി. തേ ഇസ്സരാ ഭവിസ്സന്തി, കുലീനാ ദുഗ്ഗതാ. തേസു ന കേചി ഗാരവം കരിസ്സന്തി, ഇതരേസുയേവ കരിസ്സന്തി. രാജസമ്മുഖേ വാ അമച്ചസമ്മുഖേ വാ വിനിച്ഛയട്ഠാനേ വാ വിനിച്ഛയകുസലാനം ഘനസിലാസദിസാനം കുലപുത്താനം കഥാ ന ഓഗാഹിത്വാ പതിട്ഠഹിസ്സതി. തേസു കഥേന്തേസു ''കിം ഇമേ കഥേന്തീ''തി ഇതരേ പരിഹാസമേവ കരിസ്സന്തി. ഭിക്ഖുസന്നിപാതേപി വുത്തപ്പകാരേസു ഠാനേസു നേവ പേസലേ ഭിക്ഖൂ ഗരുകാതബ്ബേ മഞ്ഞിസ്സന്തി, നാപി നേസം കഥാ പരിയോഗാഹിത്വാ പതിട്ഠഹിസ്സതി, സിലാനം പ്ലവനകാലോ വിയ ഭവിസ്സതി. അയം തേരസമസ്സ വിപാകോ.

൧൪. ലോകേ പരിഹായന്തേയേവ മനുസ്സാ തിബ്ബരാഗാദിജാതികാ കിലേസാനുവത്തകാ ഹുത്വാ തരുണാനം അത്തനോ ഭരിയാനം വസേ വത്തിസ്സന്തി. ഗേഹേ ദാസകമ്മകാരാദയോപി ഗോമഹിംസാദയോപി ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണമ്പി സബ്ബം താസംയേവ ആയത്തം ഭവിസ്സതി. ''അസുകം ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണം വാ പരിച്ഛദാദിജാതം വാ കഹ''ന്തി വുത്തേ ''യത്ഥ വാ തത്ഥ വാ ഹോതു, കിം തുയ്ഹിമിനാ ബ്യാപാരേന, ത്വം മയ്ഹം ഘരേ സന്തം വാ അസന്തം വാ ജാനിതുകാമോ ജാതോ''തി വത്വാ നാനപ്പകാരേഹി അക്കോസിത്വാ മുഖസത്തീഹി കോട്ടേത്വാ ദാസചേടകേ വിയ വസേ കത്വാ അത്തനോ ഇസ്സരിയം പവത്തേസ്സന്തി. ഏവം മധുകപുപ്ഫപ്പമാണാനം മണ്ഡൂകീനം ആസിവിസേ കണ്ഹസപ്പേ ഗിലനകാലോ വിയ ഭവിസ്സതി. അയം ചുദ്ദസമസ്സ വിപാകോ.

൧൫. ദുബ്ബലരാജകാലേ പന രാജാനോ ഹത്ഥിസിപ്പാദീസു അകുസലാ യുദ്ധേസു അവിസാരദാ ഭവിസ്സന്തി. തേ അത്തനോ രാജാധിപച്ചം ആസങ്കമാനാ സമാനജാതികാനം കുലപുത്താനം ഇസ്സരിയം അദത്വാ അത്തനോ പാദമൂലികനഹാപനകപ്പകാദീനം ദസ്സന്തി. ജാതിഗോത്തസമ്പന്നാ കുലപുത്താ രാജകുലേ പതിട്ഠം അലഭമാനാ ജീവികം കപ്പേതും അസമത്ഥാ ഹുത്വാ ഇസ്സരിയേ ഠിതേ ജാതിഗോത്തഹീനേ അകുലീനേ ഉപട്ഠഹന്താ വിചരിസ്സന്തി,

സുവണ്ണരാജഹംസേഹി കാകസ്സ പരിവാരിതകാലോ വിയ ഭവിസ്സതി. അയം പന്നരസമസ്സ വിപാകോ.

൧൬. അധമ്മികരാജകാലേയേവ ച അകുലീനാവ രാജവല്ലഭാ ഇസ്സരാ ഭവിസ്സന്തി, കുലീനാ അപഞ്ഞാതാ ദുഗ്ഗതാ. തേ രാജാനം അത്തനോ കഥം ഗാഹാപേത്വാ വിനിച്ഛയട്ഠാനാദീസു ബലവന്തോ ഹുത്വാ ദുബ്ബലാനം പവേണിആഗതാനി ഖേത്തവത്ഥാദീനി "അമ്ഹാകം സന്തകാനീ"തി അഭിയുഞ്ജിത്വാ തേ "ന തുമ്ഹാകം, അമ്ഹാക"ന്തി ആഗന്ത്വാ വിനിച്ഛയട്ഠാനാദീസു വിവദന്തേ വേത്തലതാദീഹി പഹരാപേത്വാ ഗീവായം ഗഹേത്വാ അപകഡ്ഢാപേത്വാ "അത്തനോ പമാണം ന ജാനാഥ, അമ്ഹേഹി സദ്ധിം വിവദഥ, ഇദാനി വോ പഹരാപേത്വാ രഞ്ഞോ കഥേത്വാ ഹത്ഥപാദച്ഛേദാദീനി കാരേസ്സാമാ"തി സന്തജ്ജേസ്സന്തി. തേ തേസം ഭയേന അത്തനോ സന്തകാനി വത്ഥൂനി "തുമ്ഹാകംയേവ താനി, ഗണ്ഹഥാ"തി നിയ്യാതേത്വാ അത്തനോ ഗേഹാനി പവിസിത്വാ ഭീതാ നിപജ്ജിസ്സന്തി. പാപഭിക്ഖൂപി പേസലേ ഭിക്ഖൂ യഥാരുചി വിഹേഠേസ്സന്തി. പേസലാ ഭിക്ഖൂ പടിസരണം അലഭമാനാ അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ ഗഹനട്ഠാനേസു നിലീയിസ്സന്തി. ഏവം ഹീനജച്ചേഹി ചേവ പാപഭിക്ഖൂഹി ച ഉപദ്ദുതാനം ജാതിമന്തകുലപുത്താനഞ്ചേവ പേസലഭിക്ഖൂനഞ്ച ഏളകാനം ഭയേന തസവകാനം പലായനകാലോ വിയ ഭവിസ്സതി. അയം സോളസമസ്സ വിപാകോ. ഏവം തസ്സ തസ്സ അനത്ഥസ്സ പുബ്ബനിമിത്തഭൂതേ സോളസ മഹാസുപിനേ പസ്സി. തേന വുത്തം "കോസലരാജാ വിയ സോളസ സുപിനേ"തി. ഏത്ഥ ച പുബ്ബനിമിത്തതോ അത്തനോ അത്ഥാനത്ഥനിമിത്തം സുപിനം പസ്സന്തോ അത്തനോ കമ്മാനുഭാവേന പസ്സതി. കോസലരാജാ വിയ ലോകസ്സ അത്ഥാനത്ഥനിമിത്തം സുപിനം പസ്സന്തോ പന സബ്ബസത്തസാധാരണകമ്മാനുഭാവേന പസ്സതീതി വേദിതബ്ബം.

കുദ്ധാ ഹി ദേവതാതി മഹാനാഗവിഹാരേ മഹാഥേരസ്സ കുദ്ധാ ദേവതാ വിയ. രോഹണേ കിര മഹാനാഗവിഹാരേ മഹാഥേരോ ഭിക്ഖുസങ്ഘം അനപലോകേത്വാവ ഏകം നാഗരുക്ഖം ഛിന്ദാപേസി. രുക്ഖേ അധിവത്ഥാ ദേവതാ ഥേരസ്സ കുദ്ധാ പഠമമേവ നം സച്ചസുപിനേന പലോഭേത്വാ പച്ഛാ "ഇതോ തേ സത്തദിവസമത്ഥകേ ഉപട്ഠാകോ രാജാ മരിസ്സതീ"തി സുപിനേ ആരോചേസി. ഥേരോ തം കഥം ആഹരിത്വാ രാജോരോധാനം ആചിക്ഖി. താ ഏകപ്പഹാരേനേവ മഹാവിരവം വിരവിംസു. രാജാ "കിം ഏത"ന്തി പുച്ഛി. താ "ഏവം ഥേരേന വുത്ത"ന്തി ആരോചയിംസു. രാജാ ദിവസം ഗണാപേത്വാ സത്താഹേ വീതിവത്തേ ഥേരസ്സ ഹത്ഥപാദേ ഛിന്ദാപേസി. **ഏകന്തം സച്ചമേവ ഹോതീ**തി ഫലസ്സ സച്ചഭാവതോ വുത്തം, ദസ്സനം പന വിപല്ലത്ഥമേവ . തേനേവ പഹീനവിപല്ലാസാ പുബ്ബനിമിത്തഭൂതമ്പി സുപിനം ന പസ്സന്തി. ദ്വീഹി തീഹിപി കാരണേഹി കദാചി സുപിനം പസ്സതീതി ആഹ **"സംസഗ്ഗഭേദതോ"**തി. "അസേഖാ ന പസ്സന്തി പഹീനവിപല്ലാസത്താ"തി വചനതോ ചതുന്നമ്പി കാരണാനം വിപല്ലാസാ ഏവ മൂലകാരണന്തി ദട്ഠബ്ബം.

തന്തി സുപിനകാലേ പവത്തം ഭവങ്ഗചിത്തം. **രൂപനിമിത്താദിആരമ്മണ**ന്തി കമ്മകമ്മനിമിത്തഗതിനിമിത്തതോ അഞ്ഞം രൂപനിമിത്താദിആരമ്മണം ന ഹോതി. **ഈദിസാനീ**തി പച്ചക്ഖതോ അനുഭൂതപുബ്ബപരികപ്പിതരൂപാദിആരമ്മണാനി ചേവ രാഗാദിസമ്പയുത്താനി ച. **സബ്ബോഹാരികചിത്തേനാ**തി പകതിചിത്തേന.

ദ്വീഹി അന്തേഹി മുത്തോതി കുസലാകുസലസങ്ഖാതേഹി ദ്വീഹി അന്തേഹി മുത്തോ. **ആവജ്ജനതദാരമ്മണക്ഖണേ**തി ഇദം യാവ തദാരമ്മണുപ്പത്തി, താവ പവത്തചിത്തവാരം സന്ധായ വുത്തം. "സുപിനേനേവ ദിട്ഠം വിയ മേ, സുതം വിയ മേതി കഥനകാലേ പന അബ്യാകതോയേവ ആവജ്ജനമത്തസ്സേവ ഉപ്പജ്ജനതോ"തി വദന്തി. ഏവം വദന്തേഹി പഞ്ചദ്വാരേ ദുതിയമോഘവാരേ വിയ മനോദ്വാരേപി ആവജ്ജനം ദ്വത്തിക്ഖത്തും ഉപ്പജ്ജിത്വാ ജവനട്ഠാനേ ഠത്വാ ഭവങ്ഗം ഓതരതീതി അധിപ്പേതന്തി ദട്ഠബ്ബം ഏകചിത്തക്ഖണികസ്സ ആവജ്ജനസ്സ ഉപ്പത്തിയം "ദിട്ഠം വിയ മേ, സുതം വിയ മേ"തി കപ്പനായ അസമ്ഭവതോ. ഏത്ഥ ച "സുപിനന്തേപി തദാരമ്മണവചനതോ പച്ചുപ്പന്നവസേന അതീതവസേന വാ സഭാവധമ്മാ സുപിനന്തേ ആരമ്മണം ഹോന്തീ"തി വദന്തി. "യദിപി സുപിനന്തേ വിഭൂതം ഹുത്വാ ഉപട്ഠിതേ രൂപാദിവത്ഥുമ്ഹി തദാരമ്മണം വുത്തം, തഥാപി സുപിനന്തേ ഉപട്ഠിതനിമിത്തസ്സ പരികപ്പവസേന ഗഹേതബ്ബതായ ദുബ്ബലഭാവതോ ദുബ്ബലവത്ഥുകത്താതി വുത്ത"ന്തി വദന്തി. കേചി പന "കരജകായസ്സ നിരുസ്സാഹസന്തഭാവപ്പത്തിതോ തന്നിസ്സിതഹദയവത്ഥു ന സുപ്പസന്നം ഹോതി, തതോ തന്നിസ്സിതാപി ചിത്തപ്പവത്തി ന സുപ്പസന്നാ അസുപ്പസന്നവട്ടിനിസ്സിതദീപപ്പഭാ വിയ, തസ്മാ **ദുബ്ബലവത്ഥുകത്താ**തി ഏത്ഥ ദുബ്ബലഹദയവത്ഥുകത്താ"തി അത്ഥം വദന്തി. വീമംസിത്വാ യുത്തതരം ഗഹേതബ്ബം.

സുപിനന്തചേതനാതി മനോദ്വാരികജവനവസേന പവത്താ സുപിനന്തചേതനാ. സുപിനഞ്ഹി പസ്സന്തോ മനോദ്വാരികേനേവ ജവനേന പസ്സതി, ന പഞ്ചദ്വാരികേന. പടിബുജ്ഝന്തോ ച മനോദ്വാരികേനേവ പടിബുജ്ഝതി, ന പഞ്ചദ്വാരികേന. നിദ്ദായന്തസ്സ ഹി മഹാവട്ടിം ജാലേത്വാ ദീപേ ചക്ഖുസമീപം ഉപനീതേ പഠമം ചക്ഖുദ്വാരികം ആവജ്ജനം ഭവങ്ഗം ന ആവട്ടേതി, മനോദ്വാരികമേവ ആവട്ടേതി. അഥ ജവനം ജവിത്വാ ഭവങ്ഗം ഓതരതി. ദുതിയവാരേ ചക്ഖുദ്വാരികആവജ്ജനം ഭവങ്ഗം ആവട്ടേതി , തതോ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനി ജവനപരിയോസാനാനി പവത്തന്തി, തദനന്തരം ഭവങ്ഗം പവത്തതി. തതിയവാരേ മനോദ്വാരികആവജ്ജനേന ഭവങ്ഗേ ആവട്ടിതേ മനോദ്വാരികജവനം ജവതി. തേന ചിത്തേന "കിം അയം ഇമസ്മിം ഠാനേ ആലോകോ"തി ജാനാതി. തഥാ നിദ്ദായന്തസ്സ കണ്ണസമീപേ തൂരിയേസു പഗ്ഗഹിതേസു , ഘാനസമീപേ സുഗന്ധേസു വാ ദുഗ്ഗന്ധേസു വാ പുപ്ഫേസു ഉപനീതേസു, മുഖേ സപ്പിമ്ഹി വാ ഫാണിതേ വാ പക്ഖിത്തേ, പിട്ഠിയം പാണിനാ പഹാരേ ദിന്നേ പഠമം സോതദ്വാരികാദീനി ആവജ്ജനാനി ഭവങ്ഗം ന ആവട്ടേന്തി, മനോദ്വാരികമേവ ആവട്ടേതി, അഥ ജവനം ജവിത്വാ ഭവങ്ഗം ഓതരതി. ദുതിയവാരേ സോതദ്വാരികാദീനി ആവജ്ജനാനി ഭവങ്ഗം ആവട്ടേന്തി, തതോ സോതഘാനജിവ്ഹാകായവിഞ്ഞാണാദീനി ജവനപരിയോസാനാനി പവത്തന്തി, തദനന്തരം ഭവങ്ഗം വത്തതി. തതിയവാരേ മനോദ്വാരികആവജ്ജനേന ഭവങ്ഗേ ആവട്ടിതേ മനോദ്വാരികജവനം ജവതി, തേന ചിത്തേന ഞത്വാ "കിം അയം ഇമസ്മിം ഠാനേ സദ്ദോ, സങ്ഖസദ്ദോ ഭേരിസദ്ദോ"തി വാ "കിം അയം ഇമസ്മിം ഠാനേ ഗന്ധോ, മൂലഗന്ധോ"തി വാ "കിം ഇദം മയ്ഹം മുഖം പക്ഖിത്തം, സപ്പീതി വാ ഫാണിത"ന്തി വാ "കേനമ്ഹി പിട്ഠിയം പഹടോ, അതിബദ്ധോ മേ പഹാരോ"തി വാ വത്താ ഹോതി. ഏവം മനോദ്വാരികജവനേനേവ പടിബുജ്ഝതി, ന പഞ്ചദ്വാരികേന.

സുപിനമ്പി തേനേവ പസ്സതി, ന പഞ്ചദ്വാരികേന. സേസമേത്ഥ സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

മഹാസുപിനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. വസ്സസുത്തവണ്ണനാ

൧൯൭. സത്തമേ **ഉതുസമുട്ഠാന**ന്തി വസ്സികേ ചത്താരോ മാസേ ഉപ്പന്നം. **അകാലേപീ**തി ചിത്തവേസാഖമാസേസുപി. വസ്സവലാഹകദേവപുത്താനഞ്ഹി അത്തനോ രതിയാ കീളിതുകാമതാചിത്തേ ഉപ്പന്നേ അകാലേപി ദേവോ വസ്സതി. തത്രിദം വത്ഥു - ഏകോ കിര വസ്സവലാഹകദേവപുത്തോ വാകരകുടകവാസിഖീണാസവത്ഥേരസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ വന്ദിത്വാ അട്ഠാസി. ഥേരോ ''കോസി ത്വ''ന്തി പുച്ഛി. അഹം, ഭന്തേ, വസ്സവലാഹകദേവപുത്തോതി. തുമ്ഹാകം കിര ചിത്തേന ദേവോ വസ്സതീതി. ആമ, ഭന്തേതി. പസ്സിതുകാമാ മയന്തി. തേമിസ്സഥ, ഭന്തേതി. മേഘസീസം വാ ഗജ്ജിതം വാ ന പഞ്ഞായതി, കഥം തേമിസ്സാമാതി. ഭന്തേ, അമ്ഹാകം ചിത്തേന ദേവോ വസ്സതി, തുമ്ഹേ പണ്ണസാലം പവിസഥാതി. ''സാധു, ദേവപുത്താ''തി പാദേ ധോവിത്വാ പണ്ണസാലം പാവിസി. ദേവപുത്തോ തസ്മിം പവിസന്തേയേവ ഏകം ഗീതം ഗായിത്വാ ഹത്ഥം ഉക്ഖിപി, സമന്താ തിയോജനട്ഠാനം ഏകമേഘം അഹോസി. ഥേരോ അദ്ധതിന്തോ പണ്ണസാലം പവിട്ഠോതി.

വസ്സസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮-൯. വാചാസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൯൮-൯. അട്ഠമേ **അങ്ഗേഹീ**തി കാരണേഹി. അങ്ഗീയന്തി ഹേതുഭാവേന ഞായന്തീതി **അങ്ഗാനി,** കാരണാനി. കാരണത്ഥേ ച അങ്ഗ-സദ്ദോ. **പഞ്ചഹീ**തി ഹേതുമ്ഹി നിസ്സക്കവചനം. **സമന്നാഗതാ**തി സമനുആഗതാ പവത്താ യുത്താ ച. **വാചാ**തി സമുല്ലപന-വാചാ. യാ ''വാചാ ഗിരാ ബ്യപ്പഥോ''തി (ധ॰ സ॰ ൬൩൬) ച, ''നേലാ കണ്ണസുഖാ''തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൯) ച ആഗച്ഛതി. യാ പന ''വാചായ ചേ കതം കമ്മ''ന്തി (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧ കായകമ്മദ്വാര) ഏവം വിഞ്ഞത്തി ച, ''യാ ചതൂഹി വചീദുച്ചരിതേഹി ആരതി...പേ॰... അയം വുച്ചതി സമ്മാവാചാ''തി (ധ॰ സ॰ ൨൯൯) ഏവം വിരതി ച, ''ഫരുസവാചാ, ഭിക്ഖവേ, ആസേവിതാ ഭാവിതാ ബഹുലീകതാ നിരയസംവത്തനികാ ഹോതീ''തി (അ॰ നി॰ ൮.൪൦) ഏവം ചേതനാ ച വാചാതി ആഗതാ, ന സാ ഇധ അധിപ്പേതാ. കസ്മാ? അഭാസിതബ്ബതോ. ''സുഭാസിതാ ഹോതി, നോ ദുബ്ഭാസിതാ''തി ഹി വുത്തം. **സുഭാസിതാ**തി സുട്ഠു ഭാസിതാ. തേനസ്സാ അത്ഥാവഹതം ദീപേതി. **അനവജ്ജാ**തി രാഗാദിഅവജ്ജരഹിതാ. ഇമിനാസ്സ കാരണസുദ്ധിം അഗതിഗമനാദിപ്പവത്തദോസാഭാവഞ്ച ദീപേതി. രാഗദോസാദിവിമുത്തഞ്ഹി യം ഭാസതോ അനുരോധവിവജ്ജനതോ അഗതിഗമനം ദുരസമുസ്സിതമേവാതി. **അനനുവജ്ജാ**തി അനുവാദവിമുത്താ. ഇമിനാസ്സാ സബ്ബാകാരസമ്പത്തിം ദീപേതി. സതി ഹി സബ്ബാകാരസമ്പത്തിയം അനനുവജ്ജതാതി. **വിഞ്ഞൂന**ന്തി പണ്ഡിതാനം. തേന നിന്ദാപസംസാസു ബാലാ അപ്പമാണാതി ദീപേതി.

ഇമേഹി ഖോതിആദീനി താനി അങ്ഗാനി പച്ചക്ഖതോ ദസ്സേന്തോ തം വാചം നിഗമേതി. യഞ്ച അഞ്ഞേ പടിഞ്ഞാദീഹി അവയവേഹി, നാമാദീഹി പദേഹി, ലിങ്ഗവചനവിഭത്തികാലകാരകസമ്പത്തീഹി ച സമന്നാഗതം മുസാവാദാദിവാചമ്പി സുഭാസിതന്തി മഞ്ഞന്തി, തം പടിസേധേതി. അവയവാദിസമന്നാഗതാപി ഹി തഥാരൂപീ വാചാ ദുബ്ഭാസിതാവ ഹോതി അത്തനോ ച പരേസഞ്ച അനത്ഥാവഹത്താ. ഇമേഹി പന പഞ്ചഹങ്ഗേഹി സമന്നാഗതാ സചേപി മിലക്ഖുഭാസാപരിയാപന്നാ ഘടചേടികാഗീതികപരിയാപന്നാപി ഹോതി, തഥാപി സുഭാസിതാവ ലോകിയലോകുത്തരഹിതസുഖാവഹത്താ. തഥാ ഹി മഗ്ഗപസ്സേ സസ്സം രക്ഖന്തിയാ സീഹളചേടികായ സീഹളകേനേവ ജാതിജരാമരണയുത്തം ഗീതികം ഗായന്തിയാ സദ്ദം സുത്വാ മഗ്ഗം ഗച്ഛന്താ സട്ഠിമത്താ വിപസ്സകഭിക്ഖൂ അരഹത്തം പാപുണിംസു.

തഥാ തിസ്സോ നാമ ആരദ്ധവിപസ്സകോ ഭിക്ഖു പദുമസ്സരസമീപേന ഗച്ഛന്തോ പദുമസ്സരേ പദുമാനി ഭഞ്ജിത്വാ -

‘‘പാതോവ ഫുല്ലിതകോകനദം,
സൂരിയാലോകേന ഭിജ്ജിയതേ;
ഏവം മനുസ്സത്തം ഗതാ സത്താ,
ജരാഭിവേഗേന മദ്ദീയന്തീ’’തി. (സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൨൧൨; സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.ർ൫൨ സുഭാസിതസുത്തവണ്ണനാ) -

ഇമം ഗീതിം ഗായന്തിയാ ചേടികായ സുത്വാ അരഹത്തം പത്തോ.

ബുദ്ധന്തരേപി അഞ്ഞതരോ പുരിസോ സത്തഹി പുത്തേഹി സദ്ധിം അടവിതോ ആഗമ്മ അഞ്ഞതരായ ഇത്ഥിയാ മുസലേന തണ്ഡുലേ കോട്ടേന്തിയാ -

‘‘ജരായ പരിമദ്ദിതം ഏതം, മിലാതചമ്മനിസ്സിതം;
മരണേന ഭിജ്ജതി ഏതം, മച്ചുസ്സ ഘാസമാമിസം.

‘‘കിമീനം ആലയം ഏതം, നാനാകുണപേന പൂരിതം;
അസുചിഭാജനം ഏതം, തദലിക്ഖന്ധസമം ഇദ’’ന്തി. (സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൨൧൨; സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.ർ൫൨ സുഭാസിതസുത്തവണ്ണനാ) -

ഇമം ഗീതം സുത്വാ പച്ചവേക്ഖന്തോ സഹ പുത്തേഹി പച്ചേകബോധിം പത്തോ. ഏവം ഇമേഹി പഞ്ചഹി അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതാ വാചാ സചേപി മിലക്ഖുഭാസായ പരിയാപന്നാ ഘടചേടികാഗീതികപരിയാപന്നാ വാചാ ഹോതി, തഥാപി സുഭാസിതാതി വേദിതബ്ബാ. സുഭാസിതാ ഏവ അനവജ്ജാ അനനുവജ്ജാ ച വിഞ്ഞൂനം അത്ഥത്ഥികാനം കുലപുത്താനം അത്ഥപ്പടിസരണാനം, നോ ബ്യഞ്ജനപ്പടിസരണാനന്തി. നവമം ഉത്താനമേവ.

വാചാസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. നിസ്സാരണീയസുത്തവണ്ണനാ

൨൦. ദസമേ നിസ്സരന്തീതി നിസ്സരണീയാതി വത്തബ്ബേ ദീഘം കത്വാ നിദ്ദേസോ. കത്തരി ഹേസ അനീയ-സദ്ദോ യഥാ "നിയ്യാനിയാ"തി. തേനാഹ **"നിസ്സടാ"**തി. കുതോ പന നിസ്സടാ? യഥാസകം പടിപക്ഖതോ. നിജ്ജീവട്ഠേന ധാതുയോതി ആഹ **"അത്തസുഞ്ഞസഭാവാ"**തി. അത്ഥതോ പന ധമ്മധാതുമനോവിഞ്ഞാണധാതുവിസേസോ . താദിസസ്സ ഭിക്ഖുനോ കിലേസവസേന കാമേസു മനസികാരോ നത്ഥീതി ആഹ **"വീമംസനത്ഥ"**ന്തി, "നേക്ഖമ്മനിയതം ഇദാനി മേ ചിത്തം, കിം നു ഖോ കാമവിതക്കോപി ഉപ്പജ്ജിസ്സതീ"തി വീമംസന്തസ്സാതി അത്ഥോ. **പക്ഖന്ദനം** നാമ അനുപ്പവേസോ. സോ പന തത്ഥ നത്ഥീതി ആഹ **"നപ്പവിസതീ"**തി. **പസീദനം** നാമ അഭിരുചി. **സന്തിട്ഠനം** പതിട്ഠാനം. **വിമുച്ചനം** അധിമുച്ചനന്തി. തം സബ്ബം പടിക്ഖിപന്തോ വദതി **"പസാദം നാപജ്ജതീ"**തിആദി. ഏവംഭൂതം പനസ്സ ചിത്തം തസ്സ കഥം തിട്ഠതീതി ആഹ **"യഥാ"**തിആദി.

തന്തി പഠമജ്ഝാനം. **അസ്സാതി** ഭിക്ഖുനോ. **ചിത്തം പക്ഖന്ദതീ**തി പരികമ്മചിത്തേന സദ്ധിം ഝാനചിത്തം ഏകത്തവസേന ഏകജ്ഝം കത്വാ വദതി. **ഗോചരേ ഗതത്താ**തി അത്തനോ ആരമ്മണേ ഏവ പവത്തത്താ. **അഹാനഭാഗിയത്താ**തി ഠിതിഭാഗിയത്താ. **സുട്ഠു വിമുത്ത**ന്തി വിക്ഖമ്ഭനവിമുത്തിയാ സമ്മദേവ വിമുത്തം. ചിത്തസ്സ ച കായസ്സ ച വിഹനനതോ **വിഘാതോ**. ദുക്ഖം പരിദഹനതോ **പരിളാഹോ. കാമവേദനം ന വേദിയതി** അനുപ്പജ്ജനതോ. നിസ്സരന്തി തതോതി **നിസ്സരണം**. കേ നിസ്സരന്തി? കാമാ. ഏവഞ്ച **കാമാന**ന്തി കത്തുസാമിവചനം സുട്ഠു യുജ്ജതി. യദഗ്ഗേന കാമാ തതോ നിസ്സടാതി വുച്ചന്തി, തദഗ്ഗേന ഝാനമ്പി കാമതോ നിസ്സടന്തി വത്തബ്ബതം ലഭതീതി വുത്തം **"കാമേഹി നിസ്സടത്താ"**തി. ഏവം വിക്ഖമ്ഭനവസേന കാമനിസ്സരണം വത്വാ ഇദാനി സമുച്ഛേദവസേന അച്ചന്തതോ നിസ്സരണം ദസ്സേതും **"യോ പനാ"**തിആദി വുത്തം. **സേസപദേസൂ**തി സേസകോട്ഠാസേസു.

അയം പന വിസേസോതി വിസേസം വദന്തേന തം ഝാനം പാദകം കത്വാതിആദികോ അവിസേസോതി കത്വാ ദുതിയതതിയവാരേസു സബ്ബസോ അനാമട്ഠോ, ചതുത്ഥവാരേ പന അയമ്പി വിസേസോതി ദസ്സേതും **"അച്ചന്തനിസ്സരണഞ്ചേത്ഥ അരഹത്തഫലം യോജേതബ്ബ"**ന്തി വുത്തം. യസ്മാ അരൂപജ്ഝാനം പാദകം കത്വാ അഗ്ഗമഗ്ഗം അധിഗന്ത്വാ അരഹത്തേ ഠിതസ്സ ചിത്തം സബ്ബസോ രൂപേഹി നിസ്സടം നാമ ഹോതി. തസ്സ ഹി ഫലസമാപത്തിതോ വുട്ഠായ വീമംസനത്ഥം രൂപാഭിമുഖം ചിത്തം പേസേന്തസ്സ. **ഇദമക്ഖാത**ന്തി സമഥയാനികാനം വസേന ഹേട്ഠാ ചത്താരോ വാരാ ഗഹിതാ. ഇദം പന സുക്ഖവിപസ്സകസ്സ വസേനാതി ആഹ **"സുദ്ധസങ്ഖാരേ"**തിആദി. **"പുന സക്കായോ നത്ഥീ"തി ഉപ്പന്ന**ന്തി "ഇദാനി മേ സക്കായപ്പബന്ധോ നത്ഥീ"തി വീമംസന്തസ്സ ഉപ്പന്നം.

നിസ്സാരണീയസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ബ്രാഹ്മണവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ചതുത്ഥപണ്ണാസകം നിട്ഠിതം.

൫. പഞ്ചമപണ്ണാസകം

(൬൮) ൮. കിമിലവഗ്ഗോ

൮-൪. കിമിലസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൦൮-൪. പഞ്ചമസ്സ പഠമദുതിയാനി ഉത്താനത്ഥാനേവ. തതിയേ അധിവാസനം ഖമനം, പരേസം ദുക്കടം ദുരുത്തഞ്ച പടിവിരോധാകരണേന അത്തനോ ഉപരി ആരോപേത്വാ വാസനം അധിവാസനം, തദേവ ഖന്തീതി **അധിവാസനക്ഖന്തി**. സുഭേ രതോതി സൂരതോ, സുട്ഠു വാ പാപതോ ഓരതോ വിരതോ സോരതോ, തസ്സ ഭാവോ **സോരച്ചം**. തേനാഹ **"സോരച്ചേനാതി സുചിസീലതായാ"**തി. സാ ഹി സോഭനകമ്മരതതാ, സുട്ഠു വാ പാപതോ ഓരതഭാവോ വിരതതാ. ചതുത്ഥേ നത്ഥി വത്തബ്ബം.

കിമിലസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. ചേതോഖിലസുത്തവണ്ണനാ

൨൦൫. പഞ്ചമേ **ചേതോഖിലാ** നാമ അത്ഥതോ വിചികിച്ഛാ കോധോ ച. തേ പന യസ്മിം സന്താനേ ഉപ്പജ്ജന്തി, തസ്സ ഖരഭാവോ കക്ഖളഭാവോ ഹുത്വാ ഉപതിട്ഠന്തി, പഗേവ അത്തനാ സമ്പയുത്തചിത്തസ്സാതി ആഹ **"ചിത്തസ്സ ഥദ്ധഭാവാ"**തി. യഥാ ലക്ഖണപാരിപൂരിയാ ഗഹിതായ സബ്ബാ സത്ഥു രൂപകായസിരീ ഗഹിതാ ഏവ നാമ ഹോതി ഏവം സബ്ബഞ്ഞുതായ സബ്ബധമ്മകായസിരീ ഗഹിതാ ഏവ നാമ ഹോതീതി തദുഭയവത്ഥുകമേവ കങ്ഖം ദസ്സേന്തോ **"സരീരേ കങ്ഖമാനോ"**തിആദിമാഹ. **വിചിനന്തോ**തി ധമ്മസഭാവം വീമംസന്തോ. **കിച്ഛതീ**തി കിലമതി. **വിനിച്ഛേതും ന സക്കോതീ**തി സന്നിട്ഠാതും ന സക്കോതി. ആതപതി കിലേസേതി **ആതപ്പം,** സമ്മാവായാമോതി ആഹ **"ആതപ്പായാതി കിലേസസന്താപനവീരിയകരണത്ഥായാ"**തി. **പുനപ്പുനം യോഗായാ**തി ഭാവനം പുനപ്പുനം യുഞ്ജനായ. **സതതകിരിയായാ**തി ഭാവനായ നിരന്തരപ്പയോഗായ.

പടിവേധധമ്മേ കങ്ഖമാനോതി ഏത്ഥ കഥം ലോകുത്തരധമ്മേ കങ്ഖാ പവത്തീതി? ന ആരമ്മണകരണവസേന , അനുസ്സുതാകാരപരിവിതക്കലദ്ധേ പരികപ്പിതരൂപേ കങ്ഖാ പവത്തതീതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"വിപസ്സനാ…പേ॰… വദന്തി, തം അത്ഥി നു ഖോ നത്ഥീതി കങ്ഖതീ"**തി. **സിക്ഖാ**തി ചേത്ഥ പുബ്ബഭാഗസിക്ഖാ വേദിതബ്ബാ. കാമഞ്ചേത്ഥ വിസേസുപ്പത്തിയാ മഹാസാവജ്ജതായ ചേവ സംവാസനിമിത്തം ഘടനാഹേതു അഭിണ്ഹുപ്പത്തികതായ ച സബ്രഹ്മചാരീസൂതി കോപസ്സ വിസയോ വിസേസേത്വാ വുത്തോ, അഞ്ഞത്ഥാപി കോപോ ന ചേതോഖിലോതി ന സക്കാ വിഞ്ഞാതുന്തി കേചി. യദി ഏവം വിചികിച്ഛായപി അയം നയോ ആപജ്ജതി, തസ്മാ യഥാരുതവസേന ഗഹേതബ്ബം.

ചേതോഖിലസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬-൭. വിനിബന്ധസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൦൬-൭. ഛട്ഠേ പവത്തിതും അപ്പദാനവസേന കുസലചിത്തം വിനിബന്ധന്തീതി **ചേതസോവിനിബന്ധാ**. തം പന വിനിബന്ധന്താ മുട്ഠിഗ്ഗാഹം

ഗണ്ഹന്താ വിയ ഹോന്തീതി ആഹ **“ചിത്തം വിനിബന്ധിത്വാ”**തിആദി. കാമഗിദ്ധോ പുഗ്ഗലോ വത്ഥുകാമേപി കിലേസകാമേപി അസ്സാദേതി അഭിനന്ദതീതി വുത്തം **“വത്ഥുകാമേപി കിലേസകാമേപീ”**തി. **അത്തനോ കായേ**തി അത്തനോ നാമകായേ, അത്തഭാവേ വാ. **ബഹിദ്ധാരൂപേ**തി പരേസം കായേ അനിന്ദ്രിയബദ്ധരൂപേ ച. ഉദരം അവദിഹതി ഉപചിനോതി പൂരേതീതി **ഉദരാവദേഹകം. സേയ്യസുഖ**ന്തി സേയ്യായ സയനവസേന ഉപ്പജ്ജനകസുഖം. **സമ്പരിവത്തക**ന്തി സമ്പരിവത്തിത്വാ. **പണിധായാ**തി തണ്ഹാവസേനേവ പണിദഹിത്വാ. ഇതി പഞ്ചവിധോപി ലോഭവിസേസോ ഏവ ‘‘ചേതോവിനിബന്ധോ’’തി വുത്തോതി വേദിതബ്ബോ. സത്തമട്ഠമേസു നത്ഥി വത്തബ്ബം.

വിനിബന്ധസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯-൧൦. ഗീതസ്സരസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൦൯-൨൧൦. നവമേ **ആയതകോ നാമ ഗീതസ്സരോ** തം തം വത്തം ഭിന്ദിത്വാ അക്ഖരാനി വിനാസേത്വാ പവത്തോതി ആഹ **“ആയതകേനാ”**തിആദി. ധമ്മേഹി സുത്തവത്തം നാമ അത്ഥി, ഗാഥാവത്തം നാമ അത്ഥി, തം വിനാസേത്വാ അതിദീഘം കാതും ന വട്ടതി. ധമ്മഞ്ഹി ഭാസന്തേന ചതുരസ്സേന വത്തേന പരിമണ്ഡലാനി പദബ്യഞ്ജനാനി ദസ്സേതബ്ബാനി. ‘‘അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, സരഭഞ്ഞ’’ന്തി (ചൂളവ॰ ൨൪൯) ച വചനതോ സരേന ധമ്മം ഭണിതും വട്ടതി. സരഭഞ്ഞേ കിര തരങ്ഗവത്തധോതകവത്തഭാഗഗ്ഗഹകവത്താദീനി ദ്വത്തിംസ വത്താനി അത്ഥി. തേസു യം ഇച്ഛതി, തം കാതും ലഭതീതി. ദസമേ നത്ഥി വത്തബ്ബം.

ഗീതസ്സരസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

കിമിലവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

(൨൨) ൨. അക്കോസകവഗ്ഗോ

൧-൨. അക്കോസകസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൧൧-൨. ദുതിയസ്സ പഠമേ **ദസഹി അക്കോസവത്ഥൂഹി അക്കോസകോതി** ‘‘ബാലോസി, മൂള്ഹോസി, ഓട്ഠോസി, ഗോണോസി, ഗദ്രഭോസീ’’തിആദിനാ ദസഹി അക്കോസവത്ഥൂഹി അക്കോസകോ. ‘‘ഹോതു, മുണ്ഡകസമണ, അദണ്ഡോ അഹന്തി കരോസി, ഇദാനി തേ രാജകുലം ഗന്ത്വാ ദണ്ഡം ആരോപേസ്സാമീ’’തിആദീനി വദന്തോ പരിഭാസകോ നാമാതി ആഹ **‘‘ഭയദസ്സനേന പരിഭാസകോ’’**തി. ലോകുത്തരധമ്മാ അപായമഗ്ഗസ്സ പരിപന്ഥഭാവതോ **പരിപന്ഥോ** നാമാതി ആഹ **‘‘ലോകുത്തരപരിപന്ഥസ്സ ഛിന്നത്താ’’**തി, ലോകുത്തരസങ്ഖാതസ്സ അപായമഗ്ഗപരിപന്ഥസ്സ ഛിന്നത്താതി അത്ഥോ. ദുതിയേ നത്ഥി വത്തബ്ബം.

അക്കോസകസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩-൪. സീലസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൧൩-൨൪. തതിയേ (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൨.൧൪൯) **ദുസ്സീലോതി** ഏത്ഥ **ദു**-സദ്ദോ അഭാവത്ഥോ ‘‘ദുപ്പഞ്ഞോ’’തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൪൪൯) വിയ, ന ഗരഹണത്ഥോതി ആഹ **‘‘അസീലോ നിസ്സീലോ’’**തി. **ഭിന്നസംവരോതി** ഏത്ഥ സമാദിന്നസീലോ കേനചി കാരണേന സീലഭേദം പത്തോ, സോ താവ ഭിന്നസംവരോ ഹോതു. യോ പന സബ്ബേന സബ്ബം അസമാദിന്നസീലോ ആചാരഹീനോ, സോ കഥം ഭിന്നസംവരോ നാമ ഹോതീതി ? സോപി സാധുസമാചാരസ്സ പരിഹരണീയസ്സ ഭേദിതത്താ ഭിന്നസംവരോ ഏവ നാമ. വിനട്ഠസംവരോ സംവരരഹിതോതി ഹി വുത്തം ഹോതി. **തം തം** സിപ്പട്ഠാനം. **മാഘാതകാലേതി** ‘‘മാ ഘാതേഥ പാണീന’’ന്തി ഏവം മാഘാതഘോസനം ഘോസിതദിവസേ. **അബ്ഭുഗ്ഗച്ഛതി** പാപകോ കിത്തിസദ്ദോ. **അജ്ഝാസയേന മങ്കു ഹോതിയേവ** വിപ്പടിസാരിഭാവതോ.

തസ്സാതി ദുസ്സീലസ്സ. **സമാദായ വത്തിതട്ഠാനന്തി** ഉട്ഠായ സമുട്ഠായ കതകാരണം. **ആപാഥം ആഗച്ഛതീ**തി തം മനസോ ഉപട്ഠാതി. **ഉമ്മീലേത്വാ ഇധലോകന്തി** ഉമ്മീലനകാലേ അത്തനോ പുത്തദാരാദിവസേന ഇധലോകം പസ്സതി. **നിമീലേത്വാ പരലോകന്തി** നിമീലനകാലേ ഗതിനിമിത്തുപട്ഠാനവസേന പരലോകം പസ്സതി. തേനാഹ **‘‘ചത്താരോ അപായാ’’**തിആദി. **പഞ്ചമപദന്തി** ‘‘കായസ്സ ഭേദാ’’തിആദിനാ വുത്തോ പഞ്ചമോ ആദീനവകോട്ഠാസോ. **വുത്തവിപരിയായേനാതി** വുത്തത്ഥായ ആദീനവകഥായ വിപരിയായേന ‘‘അപ്പമത്തോ തം തം കസിവണിജ്ജാദിം യഥാകാലം സമ്പാദേതും സക്കോതീ’’തിആദിനാ. പാസംസം സീലമസ്സ അത്ഥീതി **സീലവാ. സീലസമ്പന്നോതി** സീലേന സമന്നാഗതോ സമ്പന്നസീലോതി ഏവമാദികം പന അത്ഥവചനം സുകരന്തി അനാമട്ഠം. ചതുത്ഥാദീനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

സീലസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അക്കോസകവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

(൨൩) ൩. ദീഘചാരികവഗ്ഗോ

൧-൧൦. പഠമദീഘചാരികസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൨൧-൨൩൦. തതിയസ്സ പഠമാദീനി സുവിഞ്ഞേയ്യാനി. പഞ്ചമേ **രഹോ നിസജ്ജായ ആപജ്ജതീ**തി ''യോ പന ഭിക്ഖു മാതുഗാമേന സദ്ധിം ഏകോ ഏകായ രഹോ നിസജ്ജം കപ്പേയ്യ, പാചിത്തിയ''ന്തി ഇമസ്മിം **സിക്ഖാപദേ** (പാചി॰ ൨൮൦) വുത്തം ആപത്തിം ആപജ്ജതി. **പടിച്ഛന്നേ ആസനേ ആപജ്ജതീ**തി ''യോ പന ഭിക്ഖു മാതുഗാമേന രഹോ പടിച്ഛന്നേ ആസനേ നിസജ്ജം കപ്പേയ്യ, പാചിത്തിയ''ന്തി ഇമസ്മിം വുത്തം ആപത്തിം ആപജ്ജതി. **മാതുഗാമസ്സ ഉത്തരി ഛപ്പഞ്ചവാചാഹി ധമ്മം ദേസേന്തോ ആപജ്ജതീ**തി 'യോ പന ഭിക്ഖു മാതുഗാമസ്സ ഉത്തരി ഛപ്പഞ്ചവാചാഹി ധമ്മം ദേസേയ്യ അഞ്ഞത്ര വിഞ്ഞുനാ പുരിസവിഗ്ഗഹേനാ''തി (പാചി॰ ൬൩) ഏവം വുത്തം ആപത്തിം ആപജ്ജതി. തേനാഹ **''തേസം തേസം സിക്ഖാപദാനം വസേന വേദിതബ്ബാനീ''**തി. ഛട്ഠാദീനി ഉത്താനത്ഥാനി.

പഠമദീഘചാരികസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ദീഘചാരികവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨൩൧-൩൦൨. ചതുത്ഥവഗ്ഗാദീനി ഉത്താനത്ഥാനി.

ഇതി മനോരഥപൂരണിയാ അങ്ഗുത്തരനികായ-അട്ഠകഥായ

പഞ്ചകനിപാതവണ്ണനായ അനുത്താനത്ഥദീപനാ സമത്താ.

നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

അങ്ഗുത്തരനികായേ

ഛക്കനിപാത-ടീകാ

൧. പഠമപണ്ണാസകം

൧. ആഹുനേയ്യവഗ്ഗോ

൧. പഠമആഹുനേയ്യസുത്തവണ്ണനാ

൧. ഛക്കനിപാതസ്സ പഠമേ **ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാ**തി നിസ്സയവോഹാരേന വുത്തം. സസമ്ഭാരകനിദ്ദേസോയം യഥാ ''ധനുനാ വിജ്ഝതീ''തി, തസ്മാ നിസ്സയസീസേന നിസ്സിതസ്സ ഗഹണം ദട്ഠബ്ബം. തേനായമത്ഥോ ''ചക്ഖുദ്വാരേ രൂപാരമ്മണേ ആപാഥഗതേ തം രൂപം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന ദിസ്വാ''തി. **നേവ സുമനോ ഹോതീ**തി ജവനക്ഖണേ ഇട്ഠേ ആരമ്മണേ രാഗം അനുപ്പാദേന്തോ നേവ സുമനോ ഹോതി ഗേഹസ്സിതപേമവസേനപി മഗ്ഗേന സബ്ബസോ രാഗസ്സ സമുച്ഛിന്നത്താ. **ന ദുമ്മനോ**തി അനിട്ഠേ അദുസ്സന്തോ ന ദുമ്മനോ. പസാദഞ്ഞഥത്തവസേനപി ഇട്ഠേപി അനിട്ഠേപി മജ്ഝത്തേപി ആരമ്മണേ ന സമം സമ്മാ അയോനിസോ ഗഹണം **അസമപേക്ഖനം**. അയഞ്ചസ്സ പടിപത്തി സതിവേപുല്ലപ്പത്തിയാ പഞ്ഞാവേപുല്ലപ്പത്തിയാ ചാതി ആഹ **''സതോ സമ്പജാനോ ഹുത്വാ''**തി. സതിയാ യുത്തത്താ **സതോ**. സമ്പജഞ്ഞേന യുത്തത്താ **സമ്പജാനോ**. ഞാണുപ്പത്തിപച്ചയരഹിതകാലേപി പവത്തിഭേദനതോ **''സതതവിഹാരോ കഥിതോ''**തി വുത്തം. **സതതവിഹാരോ**തി ഖീണാസവസ്സ നിച്ചവിഹാരോ സബ്ബദാ പവത്തനകവിഹാരോ. ഠപേത്വാ ഹി സമാപത്തിവേലം ഭവങ്ഗവേലഞ്ച ഖീണാസവാ ഇമിനാവ ഛളങ്ഗുപേക്ഖാവിഹാരേന വിഹരന്തി.

ഏത്ഥ ച ''ഛസു ദ്വാരേസുപി ഉപേക്ഖകോ വിഹരതീ''തി ഇമിനാ ഛളങ്ഗുപേക്ഖാ കഥിതാ. ''സമ്പജാനോ''തി വചനതോ പന ചത്താരി ഞാണസമ്പയുത്തചിത്താനി ലബ്ഭന്തി തേഹി വിനാ സമ്പജാനതായ അസമ്ഭവതോ. സതതവിഹാരഭാവതോ അട്ഠ മഹാകിരിയചിത്താനി ലബ്ഭന്തി. ''നേവ സുമനോ ന ദുമ്മനോ''തി വചനതോ അട്ഠ മഹാകിരിയചിത്താനി, ഹസിതുപ്പാദോ, വോട്ഠബ്ബനഞ്ചാതി ദസ ചിത്താനി ലബ്ഭന്തി. രാഗദോസസഹജാതാനം സോമനസ്സദോമനസ്സാനം അഭാവോ തേസമ്പി സാധാരണോതി ഛളങ്ഗുപേക്ഖാവസേന ആഗതാനം ഇമേസം സതതവിഹാരാനം സോമനസ്സം കഥം ലബ്ഭതീതി ചേ? ആസേവനതോ. കിഞ്ചാപി ഖീണാസവോ ഇട്ഠാനിട്ഠേപി ആരമ്മണേ മജ്ഝത്തോ വിയ ബഹുലം ഉപേക്ഖകോ വിഹരതി അത്തനോ പരിസുദ്ധപകതിഭാവാവിജഹനതോ, കദാചി പന തഥാ ചേതോഭിസങ്ഖാരാഭാവേ യം തം സഭാവതോ ഇട്ഠം ആരമ്മണം, തസ്സ യാഥാവസഭാവഗ്ഗഹണവസേനപി അരഹതോ ചിത്തം പുബ്ബാസേവനവസേന സോമനസ്സസഹഗതം ഹുത്വാ പവത്തതേവ.

പഠമആഹുനേയ്യസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨-൩. ദുതിയആഹുനേയ്യസുത്താദിവണ്ണനാ

൨-൩. ദുതിയേ (വിസുദ്ധി॰ ൨.൩൬൫) **അനേകവിഹിത**ന്തി അനേകവിധം നാനപ്പകാരം. **ഇദ്ധിവിധ**ന്തി ഇദ്ധികോട്ഠാസം. **പച്ചനുഭോതീ**തി പച്ചനുഭവതി, ഫുസതി സച്ഛികരോതി പാപുണാതീതി അത്ഥോ. ഇദാനിസ്സ അനേകവിഹിതഭാവം ദസ്സേന്തോ **''ഏകോപി ഹുത്വാ''**തിആദിമാഹ. തത്ഥ

“ഏകോപി ഹുത്വാ”തി ഇമിനാ കരണതോ പുബ്ബേവ പകതിയാ ഏകോപി ഹുത്വാ. **ബഹുധാ ഹോതീ**തി ബഹൂനം സന്തികേ ചങ്കമിതുകാമോ വാ സജ്ഝായം കാതുകാമോ വാ പഞ്ഹം പുച്ഛിതുകാമോ വാ ഹുത്വാ സതമ്പി സഹസ്സമ്പി ഹോതി. **ആവിഭാവം തിരോഭാവ**ന്തി ഏത്ഥ ആവിഭാവം കരോതി, തിരോഭാവം കരോതീതി അയമത്ഥോ. ഇദമേവ ഹി സന്ധായ **പടിസമ്ഭിദായം** (പടി॰ മ॰ ൩.൧൧) വുത്തം - “ആവിഭാവന്തി കേനചി അനാവുടം ഹോതി അപ്പടിച്ഛന്നം വിവടം, തിരോഭാവന്തി കേനചി ആവുടം ഹോതി പടിച്ഛന്നം പിഹിതം പടികുജ്ജിത”ന്തി. **തിരോകുട്ടം തിരോപാകാരം തിരോപബ്ബതം അസജ്ജമാനോ ഗച്ഛതി സേയ്യഥാപി ആകാസേ**തി ഏത്ഥ **തിരോകുട്ട**ന്തി പരകുട്ടം, കുട്ടസ്സ പരഭാഗന്തി വുത്തം ഹോതി. ഏസ നയോ ഇതരേസു. **കുട്ടോ**തി ച ഗേഹഭിത്തിയാ ഏതം അധിവചനം. **പാകാരോ**തി ഗേഹവിഹാരഗാമാദീനം പരിക്ഖേപപാകാരോ. **പബ്ബതോ**തി പംസുപബ്ബതോ വാ പാസാണപബ്ബതോ വാ. **അസജ്ജമാനോ**തി അലഗ്ഗമാനോ സേയ്യഥാപി ആകാസേ വിയ.

ഉമ്മുജ്ജനിമുജ്ജന്തി ഏത്ഥ **ഉമ്മുജ്ജ**ന്തി ഉട്ഠാനം വുച്ചതി. **നിമുജ്ജ**ന്തി സംസീദനം. ഉമ്മുജ്ജഞ്ച നിമുജ്ജഞ്ച **ഉമ്മുജ്ജനിമുജ്ജം. ഉദകേപി അഭിജ്ജമാനേ**തി ഏത്ഥ യം ഉദകം അക്കമിത്വാ സംസീദതി, തം ഭിജ്ജമാനന്തി വുച്ചതി, വിപരീതം **അഭിജ്ജമാനം. പല്ലങ്കേന** ഗച്ഛതി. **പക്ഖീ സകുണോ**തി പക്ഖേഹി യുത്തസകുണോ. **ഇമേപി ചന്ദിമസൂരിയേ ഏവംമഹിദ്ധികേ ഏവംമഹാനുഭാവേ പാണിനാ പരാമസതീ**തി ഏത്ഥ ചന്ദിമസൂരിയാനം ദ്വാചത്താലീസയോജനസഹസ്സസ്സ ഉപരി ചരണേന മഹിദ്ധികതാ, തീസു ദീപേസു ഏകക്ഖണേ ആലോകകരണേന മഹാനുഭാവതാ വേദിതബ്ബാ. ഏവം ഉപരിചരണആലോകകരണേഹി മഹിദ്ധികേ മഹാനുഭാവേ. **പരാമസതീ**തി ഗണ്ഹാതി, ഏകദേസേ വാ ഛുപതി. **പരിമജ്ജതീ**തി സമന്തതോ ആദാസതലാ വിയ പരിമജ്ജതി. **യാവ ബ്രഹ്മലോകാപീ**തി ബ്രഹ്മലോകമ്പി പരിച്ഛേദം കത്വാ. **കായേന വസം വത്തേതീ**തി തത്ര ബ്രഹ്മലോകേ കായേന അത്തനോ വസം വത്തേതി.

ദിബ്ബായ സോതധാതുയാതി ഏത്ഥ ദിബ്ബസദിസത്താ **ദിബ്ബാ**. ദേവതാനഞ്ഹി സുചരിതകമ്മനിബ്ബത്താ പിത്തസേമ്ഹരുഹിരാദീഹി അപലിബുദ്ധാ ഉപക്കിലേസവിമുത്തതായ ദൂരേപി ആരമ്മണസമ്പടിച്ഛനസമത്ഥാ ദിബ്ബാ പസാദസോതധാതു ഹോതി. അയഞ്ചാപി ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ വീരിയഭാവനാബലേന നിബ്ബത്താ ഞാണസോതധാതു താദിസായേവാതി ദിബ്ബസദിസത്താ ദിബ്ബാ. അപിച ദിബ്ബവിഹാരവസേന പടിലദ്ധത്താ അത്തനാ ച ദിബ്ബവിഹാരസന്നിസ്സിതത്താപി **ദിബ്ബാ**. സവനട്ഠേന നിജ്ജീവട്ഠേന ച സോതധാതു. സോതധാതുകിച്ചകരണേന സോതധാതു വിയാതിപി സോതധാതു. തായ **സോതധാതുയാ. വിസുദ്ധായാ**തി സുദ്ധായ നിരുപക്കിലേസായ. **അതിക്കന്തമാനുസികായാ**തി മനുസ്സൂപചാരം അതിക്കമിത്വാ സദ്ദസവനേ മാനുസികം മംസസോതധാതും അതിക്കന്തായ വീതിവത്തേത്വാ ഠിതായ. **ഉഭോ സദ്ദേ സുണാതീ**തി ദ്വേ സദ്ദേ സുണാതി. കതമേ ദ്വേ? **ദിബ്ബേ ച മാനുസേ ച,** ദേവാനഞ്ച മനുസ്സാനഞ്ച സദ്ദേതി വുത്തം ഹോതി. ഏതേന പദേസപരിയാദാനം വേദിതബ്ബം. **യേ ദൂരേ സന്തികേ ചാ**തി യേ സദ്ദാ ദൂരേ പരചക്കവാളേപി, യേ ച സന്തികേ അന്തമസോ സദേഹസന്നിസ്സിതപാണകസദ്ദാപി, തേ സുണാതീതി വുത്തം ഹോതി. ഏതേന നിപ്പദേസപരിയാദാനം വേദിതബ്ബം.

പരസത്താനന്തി അത്താനം ഠപേത്വാ സേസസത്താനം. **പരപുഗ്ഗലാന**ന്തി ഇദമ്പി ഇമിനാ ഏകത്ഥമേവ. വേനേയ്യവസേന പന ദേസനാവിലാസേന ച ബ്യഞ്ജനനാനത്തം കതം. **ചേതസാ ചേതോ**തി അത്തനോ ചിത്തേന തേസം ചിത്തം. **പരിച്ചാ**തി പരിച്ഛിന്ദിത്വാ. **പജാനാതീ**തി സരാഗാദിവസേന നാനപ്പകാരതോ ജാനാതി. **സരാഗം വാ ചിത്ത**ന്തിആദീസു പന അട്ഠലോഭസഹഗതചിത്തം സരാഗം ചിത്തന്തി വേദിതബ്ബം. അവസേസം ചാതുഭൂമകം കുസലാബ്യാകതചിത്തം **വീതരാഗം**. ദ്വേ ദോമനസ്സചിത്താനി, ദ്വേ വിചികിച്ഛുദ്ധച്ചചിത്താനീതി ഇമാനി പന ചത്താരി ചിത്താനി ഇമസ്മിം ദുകേ സങ്ഗഹം ന ഗച്ഛന്തി. കേചി പന ഥേരാ താനിപി സങ്ഗണ്ഹന്തി. ദുവിധം പന ദോമനസ്സചിത്തം **സദോസം ചിത്തം** നാമ. സബ്ബമ്പി ചാതുഭൂമകം കുസലാബ്യാകതചിത്തം **വീതദോസം**. സേസാനി ദസ അകുസലചിത്താനി ഇമസ്മിം ദുകേ സങ്ഗഹം ന ഗച്ഛന്തി. കേചി പന ഥേരാ താനിപി സങ്ഗണ്ഹന്തി. **സമോഹം വീതമോഹ**ന്തി ഏത്ഥ പന പാടിപുഗ്ഗലികനയേന വിചികിച്ഛുദ്ധച്ചസഹഗതദ്വയമേവ സമോഹം. മോഹസ്സ പന സബ്ബാകുസലേസു സമ്ഭവതോ ദ്വാദസവിധമ്പി അകുസലചിത്തം **സമോഹം ചിത്ത**ന്തി വേദിതബ്ബം. അവസേസം **വീതമോഹം**. ഥിനമിദ്ധാനുഗതം പന **സംഖിത്തം,** ഉദ്ധച്ചാനുഗതം **വിക്ഖിത്തം**. രൂപാവചരാരൂപാവചരം **മഹഗ്ഗതം,** അവസേസം **അമഹഗ്ഗതം**. സബ്ബമ്പി തേഭൂമകം **സഉത്തരം,** ലോകുത്തരം **അനുത്തരം**. ഉപചാരപ്പത്തം അപ്പനാപ്പത്തഞ്ച **സമാഹിതം,** ഉഭയമപ്പത്തം **അസമാഹിതം**. തദങ്ഗവിക്ഖമ്ഭനസമുച്ഛേദപ്പടിപ്പസ്സദ്ധിനിസ്സരണവിമുത്തിം പത്തം പഞ്ചവിധമ്പി ഏതം **വിമുത്തം,** വിമുത്തിമപ്പത്തം വാ **അവിമുത്ത**ന്തി വേദിതബ്ബം.

അനേകവിഹിതന്തി (പാരാ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൨) അനേകവിധം, അനേകേഹി വാ പകാരേഹി പവത്തിതം സംവണ്ണിതന്തി അത്ഥോ. **പുബ്ബേനിവാസ**ന്തി സമനന്തരാതീതഭവം ആദിം കത്വാ തത്ഥ തത്ഥ നിവുത്ഥസന്താനം. **അനുസ്സരതീ**തി ഖന്ധപടിപാടിവസേന, ചുതിപടിസന്ധിവസേന വാ അനുഗന്ത്വാ അനുഗന്ത്വാ സരതി. സേയ്യഥിദം - **ഏകമ്പി ജാതിം...പേ॰... പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരതീ**തി. തത്ഥ **ഏകമ്പി ജാതി**ന്തി ഏകമ്പി പടിസന്ധിമൂലം ചുതിപരിയോസാനം ഏകഭവപരിയാപന്നം ഖന്ധസന്താനം. ഏസ നയോ **ദ്വേപി ജാതിയോ**തിആദീസുപി. **അനേകേപി സംവട്ടകപ്പേ**തിആദീസു പന പരിഹായമാനോ കപ്പോ **സംവട്ടകപ്പോ,** വഡ്ഢമാനോ **വിവട്ടകപ്പോ**തി വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ സംവട്ടേന സംവട്ടട്ഠായീ ഗഹിതോ ഹോതി തംമൂലകത്താ, വിവട്ടേന വിവട്ടട്ഠായീ. ഏവഞ്ഹി സതി യാനി താനി "ചത്താരിമാനി, ഭിക്ഖവേ, കപ്പസ്സ അസങ്ഖ്യേയ്യാനി. കതമാനി ചത്താരി? സംവട്ടോ സംവട്ടട്ഠായീ വിവട്ടോ വിവട്ടട്ഠായീ"തി (അ॰ നി॰ ൪.൧൫൬) വുത്താനി, താനി പരിഗ്ഗഹിതാനി ഹോന്തി.

അമുത്രാസിന്തി അമുമ്ഹി സംവട്ടകപ്പേ അഹം അമുമ്ഹി ഭവേ വാ യോനിയാ വാ ഗഹിയാ വാ വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയാ വാ സത്താവാസേ വാ സത്തനികായേ വാ ആസിം. **ഏവംനാമോ**തി തിസ്സോ വാ ഫുസ്സോ വാ. **ഏവംഗോത്തോ**തി ഗോതമോ വാ കച്ചായനോ വാ കസ്സപോ വാ. ഇദമസ്സ അതീതഭവേ അത്തനോ നാമഗോത്താനുസ്സരണവസേന വുത്തം. സചേ പന തസ്മിം കാലേ അത്തനോ വണ്ണസമ്പത്തിലൂഖപണീതജീവികഭാവം സുഖദുക്ഖബഹുലതം അപ്പായുകദീഘായുകഭാവം വാ അനുസ്സരിതുകാമോ ഹോതി, തമ്പി അനുസ്സരതിയേവ. തേനാഹ **"ഏവംവണ്ണോ...പേ॰...**

ഏവമായുപരിയന്തോ”തി. തത്ഥ **ഏവംവണ്ണോ**തി ഓദാതോ വാ സാമോ വാ. **ഏവമാഹാരോ**തി സാലിമംസോദനാഹാരോ വാ പവത്തഫലഭോജനോ വാ. **ഏവംസുഖദുക്ഖപ്പടിസംവേദീ**തി അനേന പകാരേന കായികചേതസികാനം സാമിസനിരാമിസാദിപ്പഭേദാനം സുഖദുക്ഖാനം പടിസംവേദീ. **ഏവമായുപരിയന്തോ**തി ഏവം വസ്സസതപരിമാണായുപരിയന്തോ വാ ചതുരാസീതികപ്പസഹസ്സായുപരിയന്തോ വാ. **സോ തതോ ചുതോ അമുത്ര ഉദപാദി**ന്തി സോ അഹം തതോ ഭവതോ യോനിതോ ഗഹിതോ വിഞ്ഞാണട്ഠിതിതോ സത്താവാസതോ സത്തനികായതോ വാ ചുതോ പുനഅമുകസ്മിം നാമ ഭവേ യോനിയാ ഗതിയാ വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയാ സത്താവാസേ സക്കനികായേ വാ ഉദപാദിം. **തത്രാപാസി**ന്തി തത്രാപി ഭവേ യോനിയാ ഗതിയാ വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയാ സത്താവാസേ സത്തനികായേ വാ പുന അഹോസിം. **ഏവംനാമോ**തിആദി വുത്തനയമേവ.

അപിച **അമുത്രാസി**ന്തി ഇദം അനുപുബ്ബേന ആരോഹന്തസ്സ യാവദിച്ഛകം അനുസ്സരണം. **സോ തതോ**തി പടിനിവത്തന്തസ്സ പച്ചവേക്ഖണം, തസ്മാ **“ഇധൂപപന്നോ”**തി ഇമിസ്സാ ഇധൂപപത്തിയാ അനന്തരമേവ ഉപ്പത്തിട്ഠാനം സന്ധായ “അമുത്ര ഉദപാദി”ന്തി ഇദം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. **തത്രാപാസി**ന്തി ഏവമാദി പനസ്സ തത്രാപി ഇമിസ്സാ ഉപപത്തിയാ അന്തരേ ഉപപത്തിട്ഠാനേ നാമഗോത്താദീനം അനുസ്സരണദസ്സനത്ഥം വുത്തം. **സോ തതോ ചുതോ ഇധൂപപന്നോ**തി സ്വാഹം തതോ അനന്തരുപ്പത്തിട്ഠാനതോ ചുതോ ഇധ അമുകസ്മിം നാമ ഖത്തിയകുലേ വാ ബ്രാഹ്മണകുലേ വാ നിബ്ബത്തോതി. **ഇതീ**തി ഏവം. **സാകാരം സഉദ്ദേസ**ന്തി നാമഗോത്തവസേന സഉദ്ദേസം, വണ്ണാദിവസേന സാകാരം. നാമഗോത്തേന ഹി സത്തോ “തിസ്സോ കസ്സപോ”തി ഉദ്ദിസീയതി, വണ്ണാദീഹി “സാമോ ഓദാതോ”തി നാനത്തതോ പഞ്ഞായതി, തസ്മാ നാമഗോത്തം ഉദ്ദേസോ, ഇതരേ ആകാരാ.

ദിബ്ബേനാതിആദീസു ദിബ്ബസദിസത്താ ദിബ്ബം. ദേവതാനഞ്ഹി സുചരിതകമ്മനിബ്ബത്തം പിത്തസേമ്ഹരുഹിരാദീഹി അപലിബുദ്ധം ഉപക്കിലേസവിമുത്തതായ ദൂരേപി ആരമ്മണസമ്പടിച്ഛനസമത്ഥം ദിബ്ബം പസാദചക്ഖു ഹോതി. ഇദഞ്ചാപി വീരിയഭാവനാബലേന നിബ്ബത്തം ഞാണചക്ഖു താദിസമേവാതി ദിബ്ബസദിസത്താ ദിബ്ബം. ദിബ്ബവിഹാരവസേന പടിലദ്ധത്താ അത്തനോ ച ദിബ്ബവിഹാരസന്നിസ്സിതത്താപി ദിബ്ബം. ആലോകപരിഗ്ഗഹേന മഹാജുതികത്താപി ദിബ്ബം. തിരോകുട്ടാദിഗതരൂപദസ്സനേന മഹാഗതികത്താപി **ദിബ്ബം**. തം സബ്ബം സദ്ദസത്ഥാനുസാരേന വേദിതബ്ബം. ദസ്സനട്ഠേന ചക്ഖു. ചക്ഖുകിച്ചകരണേന ചക്ഖുമിവാതിപി ചക്ഖു. ചുതൂപപാതദസ്സനേന ദിട്ഠിവിസുദ്ധിഹേതുത്താ വിസുദ്ധം. യോ ഹി ചുതിമേവ പസ്സതി, ന ഉപപാതം, സോ ഉച്ഛേദദിട്ഠിം ഗണ്ഹാതി. യോ ഉപപാതമേവ പസ്സതി, ന ചുതിം, സോ നവസത്തപാതുഭാവദിട്ഠിം ഗണ്ഹാതി. യോ പന തദുഭയം പസ്സതി, സോ യസ്മാ ദുവിധമ്പി തം ദിട്ഠിഗതം അതിവത്തതി, തസ്മാ തം ദസ്സനം ദിട്ഠിവിസുദ്ധിഹേതു ഹോതി. ഉഭയമ്പി ചേതം ബുദ്ധപുത്താ പസ്സന്തി. തേന വുത്തം “ചുതൂപപാതദസ്സനേന ദിട്ഠിവിസുദ്ധിഹേതുത്താ വിസുദ്ധ”ന്തി. മനുസ്സൂപചാരം അതിക്കമിത്വാ രൂപദസ്സനേന അതിക്കന്തമാനുസകം, മാനുസം വാ മംസചക്ഖും അതിക്കന്തത്താ അതിക്കന്തമാനുസകന്തി വേദിതബ്ബം. തേന **ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ വിസുദ്ധേന അതിക്കന്തമാനുസകേന**.

സത്തേ പസ്സതീതി മനുസ്സാനം മംസചക്ഖുനാ വിയ സത്തേ ഓലോകേതി. **ചവമാനേ ഉപപജ്ജമാനേ**തി ഏത്ഥ ചുതിക്ഖണേ വാ ഉപപത്തിക്ഖണേ വാ ദിബ്ബചക്ഖുനാ ദട്ഠും ന സക്കാ. യേ പന ആസന്നചുതികാ ഇദാനി ചവിസ്സന്തി, തേ ചവമാനാതി, യേ ച ഗഹിതപ്പടിസന്ധികാ സമ്പതിനിബ്ബത്താ ച, തേ ഉപപജ്ജമാനാതി അധിപ്പേതാ. തേ ഏവരൂപേ ചവമാനേ ഉപപജ്ജമാനേ ച പസ്സതീതി ദസ്സേതി. **ഹീനേ**തി മോഹനിസ്സന്ദയുത്തത്താ ഹീനാനം ജാതികുലഭോഗാദീനം വസേന ഹീളിതേ ഉഞ്ഞാതേ. **പണീതേ**തി അമോഹനിസ്സന്ദയുത്തത്താ തബ്ബിപരീതേ. **സുവണ്ണേ**തി അദോസനിസ്സന്ദയുത്തത്താ ഇട്ഠകന്തമനാപവണ്ണയുത്തേ. **ദുബ്ബണ്ണേ**തി ദോസനിസ്സന്ദയുത്തത്താ അനിട്ഠാകന്താമനാപവണ്ണയുത്തേ, വിരൂപവിരൂപേതിപി അത്ഥോ. **സുഗതേ**തി സുഗതിഗതേ, അലോഭനിസ്സന്ദയുത്തത്താ വാ അഡ്ഢേ മഹദ്ധനേ. **ദുഗ്ഗതേ**തി ദുഗ്ഗതിഗതേ, ലോഭനിസ്സന്ദയുത്തത്താ വാ ദലിദ്ദേ അപ്പന്നപാനേ.

യഥാകമ്മൂപഗേതി യം യം കമ്മം ഉപചിതം, തേന തേന ഉപഗതേ. **കായദുച്ചരിതേനാ**തിആദീസു ദുട്ഠു ചരിതം കിലേസപൂതികത്താതി ദുച്ചരിതം. കായേന ദുച്ചരിതം, കായതോ വാ ഉപ്പന്നം ദുച്ചരിതന്തി **കായദുച്ചരിതം**. ഇതരേസുപി ഏസേവ നയോ. **സമന്നാഗതാ**തി സമങ്ഗിഭൂതാ. **അരിയാനം ഉപവാദകാ**തി ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധസാവകാനം അരിയാനം അന്തമസോ ഗിഹിസോതാപന്നാനമ്പി അനത്ഥകാമാ ഹുത്വാ അന്തിമവത്ഥുനാ വാ ഗുണപരിധംസനേന വാ ഉപവാദകാ, അക്കോസകാ ഗരഹകാതി വുത്തം ഹോതി. **മിച്ഛാദിട്ഠികാ**തി വിപരീതദസ്സനാ . **മിച്ഛാദിട്ഠികമ്മസമാദാനാ**തി മിച്ഛാദിട്ഠിവസേന സമാദിന്നനാനാവിധകമ്മാ, യേപി മിച്ഛാദിട്ഠിമൂലകേസു കായകമ്മാദീസു അഞ്ഞേപി സമാദാപേന്തി.

കായസ്സ ഭേദാതി ഉപാദിന്നക്ഖന്ധപരിച്ചാഗാ. **പരം മരണാ**തി തദനന്തരം അഭിനിബ്ബത്തക്ഖന്ധഗ്ഗഹണാ. അഥ വാ **കായസ്സ ഭേദാ**തി ജീവിതിന്ദ്രിയസ്സൂപച്ഛേദാ. **പരം മരണാ**തി ചുതിചിത്തതോ ഉദ്ധം. **അപായ**ന്തി ഏവമാദി സബ്ബം നിരയവേവചനമേവ. നിരയോ ഹി സഗ്ഗമോക്ഖഹേതുഭൂതാ പുഞ്ഞസമ്മതാ അയാ അപേതത്താ, സുഖാനം വാ ആയസ്സ അഭാവാ **അപായോ**. ദുക്ഖസ്സ ഗതി പടിസരണന്തി **ദുഗ്ഗതി,** ദോസബഹുലതായ വാ ദുട്ഠേന കമ്മേന നിബ്ബത്താ ഗതീതി **ദുഗ്ഗതി**. വിവസാ നിപതന്തി തത്ഥ ദുക്കടകാരിനോതി **വിനിപാതോ,** വിനസ്സന്താ വാ ഏത്ഥ പതന്തി സമ്ഭിജ്ജമാനങ്ഗപച്ചങ്ഗാതി **വിനിപാതോ**. നത്ഥി ഏത്ഥ അസ്സാദസഞ്ഞിതോ അയോതി **നിരയോ**.

അഥ വാ **അപായ**ഗ്ഗഹണേന തിരച്ഛാനയോനിം ദീപേതി. തിരച്ഛാനയോനി ഹി അപായോ സുഗതിതോ അപേതത്താ , ന ദുഗ്ഗതി മഹേസക്ഖാനം നാഗരാജാദീനം സമ്ഭവതോ. **ദുഗ്ഗതി**ഗ്ഗഹണേന പേത്തിവിസയഞ്ച. സോ ഹി അപായോ ചേവ ദുഗ്ഗതി ച സുഗതിതോ അപേതത്താ ദുക്ഖസ്സ ച ഗതിഭൂതത്താ, ന തു വിനിപാതോ അസുരസദിസം അവിനിപതിതത്താ. **വിനിപാത**ഗ്ഗഹണേന അസുരകായം. സോ ഹി യഥാവുത്തേന അത്ഥേന അപായോ ചേവ ദുഗ്ഗതി ച സബ്ബസമുസ്സയേഹി വിനിപതിതത്താ വിനിപാതോതി വുച്ചതി. **നിരയ**ഗ്ഗഹണേന അവീചിആദികമനേകപ്പകാരം നിരയമേവാതി. **ഉപപന്നാ**തി ഉപഗതാ, തത്ഥ അഭിനിബ്ബത്താതി അധിപ്പായോ. വുത്തവിപരിയായേന സുക്കപക്ഖോ വേദിതബ്ബോ. അയം പന വിസേസോ - തത്ഥ **സുഗതി**ഗ്ഗഹണേന മനുസ്സഗതിപി സങ്ഗയ്ഹതി, **സഗ്ഗ**ഗ്ഗഹണേന

ദേവഗതിയേവ. തത്ഥ സുന്ദരാ ഗതീതി **സുഗതി**. രൂപാദീഹി വിസയേഹി സുട്ഠു അഗ്ഗോതി **സഗ്ഗോ**. സോ സബ്ബോപി ലുജ്ജനപ്പലുജ്ജനട്ഠേന ലോകോതി അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ. വിത്ഥാരോ പന സബ്ബാകാരേന **വിസുദ്ധിമഗ്ഗസംവണ്ണനാതോ** ഗഹേതബ്ബോ. തതിയാദീനി ഉത്താനത്ഥാനി.

ദുതിയആഹുനേയ്യസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. അനുത്തരിയസുത്തവണ്ണനാ

൮. അട്ഠമേ നത്ഥി ഏതേസം ഉത്തരാനി വിസിട്ഠാനീതി അനുത്തരാനി, അനുത്തരാനി ഏവ **അനുത്തരിയാനി** യഥാ ''അനന്തമേവ അനന്തരിയ''ന്തി ആഹ **''നിരുത്തരാനീ''**തി. **ദസ്സനാനുത്തരിയം നാമ** ഫലവിസേസാവഹത്താ. ഏസ നയോ സേസേസുപി. **സത്തവിധഅരിയധനലാഭോതി** സത്തവിധസദ്ധാദിലോകുത്തരധനലാഭോ. **സിക്ഖാത്തയസ്സ പൂരണ**ന്തി അധിസീലസിക്ഖാദീനം തിസ്സന്നം സിക്ഖാനം പൂരണം. തത്ഥ പൂരണം നിപ്പരിയായതോ അസേക്ഖാനം വസേന വേദിതബ്ബം. കല്യാണപുഥുജ്ജനതോ പട്ഠായ ഹി സത്ത സേഖാ തിസ്സോ സിക്ഖാ പൂരേന്തി നാമ, അരഹാ പരിപുണ്ണസിക്ഖോതി. ഇതി ഇമാനി അനുത്തരിയാനി ലോകിയലോകുത്തരാനി കഥിതാനി.

അനുത്തരിയസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. അനുസ്സതിട്ഠാനസുത്തവണ്ണനാ

൯. നവമേ അനുസ്സതിയോ ഏവ ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികാദിഹിതസുഖാനം കാരണഭാവതോ ഠാനാനീതി **അനുസ്സതിട്ഠാനാനി. ബുദ്ധഗുണാരമ്മണാ സതീതി** യഥാ ബുദ്ധാനുസ്സതി വിസേസാധിഗമസ്സ ഠാനം ഹോതി, ഏവം ''ഇതിപി സോ ഭഗവാ''തിആദിനാ ബുദ്ധഗുണേ ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നാ സതി. ഏവം അനുസ്സരതോ ഹി പീതി ഉപ്പജ്ജതി, സോ തം പീതിം ഖയതോ വയതോ പട്ഠപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണാതി. ഉപചാരകമ്മട്ഠാനം നാമേതം ഗിഹീനമ്പി ലബ്ഭതി. **ഉപചാരകമ്മട്ഠാന**ന്തി ച പച്ചക്ഖതോ ഉപചാരജ്ഝാനാവഹം കമ്മട്ഠാനപരമ്പരായ സമ്മസനം യാവ അരഹത്താ ലോകിയലോകുത്തരവിസേസാവഹം. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ.

അനുസ്സതിട്ഠാനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. മഹാനാമസുത്തവണ്ണനാ

൧൦. ദസമേ **തസ്മിം സമയേ**തി ബുദ്ധാഗുണാനുസ്സരണസമയേ. **രാഗപരിയുട്ഠിത**ന്തി രാഗേന പരിയുട്ഠിതം. പരിയുട്ഠാനപ്പത്തിപി, രാഗേന വാ സംഹിതം ചിത്തം അരഞ്ഞമിവ ചോരേഹി തേന പരിയുട്ഠിതന്തി വുത്തം, തസ്സ പരിയുട്ഠാനട്ഠാനഭാവതോപി പരിയുട്ഠിതരാഗന്തി അത്ഥോ. ബ്യഞ്ജനം പന അനാദിയിത്വാ അത്ഥമത്തം ദസ്സേന്തോ **''ഉപ്പജ്ജമാനേന രാഗേന ഉട്ഠഹിത്വാ ഗഹിത''**ന്തി ആഹ. **ഉജുകമേവാ**തി പഗേവ കായവങ്കാദീനം അപനീതത്താ ചിത്തസ്സ ച അനുജുഭാവകരാനം മാനാദീനം അഭാവതോ, രാഗാദിപരിയുട്ഠാനാഭാവേന വാ ഓണതിഉണ്ണതിവിരഹതോ ഉജുഭാവമേവ ഗതം. അഥ വാ **ഉജുകമേവാ**തി കമ്മട്ഠാനസ്സ ഥിനം മിദ്ധം ഓതിണ്ണതായ

ലീനുദ്ധച്ചവിഗമതോ മജ്ഝിമസമഥനിമിത്തപ്പടിപത്തിയാ ഉജുഭാവമേവ ഗതം. **അട്ഠകഥം നിസ്സായാ**തി ഭവജാതിആദീനം പദാനം അത്ഥം നിസ്സായ. **അത്ഥവേദ**ന്തി വാ ഹേതുഫലം പടിച്ച ഉപ്പന്നം തുട്ഠിമാഹ. **ധമ്മവേദ**ന്തി ഹേതും പടിച്ച ഉപ്പന്നം തുട്ഠിം. ''ആരകത്താ അരഹ''ന്തി അനുസ്സരന്തസ്സ ഹി യദിദം ഭഗവതോ കിലേസേഹി ആരകത്തം, സോ ഹേതു. ഞാപകോ ചേത്ഥ ഹേതു അധിപ്പേതോ, ന കാരകോ സമ്പാപകോ. തതോനേന ഞായമാനോ അരഹത്തത്ഥോ ഫലം. ഇമിനാ നയേന സേസപദേസുപി ഹേതുസോ ഫലവിപാകോ വേദിതബ്ബോ. **ധമ്മാനുസ്സതി**ആദീസുപി ഹി ആദിമജ്ഝപരിയോസാനകല്യാണതാദയോ സുപ്പടിപത്തിആദയോ ച തത്ഥ തത്ഥ ഹേതുഭാവേന നിദ്ദിട്ഠായേവ. **ധമ്മൂപസംഹിത**ന്തി യഥാവുത്തഹേതുഫലസങ്ഖാതഗുണൂപസംഹിതം.

മഹാനാമസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ആഹുനേയ്യവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. സാരണീയവഗ്ഗോ

൧. പഠമസാരണീയസുത്തവണ്ണനാ

൧൧. ദുതിയസ്സ പഠമേ **സരിതബ്ബയുത്തകാ**തി അനുസ്സരണാരഹാ. മിജ്ജതി സിനിയ്ഹതി ഏതായാതി മേത്താ, മിത്തഭാവോ. മേത്താ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **മേത്തം,** കായകമ്മം. തം പന യസ്മാ മേത്താസഹഗതചിത്തസമുട്ഠാനം, തസ്മാ വുത്തം **"മേത്തേന ചിത്തേന കാതബ്ബം കായകമ്മ"**ന്തി. ഏസ നയോ സേസദ്വയേപി. **ഇമാനീ**തി മേത്തകായകമ്മാദീനി. **ഭിക്ഖൂനം വസേന ആഗതാനി** തേസം സേട്ഠപരിസഭാവതോ. യഥാ പന ഭിക്ഖുനീസുപി ലബ്ഭന്തി, ഏവം ഗിഹീസുപി ലബ്ഭന്തി ചതുപരിസസാധാരണത്താതി തം ദസ്സേന്തോ **"ഭിക്ഖൂനഞ്ഹീ"**തിആദിമാഹ. ഭിക്ഖുനോ സബ്ബമ്പി അനവജ്ജകായകമ്മം ആഭിസമാചാരികകമ്മന്തോഗധമേവാതി ആഹ **"മേത്തേന ചിത്തേന...പേ॰... കായകമ്മം നാമാ"**തി. ഭത്തിവസേന പവത്തിയമാനാ ചേതിയബോധീനം വന്ദനാ മേത്താസിദ്ധാതി കത്വാ തദത്ഥായ ഗമനം "മേത്തം കായകമ്മ"ന്തി വുത്തം. **ആദി**-സദ്ദേന ചേതിയബോധിഭിക്ഖൂസു വുത്താവസേസാപചായനാദിവസേന പവത്തമേത്താവസേന പവത്തം കായികം കിരിയം സങ്ഗണ്ഹാതി.

തേപിടകമ്പി ബുദ്ധവചനം കഥിയമാനന്തി അധിപ്പായോ. തേപിടകമ്പി ബുദ്ധവചനം പരിപുച്ഛനഅത്ഥകഥനവസേന പവത്തിയമാനമേവ **മേത്തം വചീകമ്മം നാമ** ഹിതജ്ഝാസയേന പവത്തിതബ്ബതോ. **തീണി സുചരിതാനീ**തി കായവചീമനോസുചരിതാനി. **ചിന്തന**ന്തി ഏവം ചിന്തനമത്തമ്പി മനോകമ്മം, പഗേവ പടിപന്നാ ഭാവനാതി ദസ്സേതി.

ആവീതി പകാസം. പകാസഭാവോ ചേത്ഥ യം ഉദ്ദിസ്സ തം കായകമ്മം കരീയതി, തസ്സ സമ്മുഖഭാവതോതി ആഹ **"സമ്മുഖാ"**തി. **രഹോ**തി അപ്പകാസം. അപ്പകാസതാ ച യം ഉദ്ദിസ്സ തം കായകമ്മം കരീയതി, തസ്സ അപച്ചക്ഖഭാവതോതി ആഹ **"പരമ്മുഖാ"**തി. **സഹായഭാവഗമനം** തേസം പുരതോ. തേസു കരോന്തേസുയേവ ഹി സഹായഭാവഗമനം സമ്മുഖാ കായകമ്മം നാമ ഹോതി. **ഉഭയേഹീ**തി നവകേഹി ഥേരേഹി ച. **പഗ്ഗയ്ഹാ**തി പഗ്ഗണ്ഹിത്വാ ഉദ്ധം കത്വാ കേവലം "ദേവോ"തി അവത്വാ ഗുണേഹി ഥിരഭാവജോതനം "ദേവത്ഥേരോ"തി വചനം പഗ്ഗയ്ഹ വചനം. മമത്തബോധനം വചനം **മമായനവചനം.** ഏകന്തപരമ്മുഖസ്സ മനോകമ്മസ്സ സമ്മുഖതാ നാമ വിഞ്ഞത്തിസമുട്ഠാപനവസേന ഹോതി, തഞ്ച ഖോ ലോകേ കായകമ്മന്തി പാകടം പഞ്ഞാതം. ഹത്ഥവികാരാദീനി അനാമസിത്വാ ഏവ ദസ്സേന്തോ **"നയനാനി ഉമ്മീലേത്വാ"**തിആദിമാഹ. കാമം മേത്താസിനേഹസിനിദ്ധാനം നയനാനം ഉമ്മീലനാ പസന്നേന മുഖേന ഓലോകനഞ്ച മേത്തം കായകമ്മമേവ, യസ്സ പന ചിത്തസ്സ വസേന നയനാനം മേത്താസിനേഹസിനിദ്ധതാ മുഖസ്സ ച പസന്നതാ, തം സന്ധായ വുത്തം **"മേത്തം മനോകമ്മം നാമാ"**തി.

ലാഭ-സദ്ദോ കമ്മസാധനോ "ലാഭാ വത, ഭോ, ലദ്ധോ"തിആദീസു വിയ. സോ ചേത്ഥ "ധമ്മലദ്ധാ"തി വചനതോ അതീതകാലികോതി ആഹ **"ചീവരാദയോ ലദ്ധപച്ചയാ"**തി. ധമ്മതോ ആഗതാതി **ധമ്മികാ,** പരിസുദ്ധഗമനാ പച്ചയാ. തേനാഹ "ധമ്മലദ്ധാ"തി. ഇമമേവ ഹി അത്ഥം ദസ്സേതും **"കുഹനാദീ"**തിആദി വുത്തം. ന സമ്മാ ഗയ്ഹമാനാ ഹി ധമ്മലദ്ധാ നാമ ന ഹോന്തീതി

തപ്പടിസേധനത്ഥം പാളിയം “ധമ്മലദ്ധാ”തി വുത്തം. ദേയ്യം ദക്ഖിണേയ്യഞ്ച അപ്പടിവിഭത്തം കത്വാ ഭുഞ്ജതീതി **അപ്പടിവിഭത്തഭോഗീ** നാമ ഹോതി. തേനാഹ **“ദ്വേ പടിവിഭത്താനി നാമാ”**തിആദി. **ചിത്തേന വിഭജന**ന്തി ഏതേന ചിത്തുപ്പാദമത്തേനപി വിഭജനം പടിവിഭത്തം നാമ, പഗേവ പയോഗതോതി ദസ്സേതി. ചിത്തേന വിഭജനപുബ്ബകം വാ കായേന വിഭജനന്തി മൂലമേവ ദസ്സേതും **“ഏവം ചിത്തേന വിഭജന”**ന്തി വുത്തം. തേന ചിത്തുപ്പാദമത്തേന പടിവിഭാഗോ കാതബ്ബോതി ദസ്സേതി. **അപ്പടിവിഭത്ത**ന്തി ഭാവനപുംസകനിദ്ദേസോ, അപ്പടിവിഭത്തം ലാഭം ഭുഞ്ജതീതി കമ്മനിദ്ദേസോ വാ. **തം നേവ ഗിഹീനം ദേതി** അത്തനോ ആജീവസോധനത്ഥം. **ന അത്തനാ പരിഭുഞ്ജതി** “മയ്ഹം അസാധാരണഭോഗിതാ മാ ഹോതൂ”തി. **പടിഗ്ഗണ്ഹന്തോ ച...പേ॰... പസ്സതീ**തി ഇമിനാ ആഗമനതോ പട്ഠായ സാധാരണബുദ്ധിം ഉപട്ഠാപേതി. ഏവം ഹിസ്സ സാധാരണഭോഗിതാ സുകരാ, സാരണീയധമ്മോ ചസ്സ പൂരോ ഹോതി.

അഥ വാ **പടിഗ്ഗണ്ഹന്തോ ച...പേ॰... പസ്സതീ**തി ഇമിനാ തസ്സ ലാഭസ്സ തീസു കാലേസു സാധാരണതോ ഠപനം ദസ്സിതം. **പടിഗ്ഗണ്ഹന്തോ ച സങ്ഘേന സാധാരണം ഹോതൂ**തി ഇമിനാ പടിഗ്ഗഹണകാലോ ദസ്സിതോ. **ഗഹേത്വാ...പേ॰... പസ്സതീ**തി ഇമിനാ പടിഗ്ഗഹിതകാലോ. തദുഭയം പന താദിസേന പുബ്ബഭാഗേന വിനാ ന ഹോതീതി അത്ഥസിദ്ധോ പുരിമകാലോ. തയിദം പടിഗ്ഗഹണതോ പുബ്ബേവസ്സ ഹോതി “സങ്ഘേന സാധാരണം ഹോതൂതി പടിഗ്ഗണ്ഹിസ്സാമീ”തി, പടിഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സ ഹോതി “സങ്ഘേന സാധാരണം ഹോതൂതി പടിഗ്ഗണ്ഹാമീ”തി, പടിഗ്ഗഹേത്വാ ഹോതി “സങ്ഘേന സാധാരണം ഹോതൂതി ഹി പടിഗ്ഗഹിതം മയാ”തി. ഏവം തിലക്ഖണസമ്പന്നം കത്വാ ലദ്ധം ലാഭം ഓസാരണലക്ഖണം അവികോപേത്വാ പരിഭുഞ്ജന്തോ സാധാരണഭോഗീ അപ്പടിവിഭത്തഭോഗീ ച ഹോതി.

ഇമം പന സാരണീയധമ്മന്തി ഇമം ചതുത്ഥം സരിതബ്ബയുത്തധമ്മം. **ന ഹി... പേ॰... ഗണ്ഹന്തി,** തസ്മാ സാധാരണഭോഗിതാ ദുസ്സീലസ്സ നത്ഥീതി ആരമ്ഭോപി താവ ന സമ്ഭവതി, കുതോ പൂരണന്തി അധിപ്പായോ. **പരിസുദ്ധസീലോ**തി ഇമിനാ ലാഭസ്സ ധമ്മികഭാവം ദസ്സേതി. **വത്തം അഖണ്ഡേന്തോ**തി ഇമിനാ അപ്പടിവിഭത്തഭോഗിതം സാധാരണഭോഗിതഞ്ച ദസ്സേതി. സതി പന തദുഭയേ സാരണീയധമ്മോ പൂരിതോ ഏവ ഹോതീതി ആഹ **“പൂരേതീ”**തി. **ഓദിസ്സകം കത്വാ**തി ഏതേന അനോദിസ്സകം കത്വാ പിതുനോ, ആചരിയുപജ്ഝായാദീനം വാ ഥേരാസനതോ പട്ഠായ ദേന്തസ്സ സാരണീയധമ്മോയേവ ഹോതീതി ദസ്സേതി. **ദാതബ്ബ**ന്തി അവസ്സം ദാതബ്ബം. **സാരണീയധമ്മോ പനസ്സ ന ഹോതി** പടിജഗ്ഗട്ഠാനേ ഓദിസ്സകം കത്വാ ദിന്നത്താ. തേനാഹ **“പലിബോധജഗ്ഗനം നാമ ഹോതീ”**തി. **മുത്തപലിബോധസ്സ വട്ടതി** അമുത്തപലിബോധസ്സ പൂരേതും അസക്കുണേയ്യത്താ. യദി ഏവം സബ്ബേന സബ്ബം സാരണീയധമ്മം പൂരേന്തസ്സ ഓദിസ്സകദാനം വട്ടതി, ന വട്ടതീതി? നോ ന വട്ടതി യുത്തട്ഠാനേതി ദസ്സേന്തോ **“തേന പനാ”**തിആദിമാഹ. ഇമിനാ ഓദിസ്സകദാനം പനസ്സ ന സബ്ബത്ഥ വാരിതന്തി ദസ്സേതി. ഗിലാനാദീനഞ്ഹി ഓദിസ്സകം കത്വാ ദാനം അപ്പടിവിഭാഗപക്ഖികം “അസുകസ്സ ന ദസ്സാമീ”തി പടിക്ഖേപസ്സ അഭാവതോ. ബ്യതിരേകപ്പധാനോ ഹി പടിഭാഗോ. തേനാഹ **“അവസേസ”**ന്തിആദി. **അദാതുമ്പീ**തി **പി**-സദ്ദേന ദാതുമ്പി വട്ടതീതി ദസ്സേതി. തഞ്ച ഖോ കരുണായനവസേന, ന വത്തപരിപൂരണവസേന,

തസ്മാ ദുസ്സീലസ്സപി അത്ഥികസ്സ സതി സമ്ഭവേ ദാതബ്ബം. ദാനഞ്ഹി നാമ ന കസ്സചി നിവാരിതം.

സുസിക്ഖിതായാതി സാരണീയപൂരണവിധിമ്ഹി സുസിക്ഖിതായ, സുകുസലായാതി അത്ഥോ. ഇദാനി തസ്സ കോസല്ലം ദസ്സേതും **"സുസിക്ഖിതായ ഹീ"**തിആദി വുത്തം. **ദ്വാദസഹി വസ്സേഹി പൂരേഹി, ന തതോ ഓരന്തി** ഇമിനാ തസ്സ ദുപ്പൂരതം ദസ്സേതി. തഥാ ഹി സോ മഹപ്ഫലോ മഹാനിസംസോ ദിട്ഠധമ്മികേഹിപി താവഗരുതരേഹി ഫലാനിസംസേഹി അനുഗതോതി തംസമങ്ഗീ ച പുഗ്ഗലോ വിസേസലാഭീ അരിയപുഗ്ഗലോ വിയ ലോകേ അച്ഛരിയബ്ഭുതധമ്മസമന്നാഗതോ ഹോതി. തഥാ ഹി സോ ദുപ്പജഹദാനമയസ്സ സീലമയസ്സ പുഞ്ഞസ്സ പടിപക്ഖധമ്മം സുദൂരേ വിക്ഖമ്ഭിതം കത്വാ വിസുദ്ധേന ചേതസാ ലോകേ പാകടോ പഞ്ഞാതോ ഹുത്വാ വിഹരതി. തസ്സിമമത്ഥം ബ്യതിരേകതോ അന്വയതോ ച വിഭാവേതും **"സചേ ഹീ"**തിആദി വുത്തം. തം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ഇദാനിസ്സ സമ്പരായികേ ദിട്ഠധമ്മികേ ച ആനിസംസേ ദസ്സേതും **"ഏവം പൂരിതസാരണീയധമ്മസ്സാ"**തിആദി വുത്തം. **നേവ ഇസ്സാ ന മച്ഛരിയം ഹോതി** ചിരകാലഭാവനായ വിധുതഭാവതോ. **മനുസ്സാനം പിയോ ഹോതി** പരിച്ചാഗസീലതായ വിസ്സുതത്താ. തേനാഹ "ദദം പിയോ ഹോതി ഭജന്തി നം ബഹൂ"തിആദി (അം॰ നി॰ ൫.൩൪). **സുലഭപച്ചയോ ഹോതി** ദാനവസേന ഉളാരജ്ഝാസയാനം പച്ചയലാഭസ്സ ഇധാനിസംസസഭാവതോ ദാനസ്സ. **പത്തഗതമസ്സ ദിയ്യമാനം ന ഖീയതി** പത്തഗതസ്സേവ ദ്വാദസവസ്സികസ്സ മഹാവത്തസ്സ അവിച്ഛേദേന പൂരിതത്താ. **അഗ്ഗഭണ്ഡം ലഭതി** ദേവസികം ദക്ഖിണേയ്യാനം അഗ്ഗതോ പട്ഠായ ദാനസ്സ ദിന്നത്താ. **ഭയേ വാ…പേ॰… ആപജ്ജന്തി** ദേയ്യപ്പടിഗ്ഗാഹകവികപ്പം അകത്വാ അത്തനി നിരപേക്ഖചിത്തേന ചിരകാലം ദാനസ്സ പൂരിതതായ പസാരിതചിത്തത്താ.

തത്രാതി തേസു ആനിസംസേസു വിഭാവേതബ്ബേസു. **ഇമാനി** ഫലാനി **വത്ഥൂനി** കാരണാനി. **മഹാഗിരിഗാമോ** നാമ നാഗദീപപസ്സേ ഏകോ ഗാമോവ. **അലഭന്താപീ**തി അപ്പപുഞ്ഞതായ അലാഭിനോ സമാനാപി. **ഭിക്ഖാചാരമഗ്ഗസഭാഗ**ന്തി സഭാഗം തബ്ഭാഗിയം ഭിക്ഖാചാരമഗ്ഗം ജാനന്തി. അനുത്തരിമനുസ്സധമ്മത്താ ഥേരാനം സംസയവിനോദനത്ഥഞ്ച **"സാരണീയധമ്മോ മേ, ഭന്തേ, പൂരിതോ"**തി ആഹ. തഥാ ഹി ദുതിയവത്ഥുസ്മിമ്പി ഥേരേന അത്താ പകാസിതോ. ദഹരകാലേ ഏവം കിര സാരണീയധമ്മപൂരകോ അഹോസി. മനുസ്സാനം പിയതായ സുലഭപച്ചയതായപി ഇദം വത്ഥുമേവ. പത്തഗതാഖീയനസ്സ പന വിസേസം വിഭാവനതോ **"ഇദം താവ…പേ॰… ഏത്ഥ വത്ഥൂ"**തി വുത്തം.

ഗിരിഭണ്ഡമഹാപൂജായാതി ചേതിയഗിരിമ്ഹി സകലലങ്കാദീപേ യോജനപ്പമാണേ സമുദ്ദേ ച നാവാസങ്ഘാടാദികേ ഠപേത്വാ ദീപപുപ്ഫഗന്ധാദീഹി കരിയമാനായ മഹാപൂജായ. തസ്സാ ച പടിപത്തിയാ അവഞ്ഝഭാവവിഭാവനത്ഥം **"ഏതേ മയ്ഹം പാപുണിസ്സന്തീ"**തി ആഹ. **പരിയായേനപി** ലേസേനപി. **അനുച്ഛവികന്തി** "സാരണീയധമ്മപൂരകോ"തി യഥാഭൂതപവേദനം തുമ്ഹാകം അനുച്ഛവികന്തി അത്ഥോ.

അനാരോചേത്വാവ പലായിംസു ചോരഭയേന. "അത്തനോ ദുജ്ജീവികായാ"തിപി വദന്തി. അഹം സാരണീയധമ്മപൂരികാ, മമ പത്തപരിയാപന്നേനപി സബ്ബാപിമാ ഭിക്ഖുനിയോ യാപേസ്സന്തീതി ആഹ **"മാ തുമ്ഹേ തേസം ഗതഭാവം ചിന്തയിത്ഥാ"**തി. **വട്ടിസ്സതീതി** കപ്പിസ്സതി. **ഥേരീ സാരണീയധമ്മപൂരികാ അഹോസി,** ഥേരസ്സ പന സീലതേജേനേവ ദേവതാ ഉസ്സുക്കം ആപജ്ജി.

നത്ഥി ഏതേസം ഖണ്ഡന്തി അഖണ്ഡാനി. തം പന നേസം ഖണ്ഡം ദസ്സേതും **"യസ്സാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ ഉപസമ്പന്നസീലാനം ഉദ്ദേസക്കമേന ആദിഅന്താ വേദിതബ്ബാ. തേനാഹ **"സത്തസൂ"**തിആദി. ന ഹി അഞ്ഞോ കോചി ആപത്തിക്ഖന്ധാനം അനുക്കമോ അത്ഥി, അനുപസമ്പന്നസീലാനം സമാദാനക്കമേനപി ആദിഅന്താ ലബ്ഭന്തി. **പരിയന്തേ ഛിന്നസാടകോ വിയാതി** തത്രന്തേ ദസന്തേ വാ ഛിന്നവത്ഥം വിയ. വിസദിസുദാഹരണഞ്ചേതം "അഖണ്ഡാനീ"തി ഇമസ്സ അധികതത്താ. ഏവം സേസാനമ്പി ഉദാഹരണാനി. ഖണ്ഡികതാ ഭിന്നതാ ഖണ്ഡം, തം ഏതസ്സ അത്ഥീതി **ഖണ്ഡം,** സീലം. **ഛിദ്ദന്തി**ആദീസുപി ഏസേവ നയോ. **വേമജ്ഝേ ഭിന്നം** വിനിവിജ്ഝനവസേന. വിസഭാഗവണ്ണേന ഗാവീ വിയാതി സമ്ബന്ധോ. വിസഭാഗവണ്ണേന ഉപഡ്ഢം തതിയഭാഗഗതം സമ്ഭിന്നവണ്ണം **സബലം,** വിസഭാഗവണ്ണേഹേവ ബിന്ദൂഹി അന്തരന്തരാഹി വിമിസ്സം **കമ്മാസം**. അയം ഇമേസം വിസേസോ. സബലരഹിതാനി **അസബലാനി,** തഥാ **അകമ്മാസാനി**. സീലസ്സ തണ്ഹാദാസബ്യതോ മോചനം വിവട്ടൂപനിസ്സയഭാവാപാദനം, തസ്മാ തണ്ഹാദാസബ്യതോ മോചനവചനേന തേസം സീലാനം വിവട്ടൂപനിസ്സയതമാഹ. **ഭുജിസ്സഭാവകരണതോ**തി ഇമിനാ ഭുജിസ്സകരാനി **ഭുജിസ്സാനീ**തി ഉത്തരപദലോപേനായം നിദ്ദേസോതി ദസ്സേതി. യസ്മാ വാ തംസമങ്ഗിപുഗ്ഗലോ സേരീ സയംവസീ ഭുജിസ്സോ നാമ ഹോതി, തസ്മാപി **ഭുജിസ്സാനി**. അവിഞ്ഞൂനം അപ്പമാണതായ **"വിഞ്ഞുപ്പസത്ഥാനീ"**തി വുത്തം. സുപരിസുദ്ധഭാവേന വാ സമ്പന്നത്താ വിഞ്ഞൂഹി പസത്ഥാനീതി **വിഞ്ഞുപ്പസത്ഥാനി**.

തണ്ഹാദിട്ഠീഹി അപരാമട്ഠത്താതി "ഇമിനാഹം സീലേന ദേവോ വാ ഭവിസ്സാമി ദേവഞ്ഞതരോ വാ"തി തണ്ഹാപരാമാസേന, "ഇമിനാഹം സീലേന ദേവോ ഹുത്വാ തത്ഥ നിച്ചോ ധുവോ സസ്സതോ ഭവിസ്സാമീ"തി ദിട്ഠിപരാമാസേന ച അപരാമട്ഠത്താ. **പരാമട്ഠു**ന്തി "അയം തേ സീലേസു ദോസോ"തി ചതൂസു വിപത്തീസു യായ കായചി വിപത്തിയാ ദസ്സനേന പരാമട്ഠും, അനുദ്ധംസേതും ചോദേതുന്തി അത്ഥോ. സീലം നാമ അവിപ്പടിസാരാദിപാരമ്പരിയേന യാവദേവ സമാധിസമ്പാദനത്ഥന്തി ആഹ **"സമാധിസംവത്തനികാനീ"**തി. സമാധിസംവത്തനപ്പയോജനാനി **സമാധിസംവത്തനികാനി**.

സമാനഭാവോ സാമഞ്ഞം, പരിപുണ്ണചതുപാരിസുദ്ധിഭാവേന മജ്ഝേ ഭിന്നസുവണ്ണസ്സ വിയ ഭേദാഭാവതോ സീലേന സാമഞ്ഞം സീലസാമഞ്ഞം, തം ഗതോ ഉപഗതോതി **സീലസാമഞ്ഞഗതോ**. തേനാഹ **"സമാനഭാവൂപഗതസീലോ"**തി, സീലസമ്പത്തിയാ സമാനഭാവം ഉപഗതസീലോ സഭാഗവുത്തികോതി അത്ഥോ. കാമം പുഥുജ്ജനാനമ്പി ചതുപാരിസുദ്ധിസീലേ നാനത്തം ന സിയാ, തം പന ന ഏകന്തികം, ഇദം ഏകന്തികം

നിയതഭാവതോതി ആഹ **“നത്ഥി മഗ്ഗസീലേ നാനത്ത”**ന്തി. **തം സന്ധായേതം വുത്ത**ന്തി മഗ്ഗസീലം സന്ധായ തം “യാനി താനി സീലാനീ”തിആദി വുത്തം.

യായന്തി യാ അയം മയ്ഹഞ്ചേവ തുമ്ഹാകഞ്ച പച്ചക്ഖഭൂതാ. **ദിട്ഠീ**തി മഗ്ഗസമ്മാദിട്ഠി. **നിദ്ദോസാ**തി നിദ്ധുതദോസാ, സമുച്ഛിന്നരാഗാദിപാപധമ്മാതി അത്ഥോ. **നിയ്യാതീ**തി വട്ടദുക്ഖതോ നിസ്സരതി നിഗ്ഗച്ഛതി. സയം നിയ്യന്തീയേവ ഹി തംസമങ്ഗിപുഗ്ഗലം വട്ടദുക്ഖതോ നിയ്യാപേതീതി വുച്ചതി. യാ സത്ഥു അനുസിട്ഠി, തം കരോതീതി **തക്കരോ,** തസ്സ, യഥാനുസിട്ഠം പടിപജ്ജന്തസ്സാതി അത്ഥോ. **സമാനദിട്ഠിഭാവ**ന്തി സദിസദിട്ഠിഭാവം സച്ചസമ്പടിവേധേന അഭിന്നദിട്ഠിഭാവം.

പഠമസാരണീയസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. ദുതിയസാരണീയസുത്തവണ്ണനാ

൧൨. ദുതിയേ **സബ്രഹ്മചാരീന**ന്തി സഹധമ്മികാനം. പിയം പിയായിതബ്ബകം കരോന്തീതി **പിയകരണാ**. ഗരും ഗരുട്ഠാനിയം കരോന്തീതി **ഗരുകരണാ. സങ്ഗഹായാ**തി സങ്ഗഹവത്ഥുവിസേസഭാവതോ സബ്രഹ്മചാരീനം സങ്ഗഹണായ സംവത്തന്തീതി സമ്ബന്ധോ. **അവിവാദായാ**തി സങ്ഗഹവത്ഥുഭാവതോ ഏവ ന വിവാദായ. സതി ച അവിവാദഹേതുഭൂതസങ്ഗഹകത്തേ തേസം വസേന സബ്രഹ്മചാരീനം സമഗ്ഗഭാവോ ഭേദാഭാവോ സിദ്ധോയേവാതി ആഹ **“സാമഗ്ഗിയാ”**തിആദി.

ദുതിയസാരണീയസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. നിസ്സാരണീയസുത്തവണ്ണനാ

൧൩. തതിയേ **വഡ്ഢിതാ**തി ഭാവനാപാരിപൂരിവസേന പരിബ്രൂഹിതാ. **പുനപ്പുനം കതാ**തി ഭാവനായ ബഹുലീകരണേന അപരാപരം പവത്തിതാ. **യുത്തയാനസദിസാ കതാ**തി യഥാ യുത്തമാജഞ്ഞയാനം ഛേകേന സാരഥിനാ അധിട്ഠിതം യഥാരുചി പവത്തതി, ഏവം യഥാരുചി പവത്തിരഹം ഗമിതാ. **വത്ഥുകതാ**തി വാ അധിട്ഠാനട്ഠേന വത്ഥു വിയ കതാ, സബ്ബസോ ഉപക്കിലേസവിസോധനേന ഇദ്ധിവിസേസതായ പവത്തിട്ഠാനഭാവതോ സുവിസോധിതപരിസ്സയവത്ഥു വിയ കതാതി വുത്തം ഹോതി. **അധിട്ഠിതാ**തി പടിപക്ഖദൂരീഭാവതോ സുഭാവിതഭാവേന തംതംഅധിട്ഠാനയോഗ്യതായ ഠപിതാ. **സമന്തതോ ചിതാ**തി സബ്ബഭാഗേന ഭാവനൂപചയം ഗമിതാ. തേനാഹ **“ഉപചിതാ**’തി. **സുട്ഠു സമാരദ്ധാ**തി ഇദ്ധിഭാവനാസിഖാപ്പത്തിയാ സമ്മദേവ സമ്ഭാവിതാ. **അഭൂതബ്യാകരണം ബ്യാകരോതീ**തി “മേത്താ ഹി ഖോ മേ ചേതോവിമുത്തി ഭാവിതാ”തിആദിനാ അത്തനി അവിജ്ജമാനഗുണാഭിബ്യാഹാരം ബ്യാഹരതി. ചേതോവിമുത്തിസദ്ദം അപേക്ഖിത്വാ **“നിസ്സടാ”**തി വുത്തം. **പുന ബ്യാപാദോ നത്ഥീ**തി ഇദാനി മമ ബ്യാപാദോ നാമ സബ്ബസോ നത്ഥീതി ഞത്വാ.

ബലവവിപസ്സനാതി ഭയതുപട്ഠാനേ ഞാണം, ആദീനവാനുപസ്സനേ ഞാണം മുച്ചിതുകമ്യതാഞാണം, ഭങ്ഗഞാണന്തി ചതുന്നം ഞാണാനം അധിവചനം. യേസം നിമിത്താനം അഭാവേന അരഹത്തഫലസമാപത്തിയാ അനിമിത്തതാ, തം

ദസ്സേതും **“സാ ഹീ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ രാഗസ്സ നിമിത്തം, രാഗോ ഏവ വാ നിമിത്തം **രാഗനിമിത്തം. ആദി**-സദ്ദേന ദോസനിമിത്താദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. രൂപവേദനാദിസങ്ഖാരനിമിത്തം **രൂപനിമിത്താദി**. തേസംയേവ നിച്ചാദിവസേന ഉപട്ഠാനം **നിച്ചനിമിത്താദി**. തയിദം നിമിത്തം യസ്മാ സബ്ബേന സബ്ബം അരഹത്തഫലേ നത്ഥി, തസ്മാ വുത്തം ‘‘സാ ഹി...പേ॰... അനിമിത്താ’’തി. നിമിത്തം അനുസ്സരതി അനുഗച്ഛതി ആരബ്ഭ പവത്തതി സീലേനാതി **നിമിത്താനുസാരീ**. തേനാഹ **“വുത്തപ്പഭേദം നിമിത്തം അനുസരണസഭാവ”**ന്തി.

അസ്മിമാനോതി ‘‘അസ്മീ’’തി പവത്തോ അത്തവിസയോ മാനോ. **അയം നാമ അഹമസ്മീ**തി രൂപലക്ഖണോ വേദനാദീസു വാ അഞ്ഞതരലക്ഖണോ അയം നാമ അത്താ അഹം അസ്മീതി. അസ്മിമാനോ സമുഗ്ഘാതീയതി ഏതേനാതി **അസ്മിമാനസമുഗ്ഘാതോ,** അരഹത്തമഗ്ഗോ. **പുന അസ്മിമാനോ നത്ഥീ**തി തസ്സ അനുപ്പത്തിധമ്മതാപാദനം കിത്തേന്തോ സമുഗ്ഘാതത്തമേവ വിഭാവേതി.

നിസ്സാരണീയസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪-൭. ഭദ്ദകസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൪-൧൭. ചതുത്ഥേ ആരമിതബ്ബട്ഠേന വാ കമ്മം ആരാമോ ഏതസ്സാതി **കമ്മാരാമോ**. കമ്മേ രതോ ന ഗന്ഥധുരേ വിപസ്സനാധുരേ വാതി **കമ്മരതോ. പുനപ്പുനം യുത്തോ**തി തപ്പരഭാവേന അനു അനു യുത്തോ പസുതോ. **ആലാപസല്ലാപോ**തി ഇത്ഥിവണ്ണപുരിസവണ്ണാദിവസേന പുനപ്പുനം ലപനം. പഞ്ചമേ നത്ഥി വത്തബ്ബം.

ഭദ്ദകസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. നകുലപിതുസുത്തവണ്ണനാ

൧൮. ഛട്ഠേ വിസഭാഗവേദനുപ്പത്തിയാ കകചേനേവ ചതുഇരിയാപഥം ഛിന്ദന്തോ ആബാധയതീതി ആബാധോ, സോ യസ്സ അത്ഥീതി **ആബാധികോ**. തംസമുട്ഠാനദുക്ഖേന **ദുക്ഖിതോ. അധിമത്തഗിലാനോ**തി ധാതുസങ്ഖയേന പരിക്ഖീണസരീരോ.

സപ്പടിഭയകന്താരസദിസാ സോളസവത്ഥുകാ അട്ഠവത്ഥുകാ ച വിചികിച്ഛാ തിണ്ണാ ഇമായാതി **തിണ്ണവിചികിച്ഛാ**. വിഗതാ സമുച്ഛിന്നാ പവത്തിആദീസു ‘‘ഏവം നു ഖോ ന നു ഖോ’’തി ഏവം പവത്തികാ കഥംകഥാ അസ്സാതി **വിഗതകഥംകഥാ**. സാരജ്ജകരാനം പാപധമ്മാനം പഹീനത്താ രാഗവിക്ഖേപേസു സീലാദിഗുണേസു ച തിട്ഠകത്താ വേസാരജ്ജം, വിസാരദഭാവം വേയ്യത്തിയം പത്താതി **വേസാരജ്ജപ്പത്താ**. അത്തനാ ഏവ പച്ചക്ഖതോ ദിട്ഠത്താ ന പരം പച്ചേതി, നസ്സ പരോ പച്ചേതബ്ബോ അത്ഥീതി **അപരപ്പച്ചയാ**.

ഗിലാനാ വുട്ഠിതോതി ഗിലാനഭാവതോ വുട്ഠായ ഠിതോ. ഭാവപ്പധാനോ ഹി അയം നിദ്ദേസോ. **ഗിലാനോ ഹുത്വാ വുട്ഠിതോ**തി ഇദം പന അത്ഥമത്തനിദസ്സനം.

നകുലപിതുസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. സോപ്പസുത്തവണ്ണനാ

൭൭. സത്തമേ **പടിസല്ലാനാ വുട്ഠിതോ**തി ഏത്ഥ **പടിസല്ലാന**ന്തി തേഹി തേഹി സദ്ധിവിഹാരികഅന്തേവാസികഉപാസകാദിസത്തേഹി ചേവ രൂപാരമ്മണാദിസങ്ഖാരേഹി ച പടിനിവത്തിത്വാ അപസക്കിത്വാ നിലീയനം വിവേചനം. കായചിത്തേഹി തതോ വിവിത്തോ ഏകീഭാവോ പവിവേകോതി ആഹ **"ഏകീഭാവായാ"**തിആദി. **ഏകീഭാവതോ**തി ച ഇമിനാ കായവിവേകതോ വുട്ഠാനമാഹ. **ധമ്മനിജ്ഝാനക്ഖന്തിതോ**തിആദിനാ ചിത്തവിവേകതോ. **വുട്ഠിതോ**തി തതോ ദുവിധവിവേകതോ ഭവങ്ഗുപ്പത്തിയാ സബ്രഹ്മചാരീഹി സമാഗമേന ഉപേതോ.

സോപ്പസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. മച്ഛബന്ധസുത്തവണ്ണനാ

൭൮. അട്ഠമേ **മച്ഛഘാതക**ന്തി മച്ഛബന്ധം കേവട്ടം. **ഓരബ്ഭികാ**ദീസു **ഉരബ്ഭാ** വുച്ചന്തി ഏളകാ, ഉരബ്ഭേ ഹന്തീതി **ഓരബ്ഭികോ. സൂകരികാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ.

മച്ഛബന്ധസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. പഠമമരണസ്സതിസുത്തവണ്ണനാ

൭൯. നവമേ **ഏവംനാമകേ ഗാമേ**തി നാതികാനാമകം ഗാമം നിസ്സായ. ദ്വിന്നം ചൂളപിതിമഹാപിതിപുത്താനം ദ്വേ ഗാമാ, തേസു ഏകസ്മിം ഗാമേ. ഞാതീനഞ്ഹി നിവാസട്ഠാനഭൂതോ ഗാമോ ഞാതികോ, ഞാതികോയേവ **നാതികോ** ഞ-കാരസ്സ ന-കാരാദേസോ "അനിമിത്താ ന നായരേ"തിആദീസു (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൭൪; സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൨൦; ജാ॰ അട്ഠ॰ ൨.൨.൩൪) വിയ. സോ കിര ഗാമോ യേസം തദാ തേസം പുബ്ബപുരിസേന അത്തനോ ഞാതീനം സാധാരണഭാവേന നിവസിതോ, തേന ഞാതികോതി പഞ്ഞായിത്ഥ. അഥ പച്ഛാ ദ്വീഹി ദായാദേഹി ദ്വിധാ വിഭജിത്വാ പരിഭുത്തോ. ഗിഞ്ജകാ വുച്ചതി ഇട്ഠകാ, ഗിഞ്ജകാഹിയേവ കതോ ആവസഥോതി **ഗിഞ്ജകാവസഥോ**. സോ ഹി ആവാസോ യഥാ സുധാപരികമ്മേന പയോജനം നത്ഥി, ഏവം ഇട്ഠകാഹി ഏവ ചിനിത്വാ ഛാദേത്വാ കതോ. തസ്മിം കിര പദേസേ മത്തികാ സക്ഖരമരുമ്പവാലുകാദീഹി അസമ്മിസ്സാ കഥിനാ സണ്ഹസുഖുമാ, തായ കതാനി കുലാലഭാജനാനിപി സിലാമയാനി വിയ ദള്ഹാനി. തസ്മാ തേ ഉപാസകാ തായ മത്തികായ ദീഘപുഥൂ ഇട്ഠകാ കാരേത്വാ ൦പേത്വാ ൦പേത്വാ ദ്വാരവാതപാനകവാടതുലായോ സബ്ബം ദബ്ബസമ്ഭാരേന വിനാ താഹി ഇട്ഠകാഹിയേവ പാസാദം കാരേസും. തേന വുത്തം **"ഇട്ഠകാമയേ പാസാദേ"**തി.

രത്തിന്ദിവന്തി ഏകരത്തിദിവം. **ഭഗവതോ സാസന**ന്തി അരിയമഗ്ഗപ്പടിവേധാവഹം സത്ഥു ഓവാദം. **ബഹു വത മേ കതം അസ്സാ**തി ബഹു വത മയാ അത്തഹിതം പബ്ബജിതകിച്ചം കതം ഭവേയ്യ.

തദന്തരന്തി തത്തകം വേലം. **ഏകപിണ്ഡപാത**ന്തി ഏകം ദിവസം യാപനപ്പഹോനകം പിണ്ഡപാതം. **യാവ അന്തോ പവിട്ഠവാതോ ബഹി നിക്ഖമതി, ബഹി നിക്ഖന്തവാതോ വാ അന്തോ പവിസതീ**തി ഏകസ്സേവ പവേസനിക്ഖമോ വിയ വുത്തം, തം നാസികാവാതഭാവസാമഞ്ഞേനാതി ദട്ഠബ്ബം.

പഠമമരണസ്സതിസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. ദുതിയമരണസ്സതിസുത്തവണ്ണനാ

൨൦. ദസമേ **നിക്ഖന്തേ**തി വീതിവത്തേ. **പതിഗതായാ**തി പച്ഛാഗതായ, സമ്പത്തായാതി അത്ഥോ. തേനാഹ **"പടിപന്നായാ"**തി. **സോ മമസ്സ അന്തരായോ**തി യഥാവുത്താ ന കേവലം കാലകിരിയാവ, മമ അതിദുല്ലഭം ഖണം ലഭിത്വാ തസ്സ സത്ഥുസാസനമനസികാരസ്സ ചേവ ജീവിതസ്സ ച സഗ്ഗമോക്ഖാനഞ്ച അന്തരായോ അസ്സ, ഭവേയ്യാതി അത്ഥോ. തേനാഹ **"തിവിധോ അന്തരായോ"**തിആദി. **വിപജ്ജേയ്യാ**തി വിപത്തിം ഗച്ഛേയ്യ. സത്ഥകേന വിയ അങ്ഗപച്ചങ്ഗാനം കന്തനകാരകാ കായേ സന്ധിബന്ധനച്ഛേദകവാതാ **സത്ഥകവാതാ. കത്തുകമ്യതാഛന്ദോ**തി നിയ്യാനാവഹോ കത്തുകമ്യതാകുസലച്ഛന്ദോ. **പയോഗവീരിയ**ന്തി ഭാവനാനുയോഗവീരിയം. ന പടിവാതി ന പടിനിവത്തതീതി **അപ്പടിവാനീ,** അന്തരാ വോസാനാനാപജ്ജനവീരിയം. തേനാഹ **"അനുക്കണ്ഠനാ അപ്പടിസങ്ഖരണാ"**തി.

ദുതിയമരണസ്സതിസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സാരണീയവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. അനുത്തരിയവഗ്ഗോ

൧-൨. സാമകസുത്താദിവണ്ണനാ

൮൧-൮൨. തതിയസ്സ പഠമേ **കേവലകപ്പന്തി** ഏത്ഥ **കേവല**-സദ്ദോ അനവസേസത്ഥോ, **കപ്പ**-സദ്ദോ സമന്തഭാവത്ഥോ. തസ്മാ കേവലകപ്പം പോക്ഖരണിയന്തി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. അനവസേസം ഫരിതും സമത്ഥസ്സപി ഓഭാസസ്സ കേനചി കാരണേന ഏകദേസഫരണമ്പി സിയാ, അയം പന സബ്ബസോവ ഫരതീതി ദസ്സേതും സമന്തത്ഥോ കപ്പ-സദ്ദോ ഗഹിതോ. **അത്തനോ ഓഭാസേന ഫരിത്വാതി** വത്ഥാലങ്കാരസരീരസമുട്ഠിതേന ഓഭാസേന ഫരിത്വാ, ചന്ദിമാ വിയ ഏകോഭാസം ഏകപജ്ജോതം കരിത്വാതി അത്ഥോ. **സമനുഞ്ഞോതി** സമ്മദേവ കതമനുഞ്ഞോ. തേനാഹ **"സമാനചിത്തോ"**തി, സമാനജ്ഝാസയോതി അത്ഥോ. ദുക്ഖം വചോ ഏതസ്മിന്തി ദുബ്ബചോ, തസ്സ കമ്മം ദോവചസ്സം, തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ അനാദരിയവസേന പവത്താ ചേതനാ, തസ്സ ഭാവോ അത്ഥിതാ **ദോവചസ്സതാ**. അഥ വാ ദോവചസ്സമേവ **ദോവചസ്സതാ**. സാ അത്ഥതോ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ ഹോതി. ചേതനാപധാനോ ഹി സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ. ചതുന്നം വാ ഖന്ധാനം അപദക്ഖിണഗ്ഗാഹിതാകാരേന പവത്താനം ഏതം അധിവചനന്തി വദന്തി. പാപാ അസ്സദ്ധാദയോ പുഗ്ഗലാ ഏതസ്സ മിത്താതി പാപമിത്തോ, തസ്സ ഭാവോ **പാപമിത്തതാ**. സാപി അത്ഥതോ ദോവചസ്സതാ വിയ ദട്ഠബ്ബാ. യായ ഹി ചേതനായ പുഗ്ഗലോ പാപമിത്തോ പാപസമ്പവങ്കോ നാമ ഹോതി, സാ ചേതനാ പാപമിത്തതാ. ചത്താരോപി വാ അരൂപിനോ ഖന്ധാ തദാകാരപ്പവത്താ പാപമിത്തതാ. ദുതിയം ഉത്താനമേവ.

സാമകസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. ഭയസുത്തവണ്ണനാ

൮൩. തതിയേ സമ്ഭവതി ജാതിമരണം ഏതേനാതി **സമ്ഭവോ,** ഉപാദാനന്തി ആഹ **"ജാതിയാ ച മരണസ്സ ച സമ്ഭവേ പച്ചയഭൂതേ"**തി. **അനുപാദാതി** അനുപാദായ. തേനാഹ **"അനുപാദിയിത്വാ"**തി. ജാതിമരണാനി സമ്മാ ഖീയന്തി ഏത്ഥാതി **ജാതിമരണസങ്ഖയോ,** നിബ്ബാനന്തി ആഹ **"ജാതിമരണാനം സങ്ഖയസങ്ഖാതേ നിബ്ബാനേ"**തി. **സബ്ബദുക്ഖം ഉപച്ചഗുന്തി** സകലമ്പി വട്ടദുക്ഖം അതിക്കന്താ ചരിമചിത്തനിരോധേന വട്ടദുക്ഖലേസസ്സപി അസമ്ഭവതോ.

ഭയസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. ഹിമവന്തസുത്തവണ്ണനാ

൮൪. ചതുത്ഥേ **സമാപത്തികുസലോ ഹോതീതി** സമാപജ്ജനകുസലോ ഹോതി. തേനാഹ **"സമാപജ്ജിതും കുസലോ"**തി. തത്ഥ അന്തോഗതഹേതുഅത്ഥോ ഠിതി-സദ്ദോ, തസ്മാ ഠപനകുസലോതി അത്ഥോതി ആഹ **"സമാധിം ഠപേതും സക്കോതീതി അത്ഥോ"**തി. തത്ഥ **ഠപേതും സക്കോതീതി** സത്തട്ഠഅച്ഛരാമത്തം ഖണം ഝാനം ഠപേതും സക്കോതി അധിട്ഠാനവസിഭാവസ്സ നിപ്ഫാദിതത്താ. **യഥാപരിച്ഛേദേനാതി** യഥാപരിച്ഛിന്നകാലേന. **വുട്ഠാതും സക്കോതി** വുട്ഠാനവസിഭാവസ്സ നിപ്ഫാദിതത്താ. കല്ലം സഞ്ജാതം അസ്സാതി കല്ലിതം, തസ്മിം കല്ലിതേ കല്ലിതഭാവേ കുസലോ **കല്ലിതകുസലോ. ഹാസേതും**

തോസേതും സമ്പഹംസേതും. **കല്ലം കാതുന്തി** സമാധാനസ്സ പടിപക്ഖധമ്മാനം ദൂരീകരണേന സഹകാരീകാരണാനഞ്ച സമപ്പധാനേന സമാപജ്ജനേ ചിത്തം സമത്ഥം കാതും. **സമാധിസ്സ ഗോചരകുസലോ**തി സമാധിസ്മിം നിപ്ഫാദേതബ്ബേ തസ്സ ഗോചരേ കമ്മട്ഠാനസഞ്ഞിതേ പവത്തിട്ഠാനേ ഭിക്ഖാചാരഗോചരേ സതിസമ്പജഞ്ഞയോഗതോ കുസലോ ഛേകോ. തേനാഹ **"സമാധിസ്സ അസപ്പായേ അനുപകാരകേ ധമ്മേ വജ്ജേത്വാ"**തിആദി. **പഠമജ്ഝാനാദിസമാധിം അഭിനീഹരിതുന്തി** പഠമജ്ഝാനാദിസമാധിം വിസേസഭാഗിയതായ അഭിനീഹരിതും ഉപനേതും.

ഹിമവന്തസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. അനുസ്സതിട്ഠാനസുത്തവണ്ണനാ

൨൫. പഞ്ചമേ **അനുസ്സതികാരണാനീ**തി അനുസ്സതിയോ ഏവ ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികാദിഹിതസുഖാനം ഹേതുഭാവതോ കാരണാനി. **നിക്ഖന്തന്തി** നിസ്സടം. **മുത്തന്തി** വിസ്സട്ഠം. **വുട്ഠിതന്തി** അപേതം. സബ്ബമേതം വിക്ഖമ്ഭനമേവ സന്ധായ വദതി. **ഗേധമ്ഹാ**തി പഞ്ചകാമഗുണതോ. **ഇദമ്പീ**തി ബുദ്ധാനുസ്സതിവസേന ലദ്ധം ഉപചാരജ്ഝാനമാഹ. **ആരമ്മണം കരിത്വാ**തി പച്ചയം കരിത്വാ, പാദകം കത്വാതി അത്ഥോ.

അനുസ്സതിട്ഠാനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. മഹാകച്ചാനസുത്തവണ്ണനാ

൨൬. ഛട്ഠേ **സമ്ബാധേ**തി വാ തണ്ഹാസംകിലേസാദീനം സമ്പീളേ സങ്കരേ ഘരാവാസേ. **ഓകാസാ വുച്ചന്തീ**തി മഗ്ഗഫലസുഖാധിഗമായ ഓകാസഭാവതോ ഓകാസാതി വുച്ചന്തി. **ഓകാസാധിഗമോ**തി ലോകുത്തരധമ്മസ്സ അധിഗമായ അധിഗന്തബ്ബഓകാസോ. **വിസുജ്ഝനത്ഥായാ**തി രാഗാദീഹി മലേഹി അഭിജ്ഝാവിസമലോഭാദീഹി ച ഉപക്കിലിട്ഠചിത്താനം വിസുദ്ധത്ഥായ. സാ പനായം ചിത്തസ്സ വിസുദ്ധി സിജ്ഝമാനാ യസ്മാ സോകാദീനം അനുപാദായ സംവത്തതി, തസ്മാ വുത്തം **"സോകപരിദേവാനം സമതിക്കമായാ"**തിആദി. തത്ഥ സോചനം ഞാതിബ്യസനാദിനിമിത്തം ചേതസോ സന്താപോ അന്തോതാപോ അന്തോനിജ്ഝാനം **സോകോ,** ഞാതിബ്യസനാദിനിമിത്തമേവ സോചികതാ. ''കഹം ഏകപുത്തകാ''തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൨.൩൫൩-൩൫൪; സം॰ നി॰ ൨.൬൩) പരിദേവനവസേന ലപനം **പരിദേവോ. സമതിക്കമനത്ഥായാ**തി പഹാനായ. ആയതിം അനുപ്പജ്ജനഞ്ഹി ഇധ സമതിക്കമോ. **ദുക്ഖദോമനസ്സാനം അത്ഥങ്ഗമായാ**തി കായികദുക്ഖസ്സ ച ചേതസികദോമനസ്സസ്സ ചാതി ഇമേസം ദ്വിന്നം അത്ഥങ്ഗമായ, നിരോധായാതി അത്ഥോ. ഞായതി നിച്ഛയേന കമതി നിബ്ബാനം, തം വാ ഞായതി പടിവിജ്ഝതി ഏതേനാതി **ഞായോ,** അരിയമഗ്ഗോ. ഇധ പന സഹ പുബ്ബഭാഗേന അരിയമഗ്ഗോ ഗഹിതോതി ആഹ **"സഹവിപസ്സനകസ്സ മഗ്ഗസ്സ അധിഗമനത്ഥായാ"**തി. **അപച്ചയപരിനിബ്ബാനസ്സാ**തി അനുപാദിസേസനിബ്ബാനം സന്ധായ വദതി. പച്ചയവസേന അനുപ്പന്നം അസങ്ഖതം അമതധാതുമേവ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ.

മഹാകച്ചാനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. പഠമസമയസുത്തവണ്ണനാ

൮൭. സത്തമേ **വഡ്ഢേതീ**തി മനസോ വിവട്ടനിസ്സിതം വഡ്ഢിം ആവഹതി. **മനോഭാവനീയോ**തി വാ മനസാ ഭാവിതോ സമ്ഭാവിതോ. യഞ്ച ആവജ്ജതോ മനസി കരോതോ ചിത്തം വിനീവരണം ഹോതി. ഇമസ്മിം പക്ഖേ കമ്മസാധനോ സമ്ഭാവനത്ഥോ ഭാവനീയ-സദ്ദോ. **"ഥിനമിദ്ധവിനോദനകമ്മട്ഠാന"**ന്തി വത്വാ തദേവ വിഭാവേന്തോ **"ആലോകസഞ്ഞം വാ"**തിആദിമാഹ. **വീരിയാരമ്ഭവത്ഥുആദീനം വാ**തി എത്ഥ **ആദി**-സദ്ദേന ഇധ അവുത്താനം അതിഭോജനേ നിമിത്തഗ്ഗാഹാദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. വുത്തഞ്ഹേതം ''ഛ ധമ്മാ ഥിനമിദ്ധസ്സ പഹാനായ സംവത്തന്തി അതിഭോജനേ നിമിത്തഗ്ഗാഹോ, ഇരിയാപഥസമ്പരിവത്തനതാ, ആലോകസഞ്ഞാമനസികാരോ, അബ്ഭോകാസവാസോ, കല്യാണമിത്തതാ, സപ്പായകഥാ''തി (ഇതിവു॰ അട്ഠ॰ ൧൧൧). അന്തരായസദ്ദപരിയായോ ഇധ **അന്തരാ**-സദ്ദോതി ആഹ **"അനന്തരായേനാ"**തി.

പഠമസമയസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. ദുതിയസമയസുത്തവണ്ണനാ

൮൮. അട്ഠമേ മണ്ഡലസണ്ഠാനമാളസങ്ഖേപേന കതാ ഭോജനസാലാ **മണ്ഡലമാള**ാതി അധിപ്പേതാതി ആഹ **"ഭോജനസാലായാ"**തി. സേസമേത്ഥ സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ദുതിയസമയസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. ഉദായീസുത്തവണ്ണനാ

൮൯. നവമേ ദിട്ഠധമ്മോ വുച്ചതി പച്ചക്ഖോ അത്തഭാവോതി ആഹ **"ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ"**തി. **സുഖവിഹാരത്ഥായാ**തി നിക്കിലേസതായ നിരാമിസേന സുഖേന വിഹാരത്ഥായ. **ആലോകസഞ്ഞം മനസി കരോതീ**തി സൂരിയചന്ദപജ്ജോതമണിഉക്കാവിജ്ജുആദീനം ആലോകോ ദിവാ രത്തിഞ്ച ഉപലദ്ധോ, യഥാലദ്ധവസേനേവ ആലോകം മനസി കരോതി, ചിത്തേ ഠപേതി. തഥാ ച നം മനസി കരോതി, യഥാസ്സ സുഭാവിതാലോകകസിണസ്സ വിയ കസിണാലോകോ യഥിച്ഛകം യാവദിച്ഛകഞ്ച സോ ആലോകോ രത്തിയം ഉപതിട്ഠതി. യേന തത്ഥ ദിവാസഞ്ഞം ഠപേതി, ദിവാരിവ വിഗതഥിനമിദ്ധോ ഹോതി. തേനാഹ **"യഥാ ദിവാ തഥാ രത്തി"**ന്തി. **ദിവാതി സഞ്ഞം ഠപേതീ**തി വുത്തനയേന മനസി കത്വാ ദിവാരിവ സഞ്ഞം ഉപ്പാദേതി. **യഥാനേന ദിവാ... പേ॰... തഥേവ തം മനസി കരോതീ**തി യഥാനേന ദിവാ ഉപലദ്ധോ സൂരിയാലോകോ, എവം രത്തിമ്പി ദിവാ ദിട്ഠാകാരേനേവ തം ആലോകം മനസി കരോതി. **യഥാ ചനേന രത്തിം...പേ॰... മനസി കരോതീ**തി യഥാ രത്തിയം ചന്ദാലോകോ ഉപലദ്ധോ, എവം ദിവാപി രത്തിം ദിട്ഠാകാരേനേവ തം ആലോകം മനസി കരോതി, ചിത്തേ ഠപേതി. **വിവടേനാ**തി ഥിനമിദ്ധേന അപിഹിതത്താ വിവടേന. **അനോനദ്ധേനാ**തി അസഞ്ഛാദിതേന. **സഹോഭാസക**ന്തി സഞ്ഞാണോഭാസം. ദിബ്ബചക്ഖുഞാണം രൂപഗതസ്സ ദിബ്ബസ്സ ഇതരസ്സ ച ദസ്സനട്ഠേന ഇധ ഞാണദസ്സനന്തി അധിപ്പേതന്തി ആഹ **"ദിബ്ബചക്ഖുസങ്ഖാതസ്സാ"**തിആദി.

ഉദ്ധം ജീവിതപരിയാദാനാതി ജീവിതക്ഖയതോ ഉപരി മരണതോ പരം. **സമുഗ്ഗതേനാ**തി ഉട്ഠിതേന. **ധുമാതത്താ**തി ഉദ്ധം ഉദ്ധം ധുമാതത്താ സൂനത്താ . സേതരത്തേഹി വിപരിഭിന്നം വിമിസ്സിതം നീലം, പുരിമവണ്ണവിപരിണാമഭൂതം വാ നീലം വിനീലം, വിനീലമേവ **വിനീലക**ന്തി ക-കാരേന പദവഡ്ഢനമാഹ അനത്ഥന്തരതോ യഥാ ''പീതകം ലോഹിതക''ന്തി. **പടികൂലത്താ**തി ജിഗുച്ഛനീയത്താ. കുച്ഛിതം വിനീലം **വിനീലക**ന്തി കുച്ഛനത്ഥോ വാ അയം ക-കാരോതി ദസ്സേതും വുത്തം യഥാ ''പാപകോ കിത്തിസദ്ദോ അബ്ഭുഗ്ഗച്ഛതീ''തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൧൬; അ॰ നി॰ ൫.൨൧൩). **പരിഭിന്നട്ഠാനേഹി** കാകധങ്കാദീഹി . **വിസ്സന്ദമാനം പുബ്ബ**ന്തി വിസ്സവന്തപുബ്ബം, തഹം തഹം പഗ്ഘരന്തപുബ്ബന്തി അത്ഥോ. **തഥാഭാവ**ന്തി വിസ്സന്ദമാനപുബ്ബതം.

സോ ഭിക്ഖൂതി യോ ''പസ്സേയ്യ സരീരം സീവഥികായ ഛഡ്ഡിത''ന്തി വുത്തോ, സോ ഭിക്ഖു. **ഉപസംഹരതി** സദിസതം. **അയമ്പി ഖോ**തിആദി ഉപസംഹരണാകാരദസ്സനം. **ആയൂ**തി രൂപജീവിതിന്ദ്രിയം. അരൂപജീവിതിന്ദ്രിയം പനേത്ഥ വിഞ്ഞാണഗതികമേവ. **ഉസ്മാ**തി കമ്മജതേജോ. **ഏവംപൂതികസഭാവോ**തി ഏവം അതിവിയ പൂതിസഭാവോ ആയുആദിവിഗമേ വിയാതി അധിപ്പായോ. ഏദിസോ ഭവിസ്സതീതി ഏവംഭാവീതി ആഹ **''ഏവമേവം ഉദ്ധുമാതാദിഭേദോ ഭവിസ്സതീ''**തി.

ലുഞ്ചിത്വാ ലുഞ്ചിത്വാതി ഉപ്പാടേത്വാ ഉപ്പാടേത്വാ. **സേസാവസേസമംസലോഹിതയുത്ത**ന്തി സബ്ബസോ അക്ഖാദിതത്താ തഹം തഹം സേസേന അപ്പാവസേസേന മംസലോഹിതേന യുത്തം. **അഞ്ഞേന ഹത്ഥട്ഠിക**ന്തി അവിസേസേന ഹത്ഥട്ഠികാനം വിപ്പകിണ്ണതാ ജോതിതാതി അനവസേസതോ തേസം വിപ്പകിണ്ണതം ദസ്സേന്തോ **''ചതുസട്ഠിഭേദമ്പീ''**തിആദിമാഹ. **തേരോവസ്സികാനീ**തി തിരോവസ്സഗതാനി. താനി പന സംവച്ഛരം വീതിവത്താനി ഹോന്തീതി ആഹ **''അതിക്കന്തസംവച്ഛരാനീ''**തി. പുരാണതായ ഘനഭാവവിഗമേന വിചുണ്ണതാ ഇധ പൂതിഭാവോ. സോ യഥാ ഹോതി, തം ദസ്സേന്തോ **''അബ്ഭോകാസേ''**തിആദിമാഹ. **അനേകധാതൂന**ന്തി ചക്ഖുധാതുആദീനം, കാമധാതുആദീനം വാ. **സതിയാ ച ഞാണസ്സ ച അത്ഥായാ**തി ''അഭിക്കന്തേ പടിക്കന്തേ സമ്പജാനകാരീ ഹോതീ''തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൧൪; ൨.൩൭൬; മ॰ നി॰ ൧.൧൦൯) വുത്തായ സത്തട്ഠാനികായ സതിയാ ചേവ തംസമ്പയുത്തഞാണസ്സ ച അത്ഥായ.

ഉദായീസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. അനുത്തരിയസുത്തവണ്ണനാ

൩൦. ദസമേ **നിഹീന**ന്തി ലാമകം, കിലിട്ഠം വാ. **ഗാമവാസികാന**ന്തി ബാലാനം. പുഥുജ്ജനാനം ഇദന്തി **പോഥുജ്ജനികം**. തേനാഹ **''പുഥുജ്ജനാനം സന്തക''**ന്തി, പുഥുജ്ജനേഹി സേവിതബ്ബത്താ തേസം സന്തകന്തി വുത്തം ഹോതി. **അനരിയ**ന്തി ന നിദ്ദോസം. നിദ്ദോസട്ഠോ ഹി അരിയട്ഠോ. തേനാഹ **''ന ഉത്തമം ന പരിസുദ്ധ''**ന്തി. അരിയേഹി വാ ന സേവിതബ്ബന്തി **അനരിയം. അനത്ഥസംഹിത**ന്തി ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികാദിവിവിധവിപുലാനത്ഥസഹിതം. താദിസഞ്ച അത്ഥസന്നിസ്സിതം ന ഹോതീതി ആഹ **''ന അത്ഥസന്നിസ്സിത''**ന്തി. **ന വട്ടേ നിബ്ബിദായാ**തി ചതുസച്ചകമ്മട്ഠാനാഭാവതോ. അസതി പന വട്ടേ നിബ്ബിദായ വിരാഗാദീനം അസമ്ഭവോയേവാതി ആഹ **''ന വിരാഗായാ''**തിആദി.

അനുത്തമം **അനുത്തരിയ**ന്തി ആഹ **“ഏതം അനുത്തര”**ന്തി. **ഹത്ഥിസ്മി**ന്തി നിമിത്തത്ഥേ ഭുമ്മന്തി ആഹ **“ഹത്ഥിനിമിത്തം സിക്ഖിതബ്ബ”**ന്തി. ഹത്ഥിവിസയത്താ ഹത്ഥിസന്നിസ്സിതത്താ ച ഹത്ഥിസിപ്പം ‘‘ഹത്ഥീ’’തി ഗഹേത്വാ ‘‘ഹത്ഥിസ്മിമ്പി സിക്ഖതീ’’തി വുത്തം. തസ്മാ ഹത്ഥിസിപ്പേ സിക്ഖതീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ.

ലിങ്ഗബ്യത്തയേന വിഭത്തിബ്യത്തയേന **പാരിചരിയേ**തി വുത്തന്തി ആഹ **“പാരിചരിയായ പച്ചുപട്ഠിതാ”**തി. സേസമേത്ഥ സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

അനുത്തരിയസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അനുത്തരിയവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. ദേവതാവഗ്ഗോ

൧-൪. സേഖസുത്താദിവണ്ണനാ

൩൧-൩൪. ചതുത്ഥസ്സ പഠമേ സേഖാനം പടിലദ്ധഗുണസ്സ പരിഹാനി നാമ നത്ഥീതി ആഹ **“ഉപരൂപരിഗുണപരിഹാനായാ”**തി, ഉപരൂപരിലദ്ധബ്ബാനം മഗ്ഗഫലാനം പരിഹാനായ അനുപ്പാദായാതി അത്ഥോ. തതിയാദീനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

സേഖസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. വിജ്ജാഭാഗിയസുത്തവണ്ണനാ

൩൫. പഞ്ചമേ സമ്പയോഗവസേന വിജ്ജം ഭജന്തി, സഹജാതഅഞ്ഞമഞ്ഞനിസ്സയസമ്പയുത്തഅത്ഥിഅവിഗതാദിപച്ചയവസേന തായ സഹ ഏകീഭാവം ഗച്ഛന്തീതി **വിജ്ജാഭാഗിയാ**. അഥ വാ വിജ്ജാഭാഗേ വിജ്ജാകോട്ഠാസേ വത്തന്തി വിജ്ജാസഭാഗതായ തദേകദേസേ വിജ്ജാകോട്ഠാസേ പവത്തന്തീതി **വിജ്ജാഭാഗിയാ**. തത്ഥ വിപസ്സനാഞാണം, മനോമയിദ്ധി, ഛ അഭിഞ്ഞാതി അട്ഠ വിജ്ജാ. പുരിമേന അത്ഥേന താഹി സമ്പയുത്തധമ്മാ വിജ്ജാഭാഗിയാ. പച്ഛിമേന അത്ഥേന താസു യാ കാചി ഏകാവ വിജ്ജാ വിജ്ജാ, സേസാ വിജ്ജാഭാഗിയാ. ഏവം വിജ്ജാപി വിജ്ജായ സമ്പയുത്തധമ്മാപി ‘‘വിജ്ജാഭാഗിയാ’’ത്വേവ വേദിതബ്ബാ. ഇധ പന വിപസ്സനാഞാണസമ്പയുത്താ സഞ്ഞാവ വിജ്ജാഭാഗിയാതി ആഗതാ, സഞ്ഞാസീസേന സേസസമ്പയുത്തധമ്മാപി വുത്താ ഏവാതി ദട്ഠബ്ബം. **അനിച്ചാനുപസ്സനാഞാണേ**തി അനിച്ചാനുപസ്സനാഞാണേ നിസ്സയപച്ചയഭൂതേ ഉപ്പന്നസഞ്ഞാ, തേന സഹഗതാതി അത്ഥോ. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ.

വിജ്ജാഭാഗിയസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. വിവാദമൂലസുത്തവണ്ണനാ

൩൬. ഛട്ഠേ **കോധനോ**തി കുജ്ഝനസീലോ. യസ്മാ സോ അപ്പഹീനകോധതായ അധിഗതകോധോ നാമ ഹോതി, തസ്മാ **“കോധേന സമന്നാഗതോ”**തി ആഹ. ഉപനാഹോ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **ഉപനാഹീ,** ഉപനയ്ഹനസീലോതി വാ **ഉപനാഹീ**. വിവാദോ നാമ ഉപ്പജ്ജമാനോ യേഭുയ്യേന പഠമം ദ്വിന്നം വസേന ഉപ്പജ്ജതീതി വുത്തം **“ദ്വിന്നം ഭിക്ഖൂനം വിവാദോ”**തി. സോ പന യഥാ ബഹൂനം അനത്ഥാവഹോ ഹോതി, തം നിദസ്സനമുഖേന നിദസ്സേന്തോ **“കഥ”**ന്തിആദിമാഹ. **അബ്ഭന്തരപരിസായാ**തി പരിസബ്ഭന്തരേ.

ഗുണമക്ഖനായ പവത്തോപി അത്തനോ കാരകം ഗൂഥേന പഹരന്തം ഗൂഥോ വിയ പഠമതരം മക്ഖേതീതി മക്ഖോ, സോ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **മക്ഖീ**. പളാസതീതി പളാസോ, പരസ്സ ഗുണേ ഡംസിത്വാ വിയ അപനേതീതി അത്ഥോ. സോ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **പളാസീ**. പളാസീ പുഗ്ഗലോ ഹി ദുതിയസ്സ ധുരം ന ദേതി, സമം ഹരിത്വാ അതിവദതി. തേനാഹ **“യുഗഗ്ഗാഹലക്ഖണേന പളാസേന സമന്നാഗതോ”**തി. ഇസ്സതീതി **ഇസ്സുകീ**. മച്ഛരായതീതി മച്ഛരം, തം ഏതസ്സ

അത്ഥീതി **മച്ഛരീ**. സഠയതി ന സമ്മാ ഭാസതീതി **സഠോ** അഞ്ഞഥാ സന്തം അത്താനം അഞ്ഞഥാ പവേദനതോ. മായാ ഏതസ്സ അത്ഥീ **മായാവീ**. മിച്ഛാ പാപികാ വിഞ്ഞുഗരഹിതാ ഏതസ്സ ദിട്ഠീതി **മിച്ഛാദിട്ഠി,** കമ്മപഥപരിയാപന്നായ "നത്ഥി ദിന്ന"ന്തിആദിവത്ഥുകായ മിച്ഛത്തപരിയാപന്നായ അനിയ്യാനികായ ദിട്ഠിയാ സമന്നാഗതോതി അത്ഥോ. തേനാഹ **"നത്ഥികവാദീ"**തിആദി.

സം അത്തനോ ദിട്ഠിം, സയം വാ അത്തനാ യഥാഗഹിതം പരാമസതി, സഭാവം അതിക്കമിത്വാ പരതോ ആമസതീതി **സന്ദിട്ഠിപരാമാസീ**. ആധാനം ദള്ഹം ഗണ്ഹാതീതി **ആധാനഗ്ഗാഹീ,** ദള്ഹഗ്ഗാഹീ, "ഇദമേവ സച്ച"ന്തി ഥിരഗ്ഗാഹീതി അത്ഥോ. യുത്തം കാരണം ദിസ്വാവ ലദ്ധിം പടിനിസ്സജ്ജതീതി പടിനിസ്സഗ്ഗീ, ദുക്ഖേന കിച്ഛേന കസിരേന ബഹുമ്പി കാരണം ദസ്സേത്വാ ന സക്കാ പടിനിസ്സഗ്ഗം കാതുന്തി **ദുപ്പടിനിസ്സഗ്ഗീ**. യോ അത്തനോ ഉപ്പന്നദിട്ഠിം "ഇദമേവ സച്ച"ന്തി ദള്ഹം ഗണ്ഹിത്വാ അപി ബുദ്ധാദീഹി കാരണം ദസ്സേത്വാ വുച്ചമാനോ ന പടിനിസ്സജ്ജതി. തസ്സേതം അധിവചനം. താദിസോ ഹി പുഗ്ഗലോ യം യദേവ ധമ്മം വാ അധമ്മം വാ സുണാതി, തം സബ്ബം "ഏവം അമ്ഹാകം ആചരിയേഹി കഥിതം, ഏവം അമ്ഹേഹി സുത"ന്തി കുമ്മോവ അങ്ഗാനി സകേ കപാലേ അന്തോയേവ സമോദഹതി. യഥാ ഹി കച്ഛപോ അത്തനോ ഹത്ഥപാദാദികേ അങ്ഗേ കേനചി ഘട്ടിതേ സബ്ബാനി അങ്ഗാനി അത്തനോ കപാലേയേവ സമോദഹതി, ന ബഹി നീഹരതി, ഏവമയമ്പി "ന സുന്ദരോ തവ ഗാഹോ, ഛഡ്ഡേഹി ന"ന്തി വുത്തോ തം ന വിസ്സജ്ജതി, അന്തോയേവ അത്തനോ ഹദയേ ഏവ ഠപേത്വാ വിചരതി, കുമ്ഭീലഗ്ഗാഹം ഗണ്ഹാതി. യഥാ സുസുമാരാ ഗഹിതം ന പടിനിസ്സജ്ജന്തി, ഏവം ഗണ്ഹാതി.

വിവാദമൂലസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. ഛളങ്ഗദാനസുത്തവണ്ണനാ

൩൭. സത്തമേ ദക്ഖന്തി വഡ്ഢന്തി ഏതായാതി **ദക്ഖിണാ,** പരിച്ചാഗമയം പുഞ്ഞം, തസ്സൂപകരണഭൂതോ ദേയ്യധമ്മോ ച. ഇധ പന ദേയ്യധമ്മോ അധിപ്പേതോ. തേനേവാഹ **"ദക്ഖിണം പതിട്ഠാപേതീ"**തി. **ഇതോ ഉട്ഠിതേനാ**തി ഇതോ ഖേത്തതോ ഉപ്പന്നേന. രാഗോ വിനയതി ഏതേനാതി **രാഗവിനയോ,** രാഗസ്സ സമുച്ഛേദികാ പടിപദാ. തേനാഹ **"രാഗവിനയപടിപദം പടിപന്നാ"**തി.

"പുബ്ബേവ ദാനാ സുമനോ"തിആദിഗാഥായ പുബ്ബേവ ദാനാ മുഞ്ചചേതനായ പുബ്ബേ ദാനൂപകരണസമ്ഭരണതോ പട്ഠായ സുമനോ "സമ്പത്തീനം നിദാനം അനുഗാമികദാനം ദസ്സാമീ"തി സോമനസ്സിതോ ഭവേയ്യ. **ദദം ചിത്തം പസാദയേ**തി ദദന്തോ ദേയ്യധമ്മം ദക്ഖിണേയ്യഹത്ഥേ പതിട്ഠാപേന്തോ "അസാരതോ ധനതോ സാരാദാനം കരോമീ"തി അത്തനോ ചിത്തം പസാദേയ്യ. **ദത്വാ അത്തമനോ ഹോതീ**തി ദക്ഖിണേയ്യാനം ദേയ്യധമ്മം പരിച്ചജിത്വാ "പണ്ഡിതപഞ്ഞത്തം നാമ മയാ അനുട്ഠിതം, അഹോ സാധു സുട്ഠൂ"തി അത്തമനോ പമുദിതോ പീതിസോമനസ്സജാതോ ഹോതി. **ഏസാ**തി യാ അയം പുബ്ബചേതനാ മുഞ്ചചേതനാ അപരചേതനാതി ഇമാസം കമ്മഫലാനം സദ്ധാനുഗതാനം സോമനസ്സപരിഗ്ഗഹിതാനം തിവിധാനം ചേതനാനം പാരിപൂരീ, ഏസാ.

സീലസഞ്ഞമേനാതി കായികവാചസികസംവരേന. **ഹത്ഥപാദേ**തി ദക്ഖിണേയ്യാനം ഹത്ഥപാദേ. **മുഖം വിക്ഖാലേത്വാ**തി തേസംയേവ മുഖം വിക്ഖാലേത്വാ, അത്തനാവ മുഖോദകം ദത്വാതി അധിപ്പായോ.

ഛളങ്ഗദാനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭-൧൧. അത്തകാരീസുത്താദിവണ്ണനാ

൩൭-൪൧. അട്ഠമേ കുസലകിരിയായ ആദിആരമ്ഭഭാവേന പവത്തവീരിയം ഠിതസഭാവതായ സഭാവധാരണട്ഠേന ധാതൂതി വുത്തന്തി ആഹ - **"ആരമ്ഭധാതൂതി ആരഭനവസേന പവത്തവീരിയ"**ന്തി. ലദ്ധാസേവനം വീരിയം ബലപ്പത്തം ഹുത്വാ പടിപക്ഖേ വിധമതീതി ആഹ **"നിക്കമധാതൂതി കോസജ്ജതോ നിക്ഖമനസഭാവം വീരിയ"**ന്തി. **പരക്കമനസഭാവോ**തി അധിമത്തതരാനം പടിപക്ഖധമ്മാനം വിധമനസമത്ഥതായ പടുപടുതരഭാവേന പരം പരം ഠാനം അക്കമനസഭാവോ. നവമാദീസു നത്ഥി വത്തബ്ബം.

അത്തകാരീസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൨. നാഗിതസുത്തവണ്ണനാ

൪൨. ദ്വാദസമേ **മാഹം നാഗിത യസേന സമാഗമ**ന്തി മാ അഹം യസേന സമാഗമനം പത്ഥേമി. **മാ ച മയാ യസോ**തി യസോ ച മയാ മാ സമാഗച്ഛതൂതി അത്ഥോ. ഇമിനാ അത്തനോ ലാഭസക്കാരേന അനത്ഥികതം വിഭാവേതി. **പഞ്ചഹി വിമുത്തീഹീ**തി തദങ്ഗവിമുത്തിആദീഹി പഞ്ചഹി വിമുത്തീഹി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ.

നാഗിതസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ദേവതാവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

၆. ധമ്മികവഗ്ഗോ

၁. നാഗസുത്തവണ്ണനാ

၃၈. പഞ്ചമസ്സ പഠമേ **പരിസിഞ്ചിതു**ന്തി (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ၁.၇၈၇) യോ ചുണ്ണമത്തികാദീഹി ഗത്താനി ഉബ്ബട്ടേന്തോ മല്ലകമുട്ഠാദീഹി വാ ഘംസന്തോ നഹായതി, സോ "നഹായതീ"തി വുച്ചതി. യോ തഥാ അകത്വാ പകതിയാവ നഹായതി, സോ "പരിസിഞ്ചതീ"തി വുച്ചതി . ഭഗവതോ ച സരീരേ തഥാ ഹരിതബ്ബം രജോജല്ലം നാമ നുപലിമ്പതി അച്ഛഛവിഭാവതോ, ഉതുഗ്ഗഹണത്ഥം പന ഭഗവാ കേവലം ഉദകേ ഓതരതി. തേനാഹ **"ഗത്താനി പരിസിഞ്ചിതു"**ന്തി.

പുബ്ബകോട്ഠകോതി പാചീനകോട്ഠകോ. സാവത്ഥിയം കിര ജേതവനവിഹാരോ കദാചി മഹാ, കദാചി ഖുദ്ദകോ. തഥാ ഹി സോ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ യോജനികോ അഹോസി, സിഖിസ്സ തിഗാവുതോ, വേസ്സഭുസ്സ അഡ്ഢയോജനികോ, കകുസന്ധസ്സ ഗാവുതപ്പമാണോ, കോണാഗമനസ്സ അഡ്ഢഗാവുതപ്പമാണോ, കസ്സപസ്സ വീസതിഉസഭപ്പമാണോ, അമ്ഹാകം ഭഗവതോ കാലേ അട്ഠകരീസപ്പമാണോ ജാതോ. തമ്പി നഗരം തസ്സ വിഹാരസ്സ കദാചി പാചീനതോ ഹോതി, കദാചി ദക്ഖിണതോ, കദാചി പച്ഛിമതോ, കദാചി ഉത്തരതോ. ജേതവനഗന്ധകുടിയം പന ചതുന്നം മഞ്ചപാദാനം പതിട്ഠിതട്ഠാനം അചലമേവ. ചത്താരി ഹി അചലചേതിയട്ഠാനാനി നാമ മഹാബോധിപല്ലങ്കട്ഠാനം, ഇസിപതനേ ധമ്മചക്കപ്പവത്തനട്ഠാനം, സങ്കസ്സനഗരേ ദേവോരോഹനകാലേ സോപാനസ്സ പതിട്ഠാനട്ഠാനം, മഞ്ചപാദട്ഠാനന്തി. അയം പന പുബ്ബകോട്ഠകോ കസ്സപദസബലസ്സ വീസതിഉസഭവിഹാരകാലേ പാചീനദ്വാരകോട്ഠകോ അഹോസി. സോ ഇദാനി "പുബ്ബകോട്ഠകോ"ത്വേവ പഞ്ഞായതി.

കസ്സപദസബലസ്സ കാലേ അചിരവതീ നഗരം പരിക്ഖിപിത്വാ സന്ദമാനാ പുബ്ബകോട്ഠകം പത്വാ ഉദകേന ഭിന്ദിത്വാ മഹന്തം ഉദകരഹദം മാപേസി സമതിത്തികം അനുപുബ്ബഗമ്ഭീരം. തത്ഥ ഏകം രഞ്ഞോ ന്ഹാനതിത്ഥം, ഏകം നാഗരാനം, ഏകം ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ, ഏകം ബുദ്ധാനന്തി ഏവം പാടിഏക്കാനി ന്ഹാനതിത്ഥാനി ഹോന്തി രമണീയാനിവിപ്പകിണ്ണരജതപട്ടസദിസവാലുകാനി. ഇതി ഭഗവതാ ആയസ്മതാ ആനന്ദേന സദ്ധിം യേന അയം ഏവരൂപോ പുബ്ബകോട്ഠകോ, തേനുപസങ്കമി ഗത്താനി പരിസിഞ്ചിതും. അഥായസ്മാ ആനന്ദോ ഉദകസാടികം ഉപനാമേസി. ഭഗവാ സുരത്തദുപട്ടം അപനേത്വാ ഉദകസാടികം നിവാസേസി. ഥേരോ ദുപട്ടേന സദ്ധിം മഹാചീവരം അത്തനോ ഹത്ഥഗതം അകാസി. ഭഗവാ ഉദകം ഓതരി, സഹോതരണേനേവസ്സ ഉദകേ മച്ഛകച്ഛപാ സബ്ബേ സുവണ്ണവണ്ണാ അഹേസും, യന്തനാളികാഹി സുവണ്ണരസധാരാനി സിഞ്ചനകാലോ വിയ സുവണ്ണപടപ്പസാരണകാലോ വിയ ച അഹോസി. അഥ ഭഗവതോ നഹാനവത്തം ദസ്സേത്വാ പച്ചുത്തിണ്ണസ്സ ഥേരോ സുരത്തദുപട്ടം ഉപനാമേസി. ഭഗവാ തം നിവാസേത്വാ വിജ്ജുല്ലതാസദിസം കായബന്ധനം ബന്ധിത്വാ മഹാചീവരം അന്തന്തേന സംഹരിത്വാ പദുമഗബ്ഭസദിസം കത്വാ ഉപനീതം ദ്വീസു കണ്ണേസു ഗഹേത്വാ അട്ഠാസി. തേന വുത്തം **"പുബ്ബകോട്ഠകേ ഗത്താനി പരിസിഞ്ചിത്വാ ഏകചീവരോ അട്ഠാസീ"**തി.

ഏവം ഠിതസ്സ പന ഭഗവതോ സരീരം വികസിതപദുമപുപ്ഫസദിസം സബ്ബപാലിഫുല്ലം പാരിച്ഛത്തകം, താരാമരീചിവികസിതഞ്ച ഗഗനതലം സിരിയാ അവഹസമാനം വിയ വിരോചിത്ഥ, ബ്യാമപ്പഭാപരിക്ഖേപവിലാസിനീ ചസ്സ ദ്വത്തിംസവരലക്ഖണമാലാ ഗന്ഥിത്വാ ഠപിതാ ദ്വത്തിംസ ചന്ദിമാ വിയ, ദ്വത്തിംസ സൂരിയാ വിയ, പടിപാടിയാ ഠപിതദ്വത്തിംസചക്കവത്തിദ്വത്തിംസദേവരാജദ്വത്തിംസമഹാബ്രഹ്മാനോ വിയ ച അതിവിയ വിരോചിത്ഥ. യസ്മാ ച ഭഗവതോ സരീരം സുധന്തചാമീകരസമാനവണ്ണം, സുപരിസോധിതപവാളരുചിരതോരണം, സുവിസുദ്ധനീലരതനാവലിസദിസകേസതനുരുഹം, തസ്മാ തഹം തഹം വിനിഗ്ഗതസുജാതജാതിഹിങ്ഗുലകരസൂപസോഭിതം ഉപരി സതമേഘരതനാവലിസുച്ഛാദിതം ജങ്ഗമമിവ കനകഗിരിസിഖരം വിരോചിത്ഥ. തസ്മിഞ്ച സമയേ ദസബലസ്സ സരീരതോ നിക്ഖമിത്വാ ഛബ്ബണ്ണരസ്മിയോ സമന്തതോ അസീതിഹത്ഥപ്പമാണേ പദേസേ ആധാവന്തി വിധാവന്തി രതനാവലിരതനദാമരതനചുണ്ണവിപ്പകിണ്ണം വിയ പസാരിതരതനചിത്തകഞ്ചനപട്ടമിവ ആസിഞ്ചമാനലാഖാരസധാരാചിത്തമിവ ഉക്കാസതനിപാതസമാകുലമിവ നിരന്തരവിപ്പകിണ്ണകണികാരകിങ്കിണികപുപ്ഫമിവ വായുവേഗസമുദ്ധതചിനപിട്ഠചുണ്ണരഞ്ജിതമിവ ഇന്ദധനുവിജ്ജുല്ലതാവിതാനസന്ഥതമിവ ച ഗഗനതലം, തം ഠാനം പവനഞ്ച സമ്മാ ഫരന്തി. വണ്ണഭൂമി നാമേസാ. ഏവരൂപേസു ഠാനേസു ബുദ്ധാനം സരീരവണ്ണം വാ ഗുണവണ്ണം വാ ചുണ്ണിയപദേഹി വാ ഗാഥാഹി വാ അത്ഥഞ്ച ഉപമായോ ച കാരണാനി ച ആഹരിത്വാ പടിബലേന ധമ്മകഥികേന പൂരേത്വാ കഥേതും വട്ടതി. ഏവരൂപേസു ഹി ഠാനേസു ധമ്മകഥികസ്സ ഥാമോ വേദിതബ്ബോ. **പുബ്ബസദിസാനി കുരുമാനോ**തി നിരുദകാനി കുരുമാനോ, സുക്ഖാപയമാനോതി അത്ഥോ. സോദകേ ഗത്തേ ചീവരം പാരുപന്തസ്സ ഹി ചീവരേ കണ്ണികാനി ഉട്ഠഹന്തി, പരിക്ഖാരഭണ്ഡം ദുസ്സതി, ബുദ്ധാനം പന സരീരേ രജോജല്ലം ന ഉപലിമ്പതി, പദുമപത്തേ ഉക്ഖിത്തഉദകബിന്ദു വിയ ഉദകം വിനിവട്ടേത്വാ ഗച്ഛതി. ഏവം സന്തേപി സിക്ഖാഗാരവതായ ഭഗവാ "പബ്ബജിതവത്തം നാമേത"ന്തി മഹാചീവരം ഉഭോസു കണ്ണേസു ഗഹേത്വാ പുരതോ കായം പടിച്ഛാദേത്വാ അട്ഠാസി.

താളിതഞ്ച വാദിതഞ്ച താളിതവാദിതം, തൂരിയാനം താളിതവാദിതം തൂരിയതാളിതവാദിതം. മഹന്തഞ്ച തം തൂരിയതാളിതവാദിതഞ്ചാതി **മഹാതൂരിയതാളിതവാദിതം**. തേനാഹ **"മഹന്തേനാ"**തിആദി. അഥ വാ ഭേരിമുദിങ്ഗപണവാദിതൂരിയാനം താളിതം വീണാവേളുഗോമുഖിആദീനം വാദിതഞ്ച **തൂരിയതാളിതവാദിത**ന്തി വാ ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

അഭിഞ്ഞാപാരം ഗതോതി **അഭിഞ്ഞാപാരഗൂ**. ഏവം സേസേസുപി. സോ ഹി ഭഗവാ സബ്ബധമ്മേ അഭിജാനന്തോ ഗതോതി **അഭിഞ്ഞാപാരഗൂ**. തേസു പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധേ പരിജാനന്തോ ഗതോതി **പരിഞ്ഞാപാരഗൂ**. സബ്ബകിലേസേ പജഹന്തോ ഗതോതി **പഹാനപാരഗൂ**. ചത്താരോ മഗ്ഗേ ഭാവേന്തോ ഗതോതി **ഭാവനാപാരഗൂ**. നിരോധം സച്ഛികരോന്തോ ഗതോതി **സച്ഛികിരിയാപാരഗൂ**. സബ്ബസമാപത്തിം സമാപജ്ജന്തോ ഗതോതി **സമാപത്തിപാരഗൂ.** **സുബ്രഹ്മദേവപുത്താദയോ**തി ഏത്ഥ സോ കിര ദേവപുത്തോ അച്ഛരാസങ്ഘപരിവുതോ നന്ദനകീളിതം കത്വാ പാരിച്ഛത്തകമൂലേ

പഞ്ഞത്താസനേ നിസീദി. തം പഞ്ചസതാ പരിവാരേത്വാ നിസിന്നാ , പഞ്ചസതാ രുക്ഖം അഭിരുഹിത്വാ മധുരസ്സരേന ഗായിത്വാ പുപ്ഫാനി പാതേന്തി. താനി ഗഹേത്വാ ഇതരാ ഏകതോവണ്ടികമാലാവ ഗന്ഥേന്തി. അഥ രുക്ഖം അഭിരുള്ഹാ ഉപച്ഛേദകവസേന ഏകപ്പഹാരേനേവ കാലം കത്വാ അവീചിമ്ഹി നിബ്ബത്താ മഹാദുക്ഖം അനുഭവന്തി. അഥ കാലേ ഗച്ഛന്തേ ദേവപുത്തോ “ഇമാസം നേവ സദ്ദോ സുയ്യതി , ന പുപ്ഫാനി പാതേന്തി, കഹം നു ഖോ ഗതാ”തി ആവജ്ജേന്തോ നിരയേ നിബ്ബത്തഭാവം ദിസ്വാ പിയവത്ഥുകസോകേന രുപ്പമാനോ ചിന്തേസി - “ഏതാ താവ യഥാകമ്മേന ഗതാ, മയ്ഹം ആയുസങ്ഖാരോ കിത്തകോ”തി. സോ “സത്തമേ ദിവസേ മയാപി അവസേസാഹി പഞ്ചസതാഹി സദ്ധിം കാലം കത്വാ തത്ഥേവ നിബ്ബത്തിതബ്ബ”ന്തി ദിസ്വാ ബലവതരേന സോകേന സമപ്പിതോ. “ഇമം മയ്ഹം സോകം സദേവകേ ലോകേ അഞ്ഞത്ര തഥാഗതാ നിബ്ബാപേതും സമത്ഥോ നത്ഥീ”തി ചിന്തേത്വാ സത്ഥു സന്തികം ഗന്ത്വാ വന്ദിത്വാ ഏകമന്തം ഠിതോ -

> “നിച്ചം ഉത്രസ്തമിദം ചിത്തം, നിച്ചം ഉബ്ബിഗ്ഗമിദം മനോ;
> അനുപ്പന്നേസു കിച്ഛേസു, അഥോ ഉപ്പതിതേസു ച;
> സചേ അത്ഥി അനുത്രസ്തം, തം മേ അക്ഖാഹി പുച്ഛിതോ”തി. (സം॰ നി॰ ൧.൯൮) -

ഇമം ഗാഥമഭാസി. ഭഗവാപിസ്സ -

> “നാഞ്ഞത്ര ബോജ്ഝാ തപസാ, നാഞ്ഞത്രിന്ദ്രിയസംവരാ;
> നാഞ്ഞത്ര സബ്ബനിസ്സഗ്ഗാ, സോത്ഥിം പസ്സാമി പാണിന”ന്തി. (സം॰ നി॰ ൧.൯൮) -

ധമ്മം ദേസേസി. സോ ദേസനാപരിയോസാനേ വിഗതസോകോ പഞ്ചഹി അച്ഛരാസതേഹി സദ്ധിം സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠായ ഭഗവന്തം നമസ്സമാനോ അട്ഠാസി. തം സന്ധായേതം വുത്തം **“ദുക്ഖപ്പത്താ സുബ്രഹ്മദേവപുത്താദയോ”**തി. **ആദി**-സദ്ദേന ചന്ദസൂരിയദേവപുത്താദയോ സങ്ഗണ്ഹാതി. **ചതൂഹി കാരണേഹീ**തി ആരകത്താ, അരീനം അരാനഞ്ച ഹതത്താ, പച്ചയാദീനം അരഹത്താ, പാപകരണേ രഹാഭാവാതി ഇമേഹി ചതൂഹി കാരണേഹി.

ദസവിധസംയോജനാനീതി ഓരമ്ഭാഗിയുദ്ധമ്ഭാഗിയഭേദതോ ദസവിധസംയോജനാനി. **സബ്ബേ അച്ചരുചീ**തി സബ്ബസത്തേ അതിക്കമിത്വാ പവത്തരുചി. **അട്ഠമക**ന്തി സോതാപത്തിമഗ്ഗട്ഠം സന്ധായ വദതി. **സോതാപന്നോ**തി ഫലട്ഠോ ഗഹിതോ.

സോരച്ചന്തി “തത്ഥ കതമം സോരച്ചം? യോ കായികോ അവീതിക്കമോ, വാചസികോ അവീതിക്കമോ, കായികവാചസികോ അവീതിക്കമോ, ഇദം വുച്ചതി സോരച്ചം, സബ്ബോപി സീലസംവരോ സോരച്ച”ന്തി (ധ॰ സം॰ ൧൩൪൮) വചനതോ സുചിസീലം “സോരച്ച”ന്തി വുത്തം. **കരുണാ**തി കരുണാബ്രഹ്മവിഹാരമാഹ. **കരുണാപുബ്ബഭാഗോ**തി തസ്സ പുബ്ബഭാഗം ഉപചാരജ്ഝാനം വദതി.

ദുവിധേന ഝാനേനാതി ആരമ്മണൂപനിജ്ഝാനലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനഭേദതോ ദുവിധേന ഝാനമനേന. **പഞ്ചവിധമിച്ഛാജീവവസേനാതി** കുഹനാലപനാനേമിത്തികതാനിപ്പേസികതാലാഭേനലാഭംനിജിഗീസനതാസങ്ഖാത-പഞ്ചവിധമിച്ഛാജീവവസേന. **ന ലിപ്പതീ**തി ന അല്ലീയതി അനുസയതോ ആരമ്മണകരണതോ വാ തണ്ഹാദിട്ഠിഅഭിനിവേസാഭാവതോ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ.

നാഗസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. മിഗസാലാസുത്തവണ്ണനാ

൪൪. ദുതിയേ **സമസമഗതിയാ**തി ക-കാരസ്സ യ-കാരവസേന നിദ്ദേസോതി ആഹ **"സമഭാവേനേവ സമഗതികാ"**തി. **ഭവിസ്സന്തീ**തി അതീതത്ഥേ അനാഗതവചനം കതന്തി ആഹ **"ഭവിസ്സന്തീതി ജാതാ"**തി. പുരാണസ്സ ഹി ഇസിദത്തസ്സ ച സമഗതികം സന്ധായ സാ ഏവമാഹ.

അമ്മകാതി മാതുഗാമോ. ഉപചാരവചനഞ്ഹേതം. ഇത്ഥീസു യദിദം അമ്മകാ മാതുഗാമോ ജനനീ ജനികാതി. തേനാഹ **"ഇത്ഥീ ഹുത്വാ ഇത്ഥിസഞ്ഞായ ഏവ സമന്നാഗതാ"**തി.

ദിട്ഠിയാ പടിവിജ്ഝിതബ്ബം അപ്പടിവിദ്ധം ഹോതീതി അത്ഥതോ കാരണതോ ച പഞ്ഞായ പടിവിജ്ഝിതബ്ബം അപ്പടിവിദ്ധം ഹോതി, നിജ്ജടം നിഗ്ഗുമ്ബം കത്വാ യാഥാവതോ അവിദിതം ഹോതി. സമയേ സമയേ കിലേസേഹി വിമുച്ചനകം പീതിപാമോജ്ജം ഇധ **സാമായികം** മ-കാരേ അകാരസ്സ ദീഘം കത്വാ. തേനാഹ - **"സാമായികമ്പി വിമുത്തിം ന ലഭതീതി കാലാനുകാലം ധമ്മസ്സവനം നിസ്സായ പീതിപാമോജ്ജം ന ലഭതീ"**തി. **പമിണന്തീ**തി ഏത്ഥ ആരമ്ഭത്ഥോ പ-സദ്ദോതി ആഹ **"തുലേതും ആരഭന്തീ"**തി. **പണീതോ**തി വിസിട്ഠോ.

തദന്തരന്തി വചനവിപല്ലാസേന ഉപയോഗത്ഥേ സാമിവചനം കതന്തി ആഹ **"തം അന്തരം തം കാരണ"**ന്തി . ലോഭസ്സ അപരാപരുപ്പത്തിയാ ബഹുവചനവസേന **"ലോഭധമ്മാ"**തി വുത്താ. **സീലേന വിസേസീ അഹോസി** മേഥുനധമ്മവിരതിയാ സമന്നാഗതത്താ.

മിഗസാലാസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯-൧൦. ഇണസുത്താദിവണ്ണനാ

൪൫-൪൬. തതിയേ ദലിദ്ദോ നാമ ദുഗ്ഗതോ, തസ്സ ഭാവോ **ദാലിദ്ദിയം**. ന ഏതസ്സ സകം സാപതേയ്യന്തി **അസ്സകോ,** അസാപതേയ്യോ. തേനാഹ **"അത്തനോ സന്തകേന രഹിതോ"**തി. ''ബുദ്ധോ ധമ്മോ സങ്ഘോ''തി വുത്തേ ''സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഭഗവാ, സ്വാക്ഖാതോ ധമ്മോ, സുപ്പടിപന്നോ സങ്ഘോ''തി കേനചി അകമ്പിയഭാവേന ഓകപ്പനം രതനത്തയഗുണേ ഓഗാഹേത്വാ കപ്പനം **ഓകപ്പനസദ്ധാ** നാമ. ''ഇദം അകുസലം കമ്മം നോ സകം, ഇദം പന കമ്മം സക''ന്തി ഏവം ബ്യതിരേകതോ അന്വയതോ ച കമ്മസ്സകതജാനനപഞ്ഞാ **കമ്മസ്സകതപഞ്ഞാ**. തിവിധഞ്ഹി ദുച്ചരിതം അത്തനാ കതമ്പി സകകമ്മം നാമ ന ഹോതി അത്ഥഭഞ്ജനതോ. സുചരിതം സകകമ്മം നാമ അത്ഥജനനതോ.

ഇണാദാനസ്മിന്തി പച്ചത്തവചനത്ഥേ എതം ഭുമ്മന്തി ആഹ **"ഇണഗ്ഗഹണം വദാമീ"**തി.

കടഗ്ഗാഹോതി കതം സബ്ബസോ സിദ്ധമേവ കത്വാ ഗഹണം. സോ പന വിജയലാഭോ ഹോതീതി ആഹ **"ജയഗ്ഗാഹോ"**തി. ഹിരിമനോ എതസ്സാതി **ഹിരിമനോ**തി ആഹ **"ഹിരിസമ്പയുത്തചിത്തോ"**തി, പാപജിഗുച്ഛനലക്ഖണായ ഹിരിയാ സമ്പയുത്തചിത്തോതി അത്ഥോ. ഓത്തപ്പതി ഉബ്ബിജ്ജതി ഭായതി സീലേനാതി **ഓത്തപ്പീ,** ഓത്തപ്പേന സമന്നാഗതോ. **നിരാമിസം സുഖ**ന്തി തതിയജ്ഝാനസുഖം ദൂരസമുസ്സാരിതകാമാമിസത്താ. **ഉപേക്ഖ**ന്തി ചതുത്ഥജ്ഝാനുപേക്ഖം, ന യം കിഞ്ചി ഉപേക്ഖാവേദനന്തി ആഹ **"ചതുത്ഥജ്ഝാനുപേക്ഖ"**ന്തി. **ആരദ്ധവീരിയോ**തി പഗ്ഗഹിതപരിപുണ്ണകായികചേതസികവീരിയോതി അത്ഥോ. യോ ഗണസങ്ഗണികം വിനോദേത്വാ ചതൂസു ഇരിയാപഥേസു അട്ഠആരമ്ഭവത്ഥുവസേന ഏകകോ ഹോതി, തസ്സ കായികം വീരിയം ആരദ്ധം നാമ ഹോതി. ചിത്തസങ്ഗണികം വിനോദേത്വാ അട്ഠസമാപത്തിവസേന ഏകകോ ഹോതി. ഗമനേ ഉപ്പന്നകിലേസസ്സ ഠാനം പാപുണിതും ന ദേതി, ഠാനേ ഉപ്പന്നകിലേസസ്സ നിസജ്ജം, നിസജ്ജായ ഉപ്പന്നകിലേസസ്സ സയനം പാപുണിതും ന ദേതി, ഉപ്പന്നട്ഠാനേയേവ കിലേസേ നിഗ്ഗണ്ഹാതി. അയം ചേതസികം വീരിയം ആരദ്ധം നാമ ഹോതി. പടിപക്ഖദൂരീഭാവേന സേട്ഠട്ഠേന ച ഏകോ ഉദേതീതി ഏകോദി, ഏകഗ്ഗതാ. തസ്സ യോഗതോ ഏകഗ്ഗചിത്തോ ഇധ **ഏകോദി**. പടിപക്ഖതോ അത്താനം നിപാതി, തം വാ നിപയതി വിസോസേതീതി **നിപകോ**. അഞ്ഞതരം കായാദിഭേദം ആരമ്മണം സാതിസയായ സതിയാ സരതീതി **സതോ**. തേനാഹ **"ഏകഗ്ഗചിത്തോ"**തിആദി.

അകുപ്പാ മേ വിമുത്തീതി മയ്ഹം അരഹത്തഫലവിമുത്തി അകുപ്പതായ അകുപ്പാരമ്മണതായ ച അകുപ്പാ. സാ ഹി രാഗാദീഹി ന കുപ്പതീതി അകുപ്പതായപി അകുപ്പാ . അകുപ്പം നിബ്ബാനമസ്സാ ആരമ്മണന്തി അകുപ്പാരമ്മണതായപി അകുപ്പാ. തേനേവാഹ **"അകുപ്പാരമ്മണത്താ"**തിആദി. **ഭവസംയോജനാന**ന്തി കാമരാഗപടിഘമാനദിട്ഠിവിചികിച്ഛാസീലബ്ബതപരാമാസഭവരാഗഇസ്സാമച്ഛരിയ-അവിജ്ജാസങ്ഖാതാനം ദസന്നം സംയോജനാനം. ഇമാനി ഹി സത്തേ ഭവേസു സംയോജേന്തി ഉപനിബന്ധന്തി ഭവാഭവേന സംയോജേന്തി, തസ്മാ ഭവസംയോജനാനീതി വുച്ചന്തി. **ഖീണാസവോ ഉത്തമഅണണോ** കിലേസഇണാനം അഭാവതോ. അഞ്ഞേ ഹി സത്താ യാവ ന കിലേസാ പഹീയന്തി, താവ സഇണാ നാമ അസേരിവിഹാരഭാവതോ. ചതുത്ഥാദീനി ഉത്താനത്ഥാനി.

ഇണസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. ഖേമസുത്തവണ്ണനാ

൪൯. സത്തമേ **വുത്ഥബ്രഹ്മചരിയവാസോ**തി നിവുത്ഥബ്രഹ്മചരിയവാസോ. **കതകരണീയോ**തി ഏത്ഥ **കരണീയ**ന്തി പരിഞ്ഞാപഹാനഭാവനാസച്ഛികിരിയമാഹ. തം പന യസ്മാ ചതൂഹി മഗ്ഗേഹി പച്ചേകം ചതൂസു സച്ചേസു കത്തബ്ബത്താ സോളസവിധം വേദിതബ്ബം. തേനാഹ **"ചതൂഹി മഗ്ഗേഹി കത്തബ്ബ"**ന്തി. ഖന്ധകിലേസഅഭിസങ്ഖാരസങ്ഖാതാ തയോ ഓസീദാപനട്ഠേന ഭാരാ വിയാതി ഭാരാ. തേ ഓഹിതാ ഓരോപിതാ

നിക്ഖിത്താ പാതിതാ ഏതേനാതി **ഓഹിതഭാരോ**. തേനാഹ **"ഖന്ധഭാരം…പേ॰… ഓതാരേത്വാ ഠിതോ"**തി. അനുപ്പത്തോ സദത്ഥന്തി **അനുപ്പത്തസദത്ഥോ. സദത്ഥോ**തി ച സകത്ഥമാഹ ക-കാരസ്സ ദ-കാരം കത്വാ. ഏത്ഥ ഹി അരഹത്തം അത്തനോ യോനിസോമനസികാരായത്തത്താ അത്തൂപനിബന്ധട്ഠേന സസന്താനപരിയാപന്നത്താ അത്താനം അവിജഹനട്ഠേന അത്തനോ ഉത്തമത്ഥേന ച അത്തനോ അത്ഥത്താ "സകത്ഥോ"തി വുച്ചതി. തേനാഹ **"സദത്ഥോ വുച്ചതി അരഹത്ത"**ന്തി. **സമ്മദഞ്ഞാ വിമുത്തോ**തി സമ്മാ അഞ്ഞായ വിമുത്തോ, അച്ഛിന്നഭൂതായ മഗ്ഗപഞ്ഞായ സമ്മാ യഥാഭൂതം ദുക്ഖാദീസു യോ യഥാ ജാനിതബ്ബോ, തഥാ ജാനിത്വാ വിമുത്തോതി അത്ഥോ. തേനാഹ **"സമ്മാ ഹേതുനാ"**തിആദി. **വിമുത്തോ**തി ച ദ്വേ വിമുത്തിയോ സബ്ബസ്സ ചിത്തസംകിലേസസ്സ മഗ്ഗോ നിബ്ബാനാധിമുത്തി ച. നിബ്ബാനേ അധിമുച്ചനം തത്ഥ നിന്നപോണപബ്ഭാരതായ. അരഹാ സബ്ബകിലേസേഹി വിമുത്തചിത്തത്താ ചിത്തവിമുത്തിയാ വിമുത്തോ. നിബ്ബാനം അധിമുത്തത്താ നിബ്ബാനേ വിമുത്തോ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ.

ഖേമസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. ഇന്ദ്രിയസംവരസുത്തവണ്ണനാ

൫൦. അട്ഠമേ ഉപനിസീദതി ഫലം ഏത്ഥാതി കാരണം **ഉപനിസാ. യഥാഭൂതഞാണദസ്സന**ന്തി യഥാസഭാവജാനനസങ്ഖാതം ദസ്സനം. ഏതേന തരുണവിപസ്സനം ദസ്സേതി. തരുണവിപസ്സനാ ഹി ബലവവിപസ്സനായ പച്ചയോ ഹോതി. **തരുണവിപസ്സനാ**തി നാമരൂപപരിഗ്ഗഹേ ഞാണം, പച്ചയപരിഗ്ഗഹേ ഞാണം, സമ്മസനേ ഞാണം, മഗ്ഗാമഗ്ഗേ വവത്ഥപേത്വാ ഠിതഞാണന്തി ചതുന്നം ഞാണാനം അധിവചനം. നിബ്ബിന്ദതി ഏതായാതി **നിബ്ബിദാ. ബലവവിപസ്സനാ**തി ഭയതുപട്ഠാനേ ഞാണം ആദീനവാനുപസ്സനേ ഞാണം മുച്ചിതുകമ്യതാഞാണം സങ്ഖാരുപേക്ഖാഞാണന്തി ചതുന്നം ഞാണാനം അധിവചനം. പടിസങ്ഖാനുപസ്സനാ പന മുച്ചിതുകമ്യതാപക്ഖികാ ഏവ. "യാവ മഗ്ഗാമഗ്ഗഞാണദസ്സനവിസുദ്ധി, താവ തരുണവിപസ്സനാ"തി ഹി വചനതോ ഉപക്കിലേസവിമുത്തഉദയബ്ബയഞാണതോ ബലവവിപസ്സനാ. വിരജ്ജതി അരിയോ സങ്ഖാരതോ ഏതേനാതി **വിരാഗോ,** അരിയമഗ്ഗോ. **അരഹത്തഫല**ന്തി ഉക്കട്ഠനിദ്ദേസതോ വുത്തം. ഇന്ദ്രിയസംവരസ്സ സീലരക്ഖണഹേതുത്താ വുത്തം **"സീലാനുരക്ഖണഇന്ദ്രിയസംവരോ കഥിതോ"**തി.

ഇന്ദ്രിയസംവരസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. ആനന്ദസുത്തവണ്ണനാ

൫൧. നവമേ **ഥേരാ ഭിക്ഖൂ വിഹരന്തി ബഹുസ്സുതാ ആഗതാഗമാ**തിആദിപാളിപദേസു ഇമിനാവ നയേന അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ - സീലാദിഗുണാനം ഥിരഭാവപ്പത്തിയാ **ഥേരാ**. സുത്തഗേയ്യാദി ബഹു സുതം ഏതേസന്തി **ബഹുസ്സുതാ**. വാചുഗ്ഗതധാരണേന സമ്മദേവ ഗരൂനം സന്തികേ ആഗമിതഭാവേന ആഗതോ പരിയത്തിധമ്മസങ്ഖാതോ ആഗമോ ഏതേസന്തി **ആഗതാഗമാ**. സുത്താതിധമ്മസങ്ഖാതസ്സ ധമ്മസ്സ ധാരണേന **ധമ്മധരാ**. വിനയധാരണേന **വിനയധരാ**. തേസംയേവ ധമ്മവിനയാനം മാതികായ ധാരണേന **മാതികാധരാ**. തത്ഥ തത്ഥ ധമ്മപരിപുച്ഛായ **പരിപുച്ഛതി**. തം

അത്ഥപരിപുച്ഛായ **പരിപഞ്ഹതി** വീമംസതി വിചാരേതി. **ഇദം, ഭന്തേ, കഥം, ഇമസ്സ ക്വത്ഥോ**തി പരിപുച്ഛനപഞ്ഹനാകാരദസ്സനം. **ആവിവടഞ്ചേവ** പാളിയാ അത്ഥം പദേസന്തരപാളിദസ്സനേന ആഗമതോ **വിവരന്തി. അനുത്താനീകതഞ്ച** യുത്തിവിഭാവനേന **ഉത്താനീകരോന്തി. കങ്ഖാട്ഠാനിയേസു ധമ്മേസു** സംസയുപ്പത്തിയാ ഹേതുയാ ഗണ്ഠിട്ഠാനഭൂതേസു പാളിപദേസു യാഥാവതോ വിനിച്ഛയദാനേന **കങ്ഖം പടിവിനോദേന്തി**.

ആനന്ദസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. ഖത്തിയസുത്തവണ്ണനാ

൭൦. ദസമേ ഭോഗേ അധിപ്പായോ ഏതേസന്തി **ഭോഗാധിപ്പായാ**. പഞ്ഞത്ഥായ ഏതേസം മനോ ഉപവിചരതീതി **പഞ്ഞൂപവിചാരാ**. പഥവിയാ ദായത്ഥായ വാ ചിത്തം അഭിനിവേസോ ഏതേസന്തി **പഥവീഭിനിവേസാ**. മന്താ അധിട്ഠാനം പതിട്ഠാ ഏതേസന്തി **മന്താധിട്ഠാനാ**. ഇമിനാ നയേന സേസപദാനിപി വേദിതബ്ബാനി. സേസം ഉത്താനമേവ.

ഖത്തിയസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൧. അപ്പമാദസുത്തവണ്ണനാ

൭൧. ഏകാദസമേ **ജങ്ഗലാനന്തി** ഏത്ഥ യോ നിപിച്ഛലോ ന അനൂപോ നിരുദകതായ ഥദ്ധലൂഖോ ഭൂമിപ്പദേസോ, സോ ''ജങ്ഗലോ''തി വുച്ചതി. തബ്ബഹുലതായ പന ഇധ സബ്ബോ ഭൂമിപ്പദേസോ ജങ്ഗലോ. തസ്മിം ജങ്ഗലേ ജാതാ ഭവാതി വാ ജങ്ഗലാ, തേസം **ജങ്ഗലാനം**. ഏവഞ്ഹി നദിചരാനമ്പി ഹത്ഥീനം സങ്ഗഹോ കതോ ഹോതി സമോധാതബ്ബാനം വിയ സമോധായകാനമ്പി ഇധ ജങ്ഗലഗ്ഗഹണേന ഗഹേതബ്ബതോ. **പഥവീതലചാരീനന്തി** ഇമിനാ ജലചാരിനോ ച നിവത്തേതി അദിസ്സമാനപാദത്താ. **"പാണാന"**ന്തി സാധാരണവചനമ്പി **"പദജാതാനീ"**തി സദ്ദന്തരസന്നിധാനേന വിസേസനിവിട്ഠമേവ ഹോതീതി ആഹ **"സപാദകപാണാന"**ന്തി. ''മുത്തഗത''ന്തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൧൧൯; അ॰ നി॰ ൯.൧൧) ഗത-സദ്ദോ വിയ ഇധ **ജാത**-സദ്ദോ അനത്ഥന്തരോതി ആഹ **"പദജാതാനീതി പദാനീ"**തി. **സമോധാനന്തി** സമവരോധം, അന്തോഗധം വാ. തേനാഹ **"ഓധാനം ഉപനിക്ഖേപം ഗച്ഛന്തീ"**തി. **കൂടങ്ഗമാ**തി പാരിമന്തേന കൂടം ഉപഗച്ഛന്തി. **കൂടനിന്നാ**തി കൂടച്ഛിദ്ദമഗ്ഗേ പവിസനവസേന കൂടേ നിന്നാ. **കൂടസമോസരണാ**തി ഛിദ്ദേ അനുപവിസനവസേന ച ആഹച്ച അവത്ഥാനേന ച കൂടേ സമോദഹിത്വാ ഠിതാ. വണ്ടേ പതമാനേ സബ്ബാനി ഭൂമിയം പതന്തീതി ആഹ **"വണ്ടാനുവത്തകാനി ഭവന്തീ"**തി.

അപ്പമാദസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൨. ധമ്മികസുത്തവണ്ണനാ

൭൨. ദ്വാദസമേ **ജാതിഭൂമിയന്തി** ഏത്ഥ ജനനം ജാതി, ജാതിയാ ഭൂമി **ജാതിഭൂമി,** ജാതട്ഠാനം. തം ഖോ പനേതം നേവ കോസലമഹാരാജാദീനം, ന ചങ്കിബ്രാഹ്മണാദീനം, ന സക്കസുയാമസന്തുസിതാദീനം , ന അസീതിമഹാസാവകാനം, ന അഞ്ഞേസം സത്താനം ''ജാതിഭൂമീ''തി വുച്ചതി.

യസ്സ പന ജാതദിവസേ ദസസഹസ്സീ ലോകധാതു ഏകദ്ധജമാലാവിപ്പകിണ്ണകുസുമവാസചുണ്ണഗണസുഗന്ധാ സബ്ബപാലിഫുല്ലമിവ നന്ദനവനം വിരോചമാനാ പദുമിനിപണ്ണേ ഉദകബിന്ദു വിയ അകമ്പിത്ഥ, ജച്ചന്ധാദീനഞ്ച രൂപദസ്സനാദീനി അനേകാനി പാടിഹാരിയാനി പവത്തിംസു. തസ്സ സബ്ബഞ്ഞുബോധിസത്തസ്സ ജാതട്ഠാനം, സാതിസയസ്സ പന ജനകകപിലവത്ഥുസന്നിസ്സയോ ''ജാതിഭൂമീ''തി വുച്ചതി. **ജാതിഭൂമകാ ഉപാസകാ**തി ജാതിഭൂമിവാസിനോ ഉപാസകാ. സന്തനേത്വാ സബ്ബസോ തനേത്വാ പത്ഥരിത്വാ ഠിതമൂലാനി **മൂലസന്താനകാനി**. താനി പന അത്ഥതോ മൂലാനിയേവാതി ആഹ **"മൂലസന്താനകാനന്തി മൂലാന"**ന്തി.

ജാതദിവസേ ആവുധാനം ജോതിതത്താ, രഞ്ഞോ അപരിമിതസ്സ ച സത്തകായസ്സ അനത്ഥതോ പരിപാലനസമത്ഥതായ ച ''ജോതിപാലോ''തി ലദ്ധനാമത്താ വുത്തം **"നാമേന ജോതിപാലോ"**തി. **ഗോവിന്ദോ**തി ഗോവിന്ദിയാഭിസേകേന അഭിസിത്തോ, ഗോവിന്ദസ്സ ഠാനേ ഠപനാഭിസേകേന അഭിസിത്തോതി അത്ഥോ. തം കിര തസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ കുലപരമ്പരാഗതം ഠാനന്തരം. തേനാഹ **"ഠാനേന മഹാഗോവിന്ദോ"**തി. ഗവം പഞ്ഞഞ്ച വിന്ദതി പടിലഭതീതി ഗോവിന്ദോ, മഹന്തോ ഗോവിന്ദോതി **മഹാഗോവിന്ദോ. ഗോ**തി ഹി പഞ്ഞായേതം അധിവചനം ''ഗച്ഛതി അത്ഥേ ബുജ്ഝതീ''തി കത്വാ. മഹാഗോവിന്ദോ ച അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോയേവ. സോ കിര ദിസമ്പതിസ്സ നാമ രഞ്ഞോ പുരോഹിതസ്സ ഗോവിന്ദബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ അത്തനോ പിതുസ്സ ച രഞ്ഞോ ച അച്ചയേന തസ്സ പുത്തോ രേണു, സഹായാ ചസ്സ സത്തഭൂ, ബ്രഹ്മദത്തോ, വേസ്സഭൂ, ഭരതോ, ദ്വേ ധതരട്ഠാതി ഇമേ സത്ത രാജാനോ യഥാ അഞ്ഞമഞ്ഞം ന വിവദന്തി. ഏവം രജ്ജേ പതിട്ഠാപേത്വാ തേസം അത്ഥധമ്മേ അനുസാസന്തേ ജമ്ബുദീപതലേ സബ്ബേസം രാജാവ രഞ്ഞം, ബ്രഹ്മാവ ബ്രാഹ്മണാനം, ദേവോവ ഗഹപതികാനം സക്കതോ ഗരുകതോ മാനിതോ പൂജിതോ അപചിതോ ഉത്തമഗാരവട്ഠാനം അഹോസി. തേന വുത്തം **"രേണുആദീനം സത്തന്നം രാജൂനം പുരോഹിതോ"**തി. ഇമേവ സത്ത ഭാരധാരാ മഹാരാജാനോ. വുത്തഞ്ഹേതം -

> ''സത്തഭൂ ബ്രഹ്മദത്തോ ച, വേസ്സഭൂ ഭരതോ സഹ;
> രേണു ദ്വേ ച ധതരട്ഠാ, തദാസും സത്ത ഭാരധാ''തി. (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ૨.૩૦૪);

രഞ്ഞോ ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികത്ഥാനം പുരോ വിധാനതോ പുരേ സംവിധാനതോ **പുരോഹിതോ. കോധാമഗന്ധേനാ**തി കോധസങ്ഖാതേന പൂതിഗന്ധേന. കരുണാ അസ്സ അത്ഥീതി **കരുണന്തി** സപുബ്ബഭാഗകരുണജ്ഝാനം വുത്തന്തി ആഹ **"കരുണായ ച കരുണാപുബ്ബഭാഗേ ച ഠിതാ"**തി. യകാരോ സന്ധിവസേന ആഗതോതി ആഹ **"യേതേതി ഏതേ"**തി. **അരഹത്തതോ പട്ഠായ സത്തമോ**തി സകദാഗാമീ. **സകദാഗാമിം ഉപാദായാ**തി സകദാഗാമിഭാവം പടിച്ച. സകദാഗാമിസ്സ ഹി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി സകദാഗാമിഭാവം പടിച്ച മുദൂനി നാമ ഹോന്തി. സേസമേത്ഥ സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ധമ്മികസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ധമ്മികവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പഠമപണ്ണാസകം നിട്ഠിതം.

൨. ദുതിയപണ്ണാസകം

൬. മഹാവഗ്ഗോ

൧. സോണസുത്തവണ്ണനാ

൭൦. ഛട്ഠസ്സ പഠമേ **നിസീദി ഭഗവാ പഞ്ഞത്തേ ആസനേ**തി എത്ഥ കിം തം ആസനം പഠമമേവ പഞ്ഞത്തം, ഉദാഹു ഭഗവന്തം ദിസ്വാ പഞ്ഞത്തന്തി ചേ? ഭഗവതോ ധരമാനകാലേ പധാനികഭിക്ഖൂനം വത്തമേതം, യദിദം അത്തനോ വസനട്ഠാനേ ബുദ്ധാസനം പഞ്ഞപേത്വാവ നിസീദനന്തി ദസ്സേന്തോ ആഹ **''പധാനികഭിക്ഖൂ''**തിആദി. ബുദ്ധകാലേ കിര യത്ഥ യത്ഥ ഏകോപി ഭിക്ഖു വിഹരതി, സബ്ബത്ഥ ബുദ്ധാസനം പഞ്ഞത്തമേവ ഹോതി. കസ്മാ? ഭഗവാ ഹി അത്തനോ സന്തികേ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ ഫാസുകട്ഠാനേ വിഹരന്തേ മനസി കരോതി - ''അസുകോ മയ്ഹം സന്തികേ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ ഗതോ, അസക്ഖി നു ഖോ വിസേസം നിബ്ബത്തേതും, നോ''തി. അഥ നം പസ്സതി കമ്മട്ഠാനം വിസ്സജ്ജേത്വാ അകുസലവിതക്കം വിതക്കയമാനം, തതോ ''കഥഞ്ഹി നാമ മാദിസസ്സ സത്ഥു സന്തികേ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ വിഹരന്തം ഇമം കുലപുത്തം അകുസലവിതക്കാ അധിഭവിത്വാ അനമതഗ്ഗേ വട്ടദുക്ഖേ സംസാരേസ്സന്തീ''തി തസ്സ അനുഗ്ഗഹത്ഥം തത്ഥേവ അത്താനം ദസ്സേത്വാ തം കുലപുത്തം ഓവദിത്വാ ആകാസം ഉപ്പതിത്വാ പുന അത്തനോ വസനട്ഠാനമേവ ഗച്ഛതി. അഥേവം ഓവദിയമാനാ തേ ഭിക്ഖൂ ചിന്തയിംസു ''സത്ഥാ അമ്ഹാകം മനം ജാനിത്വാ ആഗന്ത്വാ അമ്ഹാകം സമീപേ ഠിതംയേവ അത്താനം ദസ്സേതി. തസ്മിം ഖണേ, 'ഭന്തേ, ഇധ നിസീദഥ നിസീദഥാ'തി ആസനപരിയേസനം നാമ ഭാരോ''തി. തേ ആസനം പഞ്ഞപേത്വാവ വിഹരന്തി. യസ്സ പീഠം അത്ഥി, സോ തം പഞ്ഞപേതി. യസ്സ നത്ഥി, സോ മഞ്ചം വാ ഫലകം വാ പാസാണം വാ വാലികാപുഞ്ജം വാ പഞ്ഞപേതി. തം അലഭമാനാ പുരാണപണ്ണാനിപി സംകഡ്ഢിത്വാ തത്ഥ പംസുകൂലം പത്ഥരിത്വാ ഠപേന്തി.

സത്ത സരാതി - ഛജ്ജോ, ഉസഭോ, ഗന്ധാരോ, മജ്ഝിമോ, പഞ്ചമോ, ധേവതോ, നിസാദോതി ഏതേ സത്ത സരാ. **തയോ ഗാമാ**തി - ഛജ്ജഗാമോ, മജ്ഝിമഗാമോ, സാധാരണഗാമോതി തയോ ഗാമാ, സമൂഹാതി അത്ഥോ. മനുസ്സലോകേ വീണാവാദനാ ഏകേകസ്സ സരസ്സ വസേന തയോ തയോ മുച്ഛനാതി കത്വാ **ഏകവീസതി മുച്ഛനാ**. ദേവലോകേ വീണാവാദനാ പന സമപഞ്ഞാസ മുച്ഛനാതി വദന്തി. തത്ഥ ഹി ഏകേകസ്സ സരസ്സ വസേന സത്ത സത്ത മുച്ഛനാ, അന്തരസ്സ സരസ്സ ച ഏകാതി സമപഞ്ഞാസ മുച്ഛനാ. തേനേവ **സക്കപഞ്ഹസുത്തസംവണ്ണനായം** (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൩൪൭) ''സമപഞ്ഞാസ മുച്ഛനാ മുച്ഛേത്വാ''തി പഞ്ചസിഖസ്സ വീണാവാദനം ദസ്സേന്തേന വുത്തം. **ഠാനാ ഏകൂനപഞ്ഞാസാ**തി ഏകേകസ്സേവ സരസ്സ സത്ത സത്ത ഠാനഭേദാ, യതോ സരസ്സ മണ്ഡലതാവവത്ഥാനം ഹോതി. ഏകൂനപഞ്ഞാസട്ഠാനവിസേസോ തിസ്സോ ദുവേ ചതസ്സോ ചതസ്സോ തിസ്സോ ദുവേ ചതസ്സോതി ദ്വാവീസതി സുതിഭേദാ ച ഇച്ഛിതാ.

അതിഗാള്ഹം ആരദ്ധന്തി ഥിനമിദ്ധഛമ്ഭിതത്താനം വൂപസമത്ഥം അതിവിയ ആരദ്ധം. സബ്ബത്ഥ നിയുത്താ **സബ്ബത്ഥികാ**. സബ്ബേന വാ ലീനുദ്ധച്ചപക്ഖിയേന അത്ഥേതബ്ബാ **സബ്ബത്ഥികാ**. സമഥോയേവ **സമഥനിമിത്തം**. ഏവം സേസേസുപി. **ഖയാ രാഗസ്സ വീതരാഗത്താ**തി ഏത്ഥ യസ്മാ ബാഹിരകോ കാമേസു വീതരാഗോ ന ഖയാ രാഗസ്സ വീതരാഗോ സബ്ബസോ അവിപ്പഹീനരാഗത്താ.

വിക്ഖമ്ഭിതരാഗോ ഹി സോ. അരഹാ പന ഖയാ ഏവ, തസ്മാ വുത്തം "ഖയാ രാഗസ്സ വീതരാഗത്താ"തി. ഏസ നയോ ദോസമോഹേസുപി.

ലാഭസക്കാരസിലോകം നികാമയമാനോതി ഏത്ഥ ലബ്ഭതി പാപുണീയതീതി **ലാഭോ,** ചതുന്നം പച്ചയാനമേതം അധിവചനം. സക്കച്ചം കാതബ്ബോതി **സക്കാരോ**. പച്ചയാ ഏവ ഹി പണീതപണീതാ സുന്ദരസുന്ദരാ അഭിസങ്ഖരിത്വാ കതാ "സക്കാരോ"തി വുച്ചതി, യാ ച പരേഹി അത്തനോ ഗാരവകിരിയാ, പുപ്ഫാദീഹി വാ പൂജാ. **സിലോകോ**തി വണ്ണഭണനം. തം ലാഭഞ്ച, സക്കാരഞ്ച, സിലോകഞ്ച, നികാമയമാനോ, പവത്തയമാനോതി അത്ഥോ. തേനേവാഹ **"ചതുപച്ചയലാഭഞ്ച...പേ॰... പത്ഥയമാനോ"**തി.

ഥൂണന്തി പസൂനം ബന്ധനത്ഥായ നിഖാതത്ഥമ്ഭസങ്ഖാതം ഥൂണം. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

സോണസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧. ഫഗ്ഗുനസുത്തവണ്ണനാ

൫൬. ദുതിയേ **സമധോസീ**തി സമന്തതോ അധോസി. സബ്ബഭാഗേന പരിഫന്ദനചലനാകാരേന അപചിതിം ദസ്സേതി. വത്തം കിരേതം ബാള്ഹഗിലാനേനപി വുഡ്ഢതരം ദിസ്വാ ഉട്ഠിതാകാരേന അപചിതി ദസ്സേതബ്ബാ. തേന പന "മാ ചലി മാ ചലീ"തി വത്തബ്ബോ, തം പന ചലനം ഉട്ഠാനാകാരദസ്സനം ഹോതീതി ആഹ **"ഉട്ഠാനാകാരം ദസ്സേതീ"**തി. **സന്തിമാനി ആസനാനീ**തി പഠമമേവ പഞ്ഞത്ഥാസനം സന്ധായ വദതി. ബുദ്ധകാലസ്മിഞ്ഹി ഏകസ്സപി ഭിക്ഖുനോ വസനട്ഠാനേ - "സചേ സത്ഥാ ആഗച്ഛിസ്സതി, ആസനം പഞ്ഞത്തമേവ ഹോതൂ"തി അന്തമസോ ഫലകമത്തമ്പി പണ്ണസന്ഥാരമത്തമ്പി പഞ്ഞത്തമേവ. **ഖമനീയം യാപനീയ**ന്തി കച്ചി ദുക്ഖം ഖമിതും, ഇരിയാപഥം വാ യാപേതും സക്കാതി പുച്ഛതി. **സീസവേദനാ**തി കുതോചി നിക്ഖമിതും അലഭമാനേഹി വാതേഹി സമുട്ഠാപിതാ ബലവതിയോ സീസവേദനാ ഹോന്തി.

ഫഗ്ഗുനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. ഛളഭിജാതിസുത്തവണ്ണനാ

൫൭. തതിയേ **അഭിജാതിയോ**തി ഏത്ഥ **അഭി**-സദ്ദോ ഉപസഗ്ഗമത്തം, ന അത്ഥവിസേസജോതകോതി ആഹ **"ഛ ജാതിയോ"**തി. **അഭിജായതീ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ.

ഉരബ്ഭേ ഹനന്തീതി **ഓരബ്ഭികാ**. ഏവം **സൂകരികാ**ദയോ വേദിതബ്ബാ. **രോദേ**ന്തി കുരുരകമ്മന്തതായ സപ്പടിബദ്ധേ സത്തേ അസ്സൂനി മോചേന്തീതി രുദ്ദാ, തേ ഏവ **ലുദ്ദാ** ര-കാരസ്സ ല-കാരം കത്വാ. ഇമിനാ അഞ്ഞേപി യേ കേചി മാഗവികാ നേസാദാ വുത്താ, തേ പാപകമ്മപ്പസുതതായ **"കണ്ഹാഭിജാതീ"**തി വദതി.

ഭിക്ഖൂതി ച ബുദ്ധസാസനേ ഭിക്ഖൂ. തേ കിര സച്ഛന്ദരാഗേന പരിഭുഞ്ജന്തീതി അധിപ്പായേന ചതൂസു പച്ചയേസു കണ്ടകേ പക്ഖിപിത്വാ ഖാദന്തീതി "കണ്ടകവുത്തികാ"തി വദതി. കസ്മാതി ചേ? യസ്മാ തേ പണീതേ

പച്ചയേ പടിസേവന്തീതി തസ്സ മിച്ഛാഗാഹോ. ഞായലദ്ധേപി പച്ചയേ ഭുഞ്ജമാനാ ആജീവകസമയസ്സ വിലോമഗ്ഗാഹിതായ പച്ചയേസു കണ്ടകേ പക്ഖിപിത്വാ ഖാദന്തി നാമാതി വദതീതി. അഥ വാ **കണ്ടകവുത്തികാ** ഏവംനാമകാ ഏകേ പബ്ബജിതാ, യേ സവിസേസം അത്തകിലമഥാനുയോഗം അനുയുത്താ. തഥാ ഹി തേ കണ്ടകേ വത്തന്താ വിയ ഹോന്തീതി "കണ്ടകവുത്തികാ"തി വുത്താ. ഇമമേവ ച അത്ഥവികപ്പം സന്ധായാഹ **"കണ്ടകവുത്തികാതി സമണാ നാമേതേ"**തി.

ലോഹിതാഭിജാതി നാമ നിഗണ്ഠാ ഏകസാടകാതി വുത്താ. തേ കിര ഠത്വാ ഭുഞ്ജനനഹാനപ്പടിക്ഖേപാദിവതസമായോഗേന പുരിമേഹി ദ്വീഹി പണ്ഡരതരാ.

അചേലകസാവകാതി ആജീവകസാവകേ വദതി. തേ കിര ആജീവകലദ്ധിയാ സുവിസുദ്ധചിത്തതായ നിഗണ്ഠേഹിപി പണ്ഡരതരാ. ഏവഞ്ച കത്വാ അത്തനോ പച്ചയദായകേ നിഗണ്ഠേഹിപി ജേട്ഠകതരേ കരോതി.

ആജീവകാ ആജീവകിനിയോ **"സുക്കാഭിജാതീ"**തി വുത്താ. തേ കിര പുരിമേഹി ചതൂഹി പണ്ഡരതരാ. നന്ദാദയോ ഹി തഥാരൂപം ആജീവകപ്പടിപത്തിം ഉക്കംസം പാപേത്വാ ഠിതാ, തസ്മാ നിഗണ്ഠേഹി ആജീവകസാവകേഹി ച പണ്ഡരതരാതി **"പരമസുക്കാഭിജാതീ"**തി വുത്താ.

ബിലം ഓലഗ്ഗേയ്യുന്തി മംസഭാഗം ന്ഹാരുനാ വാ കേനചി വാ ഗന്ഥിത്വാ പുരിസസ്സ ഹത്ഥേ വാ കേസേ വാ ഓലമ്ബനവസേന ബന്ധേയ്യും. ഇമിനാ സത്ഥധമ്മം നാമ ദസ്സേതി. സത്ഥവാഹോ കിര മഹാകന്താരം പടിപന്നോ അന്തരാമഗ്ഗേ ഗോണേ മതേ മംസം ഗഹേത്വാ സബ്ബേസം സത്ഥികാനം "ഇദം ഖാദിത്വാ ഏത്തകം മൂലം ദാതബ്ബ"ന്തി കോട്ഠാസം ഓലമ്ബതി. ഗോണമംസം നാമ ഖാദന്താപി അത്ഥി, അഖാദന്താപി അത്ഥി, ഖാദന്താപി മൂലം ദാതും സക്കോന്താപി അസക്കോന്താപി. സത്ഥവാഹോ യേന മൂലേന ഗോണോ ഗഹിതോ, തം മൂലം സത്ഥികേഹി ധാരണത്ഥം സബ്ബേസം ബലക്കാരേന കോട്ഠാസം ദത്വാ മൂലം ഗണ്ഹാതി. അയം സത്ഥധമ്മോ.

കണ്ഹാഭിജാതിയോ സമാനോതി കണ്ഹേ നീചകുലേ ജാതോ ഹുത്വാ. **കണ്ഹധമ്മ**ന്തി പച്ചത്തേ ഉപയോഗവചനന്തി ആഹ **"കണ്ഹസഭാവോ ഹുത്വാ അഭിജായതീ"**തി, തം അന്തോഗധഹേതുഅത്ഥം പദം, ഉപ്പാദേതീതി അത്ഥോ. തസ്മാ **കണ്ഹം ധമ്മം അഭിജായതീ**തി കാളകം ദസദുസ്സീല്യധമ്മം ഉപ്പാദേതി. **സുക്കം ധമ്മം അഭിജായതീ**തി ഏത്ഥാപി ഇമിനാ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. സോ ഹി "അഹം പുബ്ബേപി പുഞ്ഞാനം അകതത്താ നീചകുലേ നിബ്ബത്തോ, ഇദാനി പുഞ്ഞം കരിസ്സാമീ"തി പുഞ്ഞസങ്ഖാതം പണ്ഡരധമ്മം കരോതി.

അകണ്ഹം അസുക്കം നിബ്ബാനന്തി സചേ കണ്ഹം ഭവേയ്യ, കണ്ഹവിപാകം ദദേയ്യ യഥാ ദസവിധം ദുസ്സീല്യധമ്മം. സചേ സുക്കം, സുക്കവിപാകം ദദേയ്യ യഥാ ദാനസീലാദികുസലകമ്മം. ദ്വിന്നമ്പി അപ്പദാനതോ "അകണ്ഹം അസുക്ക"ന്തി വുത്തം. നിബ്ബാനഞ്ച നാമ ഇമസ്മിം അത്ഥേ അരഹത്തം അധിപ്പേതം "അഭിജായതീ"തി വചനതോ . തഞ്ഹി കിലേസനിബ്ബാനന്തേ ജാതത്താ നിബ്ബാനം നാമ യഥാ "രാഗാദീനം ഖയന്തേ ജാതത്താ രാഗക്ഖയോ, ദോസക്ഖയോ, മോഹക്ഖയോ"തി. പടിപ്പസ്സമ്ഭനവസേന വാ കിലേസാനം

നിബ്ബാപനതോ നിബ്ബാനം. തം ഏസ അഭിജായതി പസവതി. ഇധാപി ഹി അന്തോഗധഹേതു അത്ഥം "ജായതീ"തി പദം. അട്ഠകഥായം പന "ജായതീ"തി ഇമസ്സ പാപുണാതീഹി അത്ഥം ഗഹേത്വാവ **"നിബ്ബാനം പാപുണാതീ"**തി വുത്തം. **സുക്കാഭിജാതിയോ സമാനോ**തി സുക്കേ ഉച്ചകുലേ ജാതോ ഹുത്വാ. സേസമേത്ഥ സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ഛളഭിജാതിസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. ആസവസുത്തവണ്ണനാ

൫൮. ചതുത്ഥേ **സംവരേനാ**തി സംവരേന ഹേതുഭൂതേന വാ. **ഇധാ**തി അയം ഇധ-സദ്ദോ സബ്ബാകാരതോ ഇന്ദ്രിയസംവരസംവുതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സന്നിസ്സയഭൂതസാസനപരിദീപനോ, അഞ്ഞസ്സ തഥാഭാവപ്പടിസേധനോ വാതി വുത്തം **"ഇധാതി ഇധസ്മിം സാസനേ"**തി. **പടിസങ്ഖാ**തി പടിസങ്ഖായ. **സങ്ഖാ**-സദ്ദോ ഞാണകോട്ഠാസപഞ്ഞത്തിഗണനാദീസു ദിസ്സതി "സങ്ഖായേകം പടിസേവതീ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൧൬൮) ഹി ഞാണേ ദിസ്സതി. "പപഞ്ചസഞ്ഞാസങ്ഖാ സമുദാചരന്തീ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൨൦൨, ൨൦൪) കോട്ഠാസേ. "തേസം തേസം ധമ്മാനം സങ്ഖാ സമഞ്ഞാ"തിആദീസു (ധ॰ സ॰ ൧൩൧൩-൧൩൧൫) പഞ്ഞത്തിയം. "ന സുകരം സങ്ഖാതു"ന്തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൨.൧൨൮) ഗണനായ. ഇധ പന ഞാണേ ദട്ഠബ്ബോ. തേനേവാഹ **"പടിസഞ്ജാനിത്വാ പച്ചവേക്ഖിത്വാതി അത്ഥോ"**തി. ആദീനവപച്ചവേക്ഖണാ ആദീനവപടിസങ്ഖാതി യോജനാ. **സമ്പലിമട്ഠ**ന്തി ഘംസിതം. **അനുബ്യഞ്ജനസോ**തി ഹത്ഥപാദസിതആലോകിതവിലോകിതാദിപ്പകാരഭാഗസോ. തഞ്ഹി അയോനിസോമനസികരോതോ കിലേസാനം അനുബ്യഞ്ജനതോ "അനുബ്യഞ്ജന"ന്തി വുച്ചതി. **നിമിത്തഗ്ഗാഹോ**തി ഇത്ഥിപുരിസനിമിത്തസ്സ സുഭനിമിത്താദികസ്സ വാ കിലേസവത്ഥുഭൂതസ്സ നിമിത്തസ്സ ഗാഹോ. **ആദിത്തപരിയായേനാ**തി **ആദിത്തപരിയായേ** (സം॰ നി॰ ൪.൨൮; മഹാവ॰ ൫൪) ആഗതനയേന വേദിതബ്ബോ.

യഥാ ഇത്ഥിയാ ഇന്ദ്രിയം ഇത്ഥിന്ദ്രിയം, ന ഏവമിദം, ഇദം പന ചക്ഖുമേവ ഇന്ദ്രിയന്തി **ചക്ഖുന്ദ്രിയം**. തേനാഹ **"ചക്ഖുമേവ ഇന്ദ്രിയ"**ന്തി. യഥാ ആവാടേ നിയതട്ഠിതികോ കച്ഛപോ "ആവാടകച്ഛപോ"തി വുച്ചതി, ഏവം തപ്പടിബദ്ധവുത്തിതായ തം ഠാനോ സംവരോ ചക്ഖുന്ദ്രിയസംവരോ. തേനാഹ **"ചക്ഖുന്ദ്രിയേ സംവരോ ചക്ഖുന്ദ്രിയസംവരോ"**തി. നനു ച ചക്ഖുന്ദ്രിയേ സംവരോ വാ അസംവരോ വാ നത്ഥി. ന ഹി ചക്ഖുപസാദം നിസ്സായ സതി വാ മുട്ഠസ്സച്ചം വാ ഉപ്പജ്ജതി. അപിച യദാ രൂപാരമ്മണം ചക്ഖുസ്സ ആപാഥം ആഗച്ഛതി, തദാ ഭവങ്ഗേ ദ്വിക്ഖത്തും ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുദ്ധേ കിരിയമനോധാതു ആവജ്ജനകിച്ചം സാധയമാനാ ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുജ്ഝതി. തതോ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ദസ്സനകിച്ചം, തതോ വിപാകമനോധാതു സമ്പടിച്ഛനകിച്ചം, തതോ വിപാകമനോവിഞ്ഞാണധാതു സന്തീരണകിച്ചം, തതോ കിരിയാഹേതുകമനോവിഞ്ഞാണധാതു വോട്ഠബ്ബനകിച്ചം സാധയമാനാ ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുജ്ഝതി , തദനന്തരം ജവനം ജവതി. തത്ഥാപി നേവ ഭവങ്ഗസമയേ, ന ആവജ്ജനാദീനം അഞ്ഞതരസമയേ ച സംവരോ വാ അസംവരോ വാ അത്ഥി. ജവനക്ഖണേ പന സചേ ദുസ്സീല്യം വാ മുട്ഠസ്സച്ചം വാ അഞ്ഞാണം വാ അക്ഖന്തി വാ കോസജ്ജം വാ ഉപ്പജ്ജതി, അസംവരോ

ഹോതി. തസ്മിം പന സീലാദീസു ഉപ്പന്നേസു സംവരോ ഹോതി, തസ്മാ ''ചക്ഖുന്ദ്രിയേ സംവരോ''തി കസ്മാ വുത്തന്തി ആഹ **"ജവനേ ഉപ്പജ്ജമാനോപി ഹേസ...പേ॰... ചക്ഖുന്ദ്രിയസംവരോതി വുച്ചതീ"**തി.

ഇദം വുത്തം ഹോതി - യഥാ നഗരേ ചതൂസു ദ്വാരേസു അസംവുതേസു കിഞ്ചാപി അന്തോഘരദ്വാരകോട്ഠകഗബ്ഭാദയോ സുസംവുതാ, തഥാപി അന്തോനഗരേ സബ്ബം ഭണ്ഡം അരക്ഖിതം അഗോപിതമേവ ഹോതി. നഗരദ്വാരേന ഹി പവിസിത്വാ ചോരാ യദിച്ഛകം കരേയ്യും, ഏവമേവം ജവനേ ദുസ്സീല്യാദീസു ഉപ്പന്നേസു തസ്മിം അസംവരേ സതി ദ്വാരമ്പി അഗുത്തം ഹോതി ഭവങ്ഗമ്പി ആവജ്ജനാദീനി വീഥിചിത്താനിപി. യഥാ പന നഗരദ്വാരേസു സംവുതേസു കിഞ്ചാപി അന്തോഘരാദയോ അസംവുതാ, തഥാപി അന്തോനഗരേ സബ്ബം ഭണ്ഡം സുരക്ഖിതം സുഗോപിതമേവ ഹോതി. നഗരദ്വാരേസു ഹി പിഹിതേസു ചോരാനം പവേസോ നത്ഥി, ഏവമേവം ജവനേ സീലാദീസു ഉപ്പന്നേസു ദ്വാരമ്പി സുഗുത്തം ഹോതി ഭവങ്ഗമ്പി ആവജ്ജനാദീനി വീഥിചിത്താനിപി, തസ്മാ ജവനക്ഖണേ ഉപ്പജ്ജമാനോപി ചക്ഖുന്ദ്രിയസംവരോതി വുത്തോതി.

സംവരേന സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ സംവുതോതി ആഹ **"ഉപേതോ"**തി. **അയമേവേത്ഥ അത്ഥോ സുന്ദരതരോ**തി ഉപരി പാളിയം സന്ദിസ്സനതോ വുത്തം. തേനാഹ **"തഥാ ഹീ"**തിആദി.

യന്തി ആദേസോതി ഇമിനാ ലിങ്ഗവിപല്ലാസേന സദ്ധിം വചനവിപല്ലാസോ കതോതി ദസ്സേതി, നിപാതപദം വാ ഏതം പുഥുവചനത്ഥം. **വിഘാതകരാ**തി ചിത്തവിഘാതകരാ , കായചിത്തദുക്ഖനിബ്ബത്തകാ വാ. യഥാവുത്തകിലേസഹേതുകാ ദാഹാനുബന്ധാ വിപാകാ ഏവ **വിപാകപരിളാഹാ**. യഥാ പനേത്ഥ ആസവാ അഞ്ഞേ ച വിഘാതകരാ കിലേസപരിളാഹാ സമ്ഭവന്തി, തം ദസ്സേതും **"ചക്ഖുദ്വാരസ്മിഞ്ഹീ"**തിആദി വുത്തം. തം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. ഏത്ഥ ച സംവരണൂപായോ, സംവരിതബ്ബം, സംവരോ, യതോ സോ സംവരോ, യത്ഥ സംവരോ, യഥാ സംവരോ, യഞ്ച സംവരഫലന്തി അയം വിഭാഗോ വേദിതബ്ബോ. കഥം? ''പടിസങ്ഖാ യോനിസോ''തി ഹി **സംവരണൂപായോ**. ചക്ഖുന്ദ്രിയം **സംവരിതബ്ബം**. സംവരഗ്ഗഹണേന ഗഹിതാ സതി **സംവരോ**. ''അസംവുതസ്സാ''തി **സംവരണാവധി**. അസംവരതോ ഹി സംവരണം. സംവരിതബ്ബഗ്ഗഹണസിദ്ധോ ഇധ **സംവരവിസയോ**. ചക്ഖുന്ദ്രിയഞ്ഹി സംവരണം ഞാണം രൂപാരമ്മണേ സംവരയതീതി അവുത്തസിദ്ധോയമത്ഥോ. ആസവതന്നിമിത്തകിലേസപരിളാഹാഭാവോ **ഫലം**. ഏവം സോതദ്വാരാദീസു യോജേതബ്ബം. **സബ്ബത്ഥേവാ**തി മനോദ്വാരേ പഞ്ചദ്വാരേ ചാതി സബ്ബസ്മിം ദ്വാരേ.

പടിസങ്ഖാ യോനിസോ ചീവരന്തിആദീസു ''സീതസ്സ പടിഘാതായാ''തിആദിനാ പച്ചവേക്ഖണമേവ യോനിസോ പടിസങ്ഖാ. **ഈദിസന്തി** ഏവരൂപം ഇട്ഠാരമ്മണം. **ഭവപത്ഥനായ അസ്സാദയതോതി** ഭവപത്ഥനാമുഖേന **ഭാവിതം** ആരമ്മണം അസ്സാദേന്തസ്സ. **ചീവരന്തി** നിവാസനാദി യം കിഞ്ചിചീവരം. **പടിസേവതീ**തി നിവാസനാദിവസേന പരിഭുഞ്ജതി. **യാവദേവാ**തി പയോജനപരിമാണനിയമനം. സീതപ്പടിഘാതാദിയേവ ഹി യോഗിനോ ചീവരപ്പടിസേവനപ്പയോജനം.

സീതസ്സാതി സീതധാതുക്ഖോഭതോ വാ ഉതുപരിണാമതോ വാ ഉപ്പന്നസ്സ സീതസ്സ. **പടിഘാതായാ**തി പടിഘാതനത്ഥം തപ്പച്ചയസ്സ വികാരസ്സ വിനോദനത്ഥം. **ഉണ്ഹസ്സാ**തി അഗ്ഗിസന്താപതോ ഉപ്പന്നസ്സ ഉണ്ഹസ്സ. **ഡംസാദയോ** പാകടായേവ. പുന **യാവദേവാ**തി നിയതപ്പയോജനപരിമാണനിയമനം. നിയതഞ്ഹി പയോജനം ചീവരം പടിസേവന്തസ്സ ഹിരികോപീനപ്പടിച്ഛാദനം, ഇതരം കദാചി. **ഹിരികോപീന**ന്തി സമ്ബാധട്ഠാനം. യസ്മിഞ്ഹി അങ്ഗേ വിവടേ ഹിരീ കുപ്പതി വിനസ്സതി, തം ഹിരിയാ കോപനതോ ഹിരികോപീനം, തംപടിച്ഛാദനത്ഥം ചീവരം പടിസേവതി.

പിണ്ഡപാതന്തി യം കിഞ്ചി ആഹാരം. സോ ഹി പിണ്ഡോല്യേന ഭിക്ഖുനോ പത്തേ പതനതോ, തത്ഥ തത്ഥ ലദ്ധഭിക്ഖാപിണ്ഡാനം പാതോ സന്നിപാതോതി വാ ''പിണ്ഡപാതോ''തി വുച്ചതി. **നേവ ദവായാ**തി ന കീളനായ. **ന മദായാ**തി ന ബലമദമാനമദപുരിസമദത്ഥം. **ന മണ്ഡനായാ**തി ന അങ്ഗപച്ചങ്ഗാനം പീണനഭാവത്ഥം. **ന വിഭൂസനായാ**തി ന തേസംയേവ സോഭത്ഥം, ഛവിസമ്പത്തിഅത്ഥന്തി അത്ഥോ . ഇമാനി യഥാക്കമം മോഹദോസസണ്ഠാനവണ്ണരാഗൂപനിസ്സയപ്പഹാനത്ഥാനി വേദിതബ്ബാനി. പുരിമം വാ ദ്വയം അത്തനോ സംകിലേസുപ്പത്തിനിസേധനത്ഥം, ഇതരം പരസ്സപി. ചത്താരിപി കാമസുഖല്ലികാനുയോഗസ്സ പഹാനത്ഥം വുത്താനീതി വേദിതബ്ബാനി. **കായസ്സാ**തി രൂപകായസ്സ. **ഠിതിയാ യാപനായാ**തി പബന്ധട്ഠിതത്ഥഞ്ചേവ പവത്തിയാ അവിച്ഛേദനത്ഥഞ്ച, ചിരകാലട്ഠിതത്ഥം ജീവിതിന്ദ്രിയസ്സ പവത്താപനത്ഥം. **വിഹിംസൂപരതിയാ**തി ജിഘച്ഛാദുക്ഖസ്സ ഉപരമത്ഥം. **ബ്രഹ്മചരിയാനുഗ്ഗഹായാ**തി സാസനമഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയാനം അനുഗ്ഗണ്ഹനത്ഥം. **ഇതീ**തി ഏവം ഇമിനാ ഉപായേന. **പുരാണഞ്ച വേദനം പടിഹങ്ഖാമീ**തി പുരാണം അഭുത്തപച്ചയാ ഉപ്പജ്ജനകവേദനം പടിഹനിസ്സാമി. **നവഞ്ച വേദനം ന ഉപ്പാദേസ്സാമീ**തി നവം ഭുത്തപച്ചയാ ഉപ്പജ്ജനകവേദനം ന ഉപ്പാദേസ്സാമി. തസ്സാ ഹി അനുപ്പജ്ജനത്ഥമേവ ആഹാരം പരിഭുഞ്ജതി. ഏത്ഥ അഭുത്തപച്ചയാ ഉപ്പജ്ജനകവേദനാ നാമ യഥാവുത്തജിഘച്ഛാനിമിത്താ വേദനാ. സാ ഹി അഭുഞ്ജന്തസ്സ ഭിയ്യോ ഭിയ്യോപവഡ്ഢനവസേന ഉപ്പജ്ജതി, ഭുത്തപച്ചയാ അനുപ്പജ്ജനകവേദനാപി ഖുദാനിമിത്താവ അങ്ഗദാഹസൂലാദിവേദനാ അപ്പവത്താ. സാ ഹി ഭുത്തപച്ചയാ അനുപ്പന്നാവ ന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. വിഹിംസാനിമിത്തതാ ചേതാസം വിഹിംസായ വിസേസോ.

യാത്രാ ച മേ ഭവിസ്സതീതി യാപനാ ച മേ ചതുന്നം ഇരിയാപഥാനം ഭവിസ്സതി. ''യാപനായാ''തി ഇമിനാ ജീവിതിന്ദ്രിയയാപനാ വുത്താ, ഇധ ചതുന്നം ഇരിയാപഥാനം അവിച്ഛേദസങ്ഖാതാ യാപനാതി അയമേതാസം വിസേസോ. **അനവജ്ജതാ ച ഫാസുവിഹാരോ ചാ**തി അയുത്തപരിയേസനപ്പടിഗ്ഗഹണപരിഭോഗപരിവജ്ജനേന അനവജ്ജതാ, പരിമിതപരിഭോഗേന ഫാസുവിഹാരോ. അസപ്പായാപരിമിതഭോജനപച്ചയാ അരതിതന്ദീവിജമ്ഭിതാവിഞ്ഞുഗരഹാദിദോസാഭാവേന വാ അനവജ്ജതാ. സപ്പായപരിമിതഭോജനപച്ചയാ കായബലസമ്ഭവേന ഫാസുവിഹാരോ. യാവദത്ഥം ഉദരാവദേഹകഭോജനപരിവജ്ജനേന വാ സേയ്യസുഖപസ്സസുഖമിദ്ധസുഖാദീനം അഭാവതോ അനവജ്ജതാ. ചതുപഞ്ചാലോപമത്തഊനഭോജനേന ചതുഇരിയാപഥയോഗ്യതാപാദനതോ ഫാസുവിഹാരോ. വുത്തഞ്ഹേതം -

''ചത്താരോ പഞ്ച ആലോപേ, അഭുത്വാ ഉദകം പിവേ;

അലം ഫാസുവിഹാരായ, പഹിതത്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ''തി. (ഥേരഗാം ൻവ്വന; മിം പം ന്റ.ര.ഫ്രം);

ഏത്താവതാ ച പയോജനപരിഗ്ഗഹോ, മജ്ഝിമാ ച പടിപദാ ദീപിതാ ഹോതി. **യാത്രാ ച മേ ഭവിസ്സതീ**തി പയോജനപരിഗ്ഗഹദീപനാ. യാത്രാ ഹി നം ആഹാരൂപയോഗം പയോജേതി. ധമ്മികസുഖാപരിച്ചാഗഹേതുകോ **ഫാസുവിഹാരോ** മജ്ഝിമാ പടിപദാ അന്തദ്വയപരിവജ്ജനതോ.

സേനാസനന്തി സേനഞ്ച ആസനഞ്ച. യത്ഥ വിഹാരാദികേ സേതി നിപജ്ജതി ആസതി നിസീദതി, തം സേനാസനം. **ഉതുപരിസ്സയവിനോദനപ്പടിസല്ലാനാരാമത്ഥ**ന്തി ഉതുയേവ പരിസഹനട്ഠേന പരിസ്സയോ സരീരാബാധചിത്തവിക്ഖേപകരോ, തസ്സ വിനോദനത്ഥം, അനുപ്പന്നസ്സ അനുപ്പാദനത്ഥം, ഉപ്പന്നസ്സ വൂപസമനത്ഥഞ്ചാതി അത്ഥോ. അഥ വാ യഥാവുത്തോ ഉതു ച സീഹബ്യഗ്ഘാദിപാകടപരിസ്സയോ ച രാഗദോസാദിപടിച്ഛന്നപരിസ്സയോ ച ഉതുപരിസ്സയോ, തസ്സ വിനോദനത്ഥഞ്ചേവ ഏകീഭാവഫാസുകത്ഥഞ്ച. ചീവരപ്പടിസേവനേ ഹിരീകോപീനപ്പടിച്ഛാദനം വിയ തം നിയതപയോജനന്തി പുന **''യാവദേവാ''**തി വുത്തം.

ഗിലാനപച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരന്തി രോഗസ്സ പച്ചനീകപ്പവത്തിയാ ഗിലാനപച്ചയോ, തതോ ഏവ ഭിസക്കസ്സ അനുഞ്ഞാതവത്ഥുതായ ഭേസജ്ജം, ജീവിതസ്സ പരിവാരസമ്ഭാരഭാവേഹി പരിക്ഖാരോ ചാതി ഗിലാനപച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരോ, തം. **വേയ്യാബാധികാന**ന്തി വേയ്യാബാധതോ ധാതുക്ഖോഭതോ ച തംനിബ്ബത്തകുട്ഠഗണ്ഡപീളകാദിരോഗതോ ഉപ്പന്നാനം. **വേദനാന**ന്തി ദുക്ഖവേദനാനം. **അബ്യാബജ്ഝപരമതായാ**തി നിദ്ദുക്ഖപരമഭാവായ. യാവ തം ദുക്ഖം സബ്ബം പഹീനം ഹോതി, താവ പടിസേവാമീതി യോജനാ. ഏവമേത്ഥ സങ്ഖേപേനേവ പാളിവണ്ണനാ വേദിതബ്ബാ. **നവവേദനുപ്പാദതോപീ**തി ന കേവലം ആയതിം ഏവ വിപാകപരിളാഹാ , അഥ ഖോ അതിഭോജനപച്ചയാ അലംസാടകാദീനം വിയ നവവേദനുപ്പാദതോപി വേദിതബ്ബാ.

കമ്മട്ഠാനികസ്സ ചലനം നാമ കമ്മട്ഠാനപരിച്ചാഗോതി ആഹ **''ചലതി കമ്പതി കമ്മട്ഠാനം വിജഹതീ''**തി. ''ഖമോ ഹോതി സീതസ്സ ഉണ്ഹസ്സാ''തി ഏത്ഥ ച ലോമസനാഗത്ഥേരസ്സ വത്ഥു കഥേതബ്ബം. ഥേരോ കിര ചേതിയപബ്ബതേ പിയങ്ഗുഗുഹായ പധാനഘരേ വിഹരന്തോ അന്തരട്ഠകേ ഹിമപാതസമയേ ലോകന്തരികനിരയം പച്ചവേക്ഖിത്വാ കമ്മട്ഠാനം അവിജഹന്തോവ അബ്ഭോകാസേ വീതിനാമേസി. ഗിമ്ഹസമയേ ച പച്ഛാഭത്തം ബഹിചങ്കമേ കമ്മട്ഠാനം മനസികരോതോ സേദാപിസ്സ കച്ഛേഹി മുച്ചന്തി. അഥ നം അന്തേവാസികോ ആഹ - ''ഇധ, ഭന്തേ, നിസീദഥ, സീതലോ ഓകാസോ''തി. ഥേരോ ''ഉണ്ഹഭയേനേവമ്ഹി, ആവുസോ, ഇധ നിസിന്നോ''തി അവീചിമഹാനിരയം പച്ചവേക്ഖിത്വാ നിസീദിയേവ. **ഉണ്ഹ**ന്തി ചേത്ഥ അഗ്ഗിസന്താപോവ വേദിതബ്ബോ സൂരിയസന്താപസ്സ പരതോ വുച്ചമാനത്താ. സൂരിയസന്താപവസേന പനേതം വത്ഥു വുത്തം.

യോ ച ദ്വേ തയോ വാരേ ഭത്തം വാ പാനീയം വാ അലഭമാനോപി അനമതഗ്ഗേ സംസാരേ അത്തനോ പേത്തിവിസയൂപപത്തിം പച്ചവേക്ഖിത്വാ അവേധന്തോ കമ്മട്ഠാനം ന വിജഹതിയേവ.

ഡംസമകസവാതാതപസമ്ഫസ്സേഹി ഫുട്ഠോ ചേപി തിരച്ഛാനൂപപത്തിം പച്ചവേക്ഖിത്വാ അവേധന്തോ കമ്മട്ഠാനം ന വിജഹതിയേവ. സരീസപസമ്ഫസ്സേന ഫുട്ഠോ ചാപി അനമതഗ്ഗേ സംസാരേ സീഹബ്യഗ്ഘാദിമുഖേസു അനേകവാരം പരിവത്തിതപുബ്ബഭാവം പച്ചവേക്ഖിത്വാ അവേധന്തോ കമ്മട്ഠാനം ന വിജഹതിയേവ **പധാനിയത്ഥേരോ** വിയ, അയം **"ഖമോ ജിഘച്ഛായ...പേ॰... സരീസപസമ്ഫസ്സാന"**ന്തി വേദിതബ്ബോ. ഥേരം കിര ഖണ്ഡചേലവിഹാരേ കണികാരപധാനിയഘരേ അരിയവംസധമ്മം സുണന്തഞ്ഞേവ ഘോരവിസോ സപ്പോ ഡംസി. ഥേരോ ജാനിത്വാപി പസന്നചിത്തോ നിസിന്നോ ധമ്മംയേവ സുണാതി, വിസവേഗോ ഥദ്ധോ അഹോസി. ഥേരോ ഉപസമ്പദമാളം ആദിം കത്വാ സീലം പച്ചവേക്ഖിത്വാ "വിസുദ്ധസീലോമ്ഹീ"തി പീതിം ഉപ്പാദേസി, സഹ പീതുപ്പാദാ വിസം നിവത്തിത്വാ പഥവിം പാവിസി. ഥേരോ തത്ഥേവ ചിത്തേകഗ്ഗതം ലഭിത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി.

യോ പന അക്കോസവസേന ദുരുത്തേ ദുരുത്തത്തായേവ ച ദുരാഗതേ അപി അന്തിമവത്ഥുസഞ്ഞിതേ വചനപഥേ സുത്വാ ഖന്തിഗുണംയേവ പച്ചവേക്ഖിത്വാ ന വേധതി **ദീഘഭാണകഅഭയത്ഥേരോ** വിയ, അയം **"ഖമോ ദുരുത്താനം ദുരാഗതാനം വചനപഥാന"**ന്തി വേദിതബ്ബോ. ഥേരോ കിര പച്ചയസന്തോസഭാവനാരാമതായ മഹാഅരിയവംസപ്പടിപദം കഥേസി, സബ്ബോ മഹാഗാമോ ആഗച്ഛതി, ഥേരസ്സ മഹാസക്കാരോ ഉപ്പജ്ജി. തം അഞ്ഞതരോ മഹാഥേരോ അധിവാസേതും അസക്കോന്തോ "ദീഘഭാണകോ 'അരിയവംസം കഥേമീ'തി സബ്ബരത്തിം കോലാഹലം കരോതീ"തിആദീഹി അക്കോസി. ഉഭോപി ച അത്തനോ അത്തനോ വിഹാരം ഗച്ഛന്താ ഗാവുതമത്തം ഏകപഥേന അഗമംസു. സകലഗാവുതമ്പി സോ തം അക്കോസിയേവ. തതോ യത്ഥ ദ്വിന്നം വിഹാരാനം മഗ്ഗോ ഭിജ്ജതി, തത്ഥ ഠത്വാ ദീഘഭാണകത്ഥേരോ തം വന്ദിത്വാ "ഏസോ, ഭന്തേ, തുമ്ഹാകം മഗ്ഗോ"തി ആഹ. സോ അസ്സുണന്തോ വിയ അഗമാസി. ഥേരോപി വിഹാരം ഗന്ത്വാ പാദേ പക്ഖാലേത്വാ നിസീദി. തമേനം അന്തേവാസികോ "കിം, ഭന്തേ, സകലഗാവുതം പരിഭാസന്തം ന കിഞ്ചി അവോചുത്ഥാ"തി ആഹ. ഥേരോ "ഖന്തിയേവാവുസോ, മയ്ഹം ഭാരോ, ന അക്ഖന്തി, ഏകപദുദ്ധാരേപി കമ്മട്ഠാനവിയോഗം ന പസ്സാമീ"തി ആഹ.

വചനമേവ തദത്ഥം ഞാപേതുകാമാനഞ്ച പഥോ ഉപായോതി ആഹ **"വചനമേവ വചനപഥോ"**തി. അസുഖട്ഠേന വാ **തിബ്ബാ**. യഞ്ഹി ന സുഖം, തം അനിട്ഠം തിബ്ബന്തി വുച്ചതി. **അധിവാസകജാതികോ ഹോതീ**തി യഥാവുത്തവേദനാനം അധിവാസകസഭാവോ ഹോതി. ചിത്തലപബ്ബതേ പധാനിയത്ഥേരസ്സ കിര രത്തിം പധാനേന വീതിനാമേത്വാ ഠിതസ്സ ഉദരവാതോ ഉപ്പജ്ജതി. സോ തം അധിവാസേതും അസക്കോന്തോ ആവത്തതി പരിവത്തതി. തമേനം ചങ്കമനപസ്സേ ഠിതോ പിണ്ഡപാതിയത്ഥേരോ ആഹ - "ആവുസോ, പബ്ബജിതോ നാമ അധിവാസനസീലോ ഹോതീ"തി. സോ "സാധു, ഭന്തേ"തി അധിവാസേത്വാ നിച്ചലോ സയി. വാതോ നാഭിതോ യാവ ഹദയം ഫാലേസി. ഥേരോ വേദനം വിക്ഖമ്ഭേത്വാ വിപസ്സന്തോ മുഹുത്തേന അനാഗാമീ ഹുത്വാ പരിനിബ്ബായി. **ഏവം സബ്ബത്ഥാ**തി "ഉണ്ഹേന ഫുട്ഠസ്സ സീതം പത്ഥയതോ"തിആദിനാ സബ്ബത്ഥ ഉണ്ഹാദിനിമിത്തം കാമാസവുപ്പത്തി വേദിതബ്ബാ. **നത്ഥി സുഗതിഭവേ സീതം വാ ഉണ്ഹം വാ**തി അനിട്ഠം സീതം വാ

ഉണ്ഹം വാ നത്ഥീതി അധിപ്പായോ. അത്തഗ്ഗാഹേ സതി അത്തനിയഗ്ഗാഹോതി ആഹ **"മയ്ഹം സീതം ഉണ്ഹന്തി ഗാഹോ ദിട്ഠാസവോ"**തി.

അഹം സമണോതി "അഹം സമണോ, കിം മമ ജീവിതേന വാ മരണേന വാ"തി ഏവം ചിന്തേത്വാതി അധിപ്പായോ. **പച്ചവേക്ഖിത്വാതി** ഗാമപ്പവേസപ്പയോജനാദിഞ്ച പച്ചവേക്ഖിത്വാ. **പടിക്കമതീതി** ഹത്ഥിആദീനം സമീപഗമനതോ അപക്കമതി. ഠായന്തി ഏത്ഥാതി ഠാനം, കണ്ടകാനം ഠാനം **കണ്ടകട്ഠാനം,** യത്ഥ കണ്ടകാനി സന്തി, തം ഓകാസന്തി വുത്തം ഹോതി. **അമനുസ്സദുട്ഠാനീതി** അമനുസ്സസഞ്ചാരേന ദൂസിതാനി, സപരിസ്സയാനീതി അത്ഥോ. **അനിയതവത്ഥുഭൂതന്തി** അനിയതസിക്ഖാപദസ്സ കാരണഭൂതം. **വേസിയാദിഭേദതോതി** വേസിയാവിധവാഥുല്ലകുമാരികാപണ്ഡകപാനാഗാരഭിക്ഖുനിഭേദതോ. **സമാനന്തി** സമം, അവിസമന്തി അത്ഥോ. **അകാസി വാതി** താദിസം അനാചാരം അകാസി വാ. **സീലസംവരസങ്ഖാതേനാതി** കഥം പരിവജ്ജനം സീലം? അനാസനപരിവജ്ജനേന ഹി അനാചാരപരിവജ്ജനം വുത്തം. അനാചാരാഗോചരപരിവജ്ജനം ചാരിത്തസീലതായ സീലസംവരോ. തഥാ ഹി ഭഗവതാ "പാതിമോക്ഖസംവരസംവുതോ വിഹരതീ"തി (വിഭ॰ ൫൰൮) സീലസംവരവിഭജനേ ആചാരഗോചരസമ്പത്തിം ദസ്സേന്തേന "അത്ഥി അനാചാരോ, അത്ഥി അഗോചരോ"തിആദിനാ (വിഭ॰ ൫൧൩-൫൧൪) ആചാരഗോചരാ വിഭജിത്വാ ദസ്സിതാ. "ചണ്ഡം ഹത്ഥിം പരിവജ്ജേതീ"തി വചനതോ ഹത്ഥിആദിപരിവജ്ജനമ്പി ഭഗവതോ വചനാനുട്ഠാനന്തി കത്വാ ആചാരസീലമേവാതി വേദിതബ്ബം.

ഇതിപീതി ഇമിനാപി കാരണേന അയോനിസോമനസികാരസമുട്ഠിതത്താപി, ലോഭാദിസഹഗതത്താപി, കുസലപ്പടിപക്ഖതോപീതിആദീഹി കാരണേഹി അയം വിതക്കോ അകുസലോതി അത്ഥോ. ഇമിനാ നയേന **സാവജ്ജോതിആദീസുപി** അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഏത്ഥ ച **അകുസലോതിആദിനാ** ദിട്ഠധമ്മികം കാമവിതക്കസ്സ ആദീനവം ദസ്സേതി, **ദുക്ഖവിപാകോതി** ഇമിനാ സമ്പരായികം. **അത്തബ്യാബാധായ സംവത്തതീതിആദീസുപി** ഇമിനാവ നയേന ആദീനവവിഭാവനാ വേദിതബ്ബാ. ഉപ്പന്നസ്സ കാമവിതക്കസ്സ അനധിവാസനം നാമ പുന താദിസസ്സ അനുപ്പാദനം. തം പനസ്സ പഹാനം വിനോദനം ബ്യന്തികരണം അനഭാവഗമനന്തി ച വത്തും വട്ടതീതി പാളിയം - "ഉപ്പന്നം കാമവിതക്കം നാധിവാസേതീ"തി വത്വാ "പജഹതീ"തിആദി വുത്തന്തി തമത്ഥം ദസ്സേന്തോ **"അനധിവാസേന്തോ കിം കരോതീ"**തിആദിമാഹ. പഹാനഞ്ചേത്ഥ വിക്ഖമ്ഭനമേവ, ന സമുച്ഛേദോതി ദസ്സേതും **"വിനോദേതീ"**തിആദി വുത്തന്തി വിക്ഖമ്ഭനവസേനേവ അത്ഥോ ദസ്സിതോ. **ഉപ്പന്നുപ്പന്നേതി** തേസം പാപവിതക്കാനം ഉപ്പാദാവത്ഥാഗഹണം വാ കതം സിയാ അനവസേസഗ്ഗഹണം വാ. തേസു പഠമം സന്ധായാഹ **"ഉപ്പന്നമത്തേ"**തി, സമ്പതിജാതേതി അത്ഥോ. അനവസേസഗ്ഗഹണം ബ്യാപനിച്ഛായം ഹോതീതി ദസ്സേതും **"സതക്ഖത്തുമ്പി ഉപ്പന്നുപ്പന്നേ"**തി വുത്തം.

ഞാതിവിതക്കോതി "അമ്ഹാകം ഞാതയോ സുഖജീവിനോ സമ്പത്തിയുത്താ"തിആദിനാ ഗേഹസ്സിതപേമവസേന ഞാതകേ ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നവിതക്കോ. **ജനപദവിതക്കോതി** "അമ്ഹാകം ജനപദോ സുഭിക്ഖോ സമ്പന്നസസ്സോ രമണീയോ"തിആദിനാ ഗേഹസ്സിതപേമവസേന ജനപദം ആരബ്ഭ

ഉപ്പന്നവിതക്കോ. ഉക്കുടികപ്പധാനാദീഹി ദുക്ഖേ നിജ്ജിണ്ണേ സമ്പരായേ സത്താ സുഖീ ഹോന്തി അമരാതി ദുക്കരകാരികായ പടിസംയുത്തോ അമരത്ഥായ വിതക്കോ. തം വാ ആരബ്ഭ അമരാവിക്ഖേപദിട്ഠിസഹഗതോ അമരോ ച സോ വിതക്കോ ചാതി **അമരാവിതക്കോ. പരാനുദ്ദയതാപടിസംയുത്തോ**തി പരേസു ഉപട്ഠാകാദീസു സഹനന്ദിതാദിവസേന പവത്തോ അനുദ്ദയതാപതിരൂപകോ ഗേഹസ്സിതപേമപ്പടിസംയുത്തോ വിതക്കോ. **ലാഭസക്കാരസിലോകപ്പടിസംയുത്തോ**തി ചീവരാദിലാഭേന ച സക്കാരേന ച കിത്തിസദ്ദേന ച ആരമ്മണകരണവസേന പടിസംയുത്തോ. **അനവഞ്ഞത്തിപ്പടിസംയുത്തോ**തി "അഹോ വത മം പരേ ന അവജാനേയ്യും, ന ഹേട്ഠാ കത്വാ മഞ്ഞേയ്യും, പാസാണച്ഛത്തം വിയ ഗരും കരേയ്യു"ന്തി ഉപ്പന്നവിതക്കോ.

കാമവിതക്കോ കാമസങ്കപ്പനസഭാവതോ കാമാസവപ്പത്തിയാ സാതിസയത്താ ച കാമനാകാരോതി ആഹ **"കാമവിതക്കോ പനേത്ഥ കാമാസവോ"**തി. **തബ്ബിസേസോ**തി കാമാസവവിസേസോ ഭവസഭാവത്താതി അധിപ്പായോ. കാമവിതക്കാദികേ വിനോദേതി അത്തനോ സന്താനതോ നീഹരതി ഏതേനാതി **വിനോദനം,** വീരിയന്തി ആഹ **"വീരിയസംവരസങ്ഖാതേന വിനോദനേനാ"**തി.

"സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാ ഭാവിതാ ബഹുലീകതാ വിജ്ജാവിമുത്തിയോ പരിപൂരേന്തീ"തി വചനതോ വിജ്ജാവിമുത്തീനം അനധിഗമോ തതോ ച സകലവട്ടദുക്ഖാനതിവത്തി **അഭാവനായ ആദീനവോ**. വുത്തവിപരിയായേന ഭഗവതോ ഓരസപുത്തഭാവാദിവസേന ച **ഭാവനായ ആനിസംസോ** വേദിതബ്ബോ. **ഥോമേന്തോ**തി ആസവപഹാനസ്സ ദുക്കരത്താ തായ ഏവ ദുക്കരകിരിയായ തം അഭിത്ഥവന്തോ. **സംവരേനേവ പഹീനാ**തി സംവരേന പഹീനാ ഏവ. തേന വുത്തം **"ന അപ്പഹീനേസുയേവ പഹീനസഞ്ഞീ"**തി.

ആസവസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. ദാരുകമ്മികസുത്തവണ്ണനാ

൫൯. പഞ്ചമേ **പുത്തസമ്ബാധസയന**ന്തി പുത്തേഹി സമ്ബാധസയനം. ഏത്ഥ പുത്തസീസേന ദാരപരിഗ്ഗഹം പുത്തദാരേസു ഉപ്പിലോ വിയ. തേന തേസം രോഗാദിഹേതു സോകാഭിഭവേന ച ചിത്തസ്സ സംകിലിട്ഠതം ദസ്സേതി. **കാമഭോഗിനാ**തി ഇമിനാ പന രാഗാഭിഭവന്തി. ഉഭയേനപി വിക്ഖിത്തചിത്തതം ദസ്സേതി. **കാസികചന്ദന**ന്തി ഉജ്ജലചന്ദനം. തം കിര വണ്ണവിസേസസമുജ്ജലം ഹോതി പഭസ്സരം, തദത്ഥമേവ നം സണ്ഹതരം കരോന്തി. തേനേവാഹ **"സണ്ഹചന്ദന"**ന്തി , കാസികവത്ഥഞ്ച ചന്ദനഞ്ചാതി അത്ഥോ. **മാലാഗന്ധവിലേപന**ന്തി വണ്ണസോഭത്ഥഞ്ചേവ സുഗന്ധഭാവത്ഥഞ്ച മാലം, സുഗന്ധഭാവത്ഥായ ഗന്ധം, ഛവിരാഗകരണത്ഥഞ്ചേവ സുഭത്ഥഞ്ച വിലേപനം ധാരേന്തേന. **ജാതരൂപരജത**ന്തി സുവണ്ണഞ്ചേവ അവസിട്ഠധനഞ്ച സാദിയന്തേന. സബ്ബേനപി കാമേസു അഭിഗിദ്ധഭാവമേവ പകാസേതി.

ദാരുകമ്മികസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൱. ഹത്ഥിസാരിപുത്തസുത്തവണ്ണനാ

൩൬. ഛട്ഠേ ഹത്ഥിം സാരേതീതി ഹത്ഥിസാരീ, തസ്സ പുത്തോതി **ഹത്ഥിസാരിപുത്തോ**. സോ കിര സാവത്ഥിയം ഹത്ഥിആചരിയസ്സ പുത്തോ ഭഗവതോ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ തീണി പിടകാനി ഉഗ്ഗഹേത്വാ സുഖുമേസു ഖന്ധധാതുആയതനാദീസു അത്ഥന്തരേസു കുസലോ അഹോസി. തേന വുത്തം - **"ഥേരാനം ഭിക്ഖൂനം അഭിധമ്മകഥം കഥേന്താനം അന്തരന്തരാ കഥം ഓപാതേതീ"**തി. തത്ഥ **അന്തരന്തരാ കഥം ഓപാതേതീ**തി ഥേരേഹി വുച്ചമാനസ്സ കഥാപബന്ധസ്സ അന്തരേ അന്തരേ അത്തനോ കഥം പവേസേതീതി അത്ഥോ. **പഞ്ചഹി സംസഗ്ഗേഹീ**തി സവനസംസഗ്ഗോ, ദസ്സനസംസഗ്ഗോ, സമുല്ലാപസംസഗ്ഗോ, സമ്ഭോഗസംസഗ്ഗോ, കായസംസഗ്ഗോതി ഇമേഹി പഞ്ചഹി സംസഗ്ഗേഹി. **കിട്ഠഖാദകോ**തി കിട്ഠട്ഠാനേ ഉപ്പന്നസസ്സഞ്ഹി കിട്ഠന്തി വുത്തം കാരണൂപചാരേന. **സിപ്പിയോ** സുത്തിയോ. **സമ്ബുകാ**തി സങ്ഖമാഹ.

ഗിഹിഭാവേ വണ്ണം കഥേസീതി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൪൨൨) കസ്സപസമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ കിര സാസനേ ദ്വേ സഹായകാ അഹേസും, അഞ്ഞമഞ്ഞം സമഗ്ഗാ ഏകതോവ സജ്ഝായന്തി. തേസു ഏകോ അനഭിരതോ ഗിഹിഭാവേ ചിത്തം ഉപ്പാദേത്വാ ഇതരസ്സ ആരോചേസി. സോ ഗിഹിഭാവേ ആദീനവം, പബ്ബജ്ജായ ആനിസംസം ദസ്സേത്വാ ഓവദി. സോ തം സുത്വാ അഭിരമിത്വാ പുന ഏകദിവസം താദിസേ ചിത്തേ ഉപ്പന്നേ തം ഏതദവോച - "മയ്ഹം, ആവുസോ, ഏവരൂപം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, ഇമാഹം പത്തചീവരം തുയ്ഹം ദസ്സാമീ"തി. സോ പത്തചീവരലോഭേന തസ്സ ഗിഹിഭാവേ ആനിസംസം ദസ്സേത്വാ പബ്ബജ്ജായ ആദീനവം കഥേസി. തസ്സ തം സുത്വാവ ഗിഹിഭാവതോ ചിത്തം നിവത്തേത്വാ പബ്ബജ്ജായമേവ അഭിരമി. ഏവമേസ തദാ സീലവന്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഗിഹിഭാവേ ആനിസംസകഥായ കഥിതത്താ ഇദാനി ഛ വാരേ വിബ്ഭമിത്വാ സത്തമവാരേ പബ്ബജിത്വാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനസ്സ മഹാകോട്ഠികത്ഥേരസ്സ ച അഭിധമ്മകഥം കഥേന്താനം അന്തരന്തരാ കഥം ഓപാതേസി. അഥ നം മഹാകോട്ഠികത്ഥേരോ അപസാദേസി. സോ മഹാസാവകസ്സ കഥിതേ പതിട്ഠാതും അസക്കോന്തോ വിബ്ഭമിത്വാ ഗിഹി ജാതോ. പോട്ഠപാദസ്സ പനായം ഗിഹിസഹായകോ അഹോസി, തസ്മാ വിബ്ഭമിത്വാ ദ്വീഹതീഹച്ചയേന പോട്ഠപാദസ്സ സന്തികം ഗതോ. അഥ നം സോ ദിസ്വാ - "സമ്മ, കിം തയാ കതം, ഏവരൂപസ്സ നാമ സത്ഥു സാസനാ അപസക്കന്തോസി, ഏഹി പബ്ബജിതും ദാനി തേ വട്ടതീ"തി തം ഗഹേത്വാ ഭഗവതോ സന്തികം അഗമാസി. തസ്മിം ഠാനേ പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **"സത്തമേ വാരേ പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം പാപുണീ"**തി.

ഹത്ഥിസാരിപുത്തസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. മജ്ഝേസുത്തവണ്ണനാ

൩൧. സത്തമേ **മന്താ**തി യ-കാരലോപേന നിദ്ദേസോ, കരണത്ഥേ വാ ഏതം പച്ചത്തവചനം. തേനാഹ **"തായ ഉഭോ അന്തേ വിദിത്വാ"**തി. **ഫസ്സവസേന നിബ്ബത്തത്താ**തി ദ്വയദ്വയസമാപത്തിയം അഞ്ഞമഞ്ഞം സമ്ഫസ്സവസേന നിബ്ബത്തത്താ, "ഫസ്സപച്ചയാ തണ്ഹാ, തണ്ഹാപച്ചയാ ഉപാദാനം, ഉപാദാനപച്ചയാ ഭവോ , ഭവപച്ചയാ ജാതീ"തി ഇമിനാ ചാനുക്കമേന ഫസ്സസമുട്ഠാനത്താ ഇമസ്സ കായസ്സ ഫസ്സവസേന നിബ്ബത്തത്താതി വുത്തം. **ഏകോ അന്തോ**തി ഏത്ഥ അയം **അന്ത**-സദ്ദോ അന്തഅബ്ഭന്തരമരിയാദലാമകഅഭാവകോട്ഠാസപദപൂരണസമീപാദീസു ദിസ്സതി.

‘‘അന്തപൂരോ ഉദരപൂരോ’’തിആദീസു (സു॰ നി॰ ൧൯൭) ഹി അന്തേ അന്തസദ്ദോ. ‘‘ചരന്തി ലോകേ പരിവാരഛന്നാ അന്തോ അസുദ്ധാ, ബഹി സോഭമാനാ’’തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൧.൧൨൨) അബ്ഭന്തരേ. ‘‘കായബന്ധനസ്സ അന്തോ ജീരതി (ചൂളവ॰ ൨൭൮) സാ ഹരിതന്തം വാ പന്ഥന്തം വാ സേലന്തം വാ ഉദകന്തം വാ’’തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൩൦൪) മരിയാദായം. ‘‘അന്തമിദം, ഭിക്ഖവേ, ജീവികാന’’ന്തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൩.൮൦; ഇതിവു॰ ൯൧) ലാമകേ. ‘‘ഏസേവന്തോ ദുക്ഖസ്സാ’’തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൩൯൩; സം॰ നി॰ ൨.൫൧) അഭാവേ. സബ്ബപച്ചയസങ്ഖയോ ഹി ദുക്ഖസ്സ അഭാവോ കോടീതിപി വുച്ചതി. ‘‘തയോ അന്താ’’തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൦൫) കോട്ഠാസേ. ‘‘ഇങ്ഘ താവ സുത്തന്തം വാ ഗാഥായോ വാ അഭിധമ്മം വാ പരിയാപുണസ്സു, സുത്തന്തേ ഓകാസം കാരാപേത്വാ’’തി (പാചി॰ ൪൪൨) ച ആദീസു പദപൂരണേ. ‘‘ഗാമന്തം വാ ഓസടോ (പാരാ॰ ൪൦൯-൪൧൧; ചൂളവ॰ ൩൪൩) ഗാമന്തസേനാസന’’ന്തിആദീസു (പാരാ॰ അട്ഠ॰ ൨.൪൧൧) സമീപേ. സ്വായമിധ കോട്ഠാസേ വത്തതീതി **അയമേകോ കോട്ഠാസോ**തി.

സന്തോ പരമത്ഥതോ വിജ്ജമാനോ ധമ്മസമൂഹോതി **സക്കായോ,** പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ. തേനാഹ **‘‘തേഭൂമകവട്ട’’**ന്തി. സേസമേത്ഥ സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

മജ്ഝേസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. പുരിസിന്ദ്രിയഞാണസുത്തവണ്ണനാ

൬൨. അട്ഠമേ നിബ്ബത്തിവസേന അപായസംവത്തനിയേന വാ കമ്മുനാ അപായേസു നിയുത്തോതി **ആപായികോ നേരയികോ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. അവീചിമ്ഹി ഉപ്പജ്ജിത്വാ തത്ഥ ആയുകപ്പസഞ്ഞിതം അന്തരകപ്പം തിട്ഠതീതി **കപ്പട്ഠോ**. നിരയൂപപത്തിപരിഹരണവസേന തികിച്ഛിതും അസക്കുണേയ്യോതി **അതേകിച്ഛോ. അഖണ്ഡാനീ**തി ഏകദേസേനപി അഖണ്ഡിതാനി. ഭിന്നകാലതോ പട്ഠായ ബീജം ബീജത്ഥായ ന ഉപകപ്പതി. **അപൂതീനീ**തി ഉദകതേമനേന അപൂതികാനി. പൂതികഞ്ഹി ബീജം ബീജത്ഥായ ന ഉപകപ്പതി. **അവാതാതപഹതാനീ**തി വാതേന ച ആതപേന ച ന ഹതാനി നിരോജതം ന പാപിതാനി. നിരോജഞ്ഹി കസടം ബീജം ബീജത്ഥായ ന ഉപകപ്പതി. ‘‘സാരാദാനീ’’തി വത്തബ്ബേ ആ-കാരസ്സ രസ്സത്തം കത്വാ പാളിയം **‘‘സാരദാനീ’’**തി വുത്തന്തി ആഹ **‘‘സാരാദാനീ’’**തി. തണ്ഡുലസാരസ്സ ആദാനതോ **സാരാദാനി,** ഗഹിതസാരാനി പതിട്ഠിതസാരാനി. നിസ്സരഞ്ഹി ബീജം ബീജത്ഥായ ന ഉപകപ്പതി. **സുഖസയിതാനീ**തി ചത്താരോ മാസേ കോട്ഠേ പക്ഖിത്തനിയാമേനേവ സുഖസയിതാനി സുട്ഠു സന്നിചിതാനി. **മണ്ഡഖേത്തേ**തി ഊസഖാരാദിദോസേഹി അവിദ്ധസ്തേ സാരക്ഖേത്തേ. **അഭിദോ**തി അഭി-സദ്ദേന സമാനത്ഥനിപാതപദന്തി ആഹ **‘‘അഭിഅഡ്ഢരത്ത’’**ന്തി. നത്ഥി ഏതസ്സ ഭിദാതി വാ **അഭിദോ**. ‘‘അഭിദം അഡ്ഢരത്ത’’ന്തി വത്തബ്ബേ ഉപയോഗത്ഥേ പച്ചത്തവചനം. **അഡ്ഢരത്ത**ന്തി ച അച്ചന്തസംയോഗവചനം, ഭുമ്മത്ഥേ വാ. തസ്മാ **അഭിദോ അഡ്ഢരത്ത**ന്തി അഭിന്നേ അഡ്ഢരത്തസമയേതി അത്ഥോ. പുണ്ണമാസിയഞ്ഹി ഗഗനമജ്ഝസ്സ പുരതോ വാ പച്ഛതോ വാ ചന്ദേ ഠിതേ അഡ്ഢരത്തസമയോ ഭിന്നോ നാമ ഹോതി, മജ്ഝേ ഏവ പന ഠിതേ അഭിന്നോ നാമ.

സുപ്പബുദ്ധസുനക്ഖത്താദയോതി ഏത്ഥ (ധം॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൨൭ സുപ്പബുദ്ധസക്യവത്ഥു) സുപ്പബുദ്ധോ കിര സാകിയോ "മമ ധീതരം ഛഡ്ഡേത്വാ നിക്ഖന്തോ, മമ പുത്തം പബ്ബാജേത്വാ തസ്സ വേരിട്ഠാനേ ഠിതോ ചാ"തി ഇമേഹി ദ്വീഹി കാരണേഹി സത്ഥരി ആഘാതം ബന്ധിത്വാ ഏകദിവസം "ന ദാനി നിമന്തിതട്ഠാനം ഗന്ത്വാ ഭുഞ്ജിതും ദസ്സാമീ"തി ഗമനമഗ്ഗം പിദഹിത്വാ അന്തരവീഥിയം സുരം പിവന്തോ നിസീദി. അഥസ്സ സത്ഥരി ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതേ തം ഠാനം ആഗതേ "സത്ഥാ ആഗതോ"തി ആരോചേസും. സോ ആഹ - "പുരതോ ഗച്ഛാതി തസ്സ വദേഥ, നായം മയാ മഹല്ലകതരോ, നാസ്സ മഗ്ഗം ദസ്സാമീ"തി. പുനപ്പുനം വുച്ചമാനോപി തഥേവ നിസീദി. സത്ഥാ മാതുലസ്സ സന്തികാ മഗ്ഗം അലഭിത്വാ തതോവ നിവത്തി. സോപി ചരപുരിസം പേസേസി - "ഗച്ഛ തസ്സ കഥം സുത്വാ ഏഹീ"തി. സത്ഥാപി നിവത്തന്തോ സിതം കത്വാ ആനന്ദത്ഥേരേന - "കോ നു ഖോ, ഭന്തേ, സിതപാതുകമ്മേ പച്ചയോ"തി പുട്ഠോ ആഹ - "പസ്സസി, ആനന്ദ, സുപ്പബുദ്ധ"ന്തി. പസ്സാമി, ഭന്തേ. ഭാരിയം തേന കമ്മം കതം മാദിസസ്സ ബുദ്ധസ്സ മഗ്ഗം അദേന്തേന, ഇതോ സത്തമേ ദിവസേ ഹേട്ഠാപാസാദേ പാസാദമൂലേ പഥവിയാ പവിസിസ്സതീ"തി ആചിക്ഖി.

സുനക്ഖത്തോപി (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൪൭) പുബ്ബേ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ദിബ്ബചക്ഖുപരികമ്മം പുച്ഛി. അഥസ്സ ഭഗവാ കഥേസി. സോ ദിബ്ബചക്ഖും നിബ്ബത്തേത്വാ ആലോകം വഡ്ഢേത്വാ ഓലോകേന്തോ ദേവലോകേ നന്ദനവനചിത്തലതാവനഫാരുസകവനമിസ്സകവനേസു ദിബ്ബസമ്പത്തിം അനുഭവമാനേ ദേവപുത്തേ ച ദേവധീതരോ ച ദിസ്വാ - "ഏതേസം ഏവരൂപായ അത്തഭാവസമ്പത്തിയാ ഠിതാനം കിര മധുരോ നു ഖോ സദ്ദോ ഭവിസ്സതീ"തി സദ്ദം സോതുകാമോ ഹുത്വാ ദസബലം ഉപസങ്കമിത്വാ ദിബ്ബസോതധാതുപരികമ്മം പുച്ഛി. ഭഗവാ പനസ്സ - "ദിബ്ബസോതധാതുസ്സ ഉപനിസ്സയോ നത്ഥീ"തി ഞത്വാ പരികമ്മം ന കഥേസി. ന ഹി ബുദ്ധാ യം ന ഭവിസ്സതി, തസ്സ പരികമ്മം കഥേന്തി. സോ ഭഗവതി ആഘാതം ബന്ധിത്വാ ചിന്തേസി - "അഹം സമണം ഗോതമം പഠമം ദിബ്ബചക്ഖുപരികമ്മം പുച്ഛിം, സോ മയ്ഹം 'സമ്പജ്ജതു വാ മാ വാ സമ്പജ്ജതൂ'തി കഥേസി. അഹം പന പച്ചത്തപുരിസകാരേന തം നിബ്ബത്തേത്വാ ദിബ്ബസോതധാതുപരികമ്മം പുച്ഛിം, തം മേ ന കഥേസി. അദ്ധാ ഏവം ഹോതി 'അയം രാജപബ്ബജിതോ ദിബ്ബചക്ഖുഞാണം നിബ്ബത്തേത്വാ, ദിബ്ബസോതഞാണം നിബ്ബത്തേത്വാ, ചേതോപരിയകമ്മഞാണം നിബ്ബത്തേത്വാ, ആസവാനം ഖയേ ഞാണം നിബ്ബത്തേത്വാ, മയാ സമസമോ ഭവിസ്സതീ'തി ഇസ്സാമച്ഛരിയവസേന മയ്ഹം ന കഥേതീ"തി ഭിയ്യോസോ ആഘാതം ബന്ധിത്വാ കാസായാനി ഛഡ്ഡേത്വാ ഗിഹിഭാവം പത്വാപി ന തുണ്ഹീഭൂതോ വിഹാസി. ദസബലം പന അസതാ തുച്ഛേന അബ്ഭാചിക്ഖിത്വാ അപായൂപഗോ അഹോസി. തമ്പി ഭഗവാ ബ്യാകാസി. വുത്തഞ്ഹേതം - "ഏവമ്പി ഖോ, ഭഗ്ഗവ, സുനക്ഖത്തോ ലിച്ഛവിപുത്തോ മയാ വുച്ചമാനോ അപക്കമേവ ഇമസ്മാ ധമ്മവിനയാ, യഥാ തം ആപായികോ"തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൭). തേന വുത്തം **"അപരേപി സുപ്പബുദ്ധസുനക്ഖത്താദയോ ഭഗവതാ ഞാതാവാ"**തി. **ആദി**-സദ്ദേന കോകാലികാദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ.

സുസീമോ പരിബ്ബാജകോതി (സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨.൭൦) ഏവംനാമകോ വേദങ്ഗേസു കുസലോ പണ്ഡിതോ പരിബ്ബാജകോ. അഞ്ഞതിത്ഥിയാ ഹി

പരിഹീനലാഭസക്കാരസിലോകാ ''സമണോ ഗോതമോ ന ജാതിഗോത്താദീനി ആരബ്ഭ ലാഭഗ്ഗപ്പത്തോ ജാതോ, കവിസേട്ഠോ പനേസ ഉത്തമകവിതായ സാവകാനം ബന്ധം ബന്ധിത്വാ ദേതി. തേ തം ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ ഉപട്ഠാകാനം ഉപനിസിന്നകഥമ്പി അനുമോദനമ്പി സരഭഞ്ഞമ്പീതി ഏവമാദീനി കഥേന്തി. തേ തേസം പസന്നാനം ലാഭം ഉപസംഹരന്തി. സചേ മയം യം സമണോ ഗോതമാ ജാനാതി, തതോ ഥോകം ജാനേയ്യാമ, അത്തനോ സമയം തത്ഥ പക്ഖിപിത്വാ മയമ്പി ഉപട്ഠാകാനം കഥേയ്യാമ. തതോ ഏതേഹി ലാഭിതരാ ഭവേയ്യാമ. കോ നു ഖോ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ ഖിപ്പമേവ ഉഗ്ഗണ്ഹിതും സക്ഖിസ്സതീ''തി ഏവം ചിന്തേത്വാ ''സുസിമോ പടിബലോ''തി ദിസ്വാ ഉപസങ്കമിത്വാ ഏവമാഹംസു ''ഏഹി ത്വം, ആവുസോ സുസീമ, സമണേ ഗോതമേ ബ്രഹ്മചരിയം ചര, ത്വം ധമ്മം പരിയാപുണിത്വാ അമ്ഹേ വാചേയ്യാസി, തം മയം ധമ്മം പരിയാപുണിത്വാ ഗിഹീനം ഭാസിസ്സാമ, ഏവം മയമ്പി സക്കതാ ഭവിസ്സാമ ഗരുകതാ മാനിതാ പൂജിതാ ലാഭിനോ ചീവരപിണ്ഡപാതസേനാസനഗിലാനപച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരാന''ന്തി (സം॰ നി॰ ൨.൭൦).

അഥ സുസീമോ പരിബ്ബാജകോ തേസം വചനം സമ്പടിച്ഛിത്വാ യേനാനന്ദോ തേനുപസങ്കമി, ഉപസങ്കമിത്വാ പബ്ബജ്ജം യാചി. ഥേരോ ച തം ആദായ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ഏതമത്ഥം ആരോചേസി. ഭഗവാ പന ചിന്തേസി ''അയം പരിബ്ബാജകോ തിത്ഥിയസമയേ 'അഹം പാടിഏക്കോ സത്ഥാ'തി പടിജാനമാനോ ചരതി, 'ഇധേവ മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയം ചരിതും ഇച്ഛാമീ'തി കിര വദതി, കിം നു ഖോ മയി പസന്നോ, ഉദാഹു മയ്ഹം വാ മമ സാവകാനം ധമ്മകഥായ പസന്നോ''തി. അഥസ്സ ഏകട്ഠാനേപി പസാദാഭാവം ഞത്വാ ''അയം മമ സാസനേ 'ധമ്മം ഥേനേസ്സാമീ'തി പബ്ബജതി, ഇതിസ്സ ആഗമനം അപരിസുദ്ധം, നിപ്ഫത്തി നു ഖോ കീദിസാ''തി ഓലോകേന്തോ ''കിഞ്ചാപി 'ധമ്മം ഥേനേസ്സാമീ'തി പബ്ബജതി, കതിപാഹേനേവ പന ഘടേത്വാ അരഹത്തം ഗണ്ഹിസ്സതീ''തി ഞത്വാ ''തേനഹാനന്ദ, സുസീമം പബ്ബാജേഥാ''തി ആഹ. തം സന്ധായേതം വുത്തം **''ഏവം ഭഗവതാ കോ ഞാതോ? സുസീമോ പരിബ്ബാജകോ''**തി.

സന്തതിമഹാമത്തോതി (ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൨.൧൪൧ സന്തതിമഹാമത്തവത്ഥു) സോ കിര ഏകസ്മിം കാലേ രഞ്ഞോ പസേനദിസ്സ പച്ചന്തം കുപിതം വൂപസമേത്വാ ആഗതോ. അഥസ്സ രാജാ തുട്ഠോ സത്ത ദിവസാനി രജ്ജം ദത്വാ ഏകം നച്ചഗീതകുസലം ഇത്ഥിം അദാസി. സോ സത്ത ദിവസാനി സുരാമദമത്തോ ഹുത്വാ സത്തമേ ദിവസേ സബ്ബാലങ്കാരപ്പടിമണ്ഡിതോ ഹത്ഥിക്ഖന്ധവരഗതോ നഹാനതിത്ഥം ഗച്ഛന്തോ സത്ഥാരം പിണ്ഡായ പവിസന്തം ദ്വാരന്തരേ ദിസ്വാ ഹത്ഥിക്ഖന്ധവരഗതോവ സീസം ചാലേത്വാ വന്ദി. സത്ഥാ സിതം കത്വാ ''കോ നു ഖോ, ഭന്തേ, സിതപാതുകരണേ ഹേതൂ''തി ആനന്ദത്ഥേരേന പുട്ഠോ സിതകാരണം ആചിക്ഖന്തോ ആഹ - ''പസ്സസി, ആനന്ദ, സന്തതിമഹാമത്തം, അജ്ജേവ സബ്ബാഭരണപ്പടിമണ്ഡിതോ മമ സന്തികം ആഗന്ത്വാ ചാതുപ്പദികഗാഥാവസാനേ അരഹത്തം പത്വാ പരിനിബ്ബായിസ്സതീ''തി. തേന വുത്തം **''ഏവം കോ ഞാതോ ഭഗവതാതി? സന്തതിമഹാമത്തോ''**തി.

പുരിസിന്ദ്രിയഞാണസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. നിബ്ബേധികസുത്തവണ്ണനാ

൬൩. നവമേ പരിഹായതി അത്തനോ ഫലം പരിഗ്ഗഹേത്വാ വത്തതി, തസ്സ വാ കാരണഭാവം ഉപഗച്ഛതീതി **പരിയായോ**തി ഇധ കാരണം വുത്തന്തി ആഹ **“നിബ്ബിജ്ഝനകാരണ”**ന്തി.

“അനുജാനാമി , ഭിക്ഖവേ, അഹതാനം വത്ഥാനം ദിഗുണം സങ്ഘാടി”ന്തി എത്ഥ ഹി പടലട്ഠോ ഗുണട്ഠോ. “അച്ചേന്തി കാലാ തരയന്തി രത്തിയോ, വയോഗുണാ അനുപുബ്ബം ജഹന്തീ”തി (സം॰ നി॰ ൧.൪) എത്ഥ രാസട്ഠോ ഗുണട്ഠോ. “സതഗുണാ ദക്ഖിണാ പാടികങ്ഖിതബ്ബാ”തി (മ॰ നി॰ ൩.൩൭൯) എത്ഥ ആനിസംസട്ഠോ. “അന്തം അന്തഗുണം (ദീ॰ നി॰ ૨.൩൭൭; മ॰ നി॰ ൧.൧൧൦; ഖു॰ പാ॰ ൩.ദ്വത്തിംസാകാരോ), കയിരാ മാലാഗുണേ ബഹൂ”തി (ധ॰ പ॰ ൫൩) എത്ഥ ബന്ധനട്ഠോ ഗുണട്ഠോ. ഇധാപി ഏസോവ അധിപ്പേതോതി ആഹ **“ബന്ധനട്ഠേന ഗുണാ”**തി. കാമരാഗസ്സ സംയോജനസ്സ പച്ചയഭാവേന വത്ഥുകാമേസുപി ബന്ധനട്ഠോ രാസട്ഠോ വാ ഗുണട്ഠോ ദട്ഠബ്ബോ. **ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യാ**തി വാ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണതംദ്വാരികവിഞ്ഞാണേഹി ജാനിതബ്ബാ. **സോതവിഞ്ഞേയ്യാ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. **ഇട്ഠാരമ്മണഭൂതാ**തി സഭാവേനേവ ഇട്ഠാരമ്മണജാതികാ, ഇട്ഠാരമ്മണഭാവം വാ പത്താ. **കമനീയാ**തി കാമേതബ്ബാ. **മനവഡ്ഢനകാ**തി മനോഹരാ. ഏതേന പരികപ്പനതോപി ഇട്ഠാരമ്മണഭാവം സങ്ഗണ്ഹാതി. **പിയജാതികാ**തി പിയായിതബ്ബസഭാവാ. **കാമൂപസഞ്ഹിതാ**തി കാമരാഗേന ഉപേച്ച സമ്ബന്ധനീയാ സമ്ബന്ധാ കാതബ്ബാ. തേനാഹ **“ആരമ്മണം കത്വാ”**തിആദി. **സങ്കപ്പരാഗോ**തി വാ സുഭാദിവസേന സങ്കപ്പിതവുത്ഥമ്ഹി ഉപ്പന്നരാഗോ. ഏവമേത്ഥ വത്ഥുകാമം പടിക്ഖിപിത്വാ കിലേസകാമോ വുത്തോ തസ്സേവ വസേന തേസമ്പി കാമഭാവസിദ്ധിതോ, കിലേസകാമസ്സപി ഇട്ഠവേദനാ ദിട്ഠാദിസമ്പയോഗഭേദേന പവത്തിആകാരഭേദേന ച അത്ഥി വിചിത്തതാതി തതോ വിസേസേതും **“ചിത്രവിചിത്രാരമ്മണാനീ”**തി ആഹ, നാനപ്പകാരാനി രൂപാദിആരമ്മണാനീതി അത്ഥോ.

അഥേത്ഥ ധീരാ വിനയന്തി ഛന്ദന്തി അഥ ഏതേസു ആരമ്മണേസു ധിതിസമ്പന്നാ പണ്ഡിതാ ഛന്ദരാഗം വിനയന്തി.

തജ്ജാതികന്തി തംസഭാവം, അത്ഥതോ പന തസ്സ കാമസ്സ അനുരൂപന്തി വുത്തം ഹോതി. പുഞ്ഞസ്സ ഭാഗോ പുഞ്ഞഭാഗോ, പുഞ്ഞകോട്ഠാസോ. തേന നിബ്ബത്തോ, തത്ഥ വാ ഭവോതി **പുഞ്ഞഭാഗിയോ. അപുഞ്ഞഭാഗിയോ**തി എത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. വിപാകോയേവ **വേപക്ക**ന്തി ആഹ **“വോഹാരവിപാക”**ന്തി.

സബ്ബസങ്ഗാഹികാതി കുസലാകുസലസാധാരണാ. **സംവിദഹനചേതനാ**തി സമ്പയുത്തധമ്മേസു സംവിദഹനലക്ഖണാ ചേതനാ. **ഉരത്താളി**ന്തി ഉരം താളേത്വാ . **ഏകപദ**ന്തി ഏകപദചിതം മന്തം. തേനാഹ **“ഏകപദമന്തം വാ”**തിആദി.

നിബ്ബേധികസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. സീഹനാദസുത്തവണ്ണനാ

ന്ത്. ദസമേ **തഥാഗതബലാനീ**തി അഞ്ഞേഹി അസാധാരണാനി തഥാഗതസ്സേവ ബലാനി. നനു ചേതാനി സാവകാനമ്പി ഏകച്ചാനി ഉപ്പജ്ജന്തീതി? കാമം ഉപ്പജ്ജന്തി, യാദിസാനി പന ബുദ്ധാനം ഠാനാട്ഠാനഞാണാദീനി, ന താദിസാനി തദഞ്ഞേസം കദാചി ഉപ്പജ്ജന്തീതി അഞ്ഞേഹി അസാധാരണാനി. ഇമമേവ ഹി യഥാവുത്തം ലേസം അപേക്ഖിത്വാ സാധാരണഭാവതോ ആസയാനുസയഞാണാദീസു ഏവ അസാധാരണസമഞ്ഞാ നിരുള്ഹാ. യഥാ പുബ്ബബുദ്ധാനം ബലാനി പുഞ്ഞസ്സ സമ്പത്തിയാ ആഗതാനി, തഥാ ആഗതബലാനീതി വാ **തഥാഗതബലാനി**. ഉസഭസ്സ ഇദം **ആസഭം,** സേട്ഠട്ഠാനം. **പമുഖനാദ**ന്തി സേട്ഠനാദം . **പടിവേധഞാണഞ്ചേവ ദേസനാഞാണഞ്ചാ**തി ഏത്ഥ പഞ്ഞായ പഭാവിതം അത്തനോ അരിയഫലാവഹം പടിവേധഞാണം. കരുണായ പഭാവിതം സാവകാനം അരിയഫലാവഹം ദേസനാഞാണം. തത്ഥ പടിവേധഞാണം ഉപ്പജ്ജമാനം ഉപ്പന്നന്തി ദുവിധം. തഞ്ഹി അഭിനിക്ഖമനതോ യാവ അരഹത്തമഗ്ഗാ ഉപ്പജ്ജമാനം, ഫലക്ഖണേ ഉപ്പന്നം നാമ. തുസിതഭവനതോ യാവ മഹാബോധിപല്ലങ്കേ അരഹത്തമഗ്ഗാ ഉപ്പജ്ജമാനം, ഫലക്ഖണേ ഉപ്പന്നം നാമ. ദീപങ്കരതോ പട്ഠായ യാവ അരഹത്തമഗ്ഗാ ഉപ്പജ്ജമാനം, ഫലക്ഖണേ ഉപ്പന്നം നാമ. ദേസനാഞാണമ്പി പവത്തമാനം പവത്തന്തി ദുവിധം. തഞ്ഹി യാവ അഞ്ഞാതകോണ്ഡഞ്ഞസ്സ സോതാപത്തിമഗ്ഗാ പവത്തമാനം, ഫലക്ഖണേ പവത്തം നാമ. തേസു പടിവേധഞാണം ലോകുത്തരം, ദേസനാഞാണം ലോകിയം. ഉഭയമ്പി പനേതം അഞ്ഞേഹി അസാധാരണം, ബുദ്ധാനഞ്ഞേവ ഓരസഞാണം.

ഠാനഞ്ച ഠാനതോ പജാനാതീതി കാരണഞ്ച കാരണതോ പജാനാതി. യസ്മാ തത്ഥ ഫലം തിട്ഠതി തദായത്തവുത്തിതായ ഉപ്പജ്ജതി ചേവ പവത്തതി ച, തസ്മാ ഠാനന്തി വുച്ചതി. ഭഗവാ ''യേ യേ ധമ്മാ യേസം യേസം ധമ്മാനം ഹേതൂ പച്ചയാ ഉപ്പാദായ, തം തം ഠാനം, യേ യേ ധമ്മാ യേയം യേയം ധമ്മാനം ന ഹേതൂ ന പച്ചയാ ഉപ്പാദായ, തം തം അട്ഠാന''ന്തി പജാനന്തോ ഠാനതോ അട്ഠാനതോ യഥാഭൂതം പജാനാതി.

സമാദിയന്തീതി **സമാദാനാനി,** താനി പന സമാദിയിത്വാ കതാനി ഹോന്തീതി ആഹ **''സമാദിയിത്വാ കതാന''**ന്തി. **കമ്മമേവ വാ കമ്മസമാദാന**ന്തി ഏതേന ''സമാദാന''ന്തി സദ്ദസ്സ അപുബ്ബത്ഥാഭാവം ദസ്സേതി മുത്തഗതസദ്ദേ ഗതസദ്ദസ്സ വിയ. **ഗതീ**തി നിരയാദിഗതിയോ. **ഉപധീ**തി അത്തഭാവോ. **കാലോ**തി കമ്മസ്സ വിപച്ചനാരഹകാലോ. **പയോഗോ**തി വിപാകുപ്പത്തിയാ പച്ചയഭൂതാ കിരിയാ.

ചതുന്നം ഝാനാനന്തി പച്ചനീകജ്ഝാപനട്ഠേന ആരമ്മണൂപനിജ്ഝാനട്ഠേന ച ചതുന്നം രൂപാവചരജ്ഝാനാനം. ചതുക്കനയേന ഹേതം വുത്തം. **അട്ഠന്നം വിമോക്ഖാന**ന്തി ''രൂപീ രൂപാനി പസ്സതീ''തിആദീനം (മ॰ നി॰ ൨.൨൪൮; ൩.൩൧൨; ധ॰ സ॰ ൨൪൮; പടി॰ മ॰ ൧.൨൦൯) അട്ഠന്നം വിമോക്ഖാനം. **തിണ്ണം സമാധീന**ന്തി സവിതക്കസവിചാരാദീനം തിണ്ണം സമാധീനം. **നവന്നം അനുപുബ്ബസമാപത്തീന**ന്തി പഠമജ്ഝാനസമാപത്തിആദീനം നവന്നം അനുപുബ്ബസമാപത്തീനം. ഏത്ഥ ച പടിപാടിയാ അട്ഠന്നം സമാധീതിപി നാമം, സമാപത്തീതിപി ചിത്തേകഗ്ഗതാസബ്ഭാവതോ, നിരോധസമാപത്തിയാ തദഭാവതോ ന സമാധീതി നാമം. **ഹാനഭാഗിയം ധമ്മ**ന്തി അപ്പഗുണേഹി പഠമജ്ഝാനാദീഹി വുട്ഠിതസ്സ സഞ്ഞാമനസികാരാനം കാമാദിപക്ഖന്ദനം. **വിസേസഭാഗിയം ധമ്മ**ന്തി പഗുണേഹി പഠമജ്ഝാനാദീഹി വുട്ഠിതസ്സ

സഞ്ഞാമനസികാരാനം ദുതിയജ്ഝാനാദിപക്ഖന്ദനം. ഇതി സഞ്ഞാമനസികാരാനം കാമാദിദുതിയജ്ഝാനാദിപക്ഖന്ദനാനി ഹാനഭാഗിയവിസേസഭാഗിയധമ്മാതി ദസ്സിതാനി. തേഹി പന ഝാനാനം തംസഭാവതാ ധമ്മസദ്ദേന വുത്താ. **തസ്മാ**തി വുത്തമേവത്ഥം ഹേതുഭാവേന പച്ചാമസതി. **വോദാന**ന്തി പഗുണതാസങ്ഖാതം വോദാനം. തഞ്ഹി പഠമജ്ഝാനാദീഹി വുട്ഠഹിത്വാ ദുതിയജ്ഝാനാദീനം അധിഗമസ്സ പച്ചയത്താ **"വുട്ഠാന"**ന്തി വുത്തം. യേ പന ''നിരോധതോ ഫലസമാപത്തിയാ വുട്ഠാനന്തി പാളി നത്ഥീ''തി വദന്തി. തേ ''നിരോധാ വുട്ഠഹന്തസ്സ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം ഫലസമാപത്തിയാ അനന്തരപച്ചയേന പച്ചയോ''തി ഇമായ **പാളിയം** (പട്ഠാ॰ ൧.൧.൪൭) പടിസേധേതബ്ബാ.

സീഹനാദസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

മഹാവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. ദേവതാവഗ്ഗോ

൧-൩. അനാഗാമിഫലസുത്താദിവണ്ണനാ

൬൫-൬൭. സത്തമസ്സ പഠമാദീനി ഉത്താനത്ഥാനി. തതിയേ അഭിസമാചാരേ ഉത്തമസമാചാരേ ഭവം **ആഭിസമാചാരികം,** വത്തപ്പടിപത്തിവത്തം. തേനാഹ **"ഉത്തമസമാചാരഭൂത"**ന്തിആദി. **സേഖപണ്ണത്തിസീല**ന്തി സേഖിയവസേന പഞ്ഞത്തസീലം.

അനാഗാമിഫലസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪-൫. സങ്ഗണികാരാമസുത്താദിവണ്ണനാ

൬൮-൬൯. ചതുത്ഥേ ഗണേന സങ്ഗണം സമോധാനം ഗണസങ്ഗണികാ, സാ ആരമിതബ്ബട്ഠേന ആരാമോ ഏതസ്സാതി **ഗണസങ്ഗണികാരാമോ. സങ്ഗണികാ**തി വാ സകപരിസസമോധാനം. **ഗണോ**തി നാനാജനസമോധാനം. സേസമേത്ഥ സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. പഞ്ചമം ഉത്താനത്ഥമേവ.

സങ്ഗണികാരാമസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. സമാധിസുത്തവണ്ണനാ

൭൦. ഛട്ഠേ പടിപ്പസ്സമ്ഭനം പടിപ്പസ്സദ്ധീതി അത്ഥതോ ഏകന്തി ആഹ **"ന പടിപ്പസ്സദ്ധിലദ്ധേനാതി കിലേസപ്പടിപ്പസ്സദ്ധിയാ അലദ്ധേനാ"**തി. സുക്കപക്ഖേ **സന്തേനാ**തിആദീസു അങ്ഗസന്തതായ ആരമ്മണസന്തതായ സബ്ബകിലേസസന്തതായ ച സന്തേന, അതപ്പനിയട്ഠേന **പണീതേന,** കിലേസപ്പടിപ്പസ്സദ്ധിയാ ലദ്ധത്താ, കിലേസപ്പടിപ്പസ്സദ്ധിഭാവം വാ ലദ്ധത്താ **പടിപ്പസ്സദ്ധിലദ്ധേന,** പസ്സദ്ധികിലേസേന വാ അരഹതാ ലദ്ധത്താ **പടിപ്പസ്സദ്ധിലദ്ധേന,** ഏകോദിഭാവേന അധിഗതത്താ **ഏകോദിഭാവാധിഗതേനാ**തി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

സമാധിസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭-൧൦. സക്ഖിഭബ്ബസുത്താദിവണ്ണനാ

൭൧-൭൪. സത്തമേ **തസ്മിം തസ്മിം വിസേസേ**തി തസ്മിം തസ്മിം സച്ഛികാതബ്ബേ വിസേസേ. സക്ഖിഭാവായ പച്ചക്ഖകാരിതായ ഭബ്ബോ സക്ഖിഭബ്ബോ, തസ്സ ഭാവോ സക്ഖിഭബ്ബതാ. തം **സക്ഖിഭബ്ബതം. സതി സതിആയതനേ**തി സതി സതികാരണേ. കിഞ്ചേത്ഥ കാരണം? അഭിഞ്ഞാ വാ അഭിഞ്ഞാപാദകജ്ഝാനം വാ, അവസാനേ പന ഛട്ഠാഭിഞ്ഞായ അരഹത്തം വാ കാരണം, അരഹത്തസ്സ വിപസ്സനാ വാതി വേദിതബ്ബം. യഞ്ഹി തം തത്ര തത്ര സക്ഖിഭബ്ബതാസങ്ഖാതം ഇദ്ധിവിധപച്ചനുഭവനാദി, തസ്സ അഭിഞ്ഞാ കാരണം. അഥ ഇദ്ധിവിധപച്ചനുഭവനാദി അഭിഞ്ഞാ, ഏവം സതി അഭിഞ്ഞാപാദകജ്ഝാനം കാരണം. അരഹത്തമ്പി ''കുദാസ്സു നാമാഹം തദായതനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരിസ്സാമീ''തി അനുത്തരേസു വിമോക്ഖേസു പിഹം ഉപട്ഠപേത്വാ ഛട്ഠാഭിഞ്ഞം നിബ്ബത്തേന്തസ്സ കാരണം. ഇദഞ്ച

സബ്ബസാധാരണം ന ഹോതി, സാധാരണവസേന പന അരഹത്തസ്സ വിപസ്സനാ കാരണം. അഥ വാ **സതി ആയതനേ**തി തസ്സ തസ്സ വിസേസാധിഗമസ്സ ഉപനിസ്സയസങ്ഖാതേ കാരണേ സതീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

ഹാനഭാഗിയാദീസു ''പഠമജ്ഝാനസ്സ ലാഭിം കാമസഹഗതാ സഞ്ഞാമനസികാരാ സമുദാചരന്തി, ഹാനഭാഗിയോ സമാധി. തദനുധമ്മതാ സതി സന്തിട്ഠതി, ഠിതിഭാഗിയോ സമാധി. അവിതക്കസഹഗതാ സഞ്ഞാമനസികാരാ സമുദാചരന്തി, വിസേസഭാഗിയോ സമാധി. നിബ്ബിദാസഹഗതാ സഞ്ഞാമനസികാരാ സമുദാചരന്തി വിരാഗൂപസംഹിതാ, നിബ്ബേധഭാഗിയോ സമാധീ''തി (വിഭ॰ ൭൯൯) ഇമിനാ നയേന സബ്ബസമാപത്തിയോ വിത്ഥാരേത്വാ ഹാനഭാഗിയാദിഅത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ **പഠമജ്ഝാനസ്സ ലാഭി**ന്തി യ്വായം അപ്പഗുണസ്സ പഠമസ്സ ഝാനസ്സ ലാഭീ, തം. **കാമസഹഗതാ സഞ്ഞാമനസികാരാ സമുദാചരന്തീ**തി തതോ വുട്ഠിതം ആരമ്മണവസേന കാമസഹഗതാ ഹുത്വാ സഞ്ഞാമനസികാരാ സമുദാചരന്തി തുദന്തി, തസ്സ കാമാനതീതസ്സ കാമാനുപക്ഖന്ദാനം സഞ്ഞാമനസികാരാനം വസേന സോ പഠമജ്ഝാനസമാധി ഹായതി പരിഹായതി, തസ്മാ **ഹാനഭാഗിയോ** വുത്തോ. **തദനുധമ്മതാ**തി തദനുരൂപസഭാവോ. **സതി സന്തിട്ഠതീ**തി ഇദം മിച്ഛാസതിം സന്ധായ വുത്തം. യസ്സ ഹി പഠമജ്ഝാനാനുരൂപസഭാവാ പഠമജ്ഝാനം സന്തതോ പണീതതോ ദിസ്വാ അസ്സാദയമാനാ അഭിനന്ദമാനാ നികന്തി ഹോതി, തസ്സ നികന്തിവസേന സോ പഠമജ്ഝാനസമാധി നേവ ഹായതി ന വഡ്ഢതി, ഠിതികോട്ഠാസികോ ഹോതി. തേന വുത്തം **''ഠിതിഭാഗിയോ സമാധീ''**തി. **അവിതക്കസഹഗതാ**തി അവിതക്കം ദുതിയജ്ഝാനം സന്തതോ പണീതതോ മനസികരോതോ ആരമ്മണവസേന അവിതക്കസഹഗതാ. **സഞ്ഞാമനസികാരാ സമുദാചരന്തീ**തി പഗുണപഠമജ്ഝാനതോ വുട്ഠിതം ദുതിയജ്ഝാനാധിഗമത്ഥായ ചോദേന്തി തുദന്തി. തസ്സ ഉപരി ദുതിയജ്ഝാനാനുപക്ഖന്ദാനം സഞ്ഞാമനസികാരാനം വസേന സോ പഠമജ്ഝാനസമാധി വിസേസഭൂതസ്സ ദുതിയജ്ഝാനസ്സ ഉപ്പത്തിപദട്ഠാനതായ **''വിസേസഭാഗിയോ''**തി വുത്തോ.

നിബ്ബിദാസഹഗതാതി തമേവ പഠമജ്ഝാനലാഭിം ഝാനതോ വുട്ഠിതം നിബ്ബിദാസങ്ഖാതേന വിപസ്സനാഞാണേന സഹഗതാ. വിപസ്സനാഞാണഞ്ഹി ഝാനങ്ഗേസു പഭേദേന ഉപട്ഠഹന്തേസു നിബ്ബിന്ദതി ഉക്കണ്ഠതി, തസ്മാ **''നിബ്ബിദാ''**തി വുച്ചതി. **സമുദാചരന്തീ**തി നിബ്ബാനസച്ഛികിരിയത്ഥായ ചോദേന്തി തുദന്തി. **വിരാഗൂപസംഹിതാ**തി വിരാഗസങ്ഖാതേന നിബ്ബാനേന ഉപസംഹിതാ. വിപസ്സനാഞാണഞ്ഹി സക്കാ ഇമിനാ മഗ്ഗേന വിരാഗം നിബ്ബാനം സച്ഛികാതുന്തി പവത്തിതോ ''വിരാഗൂപസംഹിത''ന്തി വുച്ചതി. തംസമ്പയുത്താ സഞ്ഞാമനസികാരാ വിരാഗൂപസംഹിതാ ഏവ നാമ. തസ്സ തേസം സഞ്ഞാമനസികാരാനം വസേന പഠമജ്ഝാനസമാധി അരിയമഗ്ഗപ്പടിവേധസ്സ പദട്ഠാനതായ **''നിബ്ബേധഭാഗിയോ''**തി വുത്തോ. ഹാനം ഭജന്തീതി **ഹാനഭാഗിയാ,** ഹാനഭാഗോ വാ ഏതേസം അത്ഥീതി **ഹാനഭാഗിയാ,** പരിഹാനകോട്ഠാസികാതി അത്ഥോ. ഇമിനാ നയേന **ഠിതിഭാഗിയോ** വേദിതബ്ബോ. അട്ഠമാദീനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

സക്ഖിഭബ്ബസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ദേവതാവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. അരഹത്തവഗ്ഗോ

൧-൩. ദുക്ഖസുത്താദിവണ്ണനാ

൭൧-൭൩. അട്ഠമസ്സ പഠമാദീസു നത്ഥി വത്തബ്ബം. തതിയേ **തിവിധം കുഹനവത്ഥു**ന്തി പച്ചയപ്പടിസേവനസാമന്തജപ്പനഇരിയാപഥപ്പവത്തനസങ്ഖാതം തിവിധം കുഹനവത്ഥും. **ഉക്ഖിപിത്വാ**തി ''മഹാകുടുമ്ബികോ മഹാനാവികോ മഹാദാനപതീ''തിആദിനാ പഗ്ഗണ്ഹിത്വാ ലപനം. **അവക്ഖിപിത്വാ**തി ''കിം ഇമസ്സ ജീവിതം, ബീജഭോജനോ നാമായ''ന്തി ഹീളേത്വാ ലപനം.

ദുക്ഖസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. സുഖസോമനസ്സസുത്തവണ്ണനാ

൭൪. ചതുത്ഥേ യഥാവുത്തധമ്മാദീസു തസ്സ കിലേസനിമിത്തം ദുക്ഖം അനവസ്സനന്തി ''സുഖസോമനസ്സബഹുലോ വിഹരതീ''തി വുത്തം. കായികസുഖഞ്ചേവ ചേതസികസോമനസ്സഞ്ച ബഹുലം അസ്സാതി **സുഖസോമനസ്സബഹുലോ**. യവതി തേന ഫലം മിസ്സിതം വിയ ഹോതീതി **യോനി,** ഏകന്തികം കാരണം. **അസ്സാ**തി യഥാവുത്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ. **പരിപുണ്ണ**ന്തി അവികലം അനവസേസം.

സുഖസോമനസ്സസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. അധിഗമസുത്തവണ്ണനാ

൭൫. പഞ്ചമേ ആഗച്ഛന്തി ഏതേന കുസലാ വാ അകുസലാ വാതി ആഗമനം, കുസലാകുസലാനം ഉപ്പത്തികാരണം. തത്ഥ കുസലോതി **ആഗമനകുസലോ**. ഏവം ധമ്മേ മനസികരോതോ കുസലാ വാ അകുസലാ വാ ധമ്മാ അഭിവഡ്ഢന്തീതി ഏവം ജാനന്തോ. അപഗച്ഛന്തി കുസലാ വാ അകുസലാ വാ ഏതേനാതി അപഗമനം. തേസം ഏവ അനുപ്പത്തികാരണം, തത്ഥ കുസലോതി **അപഗമനകുസലോ**. ഏവം ധമ്മേ മനസികരോതോ കുസലാ വാ അകുസലാ വാ ധമ്മാ നാഭിവഡ്ഢന്തീതി ഏവം ജാനന്തോ. **ഉപായകുസലോ**തി ഠാനുപ്പത്തികപഞ്ഞാസമന്നാഗതോ. ഇദഞ്ച അച്ചായികകിച്ചേ വാ ഭയേ വാ ഉപ്പന്നേ തസ്സ തികിച്ഛനത്ഥം ഠാനുപ്പത്തിയാ കാരണജാനനവസേന വേദിതബ്ബം.

അധിഗമസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬-൭. മഹന്തത്തസുത്താദിവണ്ണനാ

൭൬-൭൭. ഛട്ഠേ **സമ്പത്തേ**തി കിലേസേ സമ്പത്തേ. സത്തമം ഉത്താനമേവ.

മഹന്തത്തസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮-൯. ദുതിയനിരയസുത്താദിവണ്ണനാ

൭൨-൭൪. അട്ഠമേ **കായപാഗബ്ഭിയാദീഹീ**തി **ആദി**-സദ്ദേന വചീപാഗബ്ഭിയം മനോപാഗബ്ഭിയഞ്ച സങ്ഗണ്ഹാതി. നവമാദീനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

ദുതിയനിരയസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അരഹത്തവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. സീതിവഗ്ഗോ

൧. സീതിഭാവസുത്തവണ്ണനാ

൮൫. നവമസ്സ പഠമേ **സീതിഭാവ**ന്തി നിബ്ബാനം, കിലേസവൂപസമം വാ. **നിഗ്ഗണ്ഹാതീ**തി അച്ചാരദ്ധവീരിയതാദീഹി ഉദ്ധതം ചിത്തം ഉദ്ധച്ചപക്ഖതോ രക്ഖണവസേന നിഗ്ഗണ്ഹാതി. **പഗ്ഗണ്ഹാതീ**തി അതിസിഥിലവീരിയതാദീഹി ലീനം ചിത്തം കോസജ്ജപാതതോ രക്ഖണവസേന പഗ്ഗണ്ഹാതി. **സമ്പഹംസേതീ**തി സമപ്പവത്തചിത്തം തഥാപവത്തിയം പഞ്ഞായ തോസേതി ഉത്തേജേതി വാ. യദാ വാ പഞ്ഞാപയോഗമന്ദതായ ഉപസമസുഖാനധിഗമേന വാ നിരസ്സാദം ചിത്തം ഭാവനായ ന പക്ഖന്ദതി, തദാ ജാതിആദീനി സംവേഗവത്ഥൂനി പച്ചവേക്ഖിത്വാ സമ്പഹംസേതി സമുത്തേജേതി. **അജ്ഝുപേക്ഖതീ**തി യദാ പന ചിത്തം അലീനം അനുദ്ധതം അനിരസ്സാദം ആരമ്മണേ സമപ്പവത്തം സമ്മദേവ ഭാവനാവീഥിം ഓതിണ്ണം ഹോതി, തദാ പഗ്ഗഹനിഗ്ഗഹസമ്പഹംസനേസു കിഞ്ചി ബ്യാപാരം അകത്വാ സമപ്പവത്തേസു അസ്സേസു സാരഥീ വിയ അജ്ഝുപേക്ഖതി, ഉപേക്ഖകോവ ഹോതി. **പണീതാധിമുത്തികോ**തി പണീതേ ഉത്തമേ മഗ്ഗഫലേ അധിമുത്തോ നിന്നപോണപബ്ഭാരോ.

സീതിഭാവസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨-൧൧. ആവരണസുത്താദിവണ്ണനാ

൮൬-൯൫. ദുതിയേ **അച്ഛന്ദികോ**തി കത്തുകമ്യതാകുസലച്ഛന്ദരഹിതോ. ഉത്തരകുരുകാ മനുസ്സാ അച്ഛന്ദികട്ഠാനം പവിട്ഠാ. **ദുപ്പഞ്ഞോ**തി ഭവങ്ഗപഞ്ഞായ പരിഹീനോ . ഭവങ്ഗപഞ്ഞായ പന പരിപുണ്ണായപി യസ്സ ഭവങ്ഗം ലോകുത്തരസ്സ പച്ചയോ ന ഹോതി, സോപി ദുപ്പഞ്ഞോ ഏവ നാമ. **അഭബ്ബോ നിയാമം ഓക്കമിതും കുസലേസു ധമ്മേസു സമ്മത്ത**ന്തി കുസലേസു ധമ്മേസു സമ്മത്തനിയാമസങ്ഖാതം അരിയമഗ്ഗം ഓക്കമിതും അധിഗന്തും അഭബ്ബോ. **ന കമ്മാവരണതായാ**തിആദീസു അഭബ്ബവിപരിയായേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ചതുത്ഥാദീനി ഉത്താനത്ഥാനി.

ആവരണസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സീതിവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. ആനിസംസവഗ്ഗോ

൧-൧൧. പാതുഭാവസുത്താദിവണ്ണനാ

൯൮-൧൦൮. ദസമസ്സ പഠമാദീസു നത്ഥി വത്തബ്ബം. അട്ഠമേ മേത്താ ഏതസ്സ അത്ഥീതി മേത്താവാ, തസ്സ ഭാവോ **മേത്താവതാ,** മേത്താപടിപത്തി, തായ. സാ പന മേത്താവതാ മേത്താവസേന പാരിചരിയാതി ആഹ **"മേത്തായുത്തായ പാരിചരിയായാ"**തി. **പരിചരന്തി** വിപ്പകതബ്രഹ്മചരിയത്താ. പരിച്ഛിന്നസത്ഥുകേന സാവകേന നാമ സത്ഥുനോ യാവ ധമ്മേന കാതബ്ബാ പാരിചരിയാ, തായ സമ്മദേവ സമ്പാദിതത്താ. നവമാദീനി ഉത്താനത്ഥാനി.

പാതുഭാവസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ആനിസംസവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦൯-൧൧൮. ഏകാദസമവഗ്ഗോ ഉത്താനത്ഥോയേവ.

ഇതി മനോരഥപൂരണിയാ അങ്ഗുത്തരനികായ-അട്ഠകഥായ

ഛക്കനിപാതവണ്ണനായ അനുത്താനത്ഥദീപനാ സമത്താ.

നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

അങ്ഗുത്തരനികായേ

സത്തകനിപാത-ടീകാ

൧. പഠമപണ്ണാസകം

൧. ധനവഗ്ഗവണ്ണനാ

൧-൧൦. സത്തകനിപാതസ്സ പഠമോ വഗ്ഗോ ഉത്താനത്ഥോ.

൫. അനുസയവഗ്ഗോ

൮.പുഗ്ഗലസുത്തവണ്ണനാ

൧൮. ദുതിയസ്സ ചതുത്ഥേ ഉഭതോ ഉഭയഥാ, ഉഭതോ ഉഭോഹി ഭാഗേഹി വിമുത്തോതി **ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ** ഏകദേസസരൂപേകസേസനയേന. **ദ്വീഹി ഭാഗേഹീ**തി കരണേ നിസ്സക്കേ ചേതം ബഹുവചനം . ആവുത്തിആദിവസേന അയം നിയമോ വേദിതബ്ബോതി ആഹ **"അരൂപസമാപത്തിയാ"**തിആദി. ഏതേന "സമാപത്തിയാ വിക്ഖമ്ഭനവിമോക്ഖേന, മഗ്ഗേന സമുച്ഛേദവിമോക്ഖേന വിമുത്തത്താ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ"തി ഏവം പവത്തോ **തിപിടകചൂളനാഗത്ഥേരവാദോ,** "നാമകായതോ രൂപകായതോ ച വിമുത്തത്താ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ"തി ഏവം പവത്തോ **തിപിടകമഹാരക്ഖിതത്ഥേരവാദോ,** "സമാപത്തിയാ വിക്ഖമ്ഭനവിമോക്ഖേന ഏകവാരം, മഗ്ഗേന സമുച്ഛേദവിമോക്ഖേന ഏകവാരം വിമുത്തത്താ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ"തി ഏവം പവത്തോ **തിപിടകചൂളാഭയത്ഥേരവാദോ** ചാതി ഇമേസം തിണ്ണമ്പി ഥേരവാദാനം ഏകജ്ഝം സങ്ഗഹോ കതോതി ദട്ഠബ്ബം. ഏത്ഥ ച പഠമവാദേ ദ്വീഹി ഭാഗേഹി വിമുത്തോ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ വുത്തോ, ദുതിയവാദേ ഉഭതോ ഭാഗതോ വിമുത്തോതി ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ, തതിയവാദേ ദ്വീഹി ഭാഗേഹി ദ്വേ വാരേ വിമുത്തോതി അയമേതേസം വിസേസോതി. **വിമുത്തോ**തി കിലേസേഹി വിമുത്തോ, കിലേസവിക്ഖമ്ഭനസമുച്ഛേദനേഹി വാ കായതോ വിമുത്തോഹി അത്ഥോ.

സോതി ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ. കാമഞ്ചേത്ഥ രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനമ്പി അരൂപാവചരജ്ഝാനം വിയ ദുവങ്ഗികം ആനേഞ്ജപ്പത്തന്തി വുച്ചതി. തം പന പദട്ഠാനം കത്വാ അരഹത്തം പത്തോ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ നാമ ന ഹോതി രൂപകായതോ അവിമുത്തത്താ. തഞ്ഹി കിലേസകായതോവ വിമുത്തം, ന രൂപകായതോ, തസ്മാ തതോ വുട്ഠായ അരഹത്തം പത്തോ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ ന ഹോതീതി ആഹ **"ചതുന്നം അരൂപ...പേ॰... പഞ്ചവിധോ ഹോതീ"**തി. **അരൂപസമാപത്തീന**ന്തി നിദ്ധാരണേ സാമിവചനം. **അരഹത്തം പത്തഅനാഗാമിനോ**തി ഭൂതപുബ്ബഗതിയാ വുത്തം. ന ഹി അരഹത്തം പത്തോ അനാഗാമീ നാമ ഹോതി. "രൂപീ രൂപാനി പസ്സതീ"തിആദികേ നിരോധസമാപത്തിഅന്തേ അട്ഠ വിമോക്ഖേ വത്വാ -

> "യതോ ച ഖോ, ആനന്ദ, ഭിക്ഖു ഇമേ അട്ഠ വിമോക്ഖേ കായേന ഫുസിത്വാ വിഹരതി, പഞ്ഞായ ചസ്സ ദിസ്വാ ആസവാ പരിക്ഖീണാ ഹോന്തി. അയം വുച്ചതി, ആനന്ദ, ഭിക്ഖു ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ"തി -

യദിപി **മഹാനിദാനേ** (ദീ॰ നി॰ ൨.൧൩൦) വുത്തം, തം പന ഉഭതോഭാഗവിമുത്തസേട്ഠവസേന വുത്തന്തി, ഇധ പന സബ്ബഉഭതോഭാഗവിമുത്തേ സങ്ഗഹണത്ഥം **"പഞ്ചവിധോ ഹോതീ"**തി വത്വാ **"പാളി പനേത്ഥ...പേ॰... അട്ഠവിമോക്ഖലാഭിനോ വസേന ആഗതാ"**തി ആഹ. മജ്ഝിമനികായേ പന **കീടാഗിരിസുത്തേ** (മ॰ നി॰ ൨.൧൮൨) -

> "കതമോ ച, ഭിക്ഖവേ, പുഗ്ഗലോ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഏകച്ചോ പുഗ്ഗലോ യേ തേ സന്താ വിമോക്ഖാ അതിക്കമ്മ

രൂപേ ആരുപ്പാ, തേ കായേന ഫുസിത്വാ വിഹരതി , പഞ്ഞായ ചസ്സ ദിസ്വാ ആസവാ പരിക്ഖീണാ ഹോന്തി. അയം വുച്ചതി, ഭിക്ഖവേ, പുഗ്ഗലോ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ''തി -

അരൂപസമാപത്തിവസേന ചത്താരോ ഉഭതോഭാഗവിമുത്താ, സേട്ഠോ ച വുത്തോ വുത്തലക്ഖണൂപപത്തിതോ. യഥാവുത്തേസു ഹി പഞ്ചസു പുരിമാ ചത്താരോ സമാപത്തിസീസം നിരോധം ന സമാപജ്ജന്തീതി പരിയായേന ഉഭതോഭാഗവിമുത്താ നാമ. അട്ഠസമാപത്തിലാഭീ അനാഗാമീ തം സമാപജ്ജിത്വാ തതോ വുട്ഠായ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പത്തോതി നിപ്പരിയായേന ഉഭതോഭാഗവിമുത്തസേട്ഠോ നാമ.

കതമോ ച പുഗ്ഗലോതിആദി പുഗ്ഗലപഞ്ഞത്തിപാളി. തത്ഥ **കതമോ**തി പുച്ഛാവചനം. **പുഗ്ഗലോ**തി അസാധാരണതോ പുച്ഛിതബ്ബവചനം. **ഇധാ**തി ഇധസ്മിം സാസനേ. **ഏകച്ചോ**തി ഏകോ. **അട്ഠ വിമോക്ഖേ കായേന ഫുസിത്വാ വിഹരതീ**തി അട്ഠ സമാപത്തിയോ സമാപജ്ജിത്വാ നാമകായതോ പടിലഭിത്വാ വിഹരതി. **പഞ്ഞായ ചസ്സ ദിസ്വാ ആസവാ പരിക്ഖീണാ ഹോന്തീ**തി വിപസ്സനാപഞ്ഞായ സങ്ഖാരഗതം, മഗ്ഗപഞ്ഞായ ചത്താരി സച്ചാനി പസ്സിത്വാ ചത്താരോപി ആസവാ പരിക്ഖീണാ ഹോന്തി. **ദിസ്വാ**തി ദസ്സനഹേതു. ന ഹി ആസവേ പഞ്ഞായ പസ്സന്തി, ദസ്സനകാരണാ പന പരിക്ഖീണാ ദിസ്വാ പരിക്ഖീണാതി വുത്താ ദസ്സനായത്തപരിക്ഖയത്താ. ഏവഞ്ഹി ദസ്സനം ആസവാനം ഖയസ്സ പുരിമകിരിയാഭാവേന വുത്തം.

പഞ്ഞാവിമുത്തോതി വിസേസതോ പഞ്ഞായ ഏവ വിമുത്തോ, ന തസ്സ അധിട്ഠാനഭൂതേന അട്ഠവിമോക്ഖസങ്ഖാതേന സാതിസയേന സമാധിനാതി പഞ്ഞാവിമുത്തോ. യോ അരിയോ അനധിഗതഅട്ഠവിമോക്ഖോ സബ്ബസോ ആസവേഹി വിമുത്തോ, തസ്സേതം അധിവചനം. അധിഗതേപി ഹി രൂപജ്ഝാനവിമോക്ഖേ ന സോ സാതിസയസമാധിനിസ്സിതോതി ന തസ്സ വസേന ഉഭതോഭാഗവിമുത്തതാ ഹോതീതി വുത്തോവായമത്ഥോ. അരൂപജ്ഝാനേസു പന ഏകസ്മിമ്പി സതി ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോയേവ നാമ ഹോതി. തേന ഹി അട്ഠവിമോക്ഖേകദേസേന തംനാമദാനസമത്ഥേന അട്ഠവിമോക്ഖലാഭീത്വേവ വുച്ചതി. സമുദായേ ഹി പവത്തോ വോഹാരോ അവയവേപി ദിസ്സതി യഥാ തം ''സത്തിസയോ''തി അനവസേസതോ ആസവാനം പരിക്ഖീണത്താ. **അട്ഠവിമോക്ഖപടിക്ഖേപവസേനേവ** ന ഏകദേസഭൂതരൂപജ്ഝാനപ്പടിക്ഖേപവസേന. ഏവഞ്ഹി അരൂപജ്ഝാനേകദേസാഭാവേപി അട്ഠവിമോക്ഖപടിക്ഖേപോ ന ഹോതീതി സിദ്ധം ഹോതി. അരൂപാവചരജ്ഝാനേസു ഹി ഏകസ്മിമ്പി സതി ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോയേവ നാമ ഹോതി.

ഫുട്ഠന്തം സച്ഛികതോതി ഫുട്ഠാനം അന്തോ ഫുട്ഠന്തോ, ഫുട്ഠാനം അരൂപജ്ഝാനാനം അനന്തരോ കാലോതി അധിപ്പായോ. അച്ചന്തസംയോഗേ ചേതം ഉപയോഗവചനം. തം ഫുട്ഠാനന്തരകാലമേവ സച്ഛികാതബ്ബം സച്ഛികതോ സച്ഛികരണൂപായേനാതി വുത്തം ഹോതി, ഭാവനപുംസകം വാ ഏതം ''ഏകമന്തം നിസീദീ''തിആദീസു വിയ. യോ ഹി അരൂപജ്ഝാനേന രൂപകായതോ നാമകായേകദേസതോ ച വിക്ഖമ്ഭനവിമോക്ഖേന വിമുത്തോ, തേന നിരോധസങ്ഖാതോ വിമോക്ഖോ ആലോചിതോ പകാസിതോ വിയ ഹോതി, ന പന കായേന സച്ഛികതോ. നിരോധം പന ആരമ്മണം കത്വാ

ഏകച്ചേസു ആസവേസു ഖേപിതേസു തേന സോ സച്ഛികതോ ഹോതി, തസ്മാ സോ സച്ഛികാതബ്ബം നിരോധം യഥാആലോചിതം നാമകായേന സച്ഛി കരോതീതി **"കായസക്ഖീ"**തി വുച്ചതി, ന തു "വിമുത്തോ"തി ഏകച്ചാനം ആസവാനം അപരിക്ഖീണത്താ. തേനാഹ **"ഝാനഫസ്സം പഠമം ഫുസതി, പച്ഛാ നിരോധം നിബ്ബാനം സച്ഛികരോതീ"**തി. അയം ചതുന്നം അരൂപസമാപത്തീനം ഏകേകതോ വുട്ഠായ സങ്ഖാരേ സമ്മസിത്വാ കായസക്ഖിഭാവം പത്താനം ചതുന്നം, നിരോധാ വുട്ഠായ അഗ്ഗമഗ്ഗപ്പത്തഅനാഗാമിനോ ച വസേന ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ വിയ പഞ്ചവിധോ നാമ ഹോതീതി വുത്തം **അഭിധമ്മടീകായം** (പു॰ പ॰ മൂലടീ॰ ൨൪) "കായസക്ഖിമ്ഹിപി ഏസേവ നയോ"തി. **ഏകച്ചേ ആസവാതി ഹേട്ഠിമമഗ്ഗവജ്ഝാ** ആസവാ.

ദിട്ഠന്തം പത്തോതി ദസ്സനസങ്ഖാതസ്സ സോതാപത്തിമഗ്ഗഞാണസ്സ അനന്തരം പത്തോതി വുത്തം ഹോതി. "ദിട്ഠത്താ പത്തോ"തിപി പാഠോ. ഏതേന ചതുസച്ചദസ്സനസങ്ഖാതായ ദിട്ഠിയാ നിരോധസ്സ പത്തതം ദീപേതി. തേനാഹ **"ദുക്ഖാ സങ്ഖാരാ"**തിആദി. തത്ഥ **പഞ്ഞായാതി** മഗ്ഗപഞ്ഞായ. പഠമഫലട്ഠതോ പട്ഠായ യാവ അഗ്ഗമഗ്ഗട്ഠാ ദിട്ഠിപ്പത്തോ. തേനാഹ **"സോപി കായസക്ഖീ വിയ ഛബ്ബിധോ ഹോതീ"**തി. യഥാ പന പഞ്ഞാവിമുത്തോ, ഏവം അയമ്പി സുക്ഖവിപസ്സകോ ചതൂഹി അരൂപജ്ഝാനേഹി വുട്ഠായ ദിട്ഠിപ്പത്തഭാവപ്പത്താ ചത്താരോ ചാതി പഞ്ചവിധോ ഹോതീതി വേദിതബ്ബോ. സദ്ധാവിമുത്തേപി ഏസേവ നയോ. **ഇദം ദുക്ഖന്തി** ഏത്തകം ദുക്ഖം, ന ഇതോ ഉദ്ധം ദുക്ഖന്തി. **യഥാഭൂതം പജാനാതീതി** ഠപേത്വാ തണ്ഹം ഉപാദാനക്ഖന്ധപഞ്ചകം ദുക്ഖസച്ചന്തി യാഥാവതോ പജാനാതി. യസ്മാ പന തണ്ഹാ ദുക്ഖം ജനേതി നിബ്ബത്തേതി, തതോ തം ദുക്ഖം സമുദേതി, തസ്മാ നം **"അയം ദുക്ഖസമുദയോ"തി യഥാഭൂതം പജാനാതി**. യസ്മാ പന ഇദം ദുക്ഖഞ്ച സമുദയോ ച നിബ്ബാനം പത്വാ നിരുജ്ഝതി, അപ്പവത്തിം ഗച്ഛതി, തസ്മാ ന **"അയം ദുക്ഖനിരോധോ"തി യഥാഭൂതം പജാനാതി**. അരിയോ പന അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ തം ദുക്ഖനിരോധം ഗച്ഛതി, തേന തം **"അയം ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ"തി യഥാഭൂതം പജാനാതി**. ഏത്താവതാ നാനാക്ഖണേ സച്ചവവത്ഥാനം ദസ്സിതം. ഇദാനി തം ഏകക്ഖണേ ദസ്സേതും **"തഥാഗതപ്പവേദിതാ"**തിആദി വുത്തം. **തഥാഗതപ്പവേദിതാതി** തഥാഗതേന ബോധിമണ്ഡേ പടിവിദ്ധാ വിദിതാ പാകടാ കതാ. **ധമ്മാതി** ചതുസച്ചധമ്മാ. **വോദിട്ഠാ ഹോന്തീതി** സുദിട്ഠാ. **വോചരിതാതി** സുചരിതാ, പഞ്ഞായ സുട്ഠു ചരാപിതാതി അത്ഥോ. **അയന്തി** അയം ഏവരൂപോ പുഗ്ഗലോ ദിട്ഠിപ്പത്തോതി.

സദ്ധായ വിമുത്തോതി സദ്ദഹനവസേന വിമുത്തോ. ഏതേന സബ്ബഥാ അവിമുത്തസ്സപി സദ്ധാമത്തേന വിമുത്തഭാവം ദസ്സേതി. **സദ്ധാവിമുത്തോതി** വാ സദ്ധായ അധിമുത്തോതി അത്ഥോ. കിം പന നേസം കിലേസപ്പഹാനേ നാനത്തം അത്ഥീതി? നത്ഥി. അഥ കസ്മാ സദ്ധാവിമുത്തോ ദിട്ഠിപ്പത്തം ന പാപുണാതീതി? ആഗമനീയനാനത്തേന. ദിട്ഠിപ്പത്തോ ഹി ആഗമനമ്ഹി കിലേസേ വിക്ഖമ്ഭേന്തോ അപ്പദുക്ഖേന അകസിരേന അകിലമന്തോവ സക്കോതി വിക്ഖമ്ഭിതും, സദ്ധാവിമുത്തോ പന ദുക്ഖേന കസിരേന കിലമന്തോ സക്കോതി വിക്ഖമ്ഭിതും, തസ്മാ സദ്ധാവിമുത്തോ ദിട്ഠിപ്പത്തം ന പാപുണാതി. തേനാഹ **"ഏതസ്സ ഹീ"**തിആദി. **സദ്ദഹന്തസ്സാതി** "ഏകംസതോ അയം പടിപദാ കിലേസക്ഖയം ആവഹതി സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന ഭാസിതത്താ"തി ഏവം സദ്ദഹന്തസ്സ. യസ്മാ പനസ്സ അനിച്ചാനുപസ്സനാദീഹി

നിച്ചസഞ്ഞാപഹാനവസേന ഭാവനായ പുബ്ബേനാപരം വിസേസം പസ്സതോ തഥ തഥ പച്ചക്ഖതാപി അത്ഥി, തസ്മാ വുത്തം **“സദ്ദഹന്തസ്സ വിയാ”**തി. സേസപദദ്വയം തസ്സേവ വേവചനം. ഏത്ഥ ച **പുബ്ബഭാഗമഗ്ഗഭാവനാ**തി വചനേന ആഗമനീയനാനത്തേന ദിട്ഠിപ്പത്തസദ്ധാവിമുത്താനം പഞ്ഞാനാനത്തം ഹോതീതി ദസ്സിതം. **അഭിധമ്മട്ഠകഥായ**മ്പി (പു॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൨൮) “നേസം കിലേസപ്പഹാനേ നാനത്തം നത്ഥി, പഞ്ഞായ നാനത്തം അത്ഥിയേവാ”തി വത്വാ “ആഗമനീയനാനത്തേനേവ സദ്ധാവിമുത്തോ ദിട്ഠിപ്പത്തം ന പാപുണാതീതി സന്നിട്ഠാനം കത”ന്തി വുത്തം.

ആരമ്മണം യാഥാവതോ ധാരേതി അവധാരേതീതി ധമ്മോ, പഞ്ഞാ. തം പഞ്ഞാസങ്ഖാതം ധമ്മം അധിമത്തതായ പുബ്ബങ്ഗമം ഹുത്വാ പവത്തം അനുസ്സരതീതി **ധമ്മാനുസാരീ**. തേനാഹ **“ധമ്മോ”**തിആദി. **പഞ്ഞാപുബ്ബങ്ഗമ**ന്തി പഞ്ഞാപധാനം. “സദ്ധം അനുസ്സരതി, സദ്ധാപുബ്ബങ്ഗമം മഗ്ഗം ഭാവേതീ”തി ഇമമത്ഥം **ഏസേവ നയോ**തി അതിദിസതി. പഞ്ഞം വാഹേതീതി **പഞ്ഞാവാഹീ,** പഞ്ഞം സാതിസയം പവത്തേതീതി അത്ഥോ. തേനാഹ **“പഞ്ഞാപുബ്ബങ്ഗമം അരിയമഗ്ഗം ഭാവേതീ”**തി. പഞ്ഞാ വാ പുഗ്ഗലം വാഹേതി നിബ്ബാനാഭിമുഖം ഗമേതീതി **പഞ്ഞാവാഹീ. സദ്ധാവാഹീ**തി ഏത്ഥാപി ഇമിനാ നയേനേവ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ഉഭതോഭാഗവിമുത്താദികഥാ**തി ഉഭതോഭാഗവിമുത്താദീസു ആഗമനതോ പട്ഠായ വത്തബ്ബകഥാ. **തസ്മാ**തി **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** (വിസുദ്ധി॰ ൨.൭൭൩, ൮൮൯) വുത്തത്താ. തതോ ഏവ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗസംവണ്ണനായം** (വിസുദ്ധി॰ മഹാടീ॰ ൨.൭൭൩) വുത്തനയേനേവ ചേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

പുഗ്ഗലസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. ഉദകൂപമാസുത്തവണ്ണനാ

൧൫. പഞ്ചമേ **ഏകന്തകാളകേഹീ**തി നത്ഥികവാദഅഹേതുകവാദഅകിരിയവാദസങ്ഖാതേഹി നിയതമിച്ഛാദിട്ഠിധമ്മേഹി. തേനാഹ **“നിയതമിച്ഛാദിട്ഠിം സന്ധായ വുത്ത”**ന്തി. **ഏവം പുഗ്ഗലോ**തി ഇമിനാ കാരണേന ഏകവാരം നിമുഗ്ഗോ നിമുഗ്ഗോയേവ സോ ഹോതി. ഏതസ്സ ഹി പുന ഭവതോ വുട്ഠാനം നാമ നത്ഥീതി വദന്തി മക്ഖലിഗോസാലാദയോ വിയ. ഹേട്ഠാ ഹേട്ഠാ നരകഗ്ഗീനംയേവ ആഹാരോ. **സാധു സദ്ധാ കുസലേസൂ**തി കുസലധമ്മേസു സദ്ധാ നാമ സാഹു ലദ്ധകാതി ഉമ്മുജ്ജതി, സോ താവത്തകേനേവ കുസലേന ഉമ്മുജ്ജതി നാമ. **സാധു ഹിരീ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. **ചങ്കവാരേ**തി രജകാനം ഖാരപരിസ്സാവനേ, സുരാപരിസ്സാവനേ വാ. **ഏവം പുഗ്ഗലോ**തി “ഏവം സാധു സദ്ധാ”തി ഇമേസം സദ്ധാദീനം വസേന ഏകവാരം ഉമ്മുജ്ജിത്വാ തേസം പരിഹാനിയാ പുന നിമുജ്ജതിയേവ ദേവദത്താദയോ വിയ. ദേവദത്തോ ഹി അട്ഠ സമാപത്തിയോ പഞ്ച ച അഭിഞ്ഞായോ നിബ്ബത്തേത്വാപി പുന ബുദ്ധാനം പടിപക്ഖതായ തേഹി ഗുണേഹി പരിഹീനോ രുഹിരുപ്പാദകമ്മം സങ്ഘഭേദകമ്മഞ്ച കത്വാ കായസ്സ ഭേദാ ദുതിയചിത്തവാരേന ചുതിചിത്തമനന്തരാ നിരയേ നിബ്ബത്തോ. കോകാലികോ ദ്വേ അഗ്ഗസാവകേ ഉപവദിത്വാ പദുമനിരയേ നിബ്ബത്തോ.

നേവ ഹായതി നോ വഡ്ഢതീതി അപ്പഹോനകകാലേപി ന ഹായതി, പഹോനകകാലേപി ന വഡ്ഢതി. ഉഭയമ്പി പനേതം അഗാരികേനപി അനഗാരികേനപി ദീപേതബ്ബം. ഏകച്ചോ ഹി അഗാരികോ അപ്പഹോനകകാലേ

പക്ഖികഭത്തം വസ്സികം വാ ഉപനിബന്ധാപേസി, സോ പച്ഛാ പഹോനകകാലേപി പക്ഖികഭത്താദിമത്തമേവ പവത്തേതി. അനഗാരികോപി ആദിമ്ഹി അപ്പഹോനകകാലേ ഉദ്ദേസം ധുതങ്ഗം വാ ഗണ്ഹാതി, മേധാവീ ബലവീരിയസമ്പത്തിയാ പഹോനകകാലേ തതോ ഉത്തരിം ന കരോതി. **ഏവം പുഗ്ഗലോ**തി ഏവം ഇമായ സദ്ധാദീനം ഠിതിയാ പുഗ്ഗലോ ഉമ്മുജ്ജിത്വാ ഠിതോ നാമ ഹോതി. **ഉമ്മുജ്ജിത്വാ പതരതീ**തി സകദാഗാമിപുഗ്ഗലോ കിലേസതനുതായ ഉട്ഠഹിത്വാ ഗന്തബ്ബദിസാഭിമുഖോ തരതി നാമ.

പടിഗാധപ്പത്തോ ഹോതീതി അനാഗാമിപുഗ്ഗലം സന്ധായ വദതി. ഇമേ പന സത്ത പുഗ്ഗലാ ഉദകോപമേന ദീപിതാ. സത്ത കിര ജങ്ഘവാണിജാ അദ്ധാനമഗ്ഗപ്പടിപന്നാ അന്തരാമഗ്ഗേ ഏകം പുണ്ണനദിം പാപുണിംസു. തേസു പഠമം ഓതിണ്ണോ ഉദകഭീരുകോ പുരിസോ ഓതിണ്ണട്ഠാനേയേവ നിമുജ്ജിത്വാ പുന സണ്ഠാതും നാസക്ഖി, അവസ്സംവ മച്ഛകച്ഛപഭത്തം ജാതോ. ദുതിയോ ഓതിണ്ണട്ഠാനേ നിമുജ്ജിത്വാ സകിം ഉട്ഠഹിത്വാ പുന നിമുഗ്ഗോ ഉട്ഠാതും നാസക്ഖി, അന്തോയേവ മച്ഛകച്ഛപഭത്തം ജാതോ. തതിയോ നിമുജ്ജിത്വാ ഉട്ഠിതോ മജ്ഝേ നദിയാ ഠത്വാ നേവ ഓരതോ ആഗന്തും, ന പാരം ഗന്തും അസക്ഖി. ചതുത്ഥോ ഉട്ഠായ ഠിതോ ഉത്തരണതിത്ഥം ഓലോകേസി. പഞ്ചമോ ഉത്തരണതിത്ഥം ഓലോകേത്വാ പതരതി. ഛട്ഠോ തം ദിസ്വാ പാരിമതീരം ഗന്ത്വാ കടിപ്പമാണേ ഉദകേ ഠിതോ. സത്തമോ പാരിമതീരം ഗന്ത്വാ ഗന്ധചുണ്ണാദീഹി ന്ഹത്വാ വരവത്ഥാദീനി നിവാസേത്വാ സുരഭിവിലേപനം വിലിമ്പിത്വാ നീലുപ്പലമാലാദീനി പിലന്ധിത്വാ നാനാലങ്കാരപ്പടിമണ്ഡിതോ മഹാനഗരം പവിസിത്വാ പാസാദമാരുഹിത്വാ ഉത്തമഭോജനം ഭുഞ്ജതി.

തത്ഥ ജങ്ഘവാണിജാ വിയ ഇമേ സത്ത പുഗ്ഗലാ, നദീ വിയ വട്ടം, പഠമസ്സ ഉദകഭീരുകസ്സ പുരിസസ്സ ഓതിണ്ണട്ഠാനേയേവ നിമുജ്ജനം വിയ മിച്ഛാദിട്ഠികസ്സ വട്ടേ നിമുജ്ജനം, ഉമ്മുജ്ജിത്വാ നിമുജ്ജനപുരിസോ വിയ സദ്ധാദീനം ഉപ്പത്തിമത്തകേന ഉമ്മുജ്ജിത്വാ താസം ഹാനിയാ നിമുഗ്ഗപുഗ്ഗലോ, മജ്ഝേ നദിയാ ഠത്വാ വിയ സദ്ധാദീനം ഠിതിയാ ഠിതിപുഗ്ഗലോ, ഉത്തരണതിത്ഥം ഓലോകേന്തോ വിയ സോതാപന്നോ, പതരന്തപുരിസോ വിയ കിലേസകാമാവട്ടതായ പതരന്തോ സകദാഗാമീ, തരിത്വാ കടിമത്തേ ഉദകേ ഠിതപുരിസോ വിയ അനാവട്ടധമ്മത്താ അനാഗാമീ, ന്ഹത്വാ പാരിമതീരം ഉത്തരിത്വാ ഥലേ ഠിതപുരിസോ വിയ ചത്താരോ ഓഘേ അതിക്കമിത്വാ നിബ്ബാനഥലേ ഠിതോ ഖീണാസവബ്രാഹ്മണോ, ഥലേ ഠിതപുരിസസ്സ നഗരം പവിസിത്വാ പാസാദം ആരുയ്ഹ ഉത്തമഭോജനഭുഞ്ജനം വിയ ഖീണാസവസ്സ നിബ്ബാനാരമ്മണസമാപത്തിം അപ്പേത്വാ വീതിനാമനം വേദിതബ്ബം.

ഉദകൂപമാസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ൻ-ൻ. അനിച്ചാനുപസ്സീസുത്താദിവണ്ണനാ

ൻ-ൻ. ഛട്ഠേ **"ഇധ സമസീസീ കഥിതോ"**തി വത്വാ ഏവം സമസീസിതം വിഭജിത്വാ ഇധാധിപ്പേതം ദസ്സേതും **"സോ ചതുബ്ബിധോ ഹോതീ"**തിആദിമാഹ. രോഗവസേന സമസീസീ **രോഗസമസീസീ**. ഏസ നയോ സേസേസുപി. **ഏകപ്പഹാരേനേവാ**തി ഏകവേലായമേവ. യോ ചക്ഖുരോഗാദീസു അഞ്ഞതരസ്മിം സതി "ഇതോ അനുട്ഠിതോ അരഹത്തം പാപുണിസ്സാമീ"തി വിപസ്സനം പട്ഠപേസി, അഥസ്സ അരഹത്തഞ്ച രോഗതോ വുട്ഠാനഞ്ച

ഏകകാലമേവ ഹോതി , അയം **രോഗസമസീസീ** നാമ. **ഇരിയാപഥസ്സ പരിയോസാന**ന്തി ഇരിയാപഥന്തരസമായോഗോ. യോ ഠാനാദീസു ഇരിയാപഥേസു അഞ്ഞതരം അധിട്ഠായ "അവികോപേത്വാവ അരഹത്തം പാപുണിസ്സാമീ"തി വിപസ്സനം പട്ഠപേസി. അഥസ്സ അരഹത്തപ്പത്തി ച ഇരിയാപഥവികോപനഞ്ച ഏകപ്പഹാരേനേവ ഹോതി, അയം **ഇരിയാപഥസമസീസീ** നാമ. **ജീവിതസമസീസീ നാമാ**തി ഏത്ഥ "പലിബോധസീസം മാനോ, പരാമാസസീസം ദിട്ഠി, വിക്ഖേപസീസം ഉദ്ധച്ചം, കിലേസസീസം അവിജ്ജാ, അധിമോക്ഖസീസം സദ്ധാ, പഗ്ഗഹസീസം വീരിയം, ഉപട്ഠാനസീസം സതി, അവിക്ഖേപസീസം സമാധി, ദസ്സനസീസം പഞ്ഞാ, പവത്തസീസം ജീവിതിന്ദ്രിയം, ചുതിസീസം വിമോക്ഖോ, സങ്ഖാരസീസം നിരോധോ"തി **പടിസമ്ഭിദായം** (പടി॰ മ॰ ന.ന.ന) വുത്തേസു സത്തരസസു സീസേസു പവത്തസീസം കിലേസസീസന്തി ദ്വേ സീസാനി ഇധാധിപ്പേതാനി - "അപുബ്ബം അചരിമം ആസവപരിയാദാനഞ്ച ഹോതി ജീവിതപരിയാദാനഞ്ചാ"തി വചനതോ. തേസു കിലേസസീസം അരഹത്തമഗ്ഗോ പരിയാദിയതി, പവത്തസീസം ജീവിതിന്ദ്രിയം ചുതിചിത്തം പരിയാദിയതി. തത്ഥ അവിജ്ജാപരിയാദായകം ചിത്തം ജീവിതിന്ദ്രിയം പരിയാദാതും ന സക്കോതി, ജീവിതിന്ദ്രിയപരിയാദായകം അവിജ്ജം പരിയാദാതും ന സക്കോതി . അഞ്ഞം അവിജ്ജാപരിയാദായകം ചിത്തം, അഞ്ഞം ജീവിതന്ദ്രിയപരിയാദായകം. യസ്സ ചേതം സീസദ്വയം സമം പരിയാദാനം ഗച്ഛതി, സോ **ജീവിതസമസീസീ** നാമ.

കഥം പനിദം സമം ഹോതീതി? വാരസമതായ. യസ്മിഞ്ഹി വാരേ മഗ്ഗവുട്ഠാനം ഹോതി, സോതാപത്തിമഗ്ഗേ പഞ്ച പച്ചവേക്ഖണാനി, സകദാഗാമിമഗ്ഗേ പഞ്ച, അനാഗാമിമഗ്ഗേ പഞ്ച, അരഹത്തമഗ്ഗേ ചത്താരീതി ഏകൂനവീസതിമേ പച്ചവേക്ഖണഞാണേ പതിട്ഠായ ഭവങ്ഗം ഓതരിത്വാ പരിനിബ്ബായതോ ഇമായ വാരസമതായ ഇദം ഉഭയസീസപരിയാദാനമ്പി സമം ഹോതീതി ഇമായ വാരസമതായ. വാരസമവുത്തിദായകേന ഹി മഗ്ഗചിത്തേന അത്തനോ അനന്തരം വിയ നിപ്ഫാദേതബ്ബാ പച്ചവേക്ഖണവാരാ ച കിലേസപരിയാദാനസ്സേവ വാരാതി വത്തബ്ബതം അരഹതി. "വിമുത്തസ്മിം വിമുത്തമിതി ഞാണം ഹോതീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൭൮; സം॰ നി॰ ന.൧൨, ൧൪) വചനതോ പച്ചവേക്ഖണപരിസമാപനേന കിലേസപരിയാദാനം സമ്പാപിതം നാമ ഹോതീതി ഇമായ വാരവുത്തിയാ സമതായ കിലേസപരിയാദാനജീവിതപരിയാദാനാനം സമതാ വേദിതബ്ബാ. തേനേവാഹ **"യസ്മാ പനസ്സ...പേ॰.. തസ്മാ ഏവം വുത്ത"**ന്തി.

ആയുനോ വേമജ്ഝം അനതിക്കമിത്വാ അന്തരാവ കിലേസപരിനിബ്ബാനേന പരിനിബ്ബായതീതി **അന്തരാപരിനിബ്ബായീ**. തേനാഹ **"യോ പഞ്ചസു സുദ്ധാവാസേസൂ"**തിആദി . **വേമജ്ഝേ**തി അവിഹാദീസു യത്ഥ ഉപ്പന്നോ, തത്ഥ ആയുനോ വേമജ്ഝേ. ആയുവേമജ്ഝം ഉപഹച്ച അതിക്കമിത്വാ തത്ഥ പരിനിബ്ബായതീതി **ഉപഹച്ചപരിനിബ്ബായീ**. തേനാഹ **"യോ തത്ഥേവാ"**തിആദി. അസങ്ഖാരേന അപ്പയോഗേന അനുസ്സാഹേന അകിലമന്തോ തിക്ഖിന്ദ്രിയതായ സുഖേനേവ പരിനിബ്ബായതീതി **അസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായീ**. തേനാഹ **"യോ തേസംയേവാ"**തിആദി. **തേസംയേവ പുഗ്ഗലാന**ന്തി നിദ്ധാരണേ സാമിവചനം. **അപ്പയോഗേനാ**തി അധിമത്തപ്പയോഗേന വിനാ അപ്പകസിരേന. സസങ്ഖാരേന സപ്പയോഗേന കിലമന്തോ ദുക്ഖേന പരിനിബ്ബായതീതി **സസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായീ**. ഉദ്ധംവാഹിഭാവേന ഉദ്ധമസ്സ തണ്ഹാസോതം

വട്ടസോതഞ്ചാതി, ഉദ്ധം വാ ഗന്ത്വാ പടിലഭിതബ്ബതോ ഉദ്ധമസ്സ മഗ്ഗസോതന്തി **ഉദ്ധംഭോതോ**. പടിസന്ധിവസേന അകനിട്ഠം ഗച്ഛതീതി **അകനിട്ഠഗാമീ**.

ഏത്ഥ പന ചതുക്കം വേദിതബ്ബം. യോ ഹി അവിഹതോ പട്ഠായ ചത്താരോ ദേവലോകേ സോധേത്വാ അകനിട്ഠം ഗന്ത്വാ പരിനിബ്ബായതി, അയം **ഉദ്ധംസോതോ അകനിട്ഠഗാമീ നാമ**. അയഞ്ഹി അവിഹേസു കപ്പസഹസ്സം വസന്തോ അരഹത്തം പത്തും അസക്കുണിത്വാ അതപ്പം ഗച്ഛതി, തത്രാപി ദ്വേ കപ്പസഹസ്സാനി വസന്തോ അരഹത്തം പത്തും അസക്കുണിത്വാ സുദസ്സം ഗച്ഛതി, തത്രാപി ചത്താരി കപ്പസഹസ്സാനി വസന്തോ അരഹത്തം പത്തും അസക്കുണിത്വാ സുദസ്സിം ഗച്ഛതി, തത്രാപി അട്ഠ കപ്പസഹസ്സാനി വസന്തോ അരഹത്തം പത്തും അസക്കുണിത്വാ അകനിട്ഠം ഗച്ഛതി, തത്ഥ വസന്തോ അഗ്ഗമഗ്ഗം അധിഗച്ഛതി. തത്ഥ യോ അവിഹതോ പട്ഠായ ദുതിയം വാ ചതുത്ഥം വാ ദേവലോകം ഗന്ത്വാ പരിനിബ്ബായതി, അയം **ഉദ്ധംസോതോ ന അകനിട്ഠഗാമീ** നാമ. യോ കാമഭവതോ ചവിത്വാ അകനിട്ഠേസു പരിനിബ്ബായതി, അയം **ന ഉദ്ധംസോതോ അകനിട്ഠഗാമീ** നാമ. യോ ഹേട്ഠാ ചതൂസു ദേവലോകേസു തത്ഥ തത്ഥേവ നിബ്ബത്തിത്വാ പരിനിബ്ബായതി, അയം **ന ഉദ്ധംസോതോ ന അകനിട്ഠഗാമീ**തി.

ഏതേ പന അവിഹേസു ഉപ്പന്നസമനന്തരആയുവേമജ്ഝം അപ്പത്വാവ പരിനിബ്ബായനവസേന തയോ അന്തരാപരിനിബ്ബായിനോ, ഏകോ ഉപഹച്ചപരിനിബ്ബായീ, ഏകോ ഉദ്ധംസോതോതി പഞ്ചവിധോ, അസങ്ഖാരസസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായിവിഭാഗേന ദസ ഹോന്തി, തഥാ അതപ്പസുദസ്സസുദസ്സീസൂതി ചത്താരോ ദസകാതി ചത്താരീസം. അകനിട്ഠേ പന ഉദ്ധംസോതോ നത്ഥി, തയോ അന്തരാപരിനിബ്ബായിനോ, ഏകോ ഉപഹച്ചപരിനിബ്ബായീതി ചത്താരോ, അസങ്ഖാരസസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായിവിഭാഗേന അട്ഠാതി അട്ഠചത്താരീസം അനാഗാമിനോ. സത്തമാദീസു നത്ഥി വത്തബ്ബം.

അനിച്ചാനുപസ്സീസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. നിദ്ദസവത്ഥുസുത്തവണ്ണനാ

൨൦. ദസമേ **നിദ്ദസവത്ഥൂനീ**തി ആദിസദ്ദലോപേനായം നിദ്ദേസോതി ആഹ **"നിദ്ദസാദിവത്ഥൂനീ"**തി. നത്ഥി ഇദാനി ഇമസ്സ ദസാതി **നിദ്ദസോ. പഞ്ഹോതി** ഞാതും ഇച്ഛിതോ അത്ഥോ. **പുന ദസവസ്സോ ന ഹോതീ**തി തേസം മതിമത്തമേതന്തി ദസ്സേതും **"സോ കിരാ"**തി കിരസദ്ദഗ്ഗഹണം. **നിദ്ദസോ**തി ചേതം വചനമത്തം. തസ്സ നിബ്ബീസാദിഭാവസ്സ വിയ നിന്നവാദിഭാവസ്സ ച ഇച്ഛിതത്താതി ദസ്സേതും **"ന കേവലഞ്ചാ"**തിആദി വുത്തം. **ഗാമേ വിചരന്തോ**തി ഗാമേ പിണ്ഡായ ചരന്തോ. ന ഇദം തിത്ഥിയാനം അധിവചനം തേസു തന്നിമിത്തസ്സ അഭാവാ, സാസനേപി സേഖസ്സപി ന ഇദം അധിവചനം, കിമങ്ഗം പന പുഥുജ്ജനസ്സ. യസ്സ പനേതം അധിവചനം യേന ച കാരണേന, തം ദസ്സേതും **"ഖീണാസവസ്സേത"**ന്തിആദി വുത്തം. അപ്പടിസന്ധികഭാവോ ഹിസ്സ പച്ചക്ഖതോ കാരണം. പരമ്പരായ ഇതരാനി യാനി പാളിയം ആഗതാനി.

സിക്ഖായ സമ്മദേവ ആദാനം **സിക്ഖാസമാദാനം**. തം പനസ്സാ പാരിപൂരിയാ വേദിതബ്ബന്തി ആഹ **"സിക്ഖാത്തയപൂരണേ"**തി. സിക്ഖായ വാ

സമ്മദേവ ആദിതോ പട്ഠായ രക്ഖണം **സിക്ഖാസമാദാനം**. തഞ്ച അത്ഥതോ പൂരണേന പരിച്ഛിന്നം അരക്ഖണേ സബ്ബേന സബ്ബം അഭാവതോ, രക്ഖണേ ച പരിപൂരണതോ. **ബലവച്ഛന്ദോ**തി ദള്ഹച്ഛന്ദോ. **ആയതി**ന്തി അനന്തരാനാഗതദിവസാദികാലോ അധിപ്പേതോ, ന അനാഗതഭവോതി ആഹ **"അനാഗതേ പുനദിവസാദീസുപീ"**തി. സിക്ഖം പരിപൂരേന്തസ്സ തത്ഥ നിബദ്ധഭത്തിതാ **അവിഗതപേമതാ**. തേഭൂമകധമ്മാനം അനിച്ചാദിവസേന സമ്മദേവ നിജ്ഝാനം **ധമ്മനിസാമനാ**തി ആഹ **"വിപസ്സനായേതം അധിവചന"**ന്തി. **തണ്ഹാവിനയേ**തി ഭങ്ഗാനുപസ്സനാഞാണാനുഭാവസിദ്ധേ തണ്ഹാവിക്ഖമ്ഭനേ. **ഏകീഭാവേ**തി ഗണസങ്ഗണികാകിലേസസങ്ഗണികാവിഗമസിദ്ധേ വിവേകവാസേ. **വീരിയാരമ്ഭേ**തി സമ്മപ്പധാനസ്സ പഗ്ഗണ്ഹനേ . തം പന സബ്ബസോ വീരിയസ്സ പരിബ്രൂഹനം ഹോതീതി ആഹ **"കായികചേതസികസ്സ വീരിയസ്സ പൂരണേ"**തി. **സതിയഞ്ചേവ നിപകഭാവേ ചാ**തി സതോകാരിതായ ചേവ സമ്പജാനകാരിതായ ച. സതിസമ്പജഞ്ഞബലേനേവ ഹി വീരിയാരമ്ഭോ ഇജ്ഝതി. **ദിട്ഠിപടിവേധേ**തി മഗ്ഗസമ്മാദിട്ഠിയാ പടിവിജ്ഝനേ. തേനാഹ **"മഗ്ഗദസ്സനേ"**തി.

നിദ്ദസവത്ഥുസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അനുസയവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

၈. വജ്ജിസത്തകവഗ്ഗോ

൧. സാരന്ദദസുത്തവണ്ണനാ

൨൧. തതിയസ്സ പഠമേ ദേവായതനഭാവേന ചിത്തത്താ ലോകസ്സ ചിത്തീകാരട്ഠാനതായ ച **ചേതിയം** അഹോസി. **യാവകീവന്തി** (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൨.൧൩൪) ഏകമേവേതം പദം അനിയമതോ പരിമാണവാചീ. കാലോ ചേത്ഥ അധിപ്പേതോതി ആഹ **"യത്തകം കാല"**ന്തി. **അഭിണ്ഹം സന്നിപാതാതി** നിച്ചസന്നിപാതാ. തം പന നിച്ചസന്നിപാതതം ദസ്സേതും **"ദിവസസ്സാ"**തിആദി വുത്തം. **സന്നിപാതബഹുലാതി** പചുരസന്നിപാതാ. **വോസാനന്തി** സങ്കോചം. **"വുഡ്ഢിയേവാ"**തിആദിനാ വുത്തമത്ഥം ബ്യതിരേകമുഖേന ദസ്സേതും **"അഭിണ്ഹം അസന്നിപതന്താ ഹീ"**തിആദി വുത്തം. **ആകുലാതി** ഖുഭിതാ ന പസന്നാ. **ഭിജ്ജിത്വാതി** വഗ്ഗബന്ധതോ വിഭജ്ജ വിസും വിസും ഹുത്വാ.

സന്നിപാതഭേരിയാതി സന്നിപാതാരോചനഭേരിയാ. **അഡ്ഢഭുത്താ വാതി** സാമിഭുത്താ വാ. **ഓസീദമാനേതി** ഹായമാനേ.

സുങ്കന്തി ഭണ്ഡം ഗഹേത്വാ ഗച്ഛന്തേഹി പബ്ബതഖണ്ഡനാദിതിത്ഥഗാമദ്വാരാദീസു രാജപുരിസാനം ദാതബ്ബഭാഗം. **ബലിന്തി** നിപ്ഫന്നസസ്സാദിതോ ഛഭാഗം സത്തഭാഗന്തിആദിനാ ലദ്ധബ്ബകരം. **ദണ്ഡന്തി** ദസവീസതികഹാപണാദികം അപരാധാനുരൂപം ഗഹേതബ്ബധനദണ്ഡം. **വജ്ജിധമ്മന്തി** വജ്ജിരാജധമ്മം. ഇദാനി അപഞ്ഞത്തപഞ്ഞാപനാദീസു തപ്പടിക്ഖേപേ ച ആദീനവാനിസംസേ ച വിത്ഥാരതോ ദസ്സേതും **"തേസ"**ന്തിആദി വുത്തം. **പാരിചരിയക്ഖമാതി** ഉപട്ഠാനക്ഖമാ. **പോരാണം വജ്ജിധമ്മന്തി** ഏത്ഥ പുബ്ബേ കിര വജ്ജിരാജാനോ "അയം ചോരോ"തി ആനേത്വാ ദസ്സിതേ "ഗണ്ഹഥ നം ചോര"ന്തി അവത്വാ വിനിച്ഛയമഹാമത്താനം ദേന്തി. തേ വിനിച്ഛിനിത്വാ സചേ അചോരോ ഹോതി, വിസ്സജ്ജേന്തി. സചേ ചോരോ, അത്തനാ കിഞ്ചി അകത്വാ വോഹാരികാനം ദേന്തി, തേപി വിനിച്ഛിനിത്വാ അചോരോ ചേ, വിസ്സജ്ജേന്തി. ചോരോ ചേ, സുത്തധരാനം ദേന്തി. തേപി വിനിച്ഛിനിത്വാ അചോരോ ചേ, വിസ്സജ്ജേന്തി. ചോരോ ചേ, അട്ഠകുലികാനം ദേന്തി, തേപി തഥേവ കത്വാ സേനാപതിസ്സ, സേനാപതി ഉപരാജസ്സ, ഉപരാജാ രഞ്ഞോ. രാജാ വിനിച്ഛിനിത്വാ സചേ അചോരോ ഹോതി, വിസ്സജ്ജേതി. സചേ പന ചോരോ ഹോതി, പവേണിപണ്ണകം വാചാപേതി. തത്ഥ "യേന ഇദം നാമ കതം, തസ്സ അയം നാമദണ്ഡോ"തി ലിഖിതം. രാജാ തസ്സ കിരിയം തേന സമാനേത്വാ തദനുച്ഛവികം ദണ്ഡം കരോതി. ഇതി ഏതം പോരാണം വജ്ജിധമ്മം സമാദായ വത്തന്താനം മനുസ്സാ ന ഉജ്ഝായന്തി. പരമ്പരാഗതേസു അട്ഠകുലേസു ജാതാ അഗതിഗമനവിരതാ അട്ഠമഹല്ലകപുരിസാ **അട്ഠകുലികാ**.

സക്കാരന്തി ഉപകാരം. **ഗരുഭാവം പച്ചുപട്ഠപേത്വാതി** "ഇമേ അമ്ഹാകം ഗരുനോ"തി തത്ഥ ഗരുഭാവം പടി പടി ഉപട്ഠപേത്വാ. **മാനേസ്സന്തീതി** സമ്മാനേസ്സന്തി. തം പന സമ്മാനനം തേസു നേസം അത്തമനതാപുബ്ബകന്തി ആഹ **"മനേന പിയായിസ്സന്തീ"**തി. **നിപച്ചകാരം** പണിപാതം. **ദസ്സേന്തീതി** ഗരുചിത്തഭാരം ദസ്സേന്തി. **സന്ധാനേതുന്തി** സമ്ബന്ധം അവിച്ഛിന്നം കത്വാ ഘടേതും.

പസയ്ഹകാരസ്സാതി ബലക്കാരസ്സ. കാമം വുഡ്ഢിയാ പൂജനീയതായ "വുഡ്ഢിഹാനിയോ"തി വുത്തം, അത്ഥോ പന വുത്താനുക്കമേനേവ യോജേതബ്ബോ. പാളിയം വാ യസ്മാ "വുഡ്ഢിയേവ പാടികങ്ഖാ, നോ പരിഹാനീ"തി വുത്തം, തസ്മാ തദനുക്കമേന **"വുഡ്ഢിഹാനിയോ"**തി വുത്തം.

വിപച്ചിതും അലദ്ധോകാസേ പാപകമ്മേ, തസ്സ കമ്മസ്സ വിപാകേ വാ അനവസരോവ ദേവസോപസഗ്ഗോ. തസ്മിം പന ലദ്ധോകാസേ സിയാ ദേവതോപസഗ്ഗസ്സ അവസരോതി ആഹ **"അനുപ്പന്നം...പേ॰... വഡ്ഢേന്തീ"**തി. ഏതേനേവ **അനുപ്പന്നം സുഖ**ന്തി ഏത്ഥാപി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ബലകായസ്സ ദിഗുണതിഗുണതാദസ്സനം പടിഭയഭാവദസ്സനന്തി ഏവമാദിനാ ദേവതാനം **സങ്ഗാമസീസേ സഹായതാ** വേദിതബ്ബാ.

അനിച്ഛിതന്തി അനിട്ഠം. **ആവരണതോ**തി നിസേധനതോ. ധമ്മതോ അനപേതാ ധമ്മിയാതി ഇധ **"ധമ്മികാ"**തി വുത്താ. മിഗസൂകരാദിഘാതായ സുനഖാദീനം കഡ്ഢിത്വാ വനചരണം വാജോ, തത്ഥ നിയുത്താ, തേ വാ വാജേന്തീതി **വാജികാ,** മിഗവധചാരിനോ.

സാരന്ദദസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. വസ്സകാരസുത്തവണ്ണനാ

൨൨. ദുതിയേ **അഭിയാതുകാമോ**തി ഏത്ഥ **അഭി**-സദ്ദോ അഭിഭവനത്ഥോ "അനഭിവിദിതു"ന്തിആദീസു വിയാതി ആഹ **"അഭിഭവനത്ഥായ യാതുകാമോ"**തി. **വജ്ജിരാജാനോ**തി "വജ്ജേതബ്ബാ ഇമേ"തി ആദിതോ പവത്തം വചനം ഉപാദായ വജ്ജീതി ലദ്ധനാമാ രാജാനോ, വജ്ജിരട്ഠസ്സ വാ രാജാനോ വജ്ജിരാജാനോ. രട്ഠസ്സ പന വജ്ജിസമഞ്ഞാ തന്നിവാസിരാജകുമാരവസേന വേദിതബ്ബാ. **രാജിദ്ധിയാ**തി രാജഭാവാനുഗതേന പഭാവേന. സോ പന പഭാവോ നേസം ഗണരാജാനം മിഥോ സാമഗ്ഗിയാ ലോകേ പാകടോ. ചിരട്ഠായീ ച അഹോസീതി **"സമഗ്ഗഭാവം കഥേതീ"**തി വുത്തം. അനു അനു തംസമങ്ഗിനോ ഭാവേതി വഡ്ഢേതീതി അനുഭാവോ, അനുഭാവോ ഏവ **ആനുഭാവോ,** പതാപോ. സോ പന നേസം പതാപോ ഹത്ഥിഅസ്സാദിവാഹനസമ്പത്തിയാ തത്ഥ ച സുഭിക്ഖിതഭാവേന ലോകേ പാകടോ ജാതോതി **"ഏതേന...പേ॰... കഥേതീ"**തി വുത്തം. **താളച്ഛിഗ്ഗളേനാ**തി കുഞ്ചികാഛിദ്ദേന. **അസന**ന്തി സരം. **അതിപാതയിസ്സന്തീ**തി അതിക്കാമേന്തി. **പോങ്ഖാനുപോങ്ഖ**ന്തി പോങ്ഖസ്സ അനുപോങ്ഖം, പുരിമസരസ്സ പോങ്ഖപദാനുഗതപോങ്ഖം ഇതരം സരം കത്വാതി അത്ഥോ. **അവിരാധിത**ന്തി അവിരജ്ഝിതം. **ഉച്ഛിന്ദിസ്സാമീ**തി ഉമ്മൂലനവസേന കുലസന്തതിം ഛിന്ദിസ്സാമി. അയനം വഡ്ഢനം അയോ, തപ്പടിപക്ഖേന **അനയോ**തി ആഹ **"അവഡ്ഢി"**ന്തി. ഞാതീനം ബ്യസനം വിനാസോ **ഞാതിബ്യസനം**.

ഗങ്ഗായാതി ഗങ്ഗാസമീപേ. **പട്ടനഗാമ**ന്തി സകടപട്ടനഗാമം. **തത്രാ**തി തസ്മിം പട്ടനേ. **ബലവാഘാതജാതോ**തി ഉപ്പന്നബലവകോധോ. **മേ**തി മയ്ഹം. **ഗതേനാ**തി ഗമനേന. **സീതം വാ ഉണ്ഹം വാ നത്ഥി** തായ വേലായ. **അഭിമുഖം യുദ്ധേനാ**തി അഭിമുഖം ഉജുകമേവ സങ്ഗാമകരണേന. **ഉപലാപനം** സാമം ദാനഞ്ചാതി ദസ്സേതും **"അല"**ന്തിആദി വുത്തം. ഭേദോപി ഇധ ഉപായോ ഏവാതി വുത്തം **"അഞ്ഞത്ര മിഥുഭേദാ"**തി. യുദ്ധസ്സ പന അനുപായതാ പഗേവ

പകാസിതാ. **ഇദന്തി** “അഞ്ഞത്ര ഉപലാപനായ അഞ്ഞത്ര മിഥുഭേദാ”തി ഇദം വചനം. **കഥായ നയം ലഭിത്വാ**തി “യാവകീവഞ്ച ...പേ॰... പരിഹാനീ”തി ഇമായ ഭഗവതോ കഥായ ഉപായം ലഭിത്വാ. **അനുകമ്പായാ**തി വജ്ജിരാജേസു അനുഗ്ഗഹേന.

രാജാപി തമേവ പേസേത്വാ സബ്ബേ...പേ॰... പാപേസീതി രാജാ തം അത്തനോ സന്തികം ആഗതം “കിം, ആചരിയ, ഭഗവാ അവചാ”തി പുച്ഛി. സോ “യഥാ ഭോ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ വചനം ന സക്കാ വജ്ജീ കേനചി ഗഹേതും, അപിച ഉപലാപനായ വാ മിഥുഭേദേന വാ സക്കാ”തി ആഹ. തതോ നം രാജാ “ഉപലാപനായ അമ്ഹാകം ഹത്ഥിഅസ്സാദയോ നസ്സിസ്സന്തി, ഭേദേനേവ തേ ഗഹേസ്സാമി, കിം കരോമാ”തി പുച്ഛി. തേന ഹി, മഹാരാജ, തുമ്ഹേ വജ്ജീ ആരബ്ഭ പരിസതി കഥം സമുട്ഠാപേഥ, തതോ അഹം “കിം തേ, മഹാരാജ, തേഹി, അത്തനോ സന്തകേന കസിവണിജ്ജാദീനി കത്വാ ജീവന്തു ഏതേ രാജാനോ”തി വത്വാ പക്കമിസ്സാമി. തതോ തുമ്ഹേ “കിം നു, ഭോ, ഏസ ബ്രാഹ്മണോ വജ്ജീ ആരബ്ഭ പവത്തം കഥം പടിബാഹതീ”തി വദേയ്യാഥ. ദിവസഭാഗേ ചാഹം തേസം പണ്ണാകാരം പേസേസ്സാമി, തമ്പി ഗാഹാപേത്വാ തുമ്ഹേപി മമ ദോസം ആരോപേത്വാ ബന്ധനതാളനാദീനി അകത്വാവ കേവലം ഖുരമുണ്ഡം മം കത്വാ നഗരാ നീഹരാപേഥ, അഥാഹം “മയാ തേ നഗരേ പാകാരോ പരിഖാ ച കാരിതാ, അഹം ഥിരദുബ്ബലട്ഠാനഞ്ച ഉത്താനഗമ്ഭീരട്ഠാനഞ്ച ജാനാമി, ന ചിരസ്സം ദാനി തം ഉജും കരിസ്സാമീ”തി വക്ഖാമി. തം സുത്വാ തുമ്ഹേ “ഗച്ഛതൂ”തി വദേയ്യാഥാതി. രാജാ സബ്ബം അകാസി.

ലിച്ഛവീ തസ്സ നിക്ഖമനം സുത്വാ “സഠോ ബ്രാഹ്മണോ, മാ തസ്സ ഗങ്ഗം ഉത്താരേതും അദത്ഥാ”തി ആഹംസു. തത്ര ഏകച്ചേഹി “അമ്ഹേ ആരബ്ഭ കഥിതത്താ കിര സോ ഏവം കരോതീ”തി വുത്തേ “തേന ഹി ഭണേ ഏതൂ”തി വദിംസു. സോ ഗന്ത്വാ ലിച്ഛവീ ദിസ്വാ “കിമാഗതത്ഥാ”തി പുച്ഛിതോ തം പവത്തിം ആരോചേസി. ലിച്ഛവിനോ “അപ്പമത്തകേന നാമ ഏവം ഗരും ദണ്ഡം കാതും ന യുത്ത”ന്തി വത്വാ “കിം തേ തത്ര ഠാനന്തര”ന്തി പുച്ഛിംസു. വിനിച്ഛയമഹാമച്ചോഹമസ്മീതി. തദേവ തേ ഠാനന്തരം ഹോതൂതി. സോ സുട്ഠുതരം വിനിച്ഛയം കരോതി. രാജകുമാരാ തസ്സ സന്തികേ സിപ്പം ഉഗ്ഗണ്ഹന്തി. സോ പതിട്ഠിതഗുണോ ഹുത്വാ ഏകദിവസം ഏകം ലിച്ഛവിം ഗഹേത്വാ ഏകമന്തം ഗന്ത്വാ “ദാരകാ കസന്തീ”തി പുച്ഛി. ആമ, കസന്തി. ദ്വേ ഗോണേ യോജേത്വാതി. ആമ, ദ്വേ ഗോണേ യോജേത്വാതി. ഏത്തകം വത്വാ നിവത്തോ. തതോ തമഞ്ഞോ “കിം ആചരിയോ ആഹാ”തി പുച്ഛിത്വാ തേന വുത്തം - അസദ്ദഹന്തോ “ന മേസോ യഥാഭൂതം കഥേതീ”തി തേന സദ്ധിം ഭിജ്ജി.

ബ്രാഹ്മണോ അപരമ്പി ഏകദിവസം ഏകം ലിച്ഛവിം ഏകമന്തം നേത്വാ “കേന ബ്യഞ്ജനേന ഭുത്തോസീ”തി പുച്ഛിത്വാ നിവത്തോ. തമ്പി അഞ്ഞോ പുച്ഛിത്വാ അസദ്ദഹന്തോ തഥേവ ഭിജ്ജി. ബ്രാഹ്മണോ അപരമ്പി ദിവസം ഏകം ലിച്ഛവിം ഏകമന്തം നേത്വാ “അതിദുഗ്ഗതോസി കിരാ”തി പുച്ഛി. കോ ഏവമാഹാതി . അസുകോ നാമ ലിച്ഛവീതി. അപരമ്പി ഏകമന്തം നേത്വാ “ത്വം കിര ഭീരുജാതികോ”തി പുച്ഛി. കോ ഏവമാഹാതി? അസുകോ നാമ ലിച്ഛവീതി. ഏവം അഞ്ഞേന അകഥിതമേവ അഞ്ഞസ്സ കഥേന്തോ തീഹി

സംവച്ഛരേഹി തേ രാജാനോ അഞ്ഞമഞ്ഞം ഭിന്ദിത്വാ യഥാ ദ്വേ ഏകമഗ്ഗേന ന ഗച്ഛന്തി, തഥാ കത്വാ സന്നിപാതഭേരിം ചരാപേസി. ലിച്ഛവിനോ "ഇസ്സരാ സന്നിപതന്തു, സൂരാ സന്നിപതന്തൂ"തി വത്വാ ന സന്നിപതിംസു. ബ്രാഹ്മണോ "അയം ദാനി കാലോ, സീഘം ആഗച്ഛതൂ"തി രഞ്ഞോ സാസനം പേസേതി. രാജാ സുത്വാവ ബലഭേരിം ചരാപേത്വാ നിക്ഖമി. വേസാലികാ സുത്വാ "രഞ്ഞോ ഗങ്ഗം ഉത്തരിതും ന ദസ്സാമാ"തി ഭേരിം ചരാപേസും. തേ സുത്വാ "ഗച്ഛന്തു സൂരരാജാനോ"തിആദീനി വത്വാ ന സന്നിപതിംസു. "നഗരപ്പവേസനം ന ദസ്സാമ, ദ്വാരാനി പിദഹിസ്സാമാ"തി ഭേരിം ചരാപേസും. ഏകോപി ന സന്നിപതി. യഥാവിവടേഹി ദ്വാരേഹി പവിസിത്വാ സബ്ബേ അനയബ്യസനം പാപേത്വാ ഗതോ. തം സന്ധായേതം വുത്തം - "രാജാപി തമേവ പേസേത്വാ സബ്ബേപി ഭിന്ദിത്വാ ഗന്ത്വാ അനയബ്യസനം പാപേസീ"തി.

വസ്സകാരസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. പഠമസത്തകസുത്തവണ്ണനാ

൨൧. തതിയേ അപരിഹാനായ ഹിതാതി **അപരിഹാനിയാ** (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൨.൱൩൪), ന പരിഹായന്തി ഏതേഹീതി വാ **അപരിഹാനിയാ**. ഏവം സങ്ഖേപതോ വുത്തമത്ഥം വിത്ഥാരതോ ദസ്സേന്തോ **"ഇധാപി ചാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **തതോതി**ആദി ദിസാസു ആഗതസാസനേ വുത്തവചനം വുത്തകഥനം. **വിഹാരസീമാ ആകുലാ** യസ്മാ , തസ്മാ **ഉപോസഥപവാരണാ ഠിതാ.** **ഓലീയമാനകോ**തി പാളിതോ അത്ഥതോ ച വിനസ്സമാനകോ. **ഉക്ഖിപാപേന്താ**തി പഗുണഭാവകരണേന അത്ഥസംവണ്ണനാവസേന ച പഗ്ഗണ്ഹന്താ.

സാവത്ഥിയം ഭിക്ഖൂ വിയ (പാരാ॰ ൩൮൩) പാചിത്തിയം ദേസാപേതബ്ബോതി പഞ്ഞാപേന്താ. **വജ്ജിപുത്തകാ വിയ** (ചൂളവ॰ ൪൪൬) ദസവത്ഥുദീപനേന. **തഥാ അകരോന്താ**തി നവം കതികവത്തം വാ സിക്ഖാപദം വാ അമദ്ദന്താ ധമ്മവിനയതോ സാസനം ദീപേന്താ ഖുദ്ദകമ്പി ച സിക്ഖാപദം അസമൂഹനന്താ. **ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ വിയ ചാ**തി "സുണാതു മേ, ആവുസോ, സങ്ഘോ, സന്താമ്ഹാകം സിക്ഖാപദാനി ഗിഹിഗതാനി. ഗിഹിനോപി ജാനന്തി 'ഇദം വോ സമണാനം സക്യപുത്തികാനം കപ്പതി, ഇദം വോ ന കപ്പതീ'തി. സചേപി ഹി മയം ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകാനി സിക്ഖാപദാനി സമൂഹനിസ്സാമ, ഭവിസ്സന്തി വത്താരോ 'ധൂമകാലികം സമണേന ഗോതമേന സാവകാനം സിക്ഖാപദം പഞ്ഞത്തം, യാവിമേസം സത്ഥാ അട്ഠാസി, താവിമേ സിക്ഖാപദേസു സിക്ഖിംസു. യതോ ഇമേസം സത്ഥാ പരിനിബ്ബുതോ, ന ദാനിമേ സിക്ഖാപദേസു സിക്ഖന്തീ'തി. യദി സങ്ഘസ്സ പത്തകല്ലം, സങ്ഘോ അപഞ്ഞത്തം ന പഞ്ഞപേയ്യ, പഞ്ഞത്തം ന സമുച്ഛിന്ദേയ്യ, യഥാപഞ്ഞത്തേസു സിക്ഖാപദേസു സമാദായ വത്തേയ്യാ"തി ഇമം (ചൂളവ॰ ൪൪൨) തന്തിം ഠപേന്തോ ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ വിയ ച.

ഥിരഭാവപ്പത്താതി സാസനേ ഥിരഭാവം അനിവത്തിതഭാവം ഉപഗതാ. **ഥേരകാരകേഹീ**തി ഥേരഭാവസാധകേഹി സീലാദിഗുണേഹി അസേക്ഖധമ്മേഹി. **ബഹൂ രത്തിയോ**തി പബ്ബജിതാ ഹുത്വാ ബഹൂ രത്തിയോ ജാനന്തി. സീലാദിഗുണേസു പതിട്ഠാപനമേവ സാസനേ **പരിണായകതാ**തി ആഹ **"തീസു സിക്ഖാസു പവത്തേന്തീ"**തി. **ഓവാദം ന ദേന്തി** അഭാജനഭാവതോ.

പവേണികഥന്തി ആചരിയപരമ്പരാഭതം സമ്മാപടിപത്തിദീപനം ധമ്മകഥം. **സാരഭൂതം ധമ്മപരിയായ**ന്തി സമഥവിപസ്സനാമഗ്ഗഫലസമ്പാപനേന സാസനേ സാരഭൂതം ബോജ്ഝങ്ഗകോസല്ലഅനുത്തരസീതിഭാവ- (അം॰ നി॰ ൬.൮൫) അധിചിത്തസുത്താദിധമ്മതന്തിം. **ആദികം ഓവാദ**ന്തി **ആദി**-സദ്ദേന ''ഏവം തേ ആലോകേതബ്ബം, ഏവം തേ വിലോകേതബ്ബം, ഏവം തേ സമിഞ്ജിതബ്ബം, ഏവം തേ പസാരേതബ്ബം, ഏവം തേ സങ്ഘാടിപത്തചീവരം ധാരേതബ്ബ''ന്തി ഓവാദം സങ്ഗണ്ഹാതി.

പുനബ്ഭവദാനം **പുനബ്ഭവോ** ഉത്തരപദലോപേന. **ഇതരേ**തി യേ ന പച്ചയവസികാ ന ആമിസചക്ഖുകാ, തേ **ന ഗച്ഛന്തി** തണ്ഹായ വസം.

ആരഞ്ഞകേസൂതി അരഞ്ഞഭാഗേസു അരഞ്ഞപരിയാപന്നേസു. നനു യത്ഥ കത്ഥചിപി തണ്ഹാ സാവജ്ജാ ഏവാതി ചോദനം സന്ധായാഹ **''ഗാമന്തസേനാസനേസു ഹീ''**തിആദി. തേന ''അനുത്തരേസു വിമോക്ഖേസു പിഹം ഉപട്ഠാപയതോ''തി ഏത്ഥ വുത്തപിഹാദയോ പിയ ആരഞ്ഞകസേനാസനേസു സാലയതാ സേവിതബ്ബപക്ഖികാ ഏവാതി ദസ്സേതി.

അത്തനാവാതി സയമേവ. തേന പരേഹി അനുസ്സാഹിതാനം സരസേനേവ അനാഗതാനം പേസലാനം ഭിക്ഖൂനം ആഗമനം, ആഗതാനഞ്ച ഫാസുവിഹാരം പച്ചാസീസന്തീതി ദസ്സേതി. **ഇമിനാവ നീഹാരേനാ**തി ഇമായ പടിപത്തിയാ. **അഗ്ഗഹിതധമ്മഗ്ഗഹണ**ന്തി അഗ്ഗഹിതസ്സ പരിയത്തിധമ്മസ്സ ഉഗ്ഗഹണം. **ഗഹിതസജ്ഝായകരണ**ന്തി ഉഗ്ഗഹിതസ്സ സുട്ഠു അത്ഥചിന്തനം. ചിന്തരത്ഥോ ഹി അയം സജ്ഝായസദ്ദോ. **ഏന്തീ**തി ഉപഗച്ഛന്തി. നിസീദന്തി ആസനപഞ്ഞാപനാദിനാ.

പഠമസത്തകസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪-൬. ദുതിയസത്തകസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൪-൨൬. ചതുത്ഥേ **കരോന്തോയേവാ**തി യഥാവുത്തം തിരച്ഛാനകഥം കഥേന്തോയേവ. അതിരച്ഛാനകഥാഭാവേപി തസ്സ തത്ഥ തപ്പരഭാവദസ്സനത്ഥം അവധാരണവചനം. **പരിയന്തകാരീ**തി സപരിയന്തം കത്വാ വത്താ. ''പരിയന്തവതിം വാചം ഭാസിതാ''തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൯, ൧൯൪) ഹി വുത്തം. **അപ്പഭസ്സോവാ**തി പരിമിതകഥോയേവ ഏകന്തേന കഥേതബ്ബസ്സേവ കഥനതോ. സമാപത്തിസമാപജ്ജനം **അരിയോ തുണ്ഹീഭാവോ. നിദ്ദായതിയേവാ**തി നിദ്ദോക്കമനേ അനാദീനവദസ്സീ നിദ്ദായതിയേവ, ഇരിയാപഥപരിവത്തനാദിനാ ന നം വിനോദേതി. **ഏവം സംസട്ഠോവാ**തി വുത്തനയേന ഗണസങ്ഗണികായ സംസട്ഠോ ഏവ വിഹരതി. **ദുസ്സീലാ പാപിച്ഛാ നാമാ**തി സയം നിസ്സീലാ അസന്തഗുണസമ്ഭാവനിച്ഛായ സമന്നാഗതത്താ പാപാ ലാമകാ ഇച്ഛാ ഏതേസന്തി പാപിച്ഛാ. പാപപുഗ്ഗലേഹി മിത്തികരണതോ **പാപമിത്താ**. തേഹി സദാ സഹപവത്തനേന **പാപസഹായാ**. തത്ഥ നിന്നതാദിനാ തദധിമുത്തതായ **പാപസമ്പവങ്കാ**. പഞ്ചമാദീനി ഉത്താനത്ഥാനിയേവ.

ദുതിയസത്തകസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭-൧൧. സഞ്ഞാസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൭-൩൧. സത്തമേ അനിച്ചാതി അനുപസ്സതി ഏതായാതി **അനിച്ചാനുപസ്സനാ**. തഥാപവത്തവിപസ്സനാ പന യസ്മാ അത്തനാ സഹഗതസഞ്ഞായ ഭാവിതായ ഭാവിതാ ഏവ ഹോതി, തസ്മാ വുത്തം **"അനിച്ചാനുപസ്സനാദീഹി സഹഗതസഞ്ഞാ"**തി. ഇമാ സത്ത ലോകിയവിപസ്സനാപി ഹോന്തി ''അനിച്ച''ന്തിആദിനാ പവത്തനതോ. ''ഏതം സന്തം ഏതം പണീതം യദിദം സബ്ബസങ്ഖാരസമഥോ''തി ആഗതവസേന പനേത്ഥ ദ്വേ ലോകുത്തരാ ഹോന്തീതി വേദിതബ്ബാ. ''വിരാഗോ നിരോധോ''തി ഹി തത്ഥ നിബ്ബാനം വുത്തന്തി ഇധ വിരാഗസഞ്ഞാ, താ വുത്തസഞ്ഞാ നിബ്ബാനാരമ്മണാപി സിയും. സേസമേത്ഥ സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. അട്ഠമാദീനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

സഞ്ഞാസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

വജ്ജിസത്തകവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ർ. ദേവതാവഗ്ഗോ

൧. പഠമമിത്തസുത്തവണ്ണനാ

൩൬. ചതുത്ഥസ്സ പഞ്ചമേ **അത്തനോ** ഗുയ്ഹം തസ്സ **ആവികരോതീ**തി അത്തനോ ഗുയ്ഹം നിഗ്ഗുഹിതും യുത്തകഥം അഞ്ഞസ്സ അകഥേത്വാ തസ്സേവ ആചിക്ഖതി. തസ്സ ഗുയ്ഹം **അഞ്ഞേസം നാചിക്ഖതീ**തി തേന കഥിതഗുയ്ഹം യഥാ അഞ്ഞേ ന ജാനന്തി, ഏവം അനാവികരോന്തോ ഛാദേതി.

പഠമമിത്തസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬-൧൧. ദുതിയമിത്തസുത്താദിവണ്ണനാ

൩൭-ർ൨. ഛട്ഠേ **പിയോ ച ഹോതി മനാപോ ചാ**തി കല്യാണമിത്തലക്ഖണം ദസ്സിതം. കല്യാണമിത്തോ ഹി സദ്ധാസമ്പന്നോ ച ഹോതി സീലസമ്പന്നോ സുതസമ്പന്നോ ചാഗസമ്പന്നോ വീരിയസമ്പന്നോ സതിസമ്പന്നോ സമാധിസമ്പന്നോ പഞ്ഞാസമ്പന്നോ. തത്ഥ സദ്ധാസമ്പത്തിയാ സദ്ദഹതി തഥാഗതസ്സ സമ്ബോധിം കമ്മഞ്ച കമ്മഫലഞ്ച, തേന സമ്ബോധിയാ ഹേതുഭൂതം സത്തേസു ഹിതസുഖം ന പരിച്ചജതി . സീലസമ്പത്തിയാ സത്താനം പിയോ ഹോതി ഗരു ഭാവനീയോ ചോദകോ പാപഗരഹീ വത്താ വചനക്ഖമോ. സുതസമ്പത്തിയാ സച്ചപടിച്ചസമുപ്പാദാദിപടിസംയുത്താനം ഗമ്ഭീരാനം കഥാനം കത്താ ഹോതി. ചാഗസമ്പത്തിയാ അപ്പിച്ഛോ ഹോതി സന്തുട്ഠോ പവിവിത്തോ അസംസട്ഠോ. വീരിയസമ്പത്തിയാ ആരദ്ധവീരിയോ ഹോതി അത്തഹിതപരഹിതപടിപത്തിയം. സതിസമ്പത്തിയാ ഉപട്ഠിതസ്സതീ ഹോതി. സമാധിസമ്പത്തിയാ അവിക്ഖിത്തോ ഹോതി സമാഹിതചിത്തോ. പഞ്ഞാസമ്പത്തിയാ അവിപരീതം പജാനാതി. സോ സതിയാ കുസലാകുസലാനം ധമ്മാനം ഗതിയോ സമന്നേസമാനോ പഞ്ഞായ സത്താനം ഹിതാഹിതം യഥാഭൂതം ജാനിത്വാ സമാധിനാ തത്ഥ ഏകഗ്ഗചിത്തോ ഹുത്വാ വീരിയേന സത്തേ അഹിതേ നിസേധേത്വാ ഹിതേ നിയോജേതി. തേന വുത്തം **"പിയോ… പേ… നിയോജേതീ"**തി. സത്തമാദീനി ഉത്താനത്ഥാനി.

ദുതിയമിത്തസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ദേവതാവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. മഹായഞ്ഞവഗ്ഗോ

൧. സത്തവിഞ്ഞാണട്ഠിതിസുത്തവണ്ണനാ

൪൪. പഞ്ചമസ്സ പഠമേ യസ്മാ **നിദസ്സനത്ഥേ നിപാതോ** (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൨.൧൨൭) തസ്മാ **സേയ്യഥാപി മനുസ്സാ**തി യഥാ മനുസ്സാതി വുത്തം ഹോതി. **വിസേസോ ഹോതിയേവ** സതിപി ബാഹിരസ്സ കാരണസ്സ അഭേദേ അജ്ഝത്തികസ്സ ഭിന്നത്താ. നാനത്തം കായേ ഏതേസം, നാനത്തോ വാ കായോ ഏതേസന്തി **നാനത്തകായാ**. ഇമിനാ നയേന സേസപദേസുപി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **നേസ**ന്തി മനുസ്സാനം. നാനത്താ സഞ്ഞാ ഏതേസം അത്ഥീതി **നാനത്തസഞ്ഞിനോ**. സുഖസമുസ്സയതോ വിനിപാതോ ഏതേസം അത്ഥീതി **വിനിപാതികാ** സതിപി ദേവഭാവേ ദിബ്ബസമ്പത്തിയാ അഭാവതോ. അപായേസു വാ ഗതോ നത്ഥി നിപാതോ ഏതേസന്തി **വിനിപാതികാ**. തേനാഹ **"ചതുഅപായവിനിമുത്താ"**തി. **പിയങ്കരമാതാദീനം വിയാ**തി പിയങ്കരമാതാ കിര യക്ഖിനീ പച്ചൂസസമയേ അനുരുദ്ധത്ഥേരസ്സ ധമ്മം സജ്ഝായതോ സുത്വാ -

> ''മാ സദ്ദമകരീ പിയങ്കര, ഭിക്ഖു ധമ്മപദാനി ഭാസതി;
> അപി ധമ്മപദം വിജാനിയ, പടിപജ്ജേമ ഹിതായ നോ സിയാ.
>
> ''പാണേസു ച സംയമാമസേ, സമ്പജാനമുസാ ന ഭണാമസേ;
> സിക്ഖേമ സുസീല്യമത്തനോ, അപി മുച്ചേമ പിസാചയോനിയാ''തി.
> (സം॰ നി॰ ൧.൨൪൦) -

ഏവം പുത്തകം സഞ്ഞാപേത്വാ തം ദിവസം സോതാപത്തിഫലം പത്താ. ഉത്തരമാതാ പന ഭഗവതോ ധമ്മം സുത്വാവ സോതാപന്നാ ജാതാ.

ബ്രഹ്മകായേ പഠമജ്ഝാനനിബ്ബത്തേ ബ്രഹ്മസമൂഹേ, ബ്രഹ്മനികായേ വാ ഭവാതി **ബ്രഹ്മകായികാ**. മഹാബ്രഹ്മുനോ പരിസായ ഭവാതി **ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജാ** തസ്സ പരിചാരകട്ഠാനേ ഠിതത്താ. മഹാബ്രഹ്മുനോ പുരോഹിതട്ഠാനേ ഠിതാതി **ബ്രഹ്മപുരോഹിതാ**. ആയുവണ്ണാദീഹി മഹന്താ ബ്രഹ്മാനോതി **മഹാബ്രഹ്മാനോ**. സതിപി തേസം തിവിധാനമ്പി പഠമേന ഝാനേന ഗന്ത്വാ നിബ്ബത്തഭാവേ ഝാനസ്സ പന പവത്തിഭേദേന അയം വിസേസോതി ദസ്സേതും **"ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജാ പനാ"**തിആദി വുത്തം. **പരിത്തേനാ**തി ഹീനേന. സാ ചസ്സ ഹീനതാ ഛന്ദാദീനം ഹീനതായ വേദിതബ്ബാ. പടിലദ്ധമത്തം വാ ഹീനം. **കപ്പസ്സാ**തി അസങ്ഖ്യേയ്യകപ്പസ്സ . ഹീനപണീതാനം മജ്ഝേ ഭവത്താ **മജ്ഝിമം**. സാ ചസ്സ മജ്ഝിമതാ ഛന്ദാദീനം മജ്ഝിമതായ വേദിതബ്ബാ. പടിലഭിത്വാ നാതിസുഭാവിതം വാ **മജ്ഝിമം. ഉപഡ്ഢകപ്പോ**തി അസങ്ഖ്യേയ്യകപ്പസ്സ ഉപഡ്ഢകപ്പോ. **വിപ്ഫാരികതരോ**തി ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജേഹി പമാണതോ വിപുലതരോ സഭാവതോ ഉളാരതരോ ച ഹോതി. സഭാവേനപി ഹി ഉളാരതമോവ. തം പനേത്ഥ അപ്പമാണം. തസ്സ ഹി പരിത്താഭാദീനം പരിത്തസുഭാദീനഞ്ച കായേ സതിപി സഭാവവേമത്തേ ഏകത്തവസേനേവ വവത്ഥപീയതീതി ''ഏകത്തകായാ''ത്വേവ തേ വുച്ചന്തി. **പണീതേനാ**തി ഉക്കട്ഠേന. സാ ചസ്സ ഉക്കട്ഠതാ ഛന്ദാദീനം ഉക്കട്ഠതായ വേദിതബ്ബാ. സുഭാവിതം വാ, സമ്മദേവ, വസിഭാവം പാപിതം **പണീതം** ''പധാനഭാവം നീത''ന്തി കത്വാ. ഇധാപി കപ്പോ അസങ്ഖ്യേയ്യകപ്പവസേനേവ വേദിതബ്ബോ

പരിപുണ്ണമഹാകപ്പസ്സ അസമ്ഭവതോ. **ഇതീതി** ഏവം വുത്തപ്പകാരേന. **തേതി** ''ബ്രഹ്മകായികാ''തി വുത്താ തിവിധാപി ബ്രഹ്മാനോ. **സഞ്ഞായ ഏകത്താതി** തിഹേതുകഭാവേന ഏകസഭാവത്താ. ന ഹി തസ്സാ സമ്പയുത്തധമ്മവസേന അഞ്ഞോപി കോചി ഭേദോ അത്ഥി. **ഏവന്തി** ഇമിനാ നാനത്തകായാ ഏകത്തസഞ്ഞിനോ ഗഹിതാതി ദസ്സേതി.

ദണ്ഡഉക്കായാതി ദണ്ഡദീപികായ. **സരതി** ധാവതി, **വിസ്സരതി** വിപ്പകിണ്ണാ വിയ ധാവതി. **ദ്വേ കപ്പാ**തി ദ്വേ മഹാകപ്പാ. ഇതോ പരേസുപി ഏസേവ നയോ. **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം സുത്തേ. **ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദവസേന** ആഭസ്സരഗ്ഗഹണേനേവ **സബ്ബേപി തേ** പരിത്താഭാഅപ്പമാണാഭാപി ഗഹിതാ.

സുന്ദരാ പഭാ സുഭാ, തായ കിണ്ണാ സുഭാകിണ്ണാതി വത്തബ്ബേ. ഭാ-സദ്ദസ്സ രസ്സത്തം അന്തിമ-ണ-കാരസ്സ ഹ-കാരഞ്ച കത്വാ **''സുഭകിണ്ഹാ''**തി വുത്താ. അട്ഠകഥായം പന നിച്ചലായ ഏകഗ്ഘനായ പഭായ സുഭോതി പരിയായവചനന്തി ''സുഭേന ഓകിണ്ണാ വികിണ്ണാ''തി അത്ഥോ വുത്തോ. ഏത്ഥാപി അന്തിമ-ണ-കാരസ്സ ഹ-കാരകരണം ഇച്ഛിതബ്ബമേവ. **ന ഛരിജ്ജിത്വാ പഭാ ഗച്ഛതി** ഏകഗ്ഘനത്താ. **ചതുത്ഥവിഞ്ഞാണട്ഠിതിമേവ ഭജന്തി** കായസ്സ സഞ്ഞായ ച ഏകരൂപത്താ. വിപുലസന്തസുഖായുവണ്ണാദിഫലത്താ **വേഹപ്ഫലാ. ഏത്ഥാ**തി വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയം.

വിവട്ടപക്ഖേ ഠിതാ അപുനരാവത്തനതോ. **''ന സബ്ബകാലികാ''**തി വത്വാ തമേവ അസബ്ബകാലികത്തം വിഭാവേതും **''കപ്പസതസഹസ്സമ്പീ''**തിആദി വുത്തം. സോളസകപ്പസഹസ്സച്ചയേന ഉപ്പന്നാനം സുദ്ധാവാസബ്രഹ്മാനം പരിനിബ്ബായനതോ അഞ്ഞേസഞ്ച തത്ഥ അനുപ്പജ്ജനതോ **ബുദ്ധസുഞ്ഞേ ലോകേ** സുഞ്ഞം തം ഠാനം ഹോതി, തസ്മാ സുദ്ധാവാസാ ന സബ്ബകാലികാ. **ഖന്ധാവാരട്ഠാനസദിസാ ഹോന്തി** സുദ്ധാവാസഭൂമിയോ. **ഇമിനാ സുത്തേന** സുദ്ധാവാസാനം സത്താവാസഭാവദീപനേനേവ വിഞ്ഞാണട്ഠിതിഭാവോപി ദീപിതോ ഹോതി, തസ്മാ **സുദ്ധാവാസാപി** സത്തസു വിഞ്ഞാണട്ഠിതീസു **ചതുത്ഥവിഞ്ഞാണട്ഠിതിം,** നവസു സത്താവാസേസു **ചതുത്ഥസത്താവാസഞ്ച ഭജന്തി**.

സുഖുമത്താതി സങ്ഖാരാവസേസസുഖുമഭാവപ്പത്തത്താ. പരിബ്യത്തവിഞ്ഞാണകിച്ചാഭാവതോ **നേവ വിഞ്ഞാണം,** ന സബ്ബസോ അവിഞ്ഞാണം ഹോതീതി **നാവിഞ്ഞാണം,** തസ്മാ പരിപ്ഫുതവിഞ്ഞാണകിച്ചവന്തീസു **വിഞ്ഞാണട്ഠിതീസു ന വുത്തം**.

സത്തവിഞ്ഞാണട്ഠിതിസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. സമാധിപരിക്ഖാരസുത്തവണ്ണനാ

൪൭. ദുതിയേ **സമാധിപരിക്ഖാരാ**തി ഏത്ഥ തയോ പരിക്ഖാരാ. ''രഥോ സീലപരിക്ഖാരോ, ഝാനക്ഖോ ചക്കവീരിയോ''തി (സം॰ നി॰ ൫.൪) ഹി ഏത്ഥ അലങ്കാരോ പരിക്ഖാരോ നാമ. ''സത്തഹി നഗരപരിക്ഖാരേഹി സുപരിക്ഖതം ഹോതീ''തി (അ॰ നി॰ ൭.൬൭) ഏത്ഥ പരിവാരോ പരിക്ഖാരോ നാമ. ''ഗിലാനപച്ചയ...പേ॰... ജീവിതപരിക്ഖാരാ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൯൧-൧൯൨) ഏത്ഥ സമ്ഭാരോ പരിക്ഖാരോ നാമ. സോ ഇധ അധിപ്പേതോതി ആഹ

“മഗ്ഗസമാധിസ്സ സമ്ഭാരാ”തി. പരിവാരപരിക്ഖാരോപി വട്ടതിയേവ. പരിവാരോ ഹി സമ്മാദിട്ഠാദയോ മഗ്ഗധമ്മാ സമ്മാസമാധിസ്സ സഹജാതാദിപച്ചയഭാവേന പരികരണതോ അഭിസങ്ഖരണതോ. **പരിക്ഖതാ**തി പരിവാരിതാ. **അയം വുച്ചതി അരിയോ സമ്മാസമാധീ**തി അയം സത്തഹി രതനേഹി പരിവുതോ ചക്കവത്തീ വിയ സത്തഹി അങ്ഗേഹി പരിവുതോ അരിയോ സമ്മാസമാധീതി വുച്ചതി. ഉപേച്ച നിസ്സീയതീതി ഉപനിസാ, സഹ ഉപനിസായാതി **സഉപനിസോ,** സഉപനിസ്സയോ അത്ഥോ, സപരിവാരോയേവാതി വുത്തം ഹോതി. സഹകാരികാരണഭൂതോ ഹി ധമ്മസമൂഹോ ഇധ “ഉപനിസോ”തി അധിപ്പേതോ.

സമാധിപരിക്ഖാരസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. പഠമഅഗ്ഗിസുത്തവണ്ണനാ

൪൩. തതിയേ **അനുഡഹനട്ഠേനാ**തി കാമം ആഹുനേയ്യഗ്ഗിആദയോ തയോ അഗ്ഗീ ബ്രാഹ്മണേഹിപി ഇച്ഛിതാ സന്തി. തേ പന തേഹി ഇച്ഛിതമത്താവ, ന സത്താനം താദിസാ അത്ഥസാധകാ. യേ പന സത്താനം അത്ഥസാധകാ, തേ ദസ്സേതും **“ആഹുനം വുച്ചതീ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ ആനേത്വാ ഹുനനം പൂജനം “ആഹുന”ന്തി വുത്തം, തം **ആഹുനം അരഹന്തീ** മാതാപിതരോ. തേനാഹ ഭഗവാ - “ആഹുനേയ്യാതി, ഭിക്ഖവേ, മാതാപിതൂനം ഏതം അധിവചന”ന്തി (ഇതിവു॰ ൧൦൬). യദഗ്ഗേന ച തേ പുത്താനം ബഹൂപകാരതായ ആഹുനേയ്യാതി, തേസു സമ്മാപടിപത്തി നേസം ഹിതസുഖാവഹാ, തദഗ്ഗേന തേസു മിച്ഛാപടിപത്തി അഹിതദുക്ഖാവഹാതി ആഹ **“തേസു…പേ॰… നിബ്ബത്തന്തീ”**തി.

സ്വായമത്ഥോ (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൩൦൭) **മിത്തവിന്ദക**വത്ഥുനാ വേദിതബ്ബോ. മിത്തവിന്ദകോ ഹി മാതരാ, “താത, അജ്ജ ഉപോസഥികോ ഹുത്വാ വിഹാരേ സബ്ബരത്തിം ധമ്മസ്സവനം സുണോഹി, സഹസ്സം തേ ദസ്സാമീ”തി വുത്തോ ധനലോഭേന ഉപോസഥം സമാദായ വിഹാരം ഗന്ത്വാ “ഇദം ഠാനം അകുതോഭയ”ന്തി സല്ലക്ഖേത്വാ ധമ്മാസനസ്സ ഹേട്ഠാ നിപന്നോ സബ്ബരത്തിം നിദ്ദായിത്വാ ഘരം അഗമാസി. മാതാ പാതോവ യാഗും പചിത്വാ ഉപനാമേസി. സോ സഹസ്സം ഗഹേത്വാവ പിവി. അഥസ്സ ഏതദഹോസി “ധനം സംഹരിസ്സാമീ”തി. സോ നാവായ സമുദ്ദം പക്ഖന്ദിതുകാമോ അഹോസി. അഥ നം മാതാ, “താത, ഇമസ്മിം കുലേ ചത്താലീസകോടിധനം അത്ഥി, അലം ഗമനേനാ”തി നിവാരേതി. സോ തസ്സാ വചനം അനാദിയിത്വാ ഗച്ഛതി ഏവ. സാ പുരതോ അട്ഠാസി. അഥ നം കുജ്ഝിത്വാ “അയം മയ്ഹം പുരതോ തിട്ഠതീ”തി പാദേന പഹരിത്വാ പതിതം അന്തരം കത്വാ അഗമാസി.

മാതാ ഉട്ഠഹിത്വാ “മാദിസായ മാതരി ഏവരൂപം കമ്മം കത്വാ ഗതസ്സ തേ ഗതട്ഠാനേ സുഖം ഭവിസ്സതീതി ഏവംസഞ്ഞീ നാമ ത്വം പുത്താ”തി ആഹ. തസ്സ നാവം ആരുയ്ഹ ഗച്ഛതോ സത്തമേ ദിവസേ നാവാ അട്ഠാസി. അഥ തേ മനുസ്സാ “അദ്ധാ ഏത്ഥ പാപപുഗ്ഗലോ അത്ഥി, സലാകം ദേഥാ”തി ആഹംസു. സലാകാ ദീയമാനാ തസ്സേവ തിക്ഖത്തും പാപുണി. തേ തസ്സ ഉളുമ്പം ദത്വാ തം സമുദ്ദേ പക്ഖിപിംസു. സോ ഏകം ദീപം ഗന്ത്വാ വിമാനപേതീഹി സദ്ധിം സമ്പത്തിം അനുഭവന്തോ താഹി “പുരതോ പുരതോ മാ അഗമാസീ”തി വുച്ചമാനോപി തദ്ദിഗുണം തദ്ദിഗുണം സമ്പത്തിം പസ്സന്തോ അനുപുബ്ബേന

ഖുരചക്കധരം ഏകം അദ്ദസ. തം ചക്കം പദുമപുപ്ഫം വിയ ഉപട്ഠാസി. സോ തം ആഹ, “അമ്ഭോ, ഇദം തയാ പിളന്ധിതം പദുമം മയ്ഹം ദേഹീ”തി. ന ഇദം, സാമി, പദുമം, ഖുരചക്കം ഏതന്തി. സോ “വഞ്ചേസി മം ത്വം, കിം മയാ പദുമം ന ദിട്ഠപുബ്ബ”ന്തി വത്വാ “ത്വം ലോഹിതചന്ദനം വിലിമ്പിത്വാ പിളന്ധനം പദുമപുപ്ഫം മയ്ഹം ന ദാതുകാമോ”തി ആഹ. സോ ചിന്തേസി “അയമ്പി മയാ കതസദിസം കമ്മം കത്വാ തസ്സ ഫലം അനുഭവിതുകാമോ”തി. അഥ നം “ഗണ്ഹ, രേ”തി വത്വാ തസ്സ മത്ഥകേ ചക്കം ഖിപി. തേന വുത്തം -

“ചതുബ്ഭി അട്ഠജ്ഝഗമാ, അട്ഠാഹി പിച സോളസ;
സോളസാഹി ച ബാത്തിംസ, അത്രിച്ഛം ചക്കമാസദോ;
ഇച്ഛാഹതസ്സ പോസസ്സ, ചക്കം ഭമതി മത്ഥകേ”തി. (ജാ॰ ൧.൧.൧൦൪; ൧.൫.൧൦൩);

സോതി ഗേഹസാമികോ ഭത്താ. **പുരിമനയേനേവാ**തി അനുധഹനസ്സ പച്ചയതായ. തത്രിദം വത്ഥു - കസ്സപബുദ്ധകാലേ സോതാപന്നസ്സ ഉപാസകസ്സ ഭരിയാ അതിചാരം ചരതി. സോ തം പച്ചക്ഖതോ ദിസ്വാ “കസ്മാ ഏവം കരോസീ”തി ആഹ. സാ “സചാഹം ഏവരൂപം കരോമി, അയം മേ സുനഖോ വിലുപ്പമാനോ ഖാദതൂ”തി വത്വാ കാലകതാ കണ്ണമുണ്ഡകദഹേ വേമാനികപേതീ ഹുത്വാ നിബ്ബത്താ ദിവാ സമ്പത്തിം അനുഭവതി, രത്തിം ദുക്ഖം. തദാ ബാരാണസിരാജാ മിഗവം ചരന്തോ അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ അനുപുബ്ബേന കണ്ണമുണ്ഡകദഹം സമ്പത്തോ തായ സദ്ധിം സമ്പത്തിം അനുഭവതി. സാ തം വഞ്ചേത്വാ രത്തിം ദുക്ഖം അനുഭവതി. സോ ഞത്വാ “കത്ഥ നു ഖോ ഗച്ഛതീ”തി പിട്ഠിതോ പിട്ഠിതോ ഗന്ത്വാ അവിദൂരേ ഠിതോ കണ്ണമുണ്ഡകദഹതോ നിക്ഖമിത്വാ തം “പടപടാ”ന്തി ഖാദമാനം ഏകം സുനഖം ദിസ്വാ അസിനാ ദ്വിധാ ഛിന്ദി, ദ്വേ അഹേസും. പുന ഛിന്നേ ചത്താരോ, പുന ഛിന്നേ അട്ഠ, പുന ഛിന്നേ സോളസ അഹേസും. സാ “കിം കരോസി, സാമീ”തി ആഹ. സോ “കിം ഇദ”ന്തി ആഹ. സാ “ഏവം അകത്വാ ഖേളപിണ്ഡം ഭൂമിയം നിട്ഠുഭിത്വാ പാദേന ഘംസാഹീ”തി ആഹ. സോ തഥാ അകാസി. സുനഖാ അന്തരധായിംസു. മുട്ഠിയോഗോ കിരായം തസ്സ സുനഖന്തരധാനസ്സ, യദിദം ഖേളപിണ്ഡം ഭൂമിയം നിട്ഠുഭിത്വാ പാദേന ഘംസനം, തം ദിവസം തസ്സാ കമ്മം ഖീണം. രാജാ വിപ്പടിസാരീ ഹുത്വാ ഗന്തും ആരദ്ധോ. സാ “മയ്ഹം, സാമി, കമ്മം ഖീണം, മാ അഗമാസീ”തി ആഹ. രാജാ അസ്സുത്വാവ ഗതോ.

ദക്ഖിണാതി ചത്താരോ പച്ചയാ ദീയമാനാ ദക്ഖന്തി ഏതേഹി ഹിതസുഖാനീതി, തം ദക്ഖിണം അരഹതീതി **ദക്ഖിണേയ്യോ,** ഭിക്ഖുസങ്ഘോ.

പഠമഅഗ്ഗിസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪-൫. ദുതിയഅഗ്ഗിസുത്താദിവണ്ണനാ

൪൭-൪൮. ചതുത്ഥേ യഞ്ഞവാടം സമ്പാദേത്വാ മഹായഞ്ഞം ഉദ്ദിസ്സ സവിഞ്ഞാണകാനി അവിഞ്ഞാണകാനി ച യഞ്ഞൂപകരണാനി സജ്ജിതാനീതി ആഹ പാളിയം **“മഹായഞ്ഞോ ഉപക്ഖടോ”**തി. തം ഉപകരണം തേസം തഥാസജ്ജനന്തി ആഹ **“ഉപക്ഖടോതി പച്ചുപട്ഠിതോ”**തി. **വച്ഛതരസതാനീ**തി യുവഭാവപ്പത്താനി നാതിബലവവച്ഛസതാനി. തേ പന വച്ഛാ ഏവ ഹോന്തി, ന

ദമ്മാ, ബലീബദ്ദാ വാ. **ഉരബ്ഭാതി** തരുണമേണ്ഡകാ വുച്ചന്തി. **ഉപനീതാനീതി** ഠപനത്ഥായ ഉപനീതാനി. **വിഹിംസട്ഠേനാതി** ഹിംസനട്ഠേന. **ഉപവായതൂതി** ഉപഗന്ത്വാ സരീരദരഥം നിബ്ബാപേന്തോ സണ്ഹസീതലാ വാതോ വായതു. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. പഞ്ചമേ നത്ഥി വത്തബ്ബം.

ദുതിയഅഗ്ഗിസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. ദുതിയസഞ്ഞാസുത്തവണ്ണനാ

൪൯. ഛട്ഠേ **ന്ഹാരുവിലേഖനന്തി** ചമ്മം ലിഖന്താനം ചമ്മം ലിഖിത്വാ ഛഡ്ഡിതകസടം. ''ഏസോഹമസ്മീ''തിആദിനാ അഹംകരണം **അഹങ്കാരോ**. ''ഏതം മമാ''തി മമംകരണം **മമങ്കാരോ**. തേനാഹ **"അഹങ്കാരദിട്ഠിതോ"**തിആദി. **തിസ്സോ വിധാതി** സേയ്യസദിസഹീനവസേന തയോ മാനാ. ''ഏകവിധേന രൂപസങ്ഗഹോ''തിആദീസു (ധ॰ സ॰ ൫൮൪) കോട്ഠാസോ ''വിധാ''തി വുത്തോ. ''കഥംവിധം സീലവന്തം വദന്തി, കഥംവിധം പഞ്ഞവന്തം വദന്തീ''തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൧.൯൫) പകാരോ. ''തിസ്സോ ഇമാ, ഭിക്ഖവേ, വിധാ. കതമാ തിസ്സോ? സേയ്യോഹമസ്മീതി വിധാ''തി (വിഭ॰ ൯൨൦) ഏത്ഥ മാനോ ''വിധാ''തി വുത്തോ. ഇധാപി മാനോവ അധിപ്പേതോ. മാനോ ഹി വിദഹനതോ ഹീനാദിവസേന **തിവിധാ**. തേനാകാരേന ദഹനതോ ഉപദഹനതോ **"വിധാ"**തി വുച്ചതി.

ദുതിയസഞ്ഞാസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭-൮. മേഥുനസുത്താദിവണ്ണനാ

൫൦-൫൧. സത്തമേ **ഇധാതി** ഇമസ്മിം ലോകേ. **ഏകച്ചോതി** ഏകോ. **സമണോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാതി** പബ്ബജ്ജാമത്തേന സമണോ വാ, ജാതിമത്തേന ബ്രാഹ്മണോ വാ. **ദ്വയംദ്വയസമാപത്തിന്തി** ദ്വീഹി ദ്വീഹി സമാപജ്ജിതബ്ബം, മേഥുനന്തി അത്ഥോ. ന ഹേവ ഖോ സമാപജ്ജതീതി സമ്ബന്ധോ. **ഉച്ഛാദനം** ഉബ്ബട്ടനം. **സമ്ബാഹനം** പരിമദ്ദനം. **സാദിയതീതി** അധിവാസേതി. **തദസ്സാദേതീതി** ഉച്ഛാദനാദിം അഭിരമതി. **നികാമേതീതി** ഇച്ഛതി. **വിത്തിന്തി** തുട്ഠിം. **ഇദമ്പി ഖോതി** ഏത്ഥ **ഇദന്തി** യഥാവുത്തം സാദിയനാദിം ഖണ്ഡാദിഭാവവസേന ഏകം കത്വാ വുത്തം. **പി**-സദ്ദോ വക്ഖമാനം ഉപാദായ സമുച്ചയത്ഥോ, **ഖോ**-സദ്ദോ അവധാരണത്ഥോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യദേതം ബ്രഹ്മചാരിപടിഞ്ഞസ്സ അസതിപി ദ്വയംദ്വയസമാപത്തിയം മാതുഗാമസ്സ ഉച്ഛാദനനഹാപനസമ്ബാഹനസാദിയനാദി. ഇദമ്പി ഏകംസേന തസ്സ ബ്രഹ്മചരിയസ്സ ഖണ്ഡാദിഭാവാപാദനതോ ഖണ്ഡമ്പി ഛിദ്ദമ്പി സബലമ്പി കമ്മാസമ്പീതി. ഏവം പന ഖണ്ഡാദിഭാവാപത്തിയാ സോ അപരിസുദ്ധം ബ്രഹ്മചരിയം ചരതി, ന പരിസുദ്ധം, സംയുത്തോ മേഥുനസംയോഗേന, ന വിസംയുത്തോ. തതോ ചസ്സ ന ജാതിആദീഹി പരിമുത്തീതി ദസ്സേന്തോ **"അയം വുച്ചതീ"**തിആദിമാഹ.

സഞ്ജഗ്ഘതീതി കിലേസവസേന മഹാഹസിതം ഹസതി. **സംകീളതീതി** കായസംസഗ്ഗവസേന കീളതി. **സംകേലായതീതി** സബ്ബസോ മാതുഗാമം കേലായന്തോ വിഹരതി. **ചക്ഖുനാതി** അത്തനോ ചക്ഖുനാ. **ചക്ഖുന്തി** മാതുഗാമസ്സ ചക്ഖും. **ഉപനിജ്ഝായതീതി** ഉപേച്ച നിജ്ഝായതി ഓലോകേതി.

തിരോകുട്ടന്തി കുട്ടസ്സ പരതോ. തഥാ **തിരോപാകാരം,** "മത്തികാമയാ ഭിത്തി **കുട്ടം,** ഇട്ഠകാമയാ **പാകാരോ"**തി വദന്തി. യാ കാചി വാ ഭിത്തി പോരിസകാ ദിയഡ്ഢരതനപ്പമാണാ **കുട്ടം,** തതോ അധികോ **പാകാരോ. അസ്സാ**തി ബ്രഹ്മചാരിപടിഞ്ഞസ്സ. **പുബ്ബേ**തി വതസമാദാനതോ പുബ്ബേ. **കാമഗുണേഹീ**തി കാമകോട്ഠാസേഹി. **സമപ്പിത**ന്തി സുട്ഠു അപ്പിതം സഹിതം. **സമങ്ഗിഭൂത**ന്തി സമന്നാഗതം. **പരിചാരയമാന**ന്തി കീളന്തം, ഉപട്ഠഹിയമാനം വാ. **പണിധായാ**തി പത്ഥേത്വാ. **സീലേനാ**തിആദീസു യമനിയമാദിസമാദാനവസേന **സീലം,** അവീതിക്കമവസേന **വതം**. ഉഭയമ്പി വാ **സീലം,** ദുക്കരചരിയവസേന പവത്തിതം **വതം**. തംതംഅകിച്ചസമ്മതതോ വാ നിവത്തിലക്ഖണം **സീലം,** തംതംസമാദാനവതോ വേസഭോജനകിച്ചകരണാദിവിസേസപ്പടിപത്തി **വതം**. സബ്ബഥാപി ദുക്കരചരിയാ **തപോ**. മേഥുനാ വിരതി **ബ്രഹ്മചരിയ**ന്തി ഏവമേത്ഥ പാളിവണ്ണനാ വേദിതബ്ബാ. അട്ഠമം ഉത്താനമേവ.

മേഥുനസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. ദാനമഹപ്ഫലസുത്തവണ്ണനാ

൫൨. നവമേ **"സാഹു ദാന"ന്തി ദാനം ദേതീ**തി "ദാനം നാമ സാധു സുന്ദര"ന്തി ദാനം ദേതീതി അത്ഥോ. ദാനഞ്ഹി ദത്വാ തം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ പാമോജ്ജപീതിസോമനസ്സാദയോ ഉപ്പജ്ജന്തി, ലോഭദോസഇസ്സാമച്ഛേരാദയോ വിദൂരീഭവന്തി. ഇദാനി ദാനം അനുകൂലധമ്മപരിബ്രൂഹനേന പച്ചനീകധമ്മവിദൂരീകരണേന ച ഭാവനാചിത്തസ്സ ഉപസോഭനായ ച പരിക്ഖാരായ ച ഹോതീതി **"അലങ്കാരഭൂതഞ്ചേവ പരിവാരഭൂതഞ്ച ദേതീ"**തി വുത്തം. **ഝാനാനാഗാമീ നാമ ഹോതി** ഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാ ബ്രഹ്മലോകൂപപന്നാനം അരിയാനം ഹേട്ഠാ അനുപ്പജ്ജനതോ. **ഇമം പേച്ച പരിഭുഞ്ജിസ്സാമീ**തി സാപേക്ഖസ്സ ദാനം പരലോകഫലാസായ സാതിസയായ ച പുബ്ബാചാരവസേന ഉപ്പജ്ജമാനായ അനുഭവത്താ തണ്ഹുത്തരം നാമ ഹോതീതി ആഹ **"പഠമം തണ്ഹുത്തരിയദാന"**ന്തി. ദാനം നാമ ബുദ്ധാദീഹി പസത്ഥന്തി ഗരും ചിത്തീകാരം ഉപട്ഠപേത്വാ ദാതബ്ബത്താ **"ദുതിയം ചിത്തീകാരദാന"**ന്തി വുത്തം. പുബ്ബകേഹി പിതുപിതാമഹേഹി ദിന്നപുബ്ബം കതപുബ്ബം ജഹാപേതും നാമ നാനുച്ഛവികന്തി അത്തഭാവസഭാഗവസേന ഹിരോത്തപ്പം പച്ചുപട്ഠപേത്വാ ദാതബ്ബതോ **"തതിയം ഹിരോത്തപ്പദാന"**ന്തി വുത്തം. "അഹം പചാമി, ന ഇമേ പചന്തി, നാരഹാമി പചന്തോ അപചന്താനം ദാനം അദാതു"ന്തി ഏവംസഞ്ഞീ ഹുത്വാ ദേന്തോ നിരവസേസം കത്വാ ദേതീതി ആഹ **"ചതുത്ഥം നിരവസേസദാന"**ന്തി. "യഥാ തേസം പുബ്ബകാനം ഇസീനം താനി മഹായഞ്ഞകാനി അഹേസും, ഏവം മേ അയം ദാനപരിഭോഗോ ഭവിസ്സതീ"തി ഏവംസഞ്ഞിനോ ദാനം ദക്ഖിണം അരഹേസു ദാതബ്ബതോ **"പഞ്ചമം ദക്ഖിണേയ്യദാന"**ന്തി വുത്തം. "ഇമം മേ ദാനം ദദതോ ചിത്തം പസീദതീ"തിആദിനാ പീതിസോമനസ്സം ഉപ്പാദേത്വാ ദേന്തസ്സ ദാനം സോമനസ്സബാഹുല്ലപ്പത്തിയാ സോമനസ്സുപചാരം നാമ ഹോതീതി ആഹ **"ഛട്ഠം സോമനസ്സുപവിചാരദാന"**ന്തി വുത്തം.

ദാനമഹപ്ഫലസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. നന്ദമാതാസുത്തവണ്ണനാ

൫൦. ദസമേ **"വുത്ഥവസ്സോ പവാരേത്വാ…പേ॰… നിക്ഖമീ"**തി അങ്ഗുത്തരഭാണകാനം മതേനേതം വുത്തം. മജ്ഝിമഭാണകാ പന വദന്തി "ഭഗവാ ഉപകട്ഠായ വസ്സൂപനായികായ ജേതവനതോ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ ചാരികം നിക്ഖമി. തേനേവ ച അകാലേ നിക്ഖന്തത്താ കോസലരാജാദയോ വാരേതും ആരഭിംസു. പവാരേത്വാ ഹി ചരണം ബുദ്ധാചിണ്ണ"ന്തി. പുണ്ണായ സമ്മാപടിപത്തിം പച്ചാസീസന്തോ ഭഗവാ **"മമ നിവത്തനപച്ചയാ ത്വം കിം കരിസ്സസീ"**തി ആഹ. **പുണ്ണാപി…പേ॰… പബ്ബജീതി** ഏത്ഥ സേട്ഠി "പുണ്ണായ ഭഗവാ നിവത്തിതോ"തി സുത്വാ തം ഭുജിസ്സം കത്വാ ധീതുട്ഠാനേ ഠപേസി. സാ പബ്ബജ്ജം യാചിത്വാ പബ്ബജി, പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനം ആരഭി. അഥസ്സാ സത്ഥാ ആരദ്ധവിപസ്സകഭാവം ഞത്വാ ഇമം ഓഭാസഗാഥം വിസ്സജ്ജേസി -

"പുണ്ണേ പൂരസ്സു സദ്ധമ്മം, ചന്ദോ പന്നരസോ യഥാ;
പരിപുണ്ണായ പഞ്ഞായ, ദുക്ഖസ്സന്തം കരിസ്സസീ"തി. (ഥേരീഗാ॰ ൩);

സാ ഗാഥാപരിയോസാനേ അരഹത്തം പത്വാ അഭിഞ്ഞാതാ സാവികാ അഹോസി. സേസമേത്ഥ സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

നന്ദമാതാസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

മഹായഞ്ഞവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പഠമപണ്ണാസകം നിട്ഠിതം.

൫. അബ്യാകതവഗ്ഗോ

൧-൨. അബ്യാകതസുത്താദിവണ്ണനാ

൫൧-൫൨. ഛട്ഠവഗ്ഗസ്സ പഠമം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. ദുതിയേ **അതീതേ അത്തഭാവേ നിബ്ബത്തകം കമ്മ**ന്തി ‘‘പുരിമകമ്മഭവസ്മിം മോഹോ അവിജ്ജാ, ആയൂഹനാ സങ്ഖാരാ, നികന്തി തണ്ഹാ, ഉപഗമനം ഉപാദാനം, ചേതനാ ഭവോ’’തി ഏവമാഗതം സപരിക്ഖാരം പഞ്ചവിധം കമ്മവട്ടമാഹ. **ഏതരഹി മേ അത്തഭാവോ ന സിയാ**തി വിഞ്ഞാണനാമരൂപസളായതനഫസ്സവേദനാസഹിതം പച്ചുപ്പന്നം പഞ്ചവിധം വിപാകവട്ടമാഹ. **യം അത്ഥി**കന്തി യം പരമത്ഥതോ വിജ്ജമാനകം. തേനാഹ **‘‘ഭൂത’’**ന്തി. തഞ്ഹി പച്ചയനിബ്ബത്തതായ ‘‘ഭൂത’’ന്തി വുച്ചതി. **തം പജഹാമീ**തി തപ്പടിബദ്ധച്ഛന്ദരാഗപ്പഹാനേന തതോ ഏവ ആയതിം അനുപ്പത്തിധമ്മതാപാദനവസേന പജഹാമി പരിച്ചജാമി. **ഹരിതന്ത**ന്തി (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൩൦൩) ഹരിതമേവ. അന്ത-സദ്ദേന പദവഡ്ഢനം കതം യഥാ ‘‘വനന്തം സുത്തന്ത’’ന്തി, അല്ലതിണാദീനി ആഗമ്മ നിബ്ബായതീതി അത്ഥോ. **പഥന്ത**ന്തി മഹാമഗ്ഗം. **സേലന്ത**ന്തി പബ്ബതം. **ഉദകന്ത**ന്തി ഉദകം. **രമണീയം വാ ഭൂമിഭാഗ**ന്തി തിണഗുമ്ബാദിരഹിതം വിവിത്തം അബ്ഭോകാസഭൂമിഭാഗം. **അനാഹാരാ**തി അപച്ചയാ നിരുപാദാനാ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ.

അബ്യാകതസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. തിസ്സബ്രഹ്മാസുത്തവണ്ണനാ

൫൩. തതിയേ **വിവിത്താനി** താദിസാനി പന പരിയന്താനി അതിദൂരാനി ഹോന്തീതി ആഹ **‘‘അന്തിമപരിയന്തിമാനീ’’**തി. അന്തേ ഭവാനി അന്തിമാനി, അന്തിമാനിയേവ പരിയന്തിമാനി. ഉഭയേനപി അതിദൂരതം ദസ്സേതി. **സമന്നാഹാരേ ഠപയമാനോ**തി ഇന്ദ്രിയം സമാകാരേന വത്തേന്തോ ഇന്ദ്രിയസമതം പടിപാദേന്തോ നാമ ഹോതി. വിപസ്സനാചിത്തസമ്പയുത്തോ സമാധി, സതിപി സങ്ഖാരനിമിത്താവിരഹേ നിച്ചനിമിത്താദിവിരഹതോ ‘‘അനിമിത്തോ’’തി വുച്ചതീതി ആഹ **‘‘അനിമിത്തന്തി ബലവവിപസ്സനാസമാധി’’**ന്തി.

തിസ്സബ്രഹ്മാസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪-൭. സീഹസേനാപതിസുത്താദിവണ്ണനാ

൫൪-൫൭. ചതുത്ഥേ കുച്ഛിതോ അരിയോ **കദരിയോ**. ഥദ്ധമച്ഛരിയസദിസം ഹി കുച്ഛിതം സബ്ബനിഹീനം നത്ഥി സബ്ബകുസലാനം ആദിഭൂതസ്സ നിസേധനതോ. സേസമേത്ഥ പഞ്ചമാദീനി ച ഉത്താനത്ഥാനേവ.

സീഹസേനാപതിസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. പചലായമാനസുത്തവണ്ണനാ

൫൮. അട്ഠമേ **ആലോകസഞ്ഞം മനസി കരേയ്യാസീ**തി ദിവാ വാ രത്തിം വാ സൂരിയപജ്ജോതചന്ദമണിആദീനം ആലോകം ‘‘ആലോകോ’’തി മനസി കരേയ്യാസി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - സൂരിയചന്ദാലോകാദിം ദിവാ രത്തിഞ്ച

ഉപലദ്ധം യഥാലദ്ധവസേനേവ മനസി കരേയ്യാസി, ചിത്തേ ഠപേയ്യാസി. യഥാ തേ സുഭാവിതാലോകകസിണസ്സ വിയ കസിണാലോകോ യദിച്ഛകം യാവദിച്ഛകഞ്ച സോ ആലോകോ രത്തിയം ഉപതിട്ഠതി, യേന തത്ഥ ദിവാസഞ്ഞം ഠപേയ്യാസി, ദിവാ വിയ വിഗതഥിനമിദ്ധോവ ഭവേയ്യാസീതി. തേനാഹ **"യഥാ ദിവാ തഥാ രത്തി"**ന്തി. **ഇതി വിവടേന ചേതസാ**തി ഏവം അപിഹിതേന ചിത്തേന ഥിനമിദ്ധപിധാനേന അപിഹിതത്താ. **അപരിയോനദ്ധേനാ**തി സമന്തതോ അനോനദ്ധേന അസഞ്ഛാദിതേന. **സഹോഭാസ**ന്തി സഞാണോഭാസം. ഥിനമിദ്ധവിനോദനആലോകോപി വാ ഹോതു കസിണാലോകോപി വാ പരികമ്മാലോകോപി വാ, ഉപക്കിലേസാലോകോ വിയ സബ്ബോയം ആലോകോ ഞാണസമുട്ഠാനോവാതി. യേസം അകരണേ പുഗ്ഗലോ മഹാജാനിയോ ഹോതി, താനി **അവസ്സം കാതബ്ബാനി**. യാനി അകാതുമ്പി വട്ടന്തി, സതി സമവായേ കാതബ്ബതോ താനി **കരണീയാനീ**തി ആഹ **"ഇതരാനി കരണീയാനീ"**തി. അഥ വാ കത്തബ്ബാനി കമ്മാനി കരണം അരഹന്തീതി **കരണീയാനി**. ഇതരാനി **കിച്ചാനീ**തിപി വദന്തി.

ആദിനയപ്പവത്താ വിഗ്ഗാഹികകഥാതി "ന ത്വം ഇമം ധമ്മവിനയം ആജാനാസി, അഹം ഇമം ധമ്മവിനയം ആജാനാമി, കിം ത്വം ഇമം ധമ്മവിനയം ആജാനിസ്സസി, മിച്ഛാപടിപന്നോ ത്വമസി, അഹമസ്മി സമ്മാപടിപന്നോ, സഹിതം മേ, അസഹിതം തേ, പുരേവചനീയം പച്ഛാ അവച, പച്ഛാവചനീയം പുരേ അവച, അധിചിണ്ണം തേ വിപരാവത്തം, ആരോപിതോ തേ വാദോ, നിഗ്ഗഹിതോ ത്വമസി. ചര വാദപ്പമോക്ഖായ, നിബ്ബേഠേഹി വാ സചേ പഹോസീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൮; മ॰ നി॰ ൩.൪൩) ഏവംപവത്താ കഥാ. തത്ഥ **സഹിതം മേ**തി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൮) മയ്ഹം വചനം സഹിതം സിലിട്ഠം, അത്ഥയുത്തം കാരണയുത്തന്തി അത്ഥോ. **സഹിത**ന്തി വാ പുബ്ബാപരാവിരുദ്ധം. **അസഹിതം തേ**തി തുയ്ഹം വചനം അസഹിതം അസിലിട്ഠം. **അധിചിണ്ണം തേ വിപരാവത്ത**ന്തി യം തുയ്ഹം ദീഘരത്താചിണ്ണവസേന സുപ്പഗുണം, തം മയ്ഹം ഏകവചനേനേവ വിപരാവത്തം പരിവത്തിത്വാ ഠിതം, ന കിഞ്ചി ജാനാസീതി അത്ഥോ. **ആരോപിതോ തേ വാദോ**തി മയാ തവ വാദേ ദോസോ ആരോപിതോ. **ചര വാദപ്പമോക്ഖായാ**തി ദോസമോചനത്ഥം ചര വിചര, തത്ഥ തത്ഥ ഗന്ത്വാ സിക്ഖാതി അത്ഥോ. **നിബ്ബേഠേഹി വാ സചേ പഹോസീ**തി അഥ സയം പഹോസി, ഇദാനി ഏവ നിബ്ബേഠേഹീതി അത്ഥോ.

തണ്ഹാ സബ്ബസോ ഖീയന്തി ഏത്ഥാതി **തണ്ഹാസങ്ഖയോ,** തസ്മിം. **തണ്ഹാസങ്ഖയേ**തി ച ഇദം വിസയേ ഭുമ്മന്തി ആഹ **"തം ആരമ്മണം കത്വാ"**തി. **വിമുത്തചിത്തതായാ**തി സബ്ബസംകിലേസേഹി വിപ്പയുത്തചിത്തതായ. അപരഭാഗേ പടിപദാ നാമ അരിയസച്ചാഭിസമയോ. സാ സാസനചാരിഗോചരാ പച്ചത്തം വേദിതബ്ബതോതി ആഹ **"പുബ്ബഭാഗപ്പടിപദം സംഖിത്തേന ദേസേഥാതി പുച്ഛതീ"**തി. അകുപ്പധമ്മതായ ഖയവയസങ്ഖാതം അന്തം അതീതാതി അച്ചന്താ, സോ ഏവ അപരിഹായനസഭാവത്താ അച്ചന്താ നിട്ഠാ അസ്സാതി **അച്ചന്തനിട്ഠാ**. തേനാഹ **"ഏകന്തനിട്ഠോ സതതനിട്ഠോതി അത്ഥോ"**തി. ന ഹി പടിവിദ്ധസ്സ ലോകുത്തരധമ്മസ്സ ദസ്സനം കുപ്പന്നം നാമ അത്ഥി. അച്ചന്തമേവ ചതൂഹി യോഗേഹി ഖേമോ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **അച്ചന്തയോഗക്ഖേമീ**. മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയസ്സ വുസിതത്താ തസ്സ ച അപരിഹായനസഭാവത്താ അച്ചന്തം ബ്രഹ്മചാരീതി **അച്ചന്തബ്രഹ്മചാരീ**. തേനാഹ **"നിച്ചബ്രഹ്മചാരീതി അത്ഥോ"**തി.

പരിയോസാനന്തി മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയപരിയപരിയോസാനം വട്ടദുക്ഖപരിയോസാനഞ്ച.

പഞ്ചക്ഖന്ധാതി പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ. സക്കായസബ്ബഞ്ഹി സന്ധായ ഇധ **"സബ്ബേ ധമ്മാ"**തി വുത്തം വിപസ്സനാവിസയസ്സ അധിപ്പേതത്താ. തസ്മാ ആയതനധാതുയോപി തഗ്ഗതികാ ഏവ ദട്ഠബ്ബാ. തേനാഹ ഭഗവാ **"നാലം അഭിനിവേസായാ"**തി. **ന യുത്താ അഭിനിവേസായ** ''ഏതം മമ, ഏസോ മേ അത്താ''തി അജ്ഝോസാനായ. ''അലമേവ നിബ്ബിന്ദിതും അലം വിരജ്ജിതു''ന്തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൭൨; സം॰ നി॰ ൨.൧൨൪, ൧൨൮, ൧൩൪, ൧൪൩) വിയ **അലം**-സദ്ദോ യുത്തത്ഥോപി ഹോതീതി ആഹ **"ന യുത്താ"തി. സമ്പജ്ജന്തീ**തി ഭവന്തി. യദിപി ''തതിയാ ചതുത്ഥീ''തി ഇദം വിസുദ്ധിദ്വയം അഭിഞ്ഞാപഞ്ഞാ, തസ്സ പന സപച്ചയനാമരൂപദസ്സനഭാവതോ സതി ച പച്ചയപരിഗ്ഗഹേ സപച്ചയത്താ അനിച്ചന്തി, നാമരൂപസ്സ അനിച്ചതായ ദുക്ഖം, ദുക്ഖഞ്ച അനത്താതി അത്ഥതോ ലക്ഖണത്തയം സുപാകടമേവ ഹോതീതി ആഹ **"അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താതി ഞാതപരിഞ്ഞായ അഭിജാനാതീ"**തി. **തഥേവ തീരണപരിഞ്ഞായാ**തി ഇമിനാ അനിച്ചാദിഭാവേന നാലം അഭിനിവേസായാതി നാമരൂപസ്സ ഉപസംഹരതി, ന അഭിഞ്ഞാപഞ്ഞാനം സമ്ഭാരധമ്മാനം. പുരിമായ ഹി അത്ഥതോ ആപന്നം ലക്ഖണത്തയം ഗണ്ഹാതി സലക്ഖണസല്ലക്ഖണപരത്താ തസ്സാ. ദുതിയായ സരൂപതോ തസ്സാ ലക്ഖണത്തയാരോപനവസേന സമ്മസനഭാവതോ. ഏകചിത്തക്ഖണികതായ അഭിനിപാതമത്തതായ ച **അപ്പമത്തകമ്പി**. രൂപപരിഗ്ഗഹസ്സ ഓളാരികഭാവതോ **അരൂപപരിഗ്ഗഹം ദസ്സേതി**. ദസ്സേന്തോ ച വേദനായ ആസന്നഭാവതോ, വിസേസതോ സുഖസാരാഗിതായ, ഭവസ്സാദഗധിതമാനസതായ ച ഥേരസ്സ വേദനാവസേന നിബ്ബത്തേത്വാ ദസ്സേതി.

ഖയവിരാഗോതി ഖയസങ്ഖാതോ വിരാഗോ സങ്ഖാരാനം പലുജ്ജനാ. യം ആഗമ്മ സബ്ബസോ സങ്ഖാരേഹി വിരജ്ജനാ ഹോതി, തം നിബ്ബാനം **അച്ചന്തവിരാഗോ. നിരോധാനുപസ്സിമ്ഹിപീ**തി നിരോധാനുപസ്സിപദേപി. **ഏസേവ നയോ**തി അതിദിസിത്വാ തം ഏകദേസേന വിവരന്തോ **"നിരോധോപി ഹി…പേ॰… ദുവിധോയേവാ"**തി ആഹ. ഖന്ധാനം പരിച്ചജനം തപ്പടിബദ്ധകിലേസപ്പഹാനവസേനാതി യേനാകാരേന വിപസ്സനാ കിലേസേ പജഹതി, തേനാകാരേന തംനിമിത്തക്ഖന്ധേ ച പജഹതീതി വത്തബ്ബതം അരഹതീതി ആഹ **"സാ ഹി…പേ॰… വോസ്സജ്ജതീ"**തി. **ആരമ്മണതോ**തി കിച്ചസാധനവസേന ആരമ്മണകരണതോ. ഏവഞ്ഹി മഗ്ഗതോ അഞ്ഞേസം നിബ്ബാനാരമ്മണാനം പക്ഖന്ദനവോസ്സഗ്ഗാഭാവോ സിദ്ധോവ ഹോതി. പരിച്ചജനേന പക്ഖന്ദനേന ചാതി **ദ്വീഹിപി വാ കാരണേഹി. സോ**തി മഗ്ഗോ. സബ്ബേസം ഖന്ധാനം വോസ്സജ്ജനം തപ്പടിബദ്ധസംകിലേസപ്പഹാനേന ദട്ഠബ്ബം. യസ്മാ വാ വിപസ്സനാചിത്തം പക്ഖന്ദതീതി മഗ്ഗസമ്പയുത്തചിത്തം സന്ധായാഹ. മഗ്ഗോ ച സമുച്ഛേദവസേന കിലേസേ ഖന്ധേ ച പരിച്ചജതി, തസ്മാ യഥാക്കമം വിപസ്സനാമഗ്ഗാനഞ്ച വസേന പക്ഖന്ദനപരിച്ചാഗവോസ്സഗ്ഗാപി വേദിതബ്ബാ. **തദുഭയസമങ്ഗീ**തി വിപസ്സനാസമങ്ഗീ മഗ്ഗസമങ്ഗീ ച. ''അനിച്ചാനുപസ്സനായ നിച്ചസഞ്ഞം പജഹതീ''തിആദിവചനതോ (പടി॰ മ॰ ൧.൫൨) ഹി യഥാ വിപസ്സനായ കിലേസാനം പരിച്ചാഗപ്പടിനിസ്സഗ്ഗോ ലബ്ഭതി, ഏവം ആയതിം തേഹി കിലേസേഹി ഉപ്പാദേതബ്ബക്ഖന്ധാനമ്പി പരിച്ചാഗപടിനിസ്സഗ്ഗോ വത്തബ്ബോ.

പക്ഖന്ദനപടിനിസ്സഗ്ഗോ പന മഗ്ഗേ ലബ്ഭമാനായ ഏകന്തകാരണഭൂതായ വുട്ഠാനഗാമിനിവിപസ്സനായ വസേന വേദിതബ്ബോ. മഗ്ഗേ പന തദുഭയമ്പി ഞായാഗതമേവ നിപ്പരിയായതോവ ലബ്ഭമാനത്താ. തേനാഹ **"തദുഭയസമങ്ഗീപുഗ്ഗലോ"**തിആദി. പുച്ഛന്തസ്സ അജ്ഝാസയവസേന "ന കിഞ്ചി ലോകേ ഉപാദിയതീ"തി ഏത്ഥ കാമുപാദാനവസേന ഉപാദിയനം പടിക്ഖിപതീതി ആഹ **"തണ്ഹാവസേന ന ഉപാദിയതീ"**തി. തണ്ഹാവസേന വാ അസതി ഉപാദിയനേ ദിട്ഠിവസേന ഉപാദിയനം അനവകാസമേവാതി **"തണ്ഹാവസേന"**ഇച്ചേവ വുത്തം. **ന പരാമസതീ**തി നാദിയതി. ദിട്ഠിപരാമാസവസേന വാ "നിച്ച"ന്തിആദിനാ **ന പരാമസതി. സംഖിത്തേനേവ കഥേസീ**തി തസ്സ അജ്ഝാസയവസേന പപഞ്ചം അകത്വാ കഥേസി.

പചലായമാനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. മേത്തസുത്തവണ്ണനാ

൬൨. നവമേ **മാ, ഭിക്ഖവേ, പുഞ്ഞാന**ന്തി (ഇതിവു॰ അട്ഠ॰ ൬൨) ഏത്ഥ **മാ**തി പടിസേധേ നിപാതോ. **പുഞ്ഞ**-സദ്ദോ "കുസലാനം, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാനം സമാദാനഹേതു ഏവമിദം പുഞ്ഞം പവഡ്ഢതീ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൩.൮൦) പുഞ്ഞഫലേ ആഗതോ. "അവിജ്ജാഗതോയം, ഭിക്ഖവേ, പുരിസപുഗ്ഗലോ പുഞ്ഞഞ്ചേ സങ്ഖാരം അഭിസങ്ഖരോതീ"തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൨.൫൧) കാമരൂപാവചരസുചരിതേസു. "പുഞ്ഞൂപഗം ഹോതി വിഞ്ഞാണ"ന്തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൨.൫൧) സുഗതിവിസേസഭൂതേ ഉപപത്തിഭവേ. "തീണിമാനി, ഭിക്ഖവേ, പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥൂനി ദാനമയം പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥു, സീലമയം പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥു, ഭാവനാമയം പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥൂ"തിആദീസു (ഇതിവു॰ ൬൦; ദീ॰ നി॰ ൩.൩൦൫; അ॰ നി॰ ൮.൩൬) കുസലചേതനായം. ഇധ പന തേഭൂമകകുസലധമ്മേ വേദിതബ്ബോ. **ഭായിത്ഥാ**തി ഏത്ഥ ദുവിധം ഭയം ഞാണഭയം, സാരജ്ജഭയന്തി. തത്ഥ "യേപി തേ, ഭിക്ഖവേ, ദേവാ ദീഘായുകാ വണ്ണവന്തോ സുഖബഹുലാ ഉച്ചേസു വിമാനേസു ചിരട്ഠിതികാ, തേപി തഥാഗതസ്സ ധമ്മദേസനം സുത്വാ യേഭുയ്യേന ഭയം സംവേഗം സന്താസം ആപജ്ജന്തീ"തി (അ॰ നി॰ ൪.൩൩) ആഗതം **ഞാണഭയം**. "അഹുദേവ ഭയം, അഹു ഛമ്ഭിതത്തം, അഹു ലോമഹംസോ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൧൮) ആഗതം **സാരജ്ജഭയം**. ഇധാപി സാരജ്ജഭയമേവ. അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ - ഭിക്ഖവേ, ദീഘരത്തം കായവചീസംയമോ വത്തപ്പടിവത്തപൂരണം ഏകാസനം ഏകസേയ്യം ഇന്ദ്രിയദമോ ധുതധമ്മേഹി ചിത്തസ്സ നിഗ്ഗഹോ സതിസമ്പജഞ്ഞം കമ്മട്ഠാനാനുയോഗവസേന വീരിയാരമ്ഭോതി ഏവമാദീനി യാനി ഭിക്ഖുനാ നിരന്തരം പവത്തേതബ്ബാനി പുഞ്ഞാനി, തേഹി മാ ഭായിത്ഥ, മാ ഭയം സന്താസം ആപജ്ജിത്ഥ. ഏകച്ചസ്സ ദിട്ഠധമ്മസുഖസ്സ ഉപരോധഭയേന സമ്പരായികനിബ്ബാനസുഖദായകേഹി പുഞ്ഞേഹി മാ ഭായിത്ഥാതി. നിസ്സക്കേ ഇദം സാമിവചനം.

ഇദാനി തതോ അഭായിതബ്ബഭാവേ കാരണം ദസ്സേന്തോ **"സുഖസ്സേത"**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സുഖ**-സദ്ദോ "സുഖോ ബുദ്ധാനമുപ്പാദോ, സുഖാ വിരാഗതാ ലോകേ"തിആദീസു (ധ॰ പ॰ ൧൯൪) സുഖമൂലേ ആഗതോ. "യസ്മാ ച ഖോ, മഹാലി, രൂപം സുഖം സുഖാനുപതിതം സുഖാവക്കന്ത"ന്തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൩.൬൦) സുഖാരമ്മണേ. "യാവഞ്ചിദം,

ഭിക്ഖവേ, ന സുകരം അക്ഖാനേന പാപുണിതും യാവ സുഖാ സഗ്ഗാ''തിആദീസു (മം॰ നി॰ ൩.൨൫൫) സുഖപച്ചയട്ഠാനേ. ''സുഖോ പുഞ്ഞസ്സ ഉച്ചയോ''തിആദീസു (ധം॰ പ॰ ൧൧൮) സുഖഹേതുമ്ഹി. ''ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരാ ഏതേ ധമ്മാ''തിആദീസു (മം॰ നി॰ ൧.൮൨) അബ്യാപജ്ജേ. ''നിബ്ബാനം പരമം സുഖ''ന്തിആദീസു (മം॰ നി॰ ൨.൨൧൫; ധം॰ പ॰ ൨൦൩, ൨൦൪) നിബ്ബാനേ. ''സുഖസ്സ ച പഹാനാ''തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൩൨; മം॰ നി॰ ൧.൨൭൧; സം॰ നി॰ ൨.൧൫൨) സുഖവേദനായം. ''അദുക്ഖമസുഖം സന്തം, സുഖമിച്ചേവ ഭാസിത''ന്തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൪.൨൫൩; ഇതിവു॰ ൫൩) ഉപേക്ഖാവേദനായം. ''ദ്വേപി മയാ, ആനന്ദ, വേദനാ വുത്താ പരിയായേന സുഖാ വേദനാ ദുക്ഖാ വേദനാ''തിആദീസു (മം॰ നി॰ ൨.൮൯) ഇട്ഠസുഖേസു. ''സുഖോ വിപാകോ പുഞ്ഞാന''ന്തിആദീസു (പേടകോ॰ ൨൩) ഇട്ഠവിപാകേ. ഇധാപി ഇട്ഠവിപാകേ ഏവ ദട്ഠബ്ബോ. **ഇട്ഠസ്സാ**തിആദീസു ഇച്ഛിതബ്ബതോ ചേവ അനിട്ഠപ്പടിപക്ഖതോ ച ഇട്ഠസ്സ. കമനീയതോ മനസ്മിഞ്ച കമനതോ പവിസനതോ **കന്തസ്സ**. പിയായിതബ്ബതോ സന്തപ്പനതോ ച **പിയസ്സ**. മനനീയതോ മനസ്സ വഡ്ഢനതോ ച **മനാപസ്സാ**തി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **യദിദം പുഞ്ഞാനീ**തി **പുഞ്ഞാനീ**തി യദിദം വചനം, ഏതം സുഖസ്സ ഇട്ഠസ്സ വിപാകസ്സ അധിവചനം നാമം. **സുഖസ്സേതം യദിദം പുഞ്ഞാനീ**തി ഫലേന കാരണസ്സ അഭേദോപചാരം വദതി. തേന കതൂപചിതാനം പുഞ്ഞാനം അവസ്സംഭാവിഫലം സുത്വാ അപ്പമത്തേന സക്കച്ചം പുഞ്ഞാനി കത്തബ്ബാനീതി പുഞ്ഞകിരിയായം നിയോജേതി, ആദരഞ്ച നേസം തത്ഥ ഉപ്പാദേതി.

ഇദാനി അത്തനാ സുനേത്തകാലേ കതേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദീഘരത്തം പച്ചനുഭൂതം ഭവന്തരപ്പടിച്ഛന്നം ഉളാരതരം പുഞ്ഞവിപാകം ഉദാഹരിത്വാ തമത്ഥം പാകടതരം കരോന്തോ **''അഭിജാനാമി ഖോ പനാഹ''**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അഭിജാനാമീ**തി അഭിവിസിട്ഠേന ഞാണേന ജാനാമി, പച്ചക്ഖതോ ബുജ്ഝാമി. **ദീഘരത്ത**ന്തി ചിരകാലം. **പുഞ്ഞാന**ന്തി ദാനാദീനം കുസലധമ്മാനം. **സത്ത വസ്സാനീ**തി സത്ത സംവച്ഛരാനി. **മേത്തചിത്ത**ന്തി മിജ്ജതീതി മേത്താ, സിനിയ്ഹതീതി അത്ഥോ. മിത്തേ ഭവാ, മിത്തസ്സ വാ ഏസാ പവത്തീതിപി മേത്താ. ലക്ഖണാദിതോ പന ഹിതാകാരപ്പവത്തിലക്ഖണാ, ഹിതൂപസംഹാരരസാ, ആഘാതവിനയപച്ചുപട്ഠാനാ, സത്താനം മനാപഭാവദസ്സനപദട്ഠാനാ. ബ്യാപാദൂപസമോ ഏതിസ്സാ സമ്പത്തി, സിനേഹസമ്ഭവോ വിപത്തി. **മേത്തചിത്തം ഭാവേത്വാ**തി മേത്താസഹഗതം ചിത്തം, ചിത്തസീസേന സമാധി വുത്തോതി മേത്താസമാധിം മേത്താബ്രഹ്മവിഹാരം ഉപ്പാദേത്വാ ചേവ വഡ്ഢേത്വാ ച.

സത്ത സംവട്ടവിവട്ടകപ്പേതി സത്ത മഹാകപ്പേ. സംവട്ടവിവട്ടഗ്ഗഹണേനേവ ഹി സംവട്ടട്ഠായിവിവട്ടട്ഠായിനോപി ഗഹിതാ. **ഇമം ലോക**ന്തി കാമലോകം. **സംവട്ടമാനേ സുദ**ന്തി സംവട്ടമാനേ, സുദന്തി നിപാതമത്തം, വിപജ്ജമാനേതി അത്ഥോ. ''വരസംവത്തട്ഠാനേ സുദ''ന്തിപി പഠന്തി. **കപ്പേ**തി കാലേ. കപ്പസീസേന ഹി കാലോ വുത്തോ, കാലേ ഖീയമാനേ സബ്ബോപി ഖീയതേവ. യഥാഹ - ''കാലോ ഘസതി ഭൂതാനി, സബ്ബാനേവ സഹത്തനാ''തി (ജാ॰ ൧.൨.൧൯൦). **''ആഭസ്സരൂപഗോ ഹോമീ''**തി വുത്തത്താ തേജോസംവട്ടവസേനേത്ഥ കപ്പവുട്ഠാനം വേദിതബ്ബം. **ആഭസ്സരൂപഗോ**തി തത്ഥ പടിസന്ധിഗ്ഗഹണവസേന ആഭസ്സരബ്രഹ്മലോകം ഉപഗച്ഛാമീതി ആഭസ്സരൂപഗോ ഹോമി. **വിവട്ടമാനേ**തി സണ്ഠഹമാനേതി അത്ഥോ. **സുഞ്ഞം ബ്രഹ്മവിമാനം ഉപപജ്ജാമീ**തി കസ്സചി

സത്തസ്സ തത്ഥ നിബ്ബത്തസ്സ അഭാവതോ സുഞ്ഞം യം പഠമജ്ഝാനഭൂമിസങ്ഖാതം ബ്രഹ്മവിമാനം ആദിതോ നിബ്ബത്തതി, തം പടിസന്ധിഗ്ഗഹണവസേന ഉപപജ്ജാമി ഉപേമി.

ബ്രഹ്മാതി കാമാവചരസത്തേഹി വിസിട്ഠട്ഠേന തഥാ തഥാ ബ്രൂഹിതഗുണതായ ബ്രഹ്മവിഹാരതോ നിബ്ബത്തനട്ഠേന ച ബ്രഹ്മാ. ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജബ്രഹ്മപുരോഹിതേഹി മഹന്തോ ബ്രഹ്മാതി **മഹാബ്രഹ്മാ,** തതോ ഏവ തേ അഭിഭവിത്വാ ഠിതത്താ **അഭിഭൂ**. തേഹി ന കേനചിപി ഗുണേന അഭിഭൂതോതി **അനഭിഭൂതോ. അഞ്ഞദത്ഥൂ**തി ഏകംസവചനേ നിപാതോ. ദസ്സനതോ **ദസോ,** അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നാനം ദസ്സനസമത്ഥോ അഭിഞ്ഞാഞാണേന പസ്സിതബ്ബം പസ്സാമീതി അത്ഥോ. സേസബ്രഹ്മാനം ഇദ്ധിപാദഭാവനാബലേന അത്തനോ ചിത്തഞ്ച മമ വസേ വത്തേമീതി **വസവത്തീ** ഹോമീതി യോജേതബ്ബം. തദാ കിര ബോധിസത്തോ അട്ഠസമാപത്തിലാഭീപി സമാനോ തത്ഥ സത്തഹിതം അത്തനോ പാരമിപൂരണഞ്ച ഓലോകേന്തോ താസു ഏവ ദ്വീസു ഝാനഭൂമീസു നികന്തി ഉപ്പാദേത്വാ മേത്താബ്രഹ്മവിഹാരവസേന അപരാപരം സംസരി. തേന വുത്തം **"സത്ത വസ്സാനി…പേ॰… വസവത്തീ"**തി.

ഏവം ഭഗവാ രൂപാവചരപുഞ്ഞസ്സ വിപാകമഹന്തതം പകാസേത്വാ ഇദാനി കാമാവചരപുഞ്ഞസ്സപി വിപാകം ദസ്സേന്തോ **"ഛത്തിംസക്ഖത്തു"**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സക്കോ അഹോസി**ന്തി ഛത്തിംസക്ഖത്തും ഛത്തിംസവാരേ അഞ്ഞത്ഥ അനുപപജ്ജിത്വാ നിരന്തരം സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ താവതിംസദേവരാജാ അഹോസിം. **രാജാ അഹോസി**ന്തിആദീസു ചതൂഹി അച്ഛരിയധമ്മേഹി ചതൂഹി സങ്ഗഹവത്ഥൂഹി ച ലോകം രഞ്ജേതീതി **രാജാ**. ചക്കരതനം വത്തേതി, ചതൂഹി സമ്പത്തിചക്കേഹി വത്തതി, തേഹി ച പരം വത്തേതി, പരഹിതായ ച ഇരിയാപഥചക്കാനം വത്തോ ഏതസ്മിം അത്ഥീതി **ചക്കവത്തീ**. ''രാജാ''തി ചേത്ഥ സാമഞ്ഞം, ''ചക്കവത്തീ''തി വിസേസം. ധമ്മേന ചരതീതി **ധമ്മികോ,** ഞായേന സമേന വത്തതീതി അത്ഥോ. ധമ്മേനേവ രജ്ജം ലഭിത്വാ രാജാ ജാതോതി **ധമ്മരാജാ,** ദസവിധേ കുസലധമ്മേ അഗരഹിതേ ച രാജധമ്മേ നിയുത്തോതി **ധമ്മികോ**. തേന ച ധമ്മേന സകലം ലോകം രഞ്ജേതീതി **ധമ്മരാജാ**. പരഹിതധമ്മകരണേന വാ **ധമ്മികോ,** അത്തഹിതധമ്മകരണേന **ധമ്മരാജാ**. യസ്മാ ചക്കവത്തീ ധമ്മേന ഞായേന രജ്ജം അധിഗച്ഛതി, ന അധമ്മേന, തസ്മാ വുത്തം **"ധമ്മേന ലദ്ധരജ്ജത്താ ധമ്മരാജാ"**തി.

ചതൂസു ദിസാസു സമുദ്ദപരിയോസാനതായ ചാതുരന്താ നാമ തത്ഥ തത്ഥ ദീപേ മഹാപഥവീതി ആഹ **"പുരത്ഥിമ…പേ॰… ഇസ്സരോ"**തി. **വിജിതാവീ**തി വിജേതബ്ബസ്സ വിജിതവാ, കാമകോധാദികസ്സ അബ്ഭന്തരസ്സ പടിരാജഭൂതസ്സ ബാഹിരസ്സ ച അരിഗണസ്സ വിജയീ വിജിനിത്വാ ഠിതോതി അത്ഥോ. കാമം ചക്കവത്തിനോ കേനചി യുദ്ധം നാമ നത്ഥി, യുദ്ധേന പന സാധേതബ്ബസ്സ വിജയസ്സ സിദ്ധിയാ **"വിജിതസങ്ഗാമോ"**തി വുത്തം. ജനപദോ വാ ചതുബ്ബിധഅച്ഛരിയധമ്മേന സമന്നാഗതോ അസ്മിം രാജിനി ഥാവരിയം കേനചി അസംഹാരിയം ദള്ഹഭത്തിഭാവം പത്തോ, ജനപദേ വാ അത്തനോ ധമ്മികായ പടിപത്തിയാ ഥാവരിയം ഥിരഭാവം പത്തോതി **ജനപദത്ഥാവരിയപ്പത്തോ**. ചണ്ഡസ്സ ഹി രഞ്ഞോ ബലിദണ്ഡാദീഹി ലോകം പീളയതോ മനുസ്സാ

മജ്ഝിമജനപദം ഛഡ്ഡേത്വാ പബ്ബതസമുദ്ദതീരകന്ദരാദീനി നിസ്സായ പച്ചന്തേ വാസം കപ്പേന്തി. അതിമുദുകസ്സ രഞ്ഞോ ചോരേഹി സാഹസികധനവിലോപപീളിതാ മനുസ്സാ പച്ചന്തം പഹായ ജനപദമജ്ഝേ വാസം കപ്പേന്തി. ഇതി ഏവരൂപേ രാജിനി ജനപദോ ഥിരഭാവം ന പാപുണാതി.

സത്തരതനസമന്നാഗതോതി ചക്കരതനാദീഹി സത്തഹി രതനേഹി സമുപേതോ. തേസു ഹി രാജാ ചക്കവത്തീ ചക്കരതനേന അജിതം ജിനാതി, ഹത്ഥിഅസ്സരതനേഹി വിജിതേ സുഖേനേവ അനുവിചരതി, പരിണായകരതനേന വിജിതമനുരക്ഖതി, അവസേസേഹി ഉപഭോഗസുഖമനുഭവതി. പഠമേന ചസ്സ ഉസ്സാഹസത്തിയോഗോ, പച്ഛിമേന മന്തസത്തിയോഗോ, ഹത്ഥിഅസ്സഗഹപതിരതനേഹി പഭുസത്തിയോഗോ സുപരിപുണ്ണോ ഹോതി. ഇത്ഥിമണിരതനേഹി ഉപഭോഗസുഖമനുഭവതി, സേസേഹി ഇസ്സരിയസുഖം. വിസേസതോ ചസ്സ പുരിമാനി തീണി അദോസകുസലമൂലജനിതകമ്മാനുഭാവേന സമ്പജ്ജന്തി, മജ്ഝിമാനി അലോഭകുസലമൂലജനിതകമ്മാനുഭാവേന, പച്ഛിമമേകം അമോഹകുസലമൂലജനിതകമ്മാനുഭാവേനാതി.

സൂരാതി സത്തിവന്തോ, നിബ്ഭയാതി അത്ഥോതി ആഹ **"അഭീരുനോ"തി**. **അങ്ഗ**ന്തി കാരണം. യേന കാരണേന "വീരാ"തി വുച്ചേയ്യും, തം വീരങ്ഗം. തേനാഹ **"വീരിയസ്സേതം നാമ"**ന്തി. യാവ ചക്കവാളപബ്ബതാ ചക്കസ്സ വത്തനതോ **"ചക്കവാളപബ്ബതം സീമം കത്വാ ഠിതസമുദ്ദപരിയന്ത"**ന്തി വുത്തം. **അദണ്ഡേനാതി** ഇമിനാ ധനദണ്ഡസ്സ സരീരദണ്ഡസ്സ ച അകരണം വുത്തം. **അസത്ഥേനാതി** ഇമിനാ പന സേനായ യുജ്ഝനസ്സാതി തദുഭയം ദസ്സേതും **"ന ദണ്ഡേനാ"തി**ആദി വുത്തം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യേ കതാപരാധേ സത്തേ സതമ്പി സഹസ്സമ്പി ഗണ്ഹന്തി, തേ ധനദണ്ഡേന രജ്ജം കാരേന്തി. യേ ഛേജ്ജഭേജ്ജം അനുസാസന്തി, തേ സത്ഥദണ്ഡേന. അഹം പന ദുവിധമ്പി ദണ്ഡം പഹായ അദണ്ഡേന അജ്ഝാവസിം. യേ ഏകതോധാരാദിനാ സത്ഥേന പരം വിഹേഠേന്തി, തേ സത്ഥേന രജ്ജം കാരേന്തി നാമ. അഹം പന സത്ഥേന ഖുദ്ദകമക്ഖികായ പിവനമത്തമ്പി ലോഹിതം കസ്സചി അനുപ്പാദേത്വാ ധമ്മേനേവ "ഏഹി ഖോ, മഹാരാജാ"തി ഏവം പടിരാജൂഹി സമ്പടിച്ഛിതാഗമനോ വുത്തപ്പകാരം പഥവിം അഭിജിനിത്വാ അജ്ഝാവസിം, അഭിവിജിനിത്വാ സാമീ ഹുത്വാ വസിന്തി.

ഇതി ഭഗവാ അത്താനം കായസക്ഖിം കത്വാ പുഞ്ഞാനം വിപാകമഹന്തതം പകാസേത്വാ ഇദാനി തമേവത്ഥം ഗാഥാബന്ധനേന ദസ്സേന്തോ **"പസ്സ, പുഞ്ഞാനം വിപാക"**ന്തിആദിമാഹ. **സുഖേസിനോതി** ആലപനവചനമേതം, തേന സുഖപരിയേസകേ സത്തേ ആമന്തേതി. പാളിയം പന "പസ്സഥാ"തി വത്തബ്ബേ **"പസ്സാ"**തി വചനബ്യത്തയോ കതോതി ദട്ഠബ്ബോ. മനുസ്സാനം ഉരേ സത്ഥം ഠപേത്വാ ഇച്ഛിതധനഹരണാദിനാ വാ സാഹസകാരിതായ സാഹസികാ, തേസം കമ്മം **സാഹസികകമ്മം**. പഥവിയാ ഇസ്സരോ **പഥബ്യോതി** ആഹ **"പുഥവിസാമികോ"**തി.

മേത്തസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. ഭരിയാസുത്തവണ്ണനാ

൯൯. ദസമേ ഉച്ചാസദ്ദാ മഹാസദ്ദാ ഉദ്ധം ഉഗ്ഗതത്താ ഉച്ചം പത്ഥടത്താ മഹന്തം അവിനിബ്ഭോഗം വിനിഭുഞ്ജിത്വാ ഗഹേതും അസക്കുണേയ്യം സദ്ദം കരോന്താ വദന്തി. വചീഘോസോപി ഹി ബഹൂഹി ഏകജ്ഝം പവത്തിതോ അത്ഥതോ ച സദ്ദതോ ച ദുരവബോധോ കേവലം മഹാനിഗ്ഘോസോ ഏവ ഹുത്വാ സോതപഥമാഗച്ഛതി. **മച്ഛവിലോപേ**തി മച്ഛേ വിലുമ്പിത്വാ വിയ ഗഹണേ, മച്ഛാനം വാ വിലുമ്പനേ. കേവട്ടാനഞ്ഹി മച്ഛപച്ഛിട്ഠപിതട്ഠാനേ മഹാജനോ സന്നിപതിത്വാ ''ഇധ അഞ്ഞം ഏകം മച്ഛം ദേഹി, ഏകം മച്ഛഫാലം ദേഹി, ഏതസ്സ തേ മഹാ ദിന്നോ, മയ്ഹം ഖുദ്ദകോ''തി ഏവം ഉച്ചാസദ്ദമഹാസദ്ദം കരോന്തി. തം സന്ധായേതം വുത്തം **''കേവട്ടാനം മച്ഛപച്ഛിം ഓതാരേത്വാ ഠിതട്ഠാനേ''**തി. മച്ഛഗ്ഗഹണത്ഥം ജാലേ പക്ഖിത്തേപി തസ്മിം ഠാനേ കേവട്ടാ ചേവ അഞ്ഞേ ച ''പവിട്ഠോ ന പവിട്ഠോ , ഗഹിതോ ന ഗഹിതോ''തി മഹാസദ്ദം കരോന്തി. തം സന്ധായേതം വുത്തം **''ജാലേ വാ...പേ॰... മഹാസദ്ദോ ഹോതീ''**തി. **കത്തബ്ബവത്ത**ന്തി പാദപരികമ്മാദികത്തബ്ബകിച്ചം. **ഖരാ**തി ചിത്തേന വാചായ ച കക്ഖളാ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ.

ഭരിയാസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൧. കോധനസുത്തവണ്ണനാ

൯൪. ഏകാദസമേ **സപത്തകരണാ**തി വാ സപത്തേഹി കാതബ്ബാ. **കോധന**ന്തി കുജ്ഝനസീലം. **കോധനോയ**ന്തി കുജ്ഝനോ അയം. **അയ**ന്തി ച നിപാതമത്തം. **കോധപരേതോ**തി കോധേന അനുഗതോ, പരാഭിഭൂതോ വാ. **ദുബ്ബണ്ണോവ ഹോതീ**തി പകതിയാ വണ്ണവാപി അലങ്കതപ്പടിയത്തോപി മുഖവികാരാദിവസേന വിരൂപോ ഏവ ഹോതി. ഏതരഹി ആയതിഞ്ചാതി കോധാഭിഭൂതസ്സ ഏകന്തമിദം ഫലന്തി ദീപേതും ''ദുബ്ബണ്ണോവാ''തി അവധാരണം കത്വാ പുന **''കോധാഭിഭൂതോ''**തി വുത്തം.

അയസഭാവന്തി അകിത്തിമഭാവം. അത്തനോ പരേസഞ്ച അനത്ഥം ജനേതീതി **അനത്ഥജനനോ. അന്തരതോ**തി അബ്ഭന്തരതോ, ചിത്തതോ വാ. **തം ജനോ നാവബുജ്ഝതീ**തി കോധസങ്ഖാതം അന്തരതോ അബ്ഭന്തരേ അത്തനോ ചിത്തേയേവ ജാതം അനത്ഥജനനചിത്തപ്പകോപനാദിഭയം ഭയഹേതും അയം ബാലമഹാജനോ ന ജാനാതി. **യ**ന്തി യത്ഥ. ഭുമ്മത്ഥേ ഹി ഏതം പച്ചത്തവചനം. യസ്മിം കാലേ കോധോ സഹതേ നരം, അന്ധതമം തദാ ഹോതീതി സമ്ബന്ധോ. **യ**ന്തി വാ കാരണവചനം, യസ്മാ കോധോ ഉപ്പജ്ജമാനോ നരം സഹതേ അഭിഭവതി, തസ്മാ അന്ധതമം തദാ ഹോതി, യദാ കുദ്ധോതി അത്ഥോ യം-തം-സദ്ദാനം ഏകന്തസമ്ബന്ധഭാവതോ. അഥ വാ **യ**ന്തി കിരിയാപരാമസനം. **സഹതേ**തി യദേതം കോധസ്സ സഹനം അഭിഭവനം, ഏതം അന്ധതമം ഭവനന്തി അത്ഥോ. അഥ വാ യം നരം കോധോ സഹതേ അഭിഭവതി, തസ്സ അന്ധതമം തദാ ഹോതി. തതോ ച കുദ്ധോ അത്ഥം ന ജാനാതി, കുദ്ധോ ധമ്മം ന പസ്സതീതി.

ഭൂനം വുച്ചതി വുദ്ധി, തസ്സ ഹനനം ഘാതോ ഏതേസന്തി **ഭൂനഹച്ചാനി**. തേനാഹ **''ഹതവുദ്ധീനീ''**തി. **ദമ**-സദ്ദേന വുത്തമേവത്ഥം വിഭാവേതും പഞ്ഞാവീരിയേന ദിട്ഠിയാതി വുത്തന്തി ദസ്സേന്തോ **''കതരേന ദമേനാ''**തിആദിമാഹ. അനേകത്ഥോ ഹി **ദമ**-സദ്ദോ. ''സച്ചേന ദന്തോ ദമസാ ഉപേതോ, വേദന്തഗൂ വുസിതബ്രഹ്മചരിയോ''തി (സം॰ നി॰ ൧.൧൯൫; സു॰ നി॰

ര്.ന്റ൭) ഏത്ഥ ഹി ഇന്ദ്രിയസംവരോ ദമോതി വുത്തോ ‘‘മനച്ഛട്ഠാനി ഇന്ദ്രിയാനി ദമേതീ’’തി കത്വാ. ‘‘യദി സച്ചാ ദമാ ചാഗാ, ഖന്ത്യാ ഭിയ്യോധ വിജ്ജതീ’’തി (സം॰ നി॰ ൧.൨൪൬; സു॰ നി॰ ൧൯൧) ഏത്ഥ പഞ്ഞാ ദമോ ‘‘സംകിലേസം ദമേതി പജഹതീ’’തി കത്വാ. ‘‘ദാനേന ദമേന സംയമേന സച്ചവജ്ജേന അത്ഥി പുഞ്ഞം, അത്ഥി പുഞ്ഞസ്സ ആഗമോ’’തി (സം॰ നി॰ ര്.൩൫൦) ഏത്ഥ ഉപോസഥകമ്മം ദമോ ‘‘ഉപവസനവസേന കായകമ്മാദീനി ദമേതീ’’തി കത്വാ. ‘‘സക്ഖിസ്സസി ഖോ ത്വം, പുണ്ണ, ഇമിനാ ദമൂപസമേന സമന്നാഗതോ സുനാപരന്തസ്മിം ജനപദന്തരേ വിഹരിതു’’ന്തി (മ॰ നി॰ ൩.൩൯൬; സം॰ നി॰ ര്.൮൮) ഏത്ഥ അധിവാസനക്ഖന്തി ദമോ ‘‘കോധൂപനാഹമക്ഖാദികേ ദമേതി വിനോദേതീ’’തി കത്വാ. ‘‘ന മാനകാമസ്സ ദമോ ഇധത്ഥി, ന മോനമത്ഥി അസമാഹിതസ്സാ’’തി (സം॰ നി॰ ൧.൯) ഏത്ഥ അഭിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗാദികോ സമാധിപക്ഖികോ ധമ്മോ ദമോ ‘‘ദമേതി ചിത്തം ഏതേനാ’’തി കത്വാ. ഇധാപി ‘‘തം ദമേന സമുച്ഛിന്ദേ, പഞ്ഞാവീരിയേന ദിട്ഠിയാ’’തി വചനതോ **ദമ**-സദ്ദേന പഞ്ഞാവീരിയദിട്ഠിയോ വുത്താ.

കോധനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അബ്യാകതവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. മഹാവഗ്ഗോ

൧-൨. ഹിരിഓത്തപ്പസുത്താദിവണ്ണനാ

൬൫-൬൬. സത്തമസ്സ പഠമം ഉത്താനമേവ. ദുതിയേ **തയോ സംവട്ടാ**തി ആപോസംവട്ടോ, തേജോസംവട്ടോ, വായോസംവട്ടോതി തയോ സംവട്ടാ. **തിസ്സോ സംവട്ടസീമാ**തി ആഭസ്സരാ, സുഭകിണ്ഹാ, വേഹപ്ഫലാതി തിസ്സോ സംവട്ടസീമാ. യദാ ഹി കപ്പോ തേജേന സംവട്ടതി വിനസ്സതി, തദാ ആഭസ്സരതോ ഹേട്ഠാ അഗ്ഗിനാ ഡയ്ഹതി. യദാ ആപേന സംവട്ടതി, തദാ സുഭകിണ്ഹതോ ഹേട്ഠാ ഉദകേന വിലീയതി. യദാ വായുനാ സംവട്ടതി, തദാ വേഹപ്ഫലതോ ഹേട്ഠാ വായുനാ വിദ്ധംസതി. വിത്ഥാരതോ പന സദാപി ഏകം ബുദ്ധക്ഖേത്തം വിനസ്സതി. **ബുദ്ധക്ഖേത്തം നാമ** തിവിധം ഹോതി ജാതിക്ഖേത്തം ആണാക്ഖേത്തം വിസയക്ഖേത്തന്തി. തത്ഥ **ജാതിക്ഖേത്തം** നാമ ദസസഹസ്സചക്കവാളപരിയന്തം ഹോതി, യം തഥാഗതസ്സ പടിസന്ധിഗഹണാദീസു കമ്പതി. **ആണാക്ഖേത്തം** കോടിസഹസ്സചക്കവാളപരിയന്തം, യത്ഥ രതനസുത്തം (ഖു॰ പാ॰ ൬.൧ ആദയോ; സു॰ നി॰ ൨൨൪ ആദയോ) ഖന്ധപരിത്തം (അ॰ നി॰ ４.൬൭; ചൂളവ॰ ൨൫൧) ധജഗ്ഗപരിത്തം (സം॰ നി॰ ൧.൨൪൯). ആടാനാടിയപരിത്തം (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൭൫ ആദയോ), മോരപരിത്തന്തി (ജാ॰ ൧.൨.൧൭-൧൮) ഇമേസം പരിത്താനം ആനുഭാവോ വത്തതി. **വിസയക്ഖേത്തം** അനന്തമപരിമാണം, യം ''യാവതാ വാ പന ആകങ്ഖേയ്യാ''തി വുത്തം. ഏവമേതേസു തീസു ബുദ്ധക്ഖേത്തേസു ഏകം ആണാക്ഖേത്തം വിനസ്സതി. തസ്മിം പന വിനസ്സന്തേ ജാതിക്ഖേത്തം വിനട്ഠമേവ ഹോതി. വിനസ്സന്തഞ്ച ഏകതോവ വിനസ്സതി, സണ്ഠഹന്തമ്പി ഏകതോവ സണ്ഠഹതി.

തീണി സംവട്ടമൂലാനീതി രാഗദോസമോഹസങ്ഖാതാനി തീണി സംവട്ടകാരണാനി. രാഗാദീസു ഹി അകുസലമൂലേസു ഉസ്സന്നേസു ലോകോ വിനസ്സതി. തഥാ ഹി രാഗേ ഉസ്സന്നതരേ അഗ്ഗിനാ വിനസ്സതി, ദോസേ ഉസ്സന്നതരേ ഉദകേന, മോഹേ ഉസ്സന്നതരേ വാതേന. കേചി പന ''ദോസേ ഉസ്സന്നതരേ അഗ്ഗിനാ, രാഗേ ഉദകേനാ''തി വദന്തി.

തീണി കോലാഹലാനീതി കപ്പകോലാഹലം, ബുദ്ധകോലാഹലം, ചക്കവത്തികോലാഹലന്തി തീണി കോലാഹലാനി. തത്ഥ ''വസ്സസതസഹസ്സമത്ഥകേ കപ്പുട്ഠാനം നാമ ഭവിസ്സതീ''തിആദിനാ ദേവതാഹി ഉഗ്ഘോസിതസദ്ദോ **കപ്പകോലാഹലം** നാമ ഹോതി. ''ഇതോ വസ്സസതസഹസ്സമത്ഥകേ ലോകോ വിനസ്സിസ്സതി, മേത്തം, മാരിസാ, ഭാവേഥ കരുണം മുദിതം ഉപേക്ഖ''ന്തി മനുസ്സപഥേ ദേവതാ ഘോസന്തിയോ ചരന്തി. ''വസ്സസഹസ്സമത്ഥകേ ബുദ്ധോ ഉപ്പജ്ജിസ്സതീ''തി **ബുദ്ധകോലാഹലം** നാമ ഹോതി. ''ഇതോ വസ്സസഹസ്സമത്ഥകേ ബുദ്ധോ ഉപ്പജ്ജിത്വാ ധമ്മാനുധമ്മപ്പടിപന്നോ സങ്ഘരതനേന പരിവാരിതോ ധമ്മം ദേസേന്തോ വിചരിസ്സതീ''തി ദേവതാ ഉഗ്ഘോസന്തി. ''വസ്സസതമത്ഥകേ പന ചക്കവത്തീ ഉപ്പജ്ജിസ്സതീ''തി **ചക്കവത്തികോലാഹലം** നാമ ഹോതി. ''ഇതോ വസ്സസതമത്ഥകേ സത്തരതനസമ്പന്നോ ചാതുദ്ദീപിസ്സരോ സഹസ്സപരിവാരോ വേഹാസങ്ഗമോ ചക്കവത്തി രാജാ ഉപ്പജ്ജിസ്സതീ''തി ദേവതാ ഉഗ്ഘോസന്തി.

അചിരട്ഠേന ന ധുവാതി ഉദകബുബ്ബുളാദയോ വിയ ന ചിരട്ഠായിതായ ധുവഭാവരഹിതാ. **അസ്സാസരഹിതാ**തി സുപിനകേ പീതപാനീയം വിയ അനുലിത്തചന്ദനം വിയ ച അസ്സാസവിരഹിതാ.

ഉപകപ്പനമേഘോതി കപ്പവിനാസകമേഘം സന്ധായ വദതി. യസ്മിഞ്ഹി സമയേ കപ്പോ അഗ്ഗിനാ നസ്സതി, ആദിതോവ കപ്പവിനാസകമഹാമേഘോ ഉട്ഠഹിത്വാ കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളേ ഏകമഹാവസ്സം വസ്സതി. മനുസ്സാ തുട്ഠഹട്ഠാ സബ്ബബീജാനി നീഹരിത്വാ വപന്തി. സസ്സേസു പന ഗോഖായിതകമത്തേസു ജാതേസു ഗദ്രഭരവം രവന്തോ ഏകബിന്ദുമ്പി ന വസ്സതി, തദാ പച്ഛിന്നം പച്ഛിന്നമേവ വസ്സം ഹോതി. തേനാഹ **"തദാ നിക്ഖന്തബീജം..പേ॰... ഏകബിന്ദുമ്പി ദേവോ ന വസ്സതീ"**തി. "വസ്സസതസഹസ്സ അച്ചയേന കപ്പവുട്ഠാനം ഭവിസ്സതീ"തിആദിനാ ദേവതാഹി വുത്തവചനം സുത്വാ യേഭുയ്യേന മനുസ്സാ ച ഭുമ്മദേവതാ ച സംവേഗജാതാ അഞ്ഞമഞ്ഞം മുദുചിത്താ ഹുത്വാ മേത്താദീനി പുഞ്ഞാനി കത്വാ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തന്തി, അവീചിതോ പട്ഠായ തുച്ഛോ ഹോതീതി.

പഞ്ച ബീജജാതാനീതി മൂലബീജം ഖന്ധബീജം ഫളുബീജം അഗ്ഗബീജം ബീജബീജന്തി പഞ്ച ബീജാനി ജാതാനി. തത്ഥ **മൂലബീജ**ന്തി വചാ, വചത്തം, ഹലിദ്ദം, സിങ്ഗിവേരന്തി ഏവമാദി. **ഖന്ധബീജ**ന്തി അസ്സത്ഥോ, നിഗ്രോധോതി ഏവമാദി. **ഫളുബീജ**ന്തി ഉച്ഛു, വേളു, നളോതി ഏവമാദി. **അഗ്ഗബീജ**ന്തി അജ്ജുകം, ഫണിജ്ജകന്തി ഏവമാദി. **ബീജബീജ**ന്തി വീഹിആദി പുബ്ബണ്ണഞ്ചേവ മുഗ്ഗമാസാദിഅപരണ്ണഞ്ച. പച്ചയന്തരസമവായേ വിസദിസുപ്പത്തിയാ വിസേസകാരണഭാവതോ രുഹനസമത്ഥേ സാരഫലേ നിരുള്ഹോ ബീജ-സദ്ദോ തദത്ഥസിദ്ധിയാ മൂലാദീസുപി കേസുചി പവത്തതീതി മൂലാദിതോ നിവത്തനത്ഥം ഏകേന ബീജ-സദ്ദേന വിസേസേത്വാ വുത്തം "ബീജബീജ"ന്തി "രൂപരൂപം (വിസുദ്ധി॰ ൨.൪൪൯) ദുക്ഖദുക്ഖ"ന്തി (സം॰ നി॰ ൪.൩൨൭) യഥാ. യഥാ ഫലപാകപരിയന്താ ഓസധിരുക്ഖാ വേളുകദലിആദയോ.

യം കദാചീതിആദീസു **യ**ന്തി നിപാതമത്തം. **കദാചീ**തി കിസ്മിഞ്ചി കാലേ. **കരഹചീ**തി തസ്സേവ വേവചനം. **ദീഘസ്സ അദ്ധുനോ**തി ദീഘസ്സ കാലസ്സ. **അച്ചയേനാ**തി അതിക്കമേന. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ.

ഹിരിഓത്തപ്പസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. നഗരോപമസുത്തവണ്ണനാ

൬൩. തതിയേ പച്ചന്തേ ഭവം **പച്ചന്തിമം**. "രഥോ സീലപരിക്ഖാരോ, ഝാനക്ഖോ ചക്കവീരിയോ"തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൫.൪) വിയ അലങ്കാരവചനോ പരിക്ഖാരസദ്ദോതി ആഹ **"നഗരാലങ്കാരേഹി അലങ്കത"**ന്തി. പരിവാരവചനോപി വട്ടതിയേവ "സത്ത സമാധിപരിക്ഖാരാ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൩൦) വിയ. നേമം വുച്ചതി ഥമ്ഭാദീഹി അനുപതഭൂമിപ്പദേസോതി ആഹ **"ഗമ്ഭീരആവാടാ"**തി, ഗമ്ഭീരം ഭൂമിം അനുപ്പവിട്ഠാതി അത്ഥോ. **സുട്ഠു സന്നിസീദാപിതാ**തി ഭൂമിം നിഖനിത്വാ സമ്മദേവ ഠപിതാ.

അനുപരിയായേതി ഏതേനാതി അനുപരിയായോ, സോയേവ പഥോതി **അനുപരിയായപഥോ,** പരിതോ പാകാരസ്സ അനുയായമഗ്ഗോ.

ഹത്ഥിം ആരോഹന്തി ആരോഹാപയന്തി ചാതി **ഹത്ഥാരോഹാ** (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൧൬൩). യേന ഹി പയോഗേന പുരിസോ ഹത്ഥിനോ ആരോഹനയോഗ്ഗോ ഹോതി, ഹത്ഥിസ്സ തം പയോഗം വിധായന്താനം സബ്ബേസമ്പേതേസം ഗഹണം. തേനാഹ **"സബ്ബേപീ"**തിആദി. തത്ഥ **ഹത്ഥാചരിയാ** നാമ യേ ഹത്ഥിനോ ഹത്ഥാരോഹകാനഞ്ച സിക്ഖാപകാ. **ഹത്ഥിവേജ്ജാ** നാമ ഹത്ഥിഭിസക്കാ. **ഹത്ഥിബന്ധാ** നാമ ഹത്ഥീനം പാദരക്ഖകാ. **ആദി**-സദ്ദേന ഹത്ഥീനം യവപദായകാദികേ സങ്ഗണ്ഹാതി. **അസ്സാരോഹാ രഥികാ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. രഥേ നിയുത്താ **രഥികാ. രഥരക്ഖാ** നാമ രഥസ്സ ആണിരക്ഖകാ. ധനും ഗണ്ഹന്തി ഗണ്ഹാപേന്തി ചാതി **ധനുഗ്ഗഹാ,** ഇസ്സാസാ ധനുസിപ്പസ്സ സിക്ഖാപകാ ച. തേനാഹ **"ധനുആചരിയാ ഇസ്സാസാ"**തി. ചേലേന ചേലപടാകായ യുദ്ധേ അകന്തി ഗച്ഛന്തീതി **ചേലകാ**തി ആഹ - **"യേ യുദ്ധേ ജയധജം ഗഹേത്വാ പുരതോ ഗച്ഛന്തീ"**തി. യഥാ തഥാ ഠിതേ സേനികേ ബ്യൂഹകരണവസേന തതോ തതോ ചലയന്തി ഉച്ചാലേന്തീതി **ചലകാ**. സകുണഗ്ഘിആദയോ വിയ മംസപിണ്ഡം പരസേനാസമൂഹം സാഹസികമഹായോധതായ ഛേത്വാ ഛേത്വാ ദയന്തി ഉപ്പതിത്വാ ഗച്ഛന്തീതി **പിണ്ഡദായകാ**. ദുതിയവികപ്പേ പിണ്ഡേ ദയന്തി ജനസമ്മദ്ദേ ഉപ്പതന്താ വിയ ഗച്ഛന്തീതി **പിണ്ഡദായകാ**തി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ഉഗ്ഗതുഗ്ഗതാ**തി ഥാമജവപരക്കമാദിവസേന അതിവിയ ഉഗ്ഗതാ, ഉദഗ്ഗാതി അത്ഥോ. **പക്ഖന്ദന്തീ**തി അത്തനോ വീരസൂരഭാവേന അസജ്ജമാനാ പരസേനം അനുപവിസന്തീതി അത്ഥോ. ഥാമജവബലപരക്കമാദിസമ്പത്തിയാ **മഹാനാഗാ വിയ മഹാനാഗാ. ഏകസൂരാ**തി ഏകാകിസൂരാ അത്തനോ സൂരഭാവേനേവ ഏകാകിനോ ഹുത്വാ യുജ്ഝനകാ. **സജാലികാ**തി സവമ്മികാ. **സരപരിത്താണ**ന്തി ചമ്മപരിസിബ്ബിതം ഖേടകം, ചമ്മമയം വാ ഫലകം. **ഘരദാസയോധാ**തി അത്തനോ ദാസയോധാ.

സമ്പക്ഖന്ദനലക്ഖണാതി സദ്ധേയ്യവത്ഥുനോ ഏവമേതന്തി സമ്പക്ഖന്ദനലക്ഖണാ. **സമ്പസാദനലക്ഖണാ**തി പസീദിതബ്ബേ വത്ഥുസ്മിം പസീദനലക്ഖണാ. **ഓകപ്പനസദ്ധാ**തി ഓക്കന്തിത്വാ പക്ഖന്ദിത്വാ അധിമുച്ചനം. പസാദനീയേ വത്ഥുസ്മിം പസീദനം **പസാദസദ്ധാ. അയം അനുധമ്മോ**തി അയം നവന്നം ലോകുത്തരധമ്മാനം അനുലോമധമ്മോ. **നിബ്ബിദാബഹുലോ**തി ഉക്കണ്ഠനാബഹുലോ. **സദ്ധാ ബന്ധതി പാഥേയ്യ**ന്തി സദ്ധാ നാമായം സത്തസ്സ മരണവസേന മഹാപഥം സംവജതോ മഹാകന്താരം പടിപജ്ജതോ മഹാവിദുഗ്ഗം പക്ഖന്ദതോ പാഥേയ്യപുടം ബന്ധതി, സമ്ബലം വിസ്സജ്ജേതീതി അത്ഥോ. സദ്ധഞ്ഹി ഉപ്പാദേത്വാ ദാനം ദേതി, സീലം രക്ഖതി, ഉപോസഥകമ്മം കരോതി. തേനേതം വുത്തം ''സദ്ധാ ബന്ധതി പാഥേയ്യ''ന്തി. **സിരീ**തി ഇസ്സരിയം. ഇസ്സരിയേ ഹി അഭിമുഖീഭൂതേ ഥലതോപി ജലതോപി ഭോഗാ ആഗച്ഛന്തിയേവ. തേനേതം വുത്തം **"സിരീ ഭോഗാനമാസയോ"**തി. **സദ്ധാ ദുതിയാ പുരിസസ്സ ഹോതീ**തി പുരിസസ്സ ദേവലോകേ, മനുസ്സലോകേ ചേവ നിബ്ബാനഞ്ച ഗച്ഛന്തസ്സ സദ്ധാ ദുതിയാ ഹോതി, സഹായകിച്ചം സാധേതി. **ഭത്തപുടാദീ**തി **ആദി**-സദ്ദേന ദുതിയികാദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. **അനേകസരസതാ**തി അനേകസഭാവതാ, അനേകകിച്ചതാ വാ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

നഗരോപമസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. ധമ്മഞ്ഞൂസുത്തവണ്ണനാ

൹൯. ചതുത്ഥേ സുത്തഗേയ്യാദിധമ്മം ജാനാതീതി **ധമ്മഞ്ഞൂ**. തസ്സ തസ്സേവ സുത്തഗേയ്യാദിനാ ഭാസിതസ്സ തദഞ്ഞസ്സ സുത്തപദത്ഥസ്സ ബോധകസ്സ സദ്ദസ്സ അത്ഥകുസലതാവസേന അത്ഥം ജാനാതീതി **അത്ഥഞ്ഞൂ**. ''എത്തകോമ്ഹി സീലേന സമാധിനാ പഞ്ഞായാ''തി ഏവം യഥാ അത്തനോ പമാണജാനനവസേന അത്താനം ജാനാതീതി **അത്തഞ്ഞൂ**. പടിഗ്ഗഹണപരിഭോഗപരിയേസനവിസ്സജ്ജനേസു മത്തം ജാനാതീതി **മത്തഞ്ഞൂ**. നിദ്ദേസേ പന പടിഗ്ഗഹണമത്തഞ്ഞുതായ ഏവ പരിഭോഗാദിമത്തഞ്ഞുതാ പബോധിതാ ഹോതീതി പടിഗ്ഗഹണമത്തഞ്ഞുതാവ ദസ്സിതാ. ''അയം കാലോ ഉദ്ദേസസ്സ, അയം കാലോ പരിപുച്ഛായ, അയം കാലോ യോഗസ്സ അധിഗമായാ''തി ഏവം കാലം ജാനാതീതി **കാലഞ്ഞൂ**. തത്ഥ പഞ്ച വസ്സാനി ഉദ്ദേസസ്സ കാലോ, ദസ പരിപുച്ഛായ, ഇദം അതിസമ്ബാധം, അതിക്ഖപഞ്ഞസ്സ താവതാ കാലേന തീരേതും അസക്കുണേയ്യത്താ ദസ വസ്സാനി ഉദ്ദേസസ്സ കാലോ, വീസതി പരിപുച്ഛായ, തതോ പരം യോഗേ കമ്മം കാതബ്ബം. ഖത്തിയപരിസാദികം അട്ഠവിധം പരിസം ജാനാതീതി **പരിസഞ്ഞൂ**. ഭിക്ഖുപരിസാദികം ചതുബ്ബിധം, ഖത്തിയപരിസാദികം മനുസ്സപരിസംയേവ പുന ചതുബ്ബിധം ഗഹേത്വാ അട്ഠവിധം വദന്തി അപരേ. നിദ്ദേസേ പനസ്സ ഖത്തിയപരിസാദിചതുബ്ബിധപരിസഗ്ഗഹണം നിദസ്സനമത്തം ദട്ഠബ്ബം. ''ഇമം മേ സേവന്തസ്സ അകുസലാ ധമ്മാ പരിഹായന്തി, കുസലാ ധമ്മാ അഭിവഡ്ഢന്തി, തസ്മാ അയം പുഗ്ഗലോ സേവിതബ്ബോ, വിപരിയായതോ അഞ്ഞോ അസേവിതബ്ബോ''തി സേവിതബ്ബാസേവിതബ്ബപുഗ്ഗലം ജാനാതീതി **പുഗ്ഗലപരോപരഞ്ഞൂ**. ഏവഞ്ഹി തേസം പുഗ്ഗലാനം പരോപരം ഉക്കട്ഠനിഹീനതം ജാനാതി നാമ. നിദ്ദേസേപിസ്സ സേവിതബ്ബാസേവിതബ്ബപുഗ്ഗലേ വിഭാവനമേവ സമണകഥാകതന്തി ദട്ഠബ്ബം.

ധമ്മഞ്ഞൂസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭-൹. പാരിച്ഛത്തകസുത്താദിവണ്ണനാ

൹൮-൭൦. പഞ്ചമേ **പതിതപലാസോതി** പതിതപത്തോ. ഏത്ഥ പഠമം പണ്ഡുപലാസതം, ദുതിയം പന്നപലാസതഞ്ച വത്വാ തതിയം ജാലകജാതതാ, ചതുത്ഥം ഖാരകജാതതാ ച പാളിയം വുത്താ. **ദീഘനികായട്ഠകഥായം** പന **മഹാഗോവിന്ദസുത്തവണ്ണനായം** (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨൯൪) ഇമമേവ പാളിം ആഹരിത്വാ ദസ്സേന്തേന പഠമം പണ്ഡുപലാസതം, ദുതിയം പന്നപലാസതഞ്ച വത്വാ തതിയം ഖാരകജാതതാ, ചതുത്ഥം ജാലകജാതതാ ച ദസ്സിതാ. ഏവഞ്ഹി തത്ഥ വുത്തം - ''പാരിച്ഛത്തകേ പുപ്ഫമാനേ ഏകം വസ്സം ഉപട്ഠാനം ഗച്ഛന്തി, തേ തസ്സ പണ്ഡുപലാസഭാവതോ പട്ഠായ അത്തമനാ ഹോന്തി. യഥാഹ -

> യസ്മിം, ഭിക്ഖവേ, സമയേ ദേവാനം താവതിംസാനം പാരിച്ഛത്തകോ കോവിളാരോ, പണ്ഡുപലാസോ ഹോതി, അത്തമനാ, ഭിക്ഖവേ, ദേവാ താവതിംസാ തസ്മിം സമയേ ഹോന്തി 'പണ്ഡുപലാസോ ദാനി പാരിച്ഛത്തകോ, കോവിളാരോ, ന ചിരസ്സേവ പന്നപലാസോ ഭവിസ്സതീ'തി. യസ്മിം സമയേ ദേവാനം താവതിംസാനം പാരിച്ഛത്തകോ, കോവിളാരോ, പന്നപലാസോ ഹോതി, ജാലകജാതോ ഹോതി, ഖാരകജാതോ ഹോതി, കുടുമലകജാതോ ഹോതി, കോരകജാതോ ഹോതി, അത്തമനാ, ഭിക്ഖവേ , ദേവാ താവതിംസാ തസ്മിം സമയേ ഹോന്തി 'കോരകജാതോ ദാനി

പാരിച്ഛത്തകോ കോവിളാരോ, ന ചിരസ്സേവ സബ്ബപാലിഫുല്ലോ ഭവിസ്സതീ'തി.

ലീനത്ഥപ്പകാസിനിയമ്പി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൨.൨൯൭) ഏത്ഥ ഏവമത്ഥോ ദസ്സിതോ - **പന്നപലാസോതി** പതിതപത്തോ. **ഖാരകജാതോതി** ജാതഖുദ്ദകമകുളോ. യേ ഹി നീലപത്തകാ അതിവിയ ഖുദ്ദകാ മകുളാ, തേ "ഖാരകാ"തി വുച്ചന്തി. **ജാലകജാതോതി** തേഹിയേവ ഖുദ്ദകമകുളേഹി ജാതജാലകോ സബ്ബസോ ജാലോ വിയ ജാതോ. കേചി പന "ജാലകജാതോതി ഏകജാലോ വിയ ജാതോ"തി അത്ഥം വദന്തി. പാരിച്ഛത്തകോ കിര ഖാരകഗ്ഗഹണകാലേ സബ്ബത്ഥകമേവ പല്ലവികോ ഹോതി, തേ ചസ്സ പല്ലവാ പഭസ്സരപവാളവണ്ണസമുജ്ജലാ ഹോന്തി. തേന സോ സബ്ബസോ സമുജ്ജലന്തോ തിട്ഠതി. **കുടുമലജാതോതി** സഞ്ജാതമഹാമകുളോ. **കോരകജാതോതി** സഞ്ജാതസൂചിഭേദോ സമ്പതിവികസമാനാവത്ഥോ. **സബ്ബപാലിഫുല്ലോതി** സബ്ബസോ ഫുല്ലിതവികസിതോതി. അയഞ്ച അനുക്കമോ ദീഘഭാണകാനം വളഞ്ജനാനുക്കമേന ദസ്സിതോ, ന ഏത്ഥ ആചരിയസ്സ വിരോധോ ആസങ്കിതബ്ബോ.

കന്തനകവാതോതി ദേവാനം പുഞ്ഞകമ്മപച്ചയാ പുപ്ഫാനം ഛിന്ദനകവാതോ. **കന്തതീതി** ഛിന്ദതി. **സമ്പടിച്ഛനകവാതോതി** ഛിന്നാനം ഛിന്നാനം പുപ്ഫാനം സമ്പടിഗ്ഗണ്ഹകവാതോ. **ചിനന്തോതി** നാനാവിധഭത്തിസന്നിവേസവസേന നിചിനം കരോന്തോ. **അഞ്ഞതരദേവതാനന്തി** നാമഗോത്തവസേന അപഞ്ഞാതദേവതാനം. **രേണുവട്ടീതി** രേണുസങ്ഘാതോ. **കണ്ണികം ആഹച്ചാതി** സുധമ്മായ കൂടം ആഹന്ത്വാ.

അനുഫരണാനുഭാവോതി ഖീണാസവസ്സ ഭിക്ഖുനോ കിത്തിസദ്ദസ്സ യാവ ബ്രഹ്മലോകാ അനുഫരണസങ്ഖാതോ ആനുഭാവോ. **പബ്ബജ്ജാനിസ്സിതം ഹോതീതി** പബ്ബജ്ജായ ചതുപാരിസുദ്ധിസീലമ്പി ദസ്സിതമേവാതി അധിപ്പായോ. **പഠമജ്ഝാനസന്നിസ്സിതന്തിആദീസുപി** ഇമിനാവ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഇധ പന ഉഭയതോ പരിച്ഛേദോ ഹേട്ഠാ സീലതോ ഉപരി അരഹത്തതോ ച പരിച്ഛേദസ്സ ദസ്സിതത്താ. **തേനേതം വുത്തന്തി** തേന കാരണേന ഏതം "ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം പബ്ബജ്ജാനിസ്സിതം ഹോതീ"തിആദിവചനം വുത്തം. ഛട്ഠം ഉത്താനമേവ.

പാരിച്ഛത്തകസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. ഭാവനാസുത്തവണ്ണനാ

൭൧. സത്തമേ **അത്ഥസ്സ അസാധികാ** "ഭാവനം അനനുയുത്തസ്സാ"തി വുത്തത്താ. **സമ്ഭാവനത്ഥേതി** "അപി നാമ ഏവം സിയാ"തി വികപ്പനത്ഥോ സമ്ഭാവനത്ഥോ. **ഏവഞ്ഹി ലോകേ സിലിട്ഠവചനം ഹോതീതി** ഏകമേവ സങ്ഖം അവത്വാ അപരായ സങ്ഖായ സദ്ധിം വചനം ലോകേ സിലിട്ഠവചനം ഹോതി യഥാ "ദ്വേ വാ തീണി വാ ഉദകഫുസിതാനീ"തി. **സമ്മാ അധിസയിതാനീതി** പാദാദീഹി അത്തനാ നേസം കിഞ്ചി ഉപഘാതം അകരോന്തിയാ ബഹിവാതാദിപരിസ്സയപരിഹരണത്ഥം സമ്മദേവ ഉപരി സയിതാനി. ഉപരിഅത്ഥോ ഹേത്ഥ അധി-സദ്ദോ. **ഉതും ഗണ്ഹാപേന്തിയാതി** തേസം അല്ലസിനേഹപരിയാദാനത്ഥം അത്തനോ കായുസ്മാവസേന ഉതും

ഗണ്ഹാപേന്തിയാ. തേനാഹ **“ഉസ്മീകതാനീ”**തി. **സമ്മാ പരിഭാവിതാനീ**തി സമ്മദേവ സബ്ബസോ കുക്കുടവാസനായ വാസിതാനി. തേനാഹ **“കുക്കുടഗന്ധം ഗാഹാപിതാനീ”**തി. ഏത്ഥ ച സമ്മാപരിസേദനം കുക്കുടഗന്ധപരിഭാവനഞ്ച സമ്മാഅധിസയനസമ്മാപരിസേദനനിപ്ഫത്തിയാ ആനുഭാവനിപ്ഫാദിതന്തി ദട്ഠബ്ബം. സമ്മാഅധിസയനേനേവ ഹി ഇതരദ്വയം ഇജ്ഝതി. ന ഹി സമ്മാഅധിസയനതോ വിസും സമ്മാപരിസേദനസ്സ സമ്മാപരിഭാവനസ്സ ച കാരണം അത്ഥി. തേന പന സദ്ധിംയേവ ഇതരേസം ദ്വിന്നമ്പി ഇജ്ഝനതോ വുത്തം.

തിവിധകിരിയാകരണേനാതി സമ്മാഅധിസയനാദിതിവിധകിരിയാകരണേനാതി അത്ഥോ. കിഞ്ചാപി ‘‘ഏവം അഹോ വത മേ’’തിആദിനാ ന ഇച്ഛാ ഉപ്പജ്ജേയ്യ കാരണസ്സ പന സമ്പാദിതത്താ, അഥ ഖോ ഭബ്ബാവ തേ അഭിനിബ്ഭിജ്ജിതുന്തി യോജനാ. കസ്മാ ഭബ്ബാതി ആഹ **“തേ ഹി യസ്മാ തായാ”**തിആദി. **സയമ്പീ**തി അണ്ഡാനി. **പരിണാമ**ന്തി പരിപാകം ബഹിനിക്ഖമനയോഗ്യതം. യഥാ കപാലസ്സ തനുതാ ആലോകസ്സ അന്തോ പഞ്ഞായമാനസ്സ കാരണം, തഥാ കപാലസ്സ തനുതായ നഖസിഖാമുഖതുണ്ഡകാനം ഖരതായ ച അല്ലസിനേഹപരിയാദാനം കാരണവചനന്തി ദട്ഠബ്ബം. **തസ്മാ**തി ആലോകസ്സ അന്തോ പഞ്ഞായമാനതോ സയഞ്ച പരിപാകഗതത്താ.

ഓപമ്മസമ്പടിപാദനന്തി ഓപമ്മത്ഥസ്സ ഉപമേയ്യേന സമ്മദേവ പടിപാദനം. **ത**ന്തി ഓപമ്മസമ്പടിപാദനം. **ഏവ**ന്തി ഇദാനി വുച്ചമാനാകാരേന. **അത്ഥേനാ**തി ഉപമേയ്യത്ഥേന സംസന്ദേത്വാ സഹ യോജേത്വാ. സമ്പാദനേന സമ്പയുത്തധമ്മവസേന ഞാണസ്സ തിക്ഖഭാവോ വേദിതബ്ബോ. ഞാണസ്സ ഹി സഭാവതോ സതിനേപക്കതോ ച തിക്ഖഭാവോ, സമാധിവസേന ഖരഭാവോ, സദ്ധാവസേന വിപ്പസന്നഭാവോ. **പരിണാമകാലോ**തി ബലവവിപസ്സനാകാലോ. **വഡ്ഢികാലോ**തി വുട്ഠാനഗാമിനിവിപസ്സനാകാലോ. അനുലോമട്ഠാനിയാ ഹി വിപസ്സനാ ഗഹിതഗബ്ഭാ നാമ തദാ മഗ്ഗഗബ്ഭസ്സ ഗഹിതത്താ. **തജ്ജാതിക**ന്തി തസ്സ വിപസ്സനാനുയോഗസ്സ അനുരൂപം. സത്ഥാപി അവിജ്ജണ്ഡകോസം പഹരതി, ദേസനാപി വിനേയ്യസന്താനഗതം അവിജ്ജണ്ഡകോസം പഹരതി, യഥാഠാനേ ഠാതും ന ദേതി.

ഓലമ്ബകസങ്ഖാതന്തി ഓലമ്ബകസുത്തസങ്ഖാതം. ‘‘പല’’ന്തി ഹി തസ്സ സുത്തസ്സ നാമം. **ചാരേത്വാ** ദാരുനോ ഹേട്ഠാ ദോസജാനനത്ഥം ഉസ്സാപേത്വാ. **ഗണ്ഡം ഹരതീതി പലഗണ്ഡോ**തി ഏതേന ‘‘പലേന ഗണ്ഡഹാരോ പലഗണ്ഡോതി പച്ഛിമപദേ ഉത്തരപദലോപേന നിദ്ദേസോ’’തി ദസ്സേതി. **ഗഹണട്ഠാനേ**തി ഹത്ഥേന ഗഹേതബ്ബട്ഠാനേ . സമ്മദേവ ഖിപീയന്തി ഏതേന കായദുച്ചരിതാദീനീതി സങ്ഖേപോ, പബ്ബജ്ജാവ സങ്ഖേപോ **പബ്ബജ്ജാസങ്ഖേപോ**. തേന വിപസ്സനം അനുയുഞ്ജന്തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ അജാനന്തസ്സേവ ആസവാനം പരിക്ഖയോ ഇധ വിപസ്സനാനിസംസോതി അധിപ്പേതോ.

ഹേമന്തികേന കാരണഭൂതേന, ഭുമ്മത്ഥേ വാ ഏതം കരണവചനം, ഹേമന്തികേതി അത്ഥോ. **പടിപ്പസ്സമ്ഭന്തീ**തി പടിപ്പസ്സദ്ധഫലാനി ഹോന്തി. തേനാഹ **“പൂതികാനി ഭവന്തീ”**തി. **മഹാസമുദ്ദോ വിയ സാസനം** അഗാധഗമ്ഭീരഭാവതോ. **നാവാ വിയ യോഗാവചരോ** മഹോഘുത്തരതോ.

പരിയായനം വിയാതി പരിതോ അപരാപരം യായനം വിയ. **ഖജ്ജമാനാന**ന്തി ഖാദന്തേന വിയ ഉദകേന ഖേപിയമാനബന്ധനാനം. **തനുഭാവോ**തി പരിയുട്ഠാനപവത്തിയാ അസമത്ഥതായ ദുബ്ബലഭാവോ. **വിപസ്സനാഞാണപീതിപാമോജ്ജേഹീ**തി വിപസ്സനാഞാണസമുട്ഠിതേഹി പീതിപാമോജ്ജേഹി. **ഓക്ഖായമാനേ**തി വിപസ്സനാകമ്മട്ഠാനേ വീഥിപ്പടിപാടിയാ ഓക്ഖായമാനേ, പടിസങ്ഖാനുപസ്സനായ വാ **ഓക്ഖായമാനേ**. സങ്ഖാരുപേക്ഖായ **പക്ഖായമാനേ. ദുബ്ബലതാ ദീപിതാ** "അപ്പകസിരേനേവ സംയോജനാനി പടിപ്പസ്സമ്ഭന്തി, പൂതികാനി ഭവന്തീ"തി വുത്തത്താ.

ഭാവനാസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮-൯. അഗ്ഗിക്ഖന്ധോപമസുത്താദിവണ്ണനാ

൬൮-൬൯. അട്ഠമേ **പസ്സഥ നൂ**തി അപി പസ്സഥ. **മഹന്ത**ന്തി വിപുലം. **അഗ്ഗിക്ഖന്ധ**ന്തി അഗ്ഗിസമൂഹം. **ആദിത്ത**ന്തി പദിത്തം. **സമ്പജ്ജലിത**ന്തി സമന്തതോ പജ്ജലിതം അച്ചിവിപ്ഫുലിങ്ഗാനി മുഞ്ചന്തം. **സജോതിഭൂത**ന്തി സമന്തതോ ഉട്ഠിതാഹി ജാലാഹി ഏകപ്പഭാസമുദയഭൂതം. **തം കിം മഞ്ഞഥാ**തി തം ഇദാനി മയാ വുച്ചമാനത്ഥം കിം മഞ്ഞഥാതി അനുമതിഗ്ഗഹണത്ഥം പുച്ഛതി. യദേത്ഥ സത്ഥാ അഗ്ഗിക്ഖന്ധാലിങ്ഗനം കഞ്ഞാലിങ്ഗനഞ്ച ആനേസി, തമത്ഥം വിഭാവേതും **"ആരോചയാമീ"**തിആദിമാഹ.

ദുസ്സീലസ്സാതി നിസ്സീലസ്സ സീലവിരഹിതസ്സ. **പാപധമ്മസ്സാ**തി ദുസ്സീലത്താ ഏവ ഹീനജ്ഝാസയതായ ലാമകസഭാവസ്സ. **അസുചിസങ്കസ്സരസമാചാരസ്സാ**തി അപരിസുദ്ധതായ അസുചി ഹുത്വാ സങ്കായ സരിതബ്ബസമാചാരസ്സ. ദുസ്സീലോ ഹി കിഞ്ചിദേവ അസാരുപ്പം ദിസ്വാ "ഇദം അസുകേന കതം ഭവിസ്സതീ"തി പരേസം ആസങ്കാ ഹോതി. കേനചിദേവ കരണീയേന മന്തയന്തേ ഭിക്ഖൂ ദിസ്വാ "കച്ചി നു ഖോ ഇമേ മയാ കതകമ്മം ജാനിത്വാ മന്തേന്തീ"തി അത്തനോയേവ സങ്കായ സരിതബ്ബസമാചാരോ . **പടിച്ഛന്നകമ്മന്തസ്സാ**തി ലജ്ജിതബ്ബതായ പടിച്ഛാദേതബ്ബകമ്മന്തസ്സ. **അസ്സമണസ്സാ**തി ന സമണസ്സ. സലാകഗ്ഗഹണാദീസു "അഹമ്പി സമണോ"തി മിച്ഛാപടിഞ്ഞായ **സമണപടിഞ്ഞസ്സ**. അസേട്ഠചാരിതായ **അബ്രഹ്മചാരിസ്സ**. ഉപോസഥാദീസു "അഹമ്പി ബ്രഹ്മചാരീ"തി മിച്ഛാപടിഞ്ഞായ **ബ്രഹ്മചാരിപടിഞ്ഞസ്സ**. പൂതിനാ കമ്മേന സീലവിപത്തിയാ അന്തോ അനുപവിട്ഠത്താ **അന്തോപൂതികസ്സ**. ഛദ്വാരേഹി രാഗാദികിലേസാനുസ്സവനേന തിന്തത്താ **അവസ്സുതസ്സ**. സഞ്ജാതരാഗാദികചവരത്താ സീലവന്തേഹി ഛഡ്ഡേതബ്ബത്താ ച **കസമ്ബുജാതസ്സ**.

വാലരജ്ജുയാതി വാലേഹി കതരജ്ജുയാ. സാ ഹി ഖരതരാ ഹോതി. **ഘംസേയ്യാ**തി മഥനവസേന ഘംസേയ്യ. **തേലധോതായാ**തി തേലേന നിസിതായ. **പച്ചോരസ്മി**ന്തി പതിഉരസ്മിം, അഭിമുഖേ ഉരമജ്ഝേതി അധിപ്പായോ. **അയോസങ്കുനാ**തി സണ്ഡാസേന. **ഫേണുദ്ദേഹക**ന്തി ഫേണം ഉദ്ദേഹേത്വാ ഉദ്ദേഹേത്വാ, അനേകവാരം ഫേണം ഉട്ഠാപേത്വാതി അത്ഥോ. ഏവമേത്ഥ സങ്ഖേപതോ പാളിവണ്ണനാ വേദിതബ്ബാ. നവമം ഉത്താനമേവ.

അഗ്ഗിക്ഖന്ധോപമസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. അരകസുത്തവണ്ണനാ

൭൪. ദസമേ **പരിത്ത**ന്തി ഇത്തരം. തേനാഹ **“അപ്പം ഥോക”**ന്തി. പബന്ധാനുപച്ഛേദസ്സ പച്ചയഭാവോ ഇധ ജീവിതസ്സ രസോ കിച്ചന്തി അധിപ്പേതന്തി ആഹ **“സരസപരിത്തതായപീ”**തി. തദധീനവുത്തിതായപി ഹി ‘‘യോ, ഭിക്ഖവേ, ചിരം ജീവതി, സോ വസ്സസതം അപ്പം വാ ഭിയ്യോ’’തി വചനതോ പരിത്തം **ഖണപരിത്തതായപി**. പരമത്ഥതോ ഹി അതിപരിത്തോ സത്താനം ജീവിതക്ഖണോ ഏകചിത്തക്ഖണപ്പവത്തിമത്തോയേവ. യഥാ നാമ രഥചക്കം പവത്തമാനമ്പി ഏകേനേവ നേമിപ്പദേസേന പവത്തതി, തിട്ഠമാനമ്പി ഏകേനേവ തിട്ഠതി, ഏവമേവം ഏകചിത്തക്ഖണികം സത്താനം ജീവിതം തസ്മിം ചിത്തേ നിരുദ്ധമത്തേ സത്തോ നിരുദ്ധോതി വുച്ചതി. യഥാഹ ‘‘അതീതേ ചിത്തക്ഖണേ ജീവിത്ഥ ന ജീവതി ന ജീവിസ്സതി. അനാഗതേ ചിത്തക്ഖണേ ന ജീവിത്ഥ ന ജീവതി ജീവിസ്സതി. പച്ചുപ്പന്നേ ചിത്തക്ഖണേ ന ജീവിത്ഥ ജീവതി ന ജീവിസ്സതി.

‘‘ജീവിതം അത്തഭാവോ ച, സുഖദുക്ഖാ ച കേവലാ;
ഏകചിത്തസമായുത്താ, ലഹുസോ വത്തതേ ഖണോ.

‘‘യേ നിരുദ്ധാ മരന്തസ്സ, തിട്ഠമാനസ്സ വാ ഇധ;
സബ്ബേപി സദിസാ ഖന്ധാ, ഗതാ അപ്പടിസന്ധികാ.

‘‘അനിബ്ബത്തേന ന ജാതോ, പച്ചുപ്പന്നേന ജീവതി;
ചിത്തഭങ്ഗാ മതോ ലോകോ, പഞ്ഞത്തി പരമത്ഥിയാ’’തി. (മഹാനി॰ ൧൦);

ലഹുസന്തി ലഹുകം. തേനാഹ ‘‘ലഹും ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുജ്ഝനതോ ലഹുസ’’ന്തി. **പരിത്തം ലഹുസ**ന്തി ഉഭയം പനേതം അപ്പകസ്സ വേവചനം. യഞ്ഹി അപ്പകം, തം പരിത്തഞ്ചേവ ലഹുകഞ്ച ഹോതി. ഇധ പന ആയുനോ അധിപ്പേതത്താ രസ്സന്തി വുത്തം ഹോതി. **മന്തായ**ന്തി കരണത്ഥേ ഏതം ഭുമ്മവചനന്തി ആഹ **“മന്തായ ബോദ്ധബ്ബം, പഞ്ഞായ ജാനിതബ്ബന്തി അത്ഥോ”**തി. **മന്തായ**ന്തി വാ മന്തേയ്യന്തി വുത്തം ഹോതി, മന്തേതബ്ബം മന്തായ ഉപപരിക്ഖിതബ്ബന്തി അത്ഥോ. **പഞ്ഞായ ജാനിതബ്ബ**ന്തി ജാനിതബ്ബം ജീവിതസ്സ പരിത്തഭാവോ ബഹുദുക്ഖാദിഭാവോ. ജാനിത്വാ ച പന സബ്ബപലിബോധേ ഛിന്ദിത്വാ കത്തബ്ബം കുസലം, ചരിതബ്ബം ബ്രഹ്മചരിയം. യസ്മാ ഇത്ഥി ജാതസ്സ അമരണം, അപ്പം വാ ഭിയ്യോ വസ്സസതതോ ഉപരി അപ്പം അഞ്ഞം വസ്സസതം അപ്പത്വാ വീസം വാ തിംസം വാ ചത്താലീസം വാ പണ്ണാസം വാ സട്ഠി വാ വസ്സാനി ജീവതി, ഏവംദീഘായുകോ പന അതിദുല്ലഭോ. ‘‘അസുകോ ഹി ഏവം ചിരം ജീവതീ’’തി തത്ഥ തത്ഥ ഗന്ത്വാ ദട്ഠബ്ബോ ഹോതി. തത്ഥ വിസാഖാ ഉപാസികാ വീസസതം ജീവതി, തഥാ പോക്ഖരസാതിബ്രാഹ്മണോ, ബ്രഹ്മായുബ്രാഹ്മണോ, ബാവരിയബ്രാഹ്മണോ, ആനന്ദത്ഥേരോ, മഹാകസ്സപത്ഥേരോതി . അനുരുദ്ധത്ഥേരോ പന വസ്സസതഞ്ചേവ പണ്ണാസഞ്ച വസ്സാനി. ബാകുലത്ഥേരോ വസ്സസതഞ്ചേവ സട്ഠി ച വസ്സാനി, അയം സബ്ബദീഘായുകോ, സോപി ദ്വേ വസ്സസതാനി ന ജീവി.

അരകസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

മഹാവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. വിനയവഗ്ഗോ

൧-൨. പഠമവിനയധരസുത്താദിവണ്ണനാ

൭൫-൨൨. അട്ഠമസ്സ പഠമം ദുതിയഞ്ച ഉത്താനത്ഥമേവ. തതിയേ **വിനയലക്ഖണേ പതിട്ഠിതോ** ലജ്ജിഭാവേന വിനയലക്ഖണേ ഠിതോ ഹോതി. അലജ്ജീ (പാരാ॰ അട്ഠ॰ ൧.൪൫) ഹി ബഹുസ്സുതോപി സമാനോ ലാഭഗരുകതായ തന്തിം വിസംവാദേത്വാ ഉദ്ധമ്മം ഉബ്ബിനയം സത്ഥുസാസനം ദീപേത്വാ സാസനേ മഹന്തം ഉപദ്ദവം കരോതി, സങ്ഘഭേദമ്പി സങ്ഘരാജിമ്പി ഉപ്പാദേതി. ലജ്ജീ പന കുക്കുച്ചകോ സിക്ഖാകാമോ ജീവിതഹേതുപി തന്തിം അവിസംവാദേത്വാ ധമ്മമേവ വിനയമേവ ച ദീപേതി, സത്ഥുസാസനം ഗരും കത്വാ ഠപേതി. ഏവം യോ ലജ്ജീ, സോ വിനയം അജഹന്തോ അവോക്കമന്തോവ ലജ്ജിഭാവേന വിനയലക്ഖണേ ഠിതോ ഹോതി പതിട്ഠിതോ.

അസംഹീരോതി ഏത്ഥ **സംഹീരോ** നാമ യോ പാളിയം വാ അട്ഠകഥായം വാ ഹേട്ഠാ വാ ഉപരിതോ വാ പദപടിപാടിയാ വാ പുച്ഛിയമാനോ വിത്ഥുനതി വിപ്ഫന്ദതി, സണ്ഠാതും ന സക്കോതി, യം യം പരേന വുച്ചതി, തം തം അനുജാനാതി, സകവാദം ഛഡ്ഡേത്വാ പരവാദം ഗണ്ഹാതി. യോ പന പാളിയം വാ അട്ഠകഥായം വാ ഹേട്ഠുപരിയവസേന വാ പദപടിപാടിയാ വാ പുച്ഛിയമാനോ ന വിത്ഥുനതി ന വിപ്ഫന്ദതി, ഏകേകലോമം സണ്ഡാസേന ഗണ്ഹന്തോ വിയ "ഏവം മയം വദാമ, ഏവം നോ ആചരിയാ വദന്തീ"തി വിസ്സജ്ജേതി. യമ്ഹി പാളി ച പാളിവിനിച്ഛയോ ച സുവണ്ണഭാജനേ പക്ഖിത്തസീഹവസാ വിയ പരിക്ഖയം പരിയാദാനം അഗച്ഛന്തോ തിട്ഠതി, അയം വുച്ചതി **അസംഹീരോ**. യസ്മാ പന ഏവരൂപോ യം യം പരേന വുച്ചതി, തം തം നാനുജാനാതി, അത്തനാ സുവിനിച്ഛിനിതം കത്വാ ഗഹിതം അവിപരീതമത്ഥം ന വിസ്സജ്ജേതി, തസ്മാ വുത്തം **"ന സക്കോതി ഗഹിതഗ്ഗഹണം വിസ്സജ്ജാപേതു"**ന്തി. ചതുത്ഥാദീനി സുവിഞ്ഞേയ്യാനി.

പഠമവിനയധരസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. സത്ഥുസാസനസുത്തവണ്ണനാ

൨൩. നവമേ **വിവേകട്ഠോതി** വിവിത്തോ. തേനാഹ **"ദൂരീഭൂതോ"**തി. **സതിഅവിപ്പവാസേ ഠിതോതി** കമ്മട്ഠാനേ സതിം അവിജഹിത്വാ ഠിതോ. **പേസിതത്തോതി** കായേ ച ജീവിതേ ച അനപേക്ഖതായ നിബ്ബാനം പേസിതചിത്തോ തന്നിന്നോ തപ്പോണോ തപ്പബ്ഭാരോ.

സത്ഥുസാസനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. അധികരണസമഥസുത്തവണ്ണനാ

൨൪. ദസമേ അധികരീയന്തി ഏത്ഥാതി **അധികരണാനി**. കേ അധികരീയന്തി? സമഥാ. കഥം അധികരീയന്തി? സമനവസേന. തസ്മാ തേ തേസം സമനവസേന പവത്തന്തീതി ആഹ **"അധികരണാനി സമേന്തീ"**തിആദി. **ഉപ്പന്നാനം ഉപ്പന്നാനന്തി** ഉട്ഠിതാനം ഉട്ഠിതാനം. **സമഥത്ഥന്തി** സമനത്ഥം. **ദീഘനികായേ സങ്ഗീതിസുത്തവണ്ണനായമ്പി** (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൩൩൧) **വിത്ഥാരതോയേവാതി**

ഏത്ഥായം വിത്ഥാരനയോ - അധികരണേസു താവ ധമ്മോതി വാ അധമ്മോതി വാ അട്ഠാരസഹി വത്ഥൂഹി വിവദന്താനം ഭിക്ഖൂനം യോ വിവാദോ, ഇദം **വിവാദാധികരണം** നാമ. സീലവിപത്തിയാ വാ ആചാരദിട്ഠിആജീവവിപത്തിയാ വാ അനുവദന്താനം യോ അനുവാദോ ഉപവദനാ ചേവ ചോദനാ ച, ഇദം **അനുവാദാധികരണം** നാമ. മാതികായം ആഗതാ പഞ്ച, വിഭങ്ഗേ ദ്വേതി സത്തപി ആപത്തിക്ഖന്ധാ, ഇദം **ആപത്താധികരണം** നാമ. യം സങ്ഘസ്സ അപലോകനാദീനം ചതുന്നം കമ്മാനം കരണം, ഇദം **കിച്ചാധികരണം** നാമ.

തത്ഥ വിവാദാധികരണം ദ്വീഹി സമഥേഹി സമ്മതി സമ്മുഖാവിനയേന ച യേഭുയ്യസികായ ച. സമ്മുഖാവിനയേനേവ സമ്മമാനം യസ്മിം വിഹാരേ ഉപ്പന്നം തസ്മിംയേവ വാ, അഞ്ഞത്ര വൂപസമേതും ഗച്ഛന്താനം അന്തരാമഗ്ഗേ വാ, യത്ഥ ഗന്ത്വാ സങ്ഘസ്സ നിയ്യാതിതം, തത്ഥ സങ്ഘേന വാ, സങ്ഘേ വൂപസമേതും അസക്കോന്തേ തത്ഥേവ ഉബ്ബാഹികായ സമ്മതപുഗ്ഗലേഹി വാ വിനിച്ഛിതം സമ്മതി. ഏവം സമ്മമാനേ ച പനേതസ്മിം യാ സങ്ഘസമ്മുഖതാ ധമ്മസമ്മുഖതാ വിനയസമ്മുഖതാ പുഗ്ഗലസമ്മുഖതാ, അയം **സമ്മുഖാവിനയോ** നാമ. തത്ഥ ച കാരകസങ്ഘസ്സ സങ്ഘസാമഗ്ഗിവസേന സമ്മുഖിഭാവോ **സങ്ഘസമ്മുഖതാ**. സമേതബ്ബസ്സ വത്ഥുനോ ഭൂതത്താ **ധമ്മസമ്മുഖതാ**. യഥാ തം സമേതബ്ബം, തഥേവസ്സ സമനം **വിനയസമ്മുഖതാ**. യോ ച വിവദതി, യേന ച വിവദതി, തേസം ഉഭിന്നം അത്ഥപച്ചത്ഥികാനം സമ്മുഖീഭാവോ **പുഗ്ഗലസമ്മുഖതാ**. ഉബ്ബാഹികായ വൂപസമേ പനേത്ഥ സങ്ഘസമ്മുഖതാ പരിഹായതി. ഏവം താവ സമ്മുഖാവിനയേനേവ സമ്മതി.

സചേ പനേവമ്പി ന സമ്മതി, അഥ നം ഉബ്ബാഹികായ സമ്മതാ ഭിക്ഖൂ ''ന മയം സക്കോമ വൂപസമേതു''ന്തി സങ്ഘസ്സേവ നിയ്യാതേന്തി. തതോ സങ്ഘോ പഞ്ചങ്ഗസമന്നാഗതം ഭിക്ഖും സലാകഗ്ഗാഹാപകം സമ്മന്നതി, തേന ഗുള്ഹകവിവടകസകണ്ണജപ്പകേസു തീസു സലാകഗ്ഗാഹകേസു അഞ്ഞതരവസേന സലാകം ഗാഹാപേത്വാ സന്നിപതിതായ പരിസായ ധമ്മവാദീനം യേഭുയ്യതായ യഥാ തേ ധമ്മവാദിനോ വദന്തി, ഏവം വൂപസന്തം അധികരണം സമ്മുഖാവിനയേന ച യേഭുയ്യസികായ ച വൂപസന്തം ഹോതി. തത്ഥ സമ്മുഖാവിനയോ വുത്തനയോ ഏവ. യം പന യേഭുയ്യസികാകമ്മസ്സ കരണം, അയം യേഭുയ്യസികാ നാമ. ഏവം വിവാദാധികരണം ദ്വീഹി സമഥേഹി സമ്മതി.

അനുവാദാധികരണം ചതൂഹി സമഥേഹി സമ്മതി സമ്മുഖാവിനയേന ച സതിവിനയേന ച അമൂള്ഹവിനയേന ച തസ്സപാപിയസികായ ച. സമ്മുഖാവിനയേനേവ സമ്മമാനം യോ ച അനുവദതി, യഞ്ച അനുവദതി, തേസം വചനം സുത്വാ സചേ കാചി ആപത്തി നത്ഥി, ഉഭോ ഖമാപേത്വാ, സചേ അത്ഥി അയം നാമേത്ഥ ആപത്തീതി ഏവം വിനിച്ഛിതം വൂപസമ്മതി. തത്ഥ സമ്മുഖാവിനയലക്ഖണം വുത്തനയമേവ.

യദാ പന ഖീണാസവസ്സ ഭിക്ഖുനോ അമൂലികായ സീലവിപത്തിയാ അനുദ്ധംസിതസ്സ സതിവിനയം യാചമാനസ്സ സങ്ഘോ ഞത്തിചതുത്ഥേന കമ്മേന സതിവിനയം ദേതി, തദാ സമ്മുഖാവിനയേന ച സതിവിനയേന ച വൂപസന്തം ഹോതി. ദിന്നേ പന സതിവിനയേ പുന തസ്മിം പുഗ്ഗലേ കസ്സചി അനുവാദോ

ന രുഹതി. യദാ ഉമ്മത്തകോ ഭിക്ഖു ഉമ്മാദവസേന കതേ അസ്സാമണകേ അജ്ഝാചാരേ "സരതായസ്മാ ഏവരൂപിം ആപത്തി"ന്തി ഭിക്ഖൂഹി ചോദിയമാനോ "ഉമ്മത്തകേന മേ, ആവുസോ, ഏതം കതം, നാഹം തം സരാമീ"തി ഭണന്തോപി ഭിക്ഖൂഹി ചോദിയമാനോവ പുന അചോദനത്ഥായ അമൂള്ഹവിനയം യാചതി, സങ്ഘോ ചസ്സ ഞത്തിചതുത്ഥേന കമ്മേന അമൂള്ഹവിനയം ദേതി. തദാ സമ്മുഖാവിനയേന ച അമൂള്ഹവിനയേന ച വൂപസന്തം ഹോതി. ദിന്നേ പന അമൂള്ഹവിനയേ പുന തസ്മിം പുഗ്ഗലേ കസ്സചി തപ്പച്ചയാ അനുവാദോ ന രുഹതി. യദാ പന പാരാജികേന വാ പാരാജികസാമന്തേന വാ ചോദിയമാനസ്സ അഞ്ഞേനഞ്ഞം പടിചരതോ പാപുസ്സന്നതായ പാപിയസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ "സചായം അച്ഛിന്നമൂലോ ഭവിസ്സതി, സമ്മാ വത്തിത്വാ ഓസാരണം ലഭിസ്സതി. സചേ ഛിന്നമൂലോ, അയമേവസ്സ നാസനാ ഭവിസ്സതീ"തി മഞ്ഞമാനോ സങ്ഘോ ഞത്തിചതുത്ഥേന കമ്മേന തസ്സപാപിയസികം കരോതി, തദാ സമ്മുഖാവിനയേന ച തസ്സപാപിയസികായ ച വൂപസന്തം ഹോതീതി. ഏവം അനുവാദാധികരണം ചതൂഹി സമഥേഹി സമ്മതി.

ആപത്താധികരണം തീഹി സമഥേഹി സമ്മതി സമ്മുഖാവിനയേന ച പടിഞ്ഞാതകരണേന ച തിണവത്ഥാരകേന ച. തസ്സ സമ്മുഖാവിനയേനേവ വൂപസമോ നത്ഥി. യദാ പന ഏകസ്സ വാ ഭിക്ഖുനോ സന്തികേ സങ്ഘഗണമജ്ഝേസു വാ ഭിക്ഖു ലഹുകം ആപത്തിം ദേസേതി, തദാ ആപത്താധികരണം സമ്മുഖാവിനയേന ച പടിഞ്ഞാതകരണേന ച വൂപസമ്മതി. തത്ഥ സമ്മുഖാവിനയേ താവ യോ ച ദേസേതി, യസ്സ ച ദേസേതി, തേസം സമ്മുഖീഭാവോ പുഗ്ഗലസമ്മുഖതോ. സേസം വുത്തനയമേവ.

പുഗ്ഗലസ്സ ച ഗണസ്സ ച ദേസനാകാലേ സങ്ഘസമ്മുഖതോ പരിഹായതി. യം പനേത്ഥ "അഹം, ഭന്തേ, ഇത്ഥന്നാമം ആപത്തിം ആപന്നോ"തി ച "പസ്സസീ"തി ച "ആമ, പസ്സാമീ"തി ച പടിഞ്ഞാതായ "ആയതിം സംവരേയ്യാസീ"തി കരണം, തം പടിഞ്ഞാതകരണം നാമ. സങ്ഘാദിസേസേ പരിവാസാദിയാചനാ പടിഞ്ഞാ, പരിവാസാദീനം ദാനം പടിഞ്ഞാതകരണം നാമ.

ദ്വേപക്ഖജാതാ പന ഭണ്ഡനകാരകാ ഭിക്ഖൂ ബഹും അസ്സാമണകം അജ്ഝാചാരം ചരിത്വാ പുന ലജ്ജിധമ്മേ ഉപ്പന്നേ "സചേ മയം ഇമാഹി ആപത്തീഹി അഞ്ഞമഞ്ഞം കാരേസ്സാമ, സിയാപി തം അധികരണം കക്ഖളത്തായ വാളത്തായ സംവത്തേയ്യാ"തി അഞ്ഞമഞ്ഞം ആപത്തിയാ കാരാപനേ ദോസം ദിസ്വാ യദാ ഭിക്ഖൂ തിണവത്ഥാരകകമ്മം കരോന്തി, തദാ ആപത്താധികരണം സമ്മുഖാവിനയേന ച തിണവത്ഥാരകേന ച സമ്മതി. തത്ര ഹി യത്തകാ ഹത്ഥപാസൂപഗതാ "ന മേതം ഖമതീ"തി ഏവം ദിട്ഠാവികമ്മം അകത്വാ "ദുക്കടം കമ്മം പുന കാതബ്ബം കമ്മ"ന്തി ന ഉക്കോടേന്തി, നിദ്ദമ്പി ഓക്കന്താ ഹോന്തി, സബ്ബേസം ഠപേത്വാ ഥുല്ലവജ്ജഞ്ച ഗിഹിപടിസംയുത്തഞ്ച സബ്ബാപത്തിയോ വുട്ഠഹന്തി. ഏവം ആപത്താധികരണം തീഹി സമഥേഹി സമ്മതി.

കിച്ചാധികരണം ഏകേന സമഥേന സമ്മതി സമ്മുഖാവിനയേനേവ. ഇതി ഇമാനി ചത്താരി അധികരണാനി യഥാനുരൂപം ഇമേഹി സത്തഹി സമഥേഹി സമ്മന്തി. തേന വുത്തം - **"ഉപ്പന്നുപ്പന്നാനം അധികരണാനം സമഥായ വൂപസമായ**

സമ്മുഖാവിനയോ ദാതബ്ബോ…പേ॰… തിണവത്ഥാരകോ”തി. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവ.

അധികരണസമഥസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

വിനയവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഇതി മനോരഥപൂരണിയാ അങ്ഗുത്തരനികായ-അട്ഠകഥായ

സത്തകനിപാതവണ്ണനായ അനുത്താനത്ഥദീപനാ സമത്താ.